

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

LX.A

S.O.U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953:24
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

Folkhögskolans ställning och uppgifter

1946 års skolkommision

STOCKHOLM 1953

Statens offentliga utredningar 1953

Kronologisk förteckning

1. Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950-års folkomröstnings- och valsättsutrednings betänkande. 4. Kihlström. 36 s. **Ju.**
2. Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. Kihlström. 99 s. **Jo.**
3. Betänkande med förslag till åtgärder för stödjan- de av hästaveln m. m. Victor Petterson. 77 s. **Jo.**
4. Nordisk passfrihet. Betänkande nr 4. Victor Pet- terson. 21 s. **U.**
5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av mo- torfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. Victor Petterson. 45 s. **U.**
6. Generella metoder och fysiska kontroller inom in- vesteringspolitiken. 229 s. Idun. **S.**
7. Läkarutbildningen. Victor Petterson. 394 s. **E.**
8. Utredning om fastighetsbeskattningen. Marcus. 136 s. **Fl.**
9. Förslag till lagstiftning om insemination. Katalog och Tidskriftstryck. 143 s. **Ju.**
10. Förband och bygd. Victor Petterson. 180 s. **Fö.**
11. Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för den territoriella pastoratsindelningen och för- samlingsprästerliga organisationen m. m. Berling- ska Boktryckeriet, Lund. 350 s. **E.**
12. Fakta om olja. Gernandt. 80 s. **H.**
13. Landsbygdens elkraftförsörjning. Gernandt. 120 s. **K.**
14. Förslag till brottsbalk. Norstedt. 590 s. **Ju.**
15. Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 1. Katalog och Tidskriftstryck. 550 s. **E.**
16. Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 2. Bilagor. Beckman. 271 s. **E.**
17. Enhetligt frihetsstraff m. m. Marcus. 222 s. **Ju.**
18. Lika lön för män och kvinnor i det statliga löne- systemet. Beckman. 527 s. **C.**
19. Sägverksindustrin i södra Sverige. Idun. 164 s. **H.**
20. Trafiknykterhet. Victor Petterson. 312 s. **K.**
21. Promemoria med förslag till vissa åtgärder för att nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i brottmål. Katalog och Tidskriftstryck. 66 s. **Ju.**
22. Nåd i brottmål. Statistiska uppgifter för 1900-ta- lets första hälft. Av S. Groth. Marcus. 24 s. **Ju.**
23. Konsumentprisindex. Betänkande angående om- läggning av levnadskostnadsindex. Marcus. 75 s. **C.**
24. Folkhögskolans ställning och uppgifter. Katalog och Tidskriftstryck. 247 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelse- bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953:24

ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

Folkhögskolans ställning och uppgifter

1946 års skolkommission

KATALOG OCH TIDSKRIFTSTRYCK

STOCKHOLM 1953

STATENS OBTJÄNFICA BOKHÅLLNINGEN 1916
FÖRBEREJNINGEN

Folkhögskolans ställning och uppgifter

1916 års skolkommision

STATENS OBTJÄNFICA BOKHÅLLNINGEN

STOCKHOLM 1916

23124

Innehållsförteckning

	Sid.
<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet . . . .</i>	7
—————	
Första kapitlet. Inledning	9
Folkhögskoledelegationens tillkomst och sammansättning	9
Folkhögskoledelegationens uppdrag	10
Arbetets bedrivande inom folkhögskoledelegationen	12
Skolkommissionen och folkhögskoledelegationen	14
Andra kapitlet. Folkhögskolans uppkomst och utveckling	15
Folkhögskolan i Sverige	15
Folkhögskolor och folkhögskolinitiativ i övriga länder	21
Tredje kapitlet. Folkhögskolans uppgifter	28
Folkhögskolan och samhällslivet	28
Folkhögskolans bildningsmål	33
Folkhögskolan och folkbildningsorganisationerna	36
Folkhögskolan och yrkesutbildningen	41
Fjärde kapitlet: Folkhögskolans ställning efter införandet av nioårig skolplikt	48
Femte kapitlet. Folkhögskolans verksamhet	54
Översikt av folkhögskolans kurstyper och arbetsformer	54
Vinterkurser och sommarkurser. Manliga och kvinnliga elever. Kursernas längd. Årskurser	61
Linjedifferentiering och ämnesval	68
Undervisningsformer	75
Intyg och betyg	77
Undervisningens objektivitet	80
Skolornas och undervisningsavdelningarnas storlek	81
Sjätte kapitlet. Folkhögskolans elever	86
Elevundersökningen 1946/47	86

	Sid.
Elevernas ålder	88
Elevernas hemort	94
Elevernas yrkes- och socialmiljö	98
Elevernas föregående utbildning	106
Elevernas motiv för folkhögskolevistelsen	108
Elevernas yrkes- och utbildningsplaner	113
Elevernas ekonomiska belägenhet	117
Elevernas möjligheter till återanställning efter folkhögskolevistelsen	125
Sjunde kapitlet. Folkhögskolans lärare	129
Utbildning och kompetenskrav	129
Löneförhållanden	139
Tjänstgöringsskyldighet	142
Anställningsformer och anställningsvillkor	145
Åttonde kapitlet. Folkhögskolornas ekonomi	149
Det byggnadsekonomiska läget	149
Det driftsekonomiska läget	158
Nionde kapitlet. Folkhögskolornas huvudmannaskap	168
Tionde kapitlet. Folkhögskolans ställning i administrativt hänseende	175
Elfte kapitlet. Sammanfattning av i betänkandet framförda förslag ..	182
Tolfte kapitlet. Kostnadsberäkningar	185
—————	
Särskilt yttrande till visst avsnitt av femte kapitlet	192
—————	
Bilaga 1. De statsunderstödda folkhögskolorna och deras huvudmän <i>m. m. arbetsåret 1951/52</i>	193
Bilaga 2. Folkhögskolornas kurstyper och kurslängder, antal elever och <i>lärare m. m. arbetsåret 1950/51</i>	197
Bilaga 3. Redogörelse för Vadstena folkhögskolas kvällskurser	203
Bilaga 4. Förberedande samhällsvetenskapliga kurser vid folkhögsko- lorna	204
Bilaga 5. Folkhögskolornas »normalkurs» för sjuksköterskeaspiranter	208
Bilaga 6. Blankett, använd vid 1946/47 års elevundersökning	211
Bilaga 7. Elevuttalanden om folkhögskolan	213

	Sid.
Bilaga 8. 1946 års skolkommisions skrivelse till Konungen den 5 november 1947 angående folkhögskolornas byggnadsekonomiska läge	221
Bilaga 9. Förslag till kungörelse om ändring i folkhögskolestadgan den 14 december 1951 (nr 835)	225
Bilaga 10. Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 44 § stadgan den 2 juni 1950 (nr 376) för övningslärare	236
Bilaga 11. Förslag till kungörelse angående ändring i kungörelsen den 14 december 1951 (nr 837) om statsbidrag till avlönande av lärare vid folkhögskolor	237
Bilaga 12. Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 6 § avlöningsreglementet den 27 augusti 1951 (nr 615) för statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter m. m.	241
Bilaga 13. Förslag till kungörelse om statsbidrag till täckande av folkhögskolornas driftskostnader	243
Bilaga 14. Förslag till kungörelse om statsbidrag till nybyggnader m. m. vid folkhögskolor	245

246	Bilaga 8. 1946 års skolkommissionens skrivelse till Konungen den 6 november 1947 angående folkskolornas byggnadskommissioner löge
247	Bilaga 9. Förslag till kungörelse om ändring i folkskolorslagen den 14 december 1951 (nr 835)
248	Bilaga 10. Förslag till kungörelse om ändring i lagen nr 44 § stadgan i den 2 juni 1950 (nr 276) för örningslösa
249	Bilaga 11. Förslag till kungörelse angående ändring i kungörelsen den 14 december 1951 (nr 837) om statsbidrag till utbildning av lärare vid folkskolor
250	Bilaga 12. Förslag till kungörelse om ändring i lagen nr 6 § om utnämning av lärare den 27 augusti 1951 (nr 615) för statsbidradsfria folkskolor och lärarutnämningssamtalen m. m.
251	Bilaga 13. Förslag till kungörelse om statsbidrag till löshälsa av folkskolornas driftkostnader
252	Bilaga 14. Förslag till kungörelse om statsbidrag till byggnader m. m. vid folkskolor

253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500

*Till Herr Statsrådet och
Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet*

1946 års skolkommision får härmed vördsamt överlämna Betänkande och förslag angående folkhögskolans ställning och uppgifter.

Betänkandet har utarbetats inom den av kommissionen tillsatta folkhögskoledelegationen. Behandlingen inom kommissionen har resulterat i vissa mindre jämkningar. Över de avsnitt, som berör folkhögskollärarnas pedagogiska utbildning, har kommissionens lärarhögskoledelegation beretts tillfälle att yttra sig.

Kommissionen hemställer, att Herr Statsrådet ville

dels snarast föreslå Kungl. Maj:t att vidtaga vissa ändringar i nu gällande författningar angående folkhögskolan liksom ock att utfärda vissa nya författningar — allt i överensstämmelse med till detta betänkande fogade förslag — och därtill att hos riksdagen hemställa om medel till täckande av de ökade kostnader för statsverket, som härav kan bliva följdén;

dels ock framdeles, då nioårig skolplikt mera allmänt har blivit genomförd, föreslå Kungl. Maj:t att vidtaga ytterligare ändringar i folkhögskolestadgan i syfte att markera folkhögskolans ställning som den vuxna ungdomens medborgarskola.

Stockholm den 12 juni 1952.

Ingemar Düring

Märta de Laval

Bertil von Friesen

Hilding Färm

Gustav Nilsson

Emil Näsström

Knut Olsson

Sten Wahlund

Adolf Wallentheim

Frits Wigforss

Anna M. Sjöström-Bengtsson

/Helmer Ternblad

Till Helt Statrådet och
Chefen för Kungl. Ekobristskoledepartementet

1946 års skolekommission för barn- och ungdomsvårdande
och förslag angående folkskoleans ställning och uppgifter.
Betänkandet har utarbetats inom den av kommissionen tillsatta folkskole-
skoledelegationen. Behandlingen inom kommissionen har resulterat i vissa
ändrade förslag. Över de avsnitt som berör folkskoleans utövande och
gissa utbildning har kommissionens skoledelegation berett förslag
att yttra sig.

Kommissionen hemställer, att Helt Statrådet yttra
dets sammanförslaget Kungl. Maj: att yttrande vissa ändringar i nu gällande
förslaget angående folkskoleans ställning och att utvärdera vissa nya för-
slaget — att i överensstämmelse med till detta betänkande fogade för-
slag — och där till att hos riksdagen hemställas om medel till täckande av de
ökade kostnader för statstjänsten, som härav kan bli följande:
dets och framfördes på nämnda skoledelegationens utvärdering har blivit genom-
förslaget Kungl. Maj: att yttrande vissa ändringar i folkskole-
stadgan i syfte att markera folkskoleans ställning som den sista und-
domens undervisningskole.

Stockholm den 12 juni 1952.

	Ingenom Döring	
Hilma Tarpblad	Beril von Friesén	Märta de Laval
Erla Wigfors	Emil Näsström	Gustav Nilsson
Karl Olsson	Adolf Wollstenheim	Sten Wahlund
Hilma Tarpblad	Anna M. Sjöstöm-Berglsson	

Inledning

Folkhögskoledelegationens tillkomst och sammansättning

Den 16 oktober 1946 beslöt 1946 års skolkommision att tillsätta en särskild delegation för utredning av folkhögskolans ställning och uppgifter inom skolväsendet.

Den 13 november 1946 utsåg kommissionen till ledamöter av delegationen dåvarande kontoristen Birgit Elvira Christiernin, sekreteraren Hilding Gunnar Edvin Albert Färm, statens folkhögskoleinspektör, rektorn vid Västerbergs folkhögskola Karl Viktor Hedlund, rektorn vid Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad Honorine Louise Hermelin, ledamoten av riksdagens andra kammare, folkskolläraren Oskar Johan Natanael Malmborg, ledamoten av riksdagens första kammare, nuvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet Ivar Persson, dåvarande undervisningsrådet och ledamoten av riksdagens första kammare, nuvarande landshövdingen Ruben Wagnson samt rektorn vid Katrinebergs folkhögskola Thorsten Gustaf Åberg. Åt herr Wagnson uppdrogs att vara delegationens ordförande.

Efter nämnda datum har följande förändringar inträtt. Den 27 oktober 1947 entledigades herr Wagnson på därom gjord framställning från uppdraget att vara ledamot av delegationen. Med anledning härav uppdrogs den 19 november 1947 åt herr Färm att vara delegationens ordförande. — Den 9 november 1951 entledigades, likaledes på egen begäran, herr Persson från sitt ledamotskap.

Som expert har folkhögskoledelegationen anlitat ledamoten rektor Hedlund. Till dennes uppdrag har hört att utforma andra kapitlet av betänkan- det. Den 23 maj 1952 tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet där- jämte ledamoten i lagberedningen, e. o. assessorn i Svea hovrätt Bertil Alexanderson att, räknat från den 21 mars 1952, såsom expert biträda dele- gationen.

Till folkhögskoledelegationens sekreterare, räknat från den 15 november 1946, utsåg chefen för ecklesiastikdepartementet genom beslut den 25 no- vember 1946 filosofie magistern Ella Jönsson. Den 10 december 1949 ent- ledigades fröken Jönsson på därom gjord framställning från sekreterar- förordnandet. Samma dag uppdrog departementschefen åt folkhögskollära- ren Helmer Ludvig Ternblad att tjänstgöra som delegationens sekreterare. — Som biträdande sekreterare har delegationen för visst tabellarbete anlitat kanslibiträdet vid skolkommisionen Ulla Elisabet Liljequist.

Folkhögskoledelegationens utredning

I samband med kommissionens beslut att tillsätta en folkhögskoledelegation anförde kommissionens dåvarande ordförande, sedermera framlidne statsrådet Josef Weijne, till protokollet:

I samma mån som en kommande skolreform kan väntas komma att i olika avseenden, t. ex. i fråga om den föregående obligatoriska skolundervisningens omfattning och inriktning, påverka och förändra förutsättningarna för folkhögskolans arbete, framstår det som ett behov, att jämväl frågan om denna speciella skolforms ställning och uppgifter inom vårt skolväsen upptages till en allsidig prövning, genomförd i nära anknytning till och samtidigt med det övriga pågående utredningsarbetet på skolans område. I likhet med skolkommissionens övriga ledamöter har jag funnit, att överväganden som dessa nu i hög grad göra en allmän översyn och granskning av folkhögskolans problem och uppgifter erforderlig. Den huvuduppgift, som den svenska folkhögskolan tjänar, nämligen att meddela den vuxna ungdomen en allmänt medborgerlig bildning, berör i utpräglad grad behov, som en reformering av vår allmänna barn- och ungdomsskola enligt från alla håll med skärpa framförda krav också bör söka att bättre än hittills tillgodose. Även om jag ingalunda anser, att en förstärkning av det medborgerligt fostrande innehållet i den obligatoriska skolans undervisning kan göra folkhögskolans insatser överflödiga eller mindre angelägna, förefaller det obestridligt, att varje mera betydande förändring i detta avseende av den obligatoriska skolundervisningens inriktning aktualiserar problem om anpassningen och avvägningen av den i förhållande till denna kompletterande, efterföljande undervisning, som bl. a. folkhögskolan kan giva. En liknande innebörd för folkhögskolans vidkommande kan, synes det, en annan sannolik förändring av den obligatoriska barn- och ungdomsskolan få. Jag syftar på den förlängning av skolplikttiden, för vilken såväl 1940 års skolutredning som 1946 års skolkommission uttalat sig och som fullt genomförd kommer att innebära, att alla på den obligatoriska skolans grund byggande skolor, däribland folkhögskolan, få mottaga elever med kunskapsmässigt bättre förutsättningar för de fortsatta studierna än tidigare. Även för folkhögskolans vidkommande medför en sådan förändring problem att taga ställning till, nämligen i första hand frågan huruvida folkhögskolan i samband därmed skall minska sin nuvarande undervisning i rena kunskaps- och färdighetsämnen och i motsvarande mån giva ökad tid åt den undervisning, som mera direkt tjänar den medborgerliga fostran, eller huruvida folkhögskolan även under dessa förhållanden skall såsom nu ägna en betydande uppmärksamhet åt undervisning av det förstnämnda slaget, förändrad enbart på det sätt som elevernas bättre kunskaper motivera. Ehuru jag icke förutsätter, att den frihet för de enskilda folkhögskolorna att gestalta sin undervisning, som dessa hittills åtnjutit, för framtiden bör kringskäras eller begränsas och att någon fastare reglering av undervisningens uppläggning och inriktning är önskvärd, finner jag det naturligt, att de antydda frågorna göras till föremål för en allmännare prövning, i samband med vilken vid sidan av representanter för folkhögskolan jämväl företrädare för allmänt medborgerliga synpunkter och olika samhällsintressen få giva uttryck för sin syn på och sina önskemål beträffande folkhögskolans arbete och undervisning.

Den särskilda delegation för utredning av folkhögskolans problem, som skolkommissionen beslutat tillsätta, synes mig böra taga ställning till de frågor, jag här antytt, och därutöver överhuvud taget överväga och söka angiva folkhögskolans ställning och uppgifter i vårt skolväsen efter genomförandet av den kommande skolreformen. Härvid synes det angeläget, att delegationen prövar frågan, huru-

vida en ytterligare utbyggnad av folkhögskoleorganisationen erfordras i syfte att göra en större del av vår ungdom delaktig av folkhögskolans medborgerliga fosteran, samt huruvida särskilda åtgärder i sådant fall kunna komma ifråga för att stimulera elevtillströmningen till skolan.

På senare tid synes en viss tendens ha förmärkts att i större utsträckning än tidigare upprätta folkhögskolor, vilkas verksamhet mer eller mindre präglats av vissa rörelser eller religiösa och andra gruppbildningar och vilkas elever till avsevärd del rekryteras bland anhängare av respektive rörelser eller gruppbildningar. Enighet synes råda därom, att förekomsten av skolor av detta slag, s. k. rörelseskolor, på ett i stort sett lyckligt sätt kompletterar det alltjämt talrikare beståndet av vanliga, som bygdeskolor betecknade folkhögskolor. Utan att jag i denna fråga hyser någon härifrån avvikande mening, har jag dock funnit det motiverat, att delegationen i samband med den allmänna genomgång av folkhögskolans problem, den skall verkställa, ägnar uppmärksamhet även åt nämnda tendens samt prövar dess konsekvenser och innebörd i olika avseenden och framlägger de förslag, vartill en sådan prövning eventuellt kan föranleda. På samma sätt synes delegationen likaledes böra pröva den i något fall aktualiserade frågan om folkhögskolans förhållande till den mera yrkesbetonade undervisningen samt frågorna om folkhögskolans utnyttjande som meddelare av s. k. preparandundervisning för inträde vid olika andra utbildningsanstalter. I sistnämnda hänseende synes det erforderligt, att delegationen undersöker i vilken utsträckning folkhögskolan för närvarande tages i anspråk för preparandutbildning och på grundval av resultatet från en sådan undersökning tager ställning till frågan om behovet och lämpligheten av att folkhögskolan åtager sig och fullgör utbildningsuppgifter av detta slag.

En specialfråga i detta sammanhang, som delegationen likaledes bör upptaga till behandling, avser den bl. a. i en av 1944 års riksdag bifallen motion (motionen i Andra kammaren nr 18 av hr Nilsson i Stockholm m. fl.) framförda tanken att i viss anknytning till folkhögskolan skapa ett specialgymnasium för sådan äldre studiebegåvad ungdom, som icke haft tillfälle att deltaga i vanlig högre skolundervisning, men som genom ett sådant tänkt specialgymnasium ändock kunde beredas tillträde till högskolemässig utbildning på olika områden eller överhuvud taget till sådana verksamhetsfält och levnadsbanor, för vilka gymnasiestudier normalt erfordras. Även om tveksamhet kan råda om lämpligheten att anknyta ett dylikt specialgymnasium, som med nödvändighet måste komma att inriktas på ett forcerat kunskapsinhämtande, till den fritt arbetande folkhögskolan, synes det mig kunna råda föga tvivel om behovet av en utbildningsväg av detta slag, och jag finner det lika uppenbart, att frågan berör folkhögskolan både i den meningen, att det i stor utsträckning är bland folkhögskolans elever, som ett sådant specialgymnasiums blivande studerande skulle komma att rekryteras, och i den meningen, att folkhögskolan redan nu fullgör uppgifter besläktade med det föreslagna specialgymnasiets. Under sådana förhållanden anser jag det lämpligt, att delegationen upptager även denna fråga till behandling.

I samband med sin prövning av folkhögskolans arbetsuppgifter synes delegationen vidare böra överväga lämpligheten och möjligheterna att i högre grad än som redan sker utnyttja folkhögskolan, dess lokaler, undervisningsmateriel, lärarkrafter etc. för anordnande, vid sidan av de nuvarande folkhögskolekurserna och å tider då dessa icke pågå eller icke helt taga skolornas resurser i anspråk, av kortare kurser i samhällliga och medborgerliga frågor.

Då jag har för avsikt att i annat sammanhang låta verkställa en översyn av gällande stipendieförordningar, varvid såsom ur enhetlighetens synpunkt är önskvärt

folkhögskolans stipendiefrågor komma att prövas i samband med stipendievillkoren för övrig utbildning, finner jag det icke behövt, att delegationen särskilt behandlar dessa spörsmål, även om det givetvis bör vara den obetaget att till förutnämnda prövning framställa de synpunkter på stipendiefrågan, som den kan finna påkallade. En annan fråga, som har avseende på villkoren för deltagande i folkhögskolans undervisning och betydelse för tillströmningen till denna, synes delegationen däremot böra behandla, nämligen frågan om behovet av och möjligheterna att anordna ett skydd för folkhögskoleelev mot risken att förlora sin arbetsanställning i samband med avbrott i denna på grund av folkhögskolevistelse.

Slutligen synes delegationen böra genomföra en granskning av de ekonomiska betingelserna för folkhögskolornas verksamhet och därvid särskilt uppmärksamma de skillnader i ekonomiska villkor, som råda mellan å ena sidan bygdeskolor och å andra sidan rörelseskolor. Delegationen synes böra ägna de nuvarande grunderna för statsbidrag till folkhögskolornas drift en översyn och jämväl överväga, huruvida i likhet med vad som skett beträffande lantmannaskolorna särskilda statsbidrag till byggnader böra införas.

Arbetets bedrivande inom folkhögskoledelegationen

Vid tre sammanträden, den 17 mars 1947, den 10 november 1950 och den 7 mars 1952, har folkhögskoledelegationen med styrelsen för Svenska folkhögskolans lärareförening diskuterat olika typer av kurser och deras anordnande ävensom frågan om intyg eller betyg i folkhögskolan. I den sista av de nämnda diskussionerna deltog även tillförordnade byråinspektören i medicinalstyrelsen Karin Lundgren. — Den 11 december 1947 överlade delegationen med 1944 års folkbildningsutredning om möjligheterna att inordna folkliga musikskolor bland folkhögskolorna samt att med folkhögskollärbefattning förena viss typ av konsulentbefattning vid regionalt folkbildningsförbund. Om de förslag i den sistnämnda frågan, som framlägges i detta betänkande, har delegationen också berett Folkbildningsförbundet tillfälle att uttala sin mening. — Om den lämpliga uppläggningsen av de vid några folkhögskolor anordnade förberedande samhällsvetenskapliga kurserna har delegationen vid två tillfällen haft överläggningar med representanter för socialinstitutet. — Uppläggningsen av folkhögskollärarens framtida pedagogiska utbildning vid lärarhögskolorna diskuterades den 23 januari 1951 med ordföranden i kommissionens lärarhögskoledelegation, undervisningsrådet Eskil Källquist, och den 12 oktober 1951 med lärarhögskoledelegationen i dess helhet, varjämte de båda delegationernas arbetuskott ytterligare diskuterat frågan.

Under tiden 10—17 november 1947 företog folkhögskoledelegationen med Kungl. Maj:ts tillstånd en studieresa till ett antal svenska och danska folkhögskolor. De skolor, som besöktes, var Tärna, Brunnsvik, Wendelsberg, Hvilan, Sundsgården, Fredriksborg, Vallekilde, Roskilde och Krogerup, de fyra sistnämnda i Danmark.

Redan vid sitt första sammanträde den 11 november 1946 beslöt folkhögskoledelegationen att utföra särskilda undersökningar av dels folkhögskolornas elevmaterial, dels skolornas ekonomiska belägenhet. Dessa undersökningar genomfördes påföljande år, då materialet också bearbetades primärt. Resultaten från den förstnämnda undersökningen ligger till väsentlig del till grund för sjätte kapitlet av förevarande betänkande. De uppgifter, som erhöles vid ekonomiundersökningen, har däremot ersatts med under år 1951 insamlat material. — Folkhögskolornas rektorer, som vid samtliga undersökningstillfällen välvilligt lämnat delegationen erforderligt bistånd, har också i andra sammanhang anmodats att inkomma med upplysningar eller bedömanden.

Under år 1949 låg folkhögskoledelegationens arbete nere i avvaktan på dels 1941 års lärarlönesakkunnigas förslag till lönereglering för folkhögskolans lärare, dels Kungl. Maj:ts proposition med anledning av skolkommisionens principbetänkande. Sedan lärarlönesakkunniga den 12 oktober 1949 avlämnat ifrågavarande betänkande (SOU 1949: 50) och Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling den 3 februari 1950 avgivits (1950: 70), återupptogs arbetet i februari 1950.

De frågeställningar, som folkhögskoledelegationen enligt sina direktiv haft att uppmärksamma eller som aktualiserats genom till delegationen ställda eller remitterade skrivelser, har samtliga beaktats i överläggningarna. Dock har delegationen icke fullföljt realbehandlingen av frågan om upprättande av specialgymnasier för äldre studiebegåvad ungdom i anslutning till folkhögskolorna, då kommissionen beslutat bordlägga frågan i avvaktan på proposition till riksdagen angående gymnasium för vuxna och då proposition i ärendet ännu icke avgivits vid den tidpunkt, då delegationen för sin del slutjusterade detta betänkande. Frågan beröres överhuvud icke i betänkandet.

De förslag till ändringar i nu gällande författningar rörande folkhögskolorna, som bifogas betänkandet, har begränsats till att avse sådana punkter, där en ändring blir ofrånkomlig, därest kommissionens i betänkandet framförda förslag angående kursernas anordning m. m. vinner statsmakternas bifall. En allmän översyn av de från den 1 oktober 1951 gällande författningarna har däremot icke kunnat företagas, då vissa av dessa författningar först den 31 januari 1952 utkom från trycket och folkhögskoledelegationen vid denna tidpunkt redan hade avslutat realbehandlingen av de frågor, som den hade att taga ställning till.

Skolkommisionen och folkhögskoledelegationen

Allteftersom folkhögskoledelegationen utformat sin framställning, har texten underställts skolkommisionen. Vid behandlingen av texten har kom-

missionen på vissa punkter icke helt kunnat ansluta sig till vad delegationen anført, och den har i dessa fall hemställt, att delegationen måtte ompröva sin inställning. Så har också skett, och enighet har uppnåtts mellan delegationen och kommissionen. I fortsättningen betecknas därför de meningar och ståndpunkter, varåt betänkandet ger uttryck, såsom kommissionens. I fråga om vissa undersökningar påpekas dock särskilt, att dessa självständigt utförts av folkhögskoledelegationen.

Som omnämndes redan i ingressen, har det avsnitt om folkhögskollära-
nas framtida pedagogiska utbildning, som ingår i sjunde kapitlet, utformats
under viss medverkan av skolkommissionens lärarhögskoledelegation.

Folkhögskolans uppkomst och utveckling

Folkhögskolan i Sverige

Den svenska folkhögskolans uppkomst och utveckling har nära samband med händelseförlopp inom det svenska samhället, som inneburit utvidgat deltagande i det samhällseliga livet och utvidgade politiska rättigheter för allt större grupper av medborgare.

Genom kommunallagarna av år 1862 och riksdagsordningen av år 1866 tillerkändes den självvägande bondeklassen ökade samhällseliga uppgifter och ökad politisk betydelse. Inom böndernas egna led började då frågan dryftas, om de skolor, som man hade, kunde vara tillfyllest med tanke på den insats från bondeklassen, som man väntade. År 1858 hade, efter initiativ från bondehåll i riksdagen, möjlighet givits till inrättande av högre folkskolor. Dessa skolor, avsedda som direkt påbyggnad på folkskolan, rön-te emellertid inte något större intresse. Endast ett tiotal högre folkskolor hade upprättats, när år 1867 Sven Nilsson i Everyd i Kristianstads läns landsting motionerade om upprättande av högre bildningsskolor för allmogens söner och Ola Andersson i Nordanå i Bara härads lantbruksklubb i Malmöhus län förde fram en liknande fråga. Det var närmast en omformning av den högre folkskolan efter bondebefolkningens behov, som de två skånska bonde-representanterna åsyftade. När initiativen, som de tog, förde till utredningar om nya skolor, kom den danska folkhögskolan att uppmärksammas. Med en viss anknytning till den danska folkhögskolan utformades mot 1860-talets slut de första svenska folkhögskolorna.

I Danmark hade Grundtvig, med början under 1830-talets senare del, lagt fram sina tankar om en folkhögskola, och år 1844 hade den första danska folkhögskolan börjat sin verksamhet. Under de närmaste tjugo åren framträdde den ena danska folkhögskolan efter den andra. Med 1860-talet framstod den danska folkhögskolan som en samlad nationell rörelse, men först mot slutet av detta årtionde började den uppmärksammas i Sverige. År 1867 blev den föremål för intresse i vidare kretsar genom den diskussion, som den nationalliberala Nordiska Nationalföreningen i december månad anordnade i Stockholm. Protokollet från denna diskussion, i vilket från Danmark inhämtade utförliga redogörelser för några danska folkhögskolor även in-gick, trycktes i en skrift, Om Bondehögskolor (1868), som utgick som bilaga till tidningen Aftonbladet och spreds över hela landet.

Önskemålet om skolor för bondeungdomen, som först framförts av bonde-representanter, upptogs och fördes vidare av de akademiker, som samlades i Nordiska Nationalföreningen, bland dem August Sohlman och Adolf Hedin. De hjälpte till att göra den danska folkhögskolan känd, och den kom snart att på ort och ställe studeras av liberala svenska tidningsmän och ombud från svenska bygder.

Arvet från Danmark, som den svenska folkhögskolan kom att föra vidare, var främst namnet på den nya skolan och den yttre organisationen. Till detta kom en viss anknytning till den danska folkhögskolans allmänna målsättning samt, i mindre omfattning, till dess undervisningsmetoder. Grundtvigs ursprungliga folkhögskolprogram har alltid haft betydelse för den svenska folkhögskolan, under det att den religiösa riktning, som i honom såg sin ledare — en riktning som betytt mycket för den danska folkhögskolans formning och utveckling — i Sverige inte fick någon mera märkbar betydelse, vare sig vid folkhögskolorna eller i landet i övrigt.

Man hade ett danskt folkhögskolprogram och vissa rapporter av svenska observatörer från de danska folkhögskolorna att tillgå, när de svenska folkhögskolorna började sin verksamhet, men förbindelserna med Danmark uppehölls inte i den omfattning, som man kunde ha väntat. Delvis därför hade man inom den svenska folkhögskolan lättare att gå sin egen väg, att ta hänsyn till svenska förutsättningar. Det var 1860-talets omgestaltning av den kommunala självstyrelsen och representationsformen, som hade aktualiserat behovet av en medborgarskola för bondeungdomen. Den äldre svenska folkhögskolan kom att lägga stor vikt på ämnen som kommunalkunskap, statskunskap, nationalekonomi och lagkunskap. Genom fingerade stämmor och sammanträden på skolorna samt övningar i skrivning av protokoll och kommunala längder förberedde man elevernas deltagande i hemkommunens liv.

Till den svenska folkhögskolans särdrag kom också att höra det relativt stora utrymme, som gavs åt de naturvetenskapliga ämnena. Genom dem kunde man, när de tillämpades på det som hade beröring med jordbruket, nå direkt kontakt med elevernas arbetsliv. När de äldsta folkhögskolorna i så hög grad kom att vända sig till bondeungdomen, var det främst därför att denna ungdom hörde till den grupp inom samhället, som då höll på att inhösta frukterna av en stark ekonomisk expansion och nyförvärvade samhällseliga befogenheter. Folkhögskolan tog i praktiken hänsyn till bondeungdomen, men den avgränsade inte på något sätt sitt program till att bara gälla denna ungdom. Namnet bondeskola, som man först reflekterat på, fick ge vika för namnet folkhögskola. Som ett huvudsyfte för folkhögskolan stod från början att föra in eleverna i landets och folkets gemenskap.

I slutet av år 1868 började de tre första svenska folkhögskolorna sin verksamhet: folkhögskolan Hvilan, Önnestads folkhögskola och Östergötlands

folkhögskola i Herrestad, senare flyttad till Lunnevad. År 1869 öppnades Blekinge läns folkhögskola. Under 1870-talet tillkom — av de folkhögskolor, som ännu fortsätter sin verksamhet — 19, under 1880-talet 3 och under 1890-talet 3. De äldre folkhögskolorna knöt samtliga an till någon bygd. För de flesta kom bygden att utgöras av landstingsområdet. År 1900 hade 18 landstingsområden var sin skola. Ett län hade 3 skolor och 3 län vardera 2.

Utan medverkan från staten och kyrkan formades de första folkhögskolornas program ut under stark betoning av den lokala självstyrelsen. Om än skolorna bildats av privata föreningar, måste de dock för sin existens räkna med ekonomiskt stöd från landstingen, vilka enligt 1862 års landstingsförordning hade rätt att rådslå och besluta bl. a. i frågor, som rörde undervisning. Senare upprättade åtskilliga landsting folkhögskolor, vilka då från början kom under resp. landstings målsmanskap och fick en av tinget utsedd styrelse.

Statsunderstöd beviljades folkhögskolorna vid 1872 års riksdag, statsanslag till andra årskurs 1878 och statsanslag till stipendier 1883. 1900 erhöles statsanslag till parallellundervisning, och samma år upptogs å förslagsanslaget till folkhögskolorna ett belopp för folkhögskollärares utbildning. Statsunderstöden kom inte att betyda någon ändring av folkhögskolornas självstyrelse. Den statskontroll, som följde i och med att anslag beviljades, uppdrogs åt länsstyrelserna och kom att bli av formell natur.

De första folkhögskolorna var avsedda enbart för manlig ungdom och hade kurser endast under vinterhalvåret. De första sommarkurserna för kvinnlig ungdom inrättades vid 1870-talets början. Dessa kurser blev på 1880-talet mera allmänna. Under senare hälften av 1890-talet organiserades vid några norrländska folkhögskolor vinterkurser som samskolor. 1876 inrättades vid folkhögskolan Hvilan andra årskurs. Den följdes av flera motsvarande kurser vid andra folkhögskolor, som särskilt tog sikte på att meddela teoretisk yrkesundervisning för blivande jordbrukare. En del av dessa jordbruksbetonade andra årskurser förvandlades sedan till lantmannaskolor. Vinterkursen 1899—1900 var 13 lantmannaskolor förenade med folkhögskolor. Dessa lantmannaskolor hade tillsammans 153 elever. Läsåret 1899—1900 hade av folkhögskolorna 21 både vinter- och sommarkurs, medan 8 hade enbart vinterkurs. Vinterkurserna detta läsår samlade i första årskursen 739 manliga och 72 kvinnliga elever och i andra årskursen 42 manliga elever. Sommarkurserna samlade 552 kvinnliga elever, därav i andra årskurs 7. Det samlade elevantalet vid folkhögskolorna nämnda läsår var 1 405. Medeltalet elever per skola var samma läsår 50.

Med 1900-talets ingång bröts stagnationen under 1880-talet och 1890-talet, när det gällde inrättande av folkhögskolor. Grundandet av nya folkhögskolor under de olika årtiondena framgår av tab. 1, där första året, för vilket statsunderstöd erhöles, räknats som skolans begynnelseår.

Tab. 1. Antal folkhögskolor, som börjat sin verksamhet 1901—1951

Begynnelseår	Antal skolor
1901—1910	14
1911—1920	8
1921—1930	2
1931—1940	5
1941—1950	14
1951	3

Av de 75 statsunderstödda folkhögskolor, som vid ingången av läsåret 1951/52 var i verksamhet, har 46 grundats under 1900-talet.

Nya grupper av medborgare var på väg mot ökade samhällsinsatser och utökade samhälleliga rättigheter, när 1900-talet började. Samlingen i lågkyrkliga och frikyrkliga rörelser, i nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen stödde kravet på utvidgning av medborgarrättigheterna. De avgörande röst-rättsreformerna dröjde till åren 1918 och 1921. Men alltifrån det nya seklets början fram till dessa år gav en samling i medborgarrättigheternas tecken sin färg åt det politiska livet i landet.

Detta kom att märkas i åtskilliga bygder, och de nya bygdefolkhögskolor, som nu skapades — det övervägande flertalet av de nya folkhögskolorna under 1900-talets första decennium — fick sin prägel därav. En del av de nya skolorna hörde samman med ungdomsrörelsen under början av 1900-talet, så de nya skolorna i Dalarna. En av dem, Brunnsviks folkhögskola — tänkt som bygdeskola men genom särskilda omständigheter formad ut till en arbetarungdomens folkhögskola — fick i organisatoriskt avseende betydelse som den första till en folkrörelse anknutna folkhögskolan. Reellt kom denna särskilda arbetarfolkhögskola att betyda, att också andra ungdomsgrupper än bondeungdomen i samlade skaror slöt upp kring folkhögskolan. Till vissa folkhögskolor, särskilt de norrländska, hade arbetarungdom kommit tidigare men endast i mindre omfattning. Det skulle dröja ganska länge, innan prägel av särskild skola för bondeungdomen försvann från folkhögskolan. Men under en process, som utmärktes av att diskussionen om industriarbetarna och folkhögskolan blev ett centralt ämne vid det ena folkhögskolläramötet efter det andra och av att under den ekonomiska krisen på 1930-talet de arbetslösa i stora skaror strömmade till de olika folkhögskolorna och kände sig hemma där, formades den svenska folkhögskolan om till en medborgarskola, som ungdom från olika läger sökte sig till. Detta skedde utan någon förändring av folkhögskolans program. Den nya tidens innehåll kunde få plats i de former, som folkhögskolan tidigare utgestaltat. Människor, präglade av den nya tiden, kunde som lärare och elever känna sig hemma vid folkhögskolorna.

Den fria anknytning till en folkrörelse, som Brunnsviks folkhögskola från

år 1906 inlett, fick sin fortsättning, när med anknytning till en nykterhetsorganisation år 1908 Wendelsbergs folkhögskola framträdde. Vid 1917 års ingång fanns det 49 folkhögskolor. Av dem anknöt 47 till en bygd — ett län, ett landskap eller ett mindre område — medan 2 anknöt till folkrörelser och kunde betraktas som riksskolor.

Efter 1917 års ingång har de flesta av de därefter upprättade folkhögskolorna på ena eller andra sättet haft förbindelser med folkrörelser eller ställt sig uppgifter, som inte främst varit knutna till en bygd. Med Sigtuna folkhögskola, som började sin verksamhet 1917, trädde den första religiöst särpräglade rörelseskolan fram — om den användes beteckningen kyrklig folkhögskola. Den följdes snart av en folkhögskola anknuten till en frikyrklig rörelse, och därefter har igångsatts en mängd folkhögskolor, som arbetar i anknytning till kyrklig eller frikyrklig verksamhet. Linjen från Brunnsvik har förts vidare i nya folkhögskolor, som särskilt vänt sig till industriarbetarungdomen. I anslutning till Kooperationen arbetar Jakobsbergs folkhögskola. Den nordiska folkhögskolan i Kungälv samlar ungdom från de nordiska länderna kring sitt särskilda program. Samerna har sin egen folkhögskola. Gymnastikfolkhögskolan i Lillsved har som sin tagit en specialuppgift. Till frisksportrörelsen an knyter folkhögskolan i Stensund. Folkhögskolan i Markaryd har samtidigt förbindelser med en småländsk bygd och med Samfundet för hembygdsvård.

Den svenska folkhögskolan vid 1900-talets mitt är i hög grad differentierad. Sida vid sida arbetar folkhögskolor, som med sin verksamhet främst riktar sig till en särskild bygd, och folkhögskolor med anknytning till olika rörelser och ideella strävanden, men inom de båda huvudgrupperna finns skolor av mycket olika prägel, och ett möte och en förening sker mellan bygdeskolor och rörelseskolor så, att bygdeskolor har anknytning till folkrörelser i sin bygd och rörelseskolor ibland har en bygd till sitt område. Tillgången till lärare från olika grupper inom samhället och tillströmningen av elever från olika håll har betytt, att folkhögskolan som helhet betraktad inte gått i tjänst hos någon särskild grupp inom samhället, hos någon särskild idéinriktning. Mer än folkhögskolorna i de nordiska grannländerna har den svenska folkhögskolan kommit att inom sig ge rum för olika strävanden inom samhället. Den an knyter till en mångfald strävanden, som syftar till att ge svensk ungdom rotfasthet i det egna landet och en fri vidd framåt — med egna vägar för var och en att gå.

Folkhögskolans frihet har accepterats av statsmakternas representanter. I allt högre grad har folkhögskolan med tiden kommit att lita till ekonomiskt stöd från statens sida, och detta stöd har givits utan krav på bundenhet vid ett av statsmakterna godkänt program. När år 1919 den första folkhögskolstadgan tillkom, fördes inte genom den fram några nya krav, när det gällde folkhögskolans mål och arbetssätt. Folkhögskolstadgan sammanfattade på

varje punkt vad folkhögskolan själv hade nått fram till, och betonade mycket starkt folkhögskolans inre frihet. De stadgor för folkhögskolan, som därefter utfärdats — den 9 oktober 1942 och den 14 december 1951 — har inte ändrat detta förhållande.

I fråga om folkhögskolornas organisation har under 1900-talet vissa förändringar ägt rum. Det samband, som funnits mellan vissa folkhögskolor och lantmannaskolor, har på de flesta håll, sedan lantmannaskolan nyorganiserats, ställts under avskrivning. Folkhögskolans främst för undervisning i jordbruksämnen inrättade andra årskurser har helt avvecklats, och de andra årskurser, som vid två folkhögskolor 1905 resp. 1908 inrättades för att förbereda jordbrukarungdom för inträde vid lantbruksinstitut, har ersatts av det till folkhögskolan Hvilan förlagda specialgymnasiet för lantbruks- och skogsstuderande. Vid folkhögskolorna har andra årskurser med tiden inrättats i så stor omfattning, att det hör till undantagen, att en folkhögskola är anordnad med endast en årskurs. Denna utveckling saknar motsvarighet vid de nordiska grannländernas folkhögskolor, vilka i regel blott har en årskurs. De kvinnliga eleverna hänvisades, som ovan nämnts, till att börja med till för kvinnor särskilt anordnade sommarkurser. Sedan några folkhög-

Tab. 2. Antalet elever vid folkhögskolan under 1900-talet

Anm. Till III årskurs har jämväl hänförts de s. k. förberedande samhällsvetenskapliga kurserna. Beträffande elevantalet i dessa se bil. 4! — M = manliga elever, Kv = kvinnliga elever.

Femårsperiod (från 1948/49 arbetsår)	Antal elever per arbetsår (1898/99—1947/48 medeltal för femårsperiod)								
	Vinterkurs						Sommarkurs		Summa
	I årskurs		II årskurs		III årskurs		I års-kurs	II års-kurs	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	Kv	Kv	
1898/99—1902/03	820	82	49	—	—	—	571	7	1 499
1903/04—1907/08	964	123	66	—	—	—	702	100	1 955
1908/09—1912/13	1 186	173	99	7	—	—	885	245	2 595
1913/14—1917/18	1 158	290	175	78	—	—	1 012	270	2 933
1918/19—1922/23	1 393	496	199	70	29	—	1 029	226	3 442
1923/24—1927/28	1 098	617	211	109	23	—	1 089	261	3 408
1928/29—1932/33	1 524	977	468	247	34	13	1 145	321	4 729
1933/34—1937/38	1 803	1 367	624	461	46	26	1 282	407	6 016
1938/39—1942/43	1 465	1 651	518	831	34	42	1 035	445	6 021
1943/44—1947/48	1 719	1 899	719	1 077	65	55	1 021	398	6 953
1948/49	1 731	2 104	860	1 403	116	69	1 267	551	8 101
1949/50	1 815	2 131	870	1 472	118	91	1 382	615	8 494
1950/51	1 796	2 152	908	1 643	128	106	1 452	575	8 760
1951/52	1 635	2 345	943	1 690	124	115	1 582 ¹	617 ²	9 051

¹ Därav 13 manliga elever. — ² Därav 11 manliga elever.

skolor mot slutet av 1890-talet tagit emot kvinnliga elever vid vinterkurs, har till slut samskola blivit regel under vinterkurserna, och de kvinnliga eleverna är numera i avgjord majoritet vid dessa kurser. Genom bestämelse i 1951 års folkhögskolstadga har möjlighet öppnats för folkhögskola att vid sommarkurs mottaga även manliga elever. En utökning av folkhögskolans verksamhet har skett genom de fortsättningskurser, vilka för första gången med statsunderstöd anordnades under läsåret 1945/46. Från och med läsåret 1947/48 har vid tre folkhögskolor med särskilt statsbidrag anordnats samhällsvetenskapliga kurser, avsedda att förbereda till inträde vid socialinstitut. Försök med anordnande av tredje årskurser har ägt rum vid ett mindre antal folkhögskolor, varvid emellertid tredje årskursen organisatoriskt ingått som en del av andra årskursen.

Folkhögskolans kvantitativa utveckling under 1900-talet framgår av den sammanställning av elevantalet, som meddelas i tab. 2. Utökningen av elevantalet har framtingat dels nya folkhögskolor, dels anordningar vid skolorna för att kunna mottaga flera elever. När det gäller lokaler för folkhögskolorna har landstingen i första hand kommit att svara för kostnaderna. Allt flera folkhögskolor har under 1900-talet övertagits av landstingen.

Folkhögskolor och folkhögskolinstitut i övriga länder

Även *den danska folkhögskolans uppkomst och utveckling* måste ses mot bakgrunden av ett samhälle, i vilket bondeklassens villkor förbättrades och deltagandet i avgörandet av samhällets angelägenheter utsträcktes till allt flera. Grundtvig anknöt till den situation, som uppstått, när 1831 en förordning om rådgivande provinsialständer utfärdats, och till den början till en folkrepresentation, som kom till stånd, när de första ständerförsamlingarna sammanträdde 1835 och 1836. I sin första egentliga folkhögskolskrift betonade han, att såväl medlemmarna av ständerförsamlingarna som deras väljare behövde den folkhögskola, vars program han skisserade. Detta program avsåg dock inte medborgarkunskap i mera begränsad omfattning utan en nationaluppfostran i linje med den uppfattning, som tidigare Fichte förfäktat. Folkhögskolan skulle vara en skola för vuxen ungdom och vid sin undervisning ta hänsyn till ungdomstidens särskilda förutsättningar. Grundtvig avgränsade den från dels kyrklig skola, dels vetenskaplig skola. Under olika tider framträdde folkhögskolan hos Grundtvig med något olika betoning. Den folkhögskola, som enligt hans förslag skulle inrättas i Sorö, skulle vara en av staten uppehållen elitskola utan examen och betyg. Lärarens levande förkunnelse på modersmålet — det levande ordet — skulle enligt Grundtvig vara det förnämsta uppfostringsmedlet i den skola, som han drömde om och

som i hans programskrifter i hög grad kom att formas ut ifrån hans personliga erfarenheter.

Det folkhögskolprogram, som Grundtvig gav, har aldrig helt kommit att genomföras, men det har dock betytt mycket för folkhögskolan, när denna i praktiken formades ut. Den första folkhögskolan i Danmark började den 7 november 1844 i Rödding i Nordslesvig och fick sin prägel av att den hade att i ett gränsområde föra danskhetens talan. Fram till 1864 grundades i Danmark åtskilliga folkhögskolor. Vid 1860-talets början var det ett 15-tal med tillsammans omkring 400 elever. Den för den danska folkhögskolans utveckling mest betydande av dem, som vid denna tid grundade folkhögskolor, var Christen Kold, som vid sidan av den danska upplysning, som Grundtvig betonade, ansåg folkhögskolans huvuduppgift vara att göra eleverna mottagliga för personligt andligt liv och därvid anknöt så starkt till Grundtvig, också när det gällde det religiösa, att folkhögskolan i Danmark främst kom att bli en skola för ungdom i de delar av befolkningen, som hade anknytning till de grundtvigska menigheterna.

Efter en experimentens och försökens tid under de två första årtiondena nådde den danska folkhögskolan efter kriget 1864 en rik utveckling. Ett uppbåd utmärkta krafter, som samlats kring Grundtvig, ryckte in som ledare och lärare. Under tiden 1864—70 inrättades 50 nya folkhögskolor. Läsåret 1872—73 var elevantalet omkring 2 800, och det växte ytterligare för att under 1900—1914 vid de omkring 80 folkhögskolor, som då var i verksamhet, nå upp till 6—7 000. Den danska folkhögskolans organisation kom att präglas av att folkhögskolorna till största delen ägdes av föreståndarna. Sålunda ägdes 1878/79 33 folkhögskolor av föreståndarna, medan 21 var självägande eller ägdes av intressentföreningar. Motsvarande tal 1905/06 var 63 och 18 och 1910/11 73 och 24. En minskning av de av föreståndarna privat ägda folkhögskolorna har dock senare skett. 1940/41 ägdes av föreståndaren 34 skolor, medan 22 var självägande och intressentföreningar ägde 22. De stora folkhögskolorna syntes en tid komma att dominera i Danmark. De 8 största skolorna samlade 1895/96 34 % av det samlade elevantalet och 1900/01 över 40 %. 1910/11 hade 8 folkhögskolor med — på vinter- och sommarkurser tillsammans — över 200 elever omkring 40 % av det samlade elevantalet. Senare har emellertid fördelningen av eleverna blivit något jämnare. De medelstora folkhögskolorna har därvid blivit flera, medan de mycket små och de mycket stora har gått tillbaka i antal. De danska folkhögskolorna har, när det gäller elevtillströmningen, i hög grad varit beroende av de personer, som varit ledare och lärare vid skolorna. Detta har kommit att innebära, att ett stort antal skolor måst nedläggas. Det nuvarande antalet utgör blott omkring en tredjedel av det antal folkhögskolor, som i Danmark grundats sedan 1844.

De danska folkhögskolornas elevantal var läsåret 1947/48 7 248, läsåret

1948/49 6 533 och läsåret 1949/50 6 279. För läsåret 1951/52 är enligt föreliggande preliminära uppgifter elevantalet 5 957.

Elevernas föräldrars yrke, vad beträffar läsåret 1949/50, framgår av tab. 3.

Tab. 3. De danska folkhögskolelevernas föräldrars yrke läsåret 1949/50

Föräldrarnas yrke	Antal elever		
	Manliga	Kvinnliga	Summa
Hemmansägare	1 155	1 630	2 785
Husmän	406	526	932
Företagare inom hantverk och industri..	142	369	511
Företagare inom handel	92	238	330
Tjänstemän	97	257	354
Lantarbetare	106	138	244
Arbetare inom hantverk och industri....	132	152	284
Övriga	292	547	839
Summa	2 422	3 857	6 533

Endast en åttondel av eleverna läsåret 1949/50 var från städerna, vilkas befolkning utgjorde nära hälften av landets invånarantal. 618 hade tidigare varit elever vid folkhögskola eller lantbruksskola. 566 bevistade skolan i avdelning med utvidgad undervisning, 618 i gymnastikavdelning och 193 i lantbruksundervisningsavdelning.

Den danska folkhögskolan utmärks liksom den svenska av en stark differentiering, men skillnaderna skolorna emellan framträder i Danmark något annorlunda än i Sverige. I det allmänna medvetandet i Danmark har folkhögskolorna framträtt mera som präglade av sina föreståndare och lärare än som institutioner. En anknytning till olika organisationer och åsiktsriktningar har dock gjort sig gällande även i Danmark. År 1887 grundades den första inre-missionsskolan, vilken på sitt program främst satte kristlig väckelse. Senare har tillkommit ett tiotal skolor av samma typ, av vilka dock en del nedlagts. Elevantalet vid dessa skolor har vissa år nått över 1 000. Även andra folkhögskolor med anknytning till olika religiösa samfund finns. Vid några folkhögskolor inrättades vid början av 1900-talet särskilda avdelningar för gymnastikledarutbildning. Ur en sådan avdelning utvecklades Ollerups gymnastikfolkhögskola omkring 1920. Sedan har ytterligare en gymnastikfolkhögskola och en idrottsfolkhögskola inrättats. Några skolor har fått en särskild prägel av att vid dem jämsides med folkhögskolundervisningen även facklig undervisning för blivande sjuksköterskeelever äger rum. Den internationella folkhögskolan i Helsingör, grundad 1921, söker samla och sammanföra elever från olika länder till längre eller kortare kurser. Frederiksborgs folkhögskola i Hilleröd har en särskild nordisk avdel-

ning och ett skolprogram, i vilket Nordens väg genom världshistorien är det centrala ämnet. Den första arbetarfolkhögskolan började sin verksamhet 1910 i Esbjerg, understödd av arbetarorganisationer och enskilda. Dess verksamhet ligger för närvarande nere, men en andra arbetarfolkhögskola är sedan 1930 i verksamhet i Roskilde. Bakom denna folkhögskola står Arbejdernes Oplysningsforbund (AOF). Av de folkhögskolor, som inrättats i Köpenhamn, fortsätter en, Borups folkhögskola, sin verksamhet. Krogerups folkhögskola i Humlebäck anknyter till Grundtvigs idé om en politiskt och religiöst konfessionslös folkhögskola och söker samla ungdom ur olika samhällslager.

Den norska folkhögskolan började sin verksamhet i mycket nära anknytning till den danska, när Herman Anker och Olaus Arvesen 1864 grundade folkhögskolan Sagatun vid Hamar och Christopher Bruun 1867 började sin folkhögskolverksamhet i Gudbrandsdalen. De nya skolornas ledare hade i Danmark uppsökt Grundtvig och skaffat sig noggrann kännedom om de danska folkhögskolorna. Även den fjärde av den norska folkhögskolans grundläggare, Viggo Ullman, hade i Danmark studerat den grundtvigska rörelsen och de grundtvigska folkhögskolorna. Den tidiga norska folkhögskolan stod på ett mycket högt plan och manifesterade sin syn med sådan kraft, att det nya, som den företrädde, kom att väcka motstånd både hos representanter för staten och inom vida kretsar av den befolkning, som var pietetiskt inriktad. Överhuvud taget har den norska liksom den danska folkhögskolan kommit att direkt märkas mera i sina länders politik än den svenska. Man försökte att hejda den norska folkhögskolans växt genom att skapa motskolor — fylkesskolor — där eleverna på grund av större understöd från stat och kommun fick fördelaktigare ekonomiska villkor, där yngre elever intogs och där undervisningen kunde läggas på förberedelse för andra skolor, samt kristna ungdomsskolor, som åsyftade kristlig väckelse i pietetisk anda. Det såg till att börja med ut, som om motrörelsen skulle lyckas. Av de 34 folkhögskolor, som grundades under tiden 1864—94, var det år 1900 bara 4 som var i verksamhet, och det fanns detta år allt som allt bara 10 folkhögskolor med omkring 600 elever. Men folkhögskolan fick på nytt vind i seglen genom den norska ungdomsrörelsen och genom att den anknöt till målrörelsen och till de nationella strömningarna i samband med unionsupplösningen. Ett nytt uppbåd av lärare kom till, främst representerande andra kretsar än de akademiska, när det gällde utbildningen. Nya folkhögskolor grundades. År 1910 fanns det 16 skolor med 1 038 elever och år 1920 28 skolor med 2 003 elever. År 1930 hade elevantalet gått ner till 1 268, men år 1939, då det fanns 29 folkhögskolor, hade det stigit till 1 826.

Uppdelningen i tre sinsemellan konkurrerande skolformer, när det gällde ungdomsskolan, motverkade i Norge en vidaregående differentiering av det slag, som kom till synes i Sverige och Danmark. Dock hade vid andra

världskrigets början arbetarfolkhögskolor trätt fram. En viss ytterligare differentiering har kommit till synes, samtidigt med att avståndet kommit att minska mellan folkhögskolan och fylkesskolan. Genom Lov om folkehögskolor den 28 juli 1949 äro fylkesskolor, folkhögskolor och privata ungdomsskolor, d. v. s. de s. k. kristna ungdomsskolorna, sammanförda under beteckningen folkehögskolor, och för samtliga gäller samma statliga reglemente. Egentlig folkhögskolverksamhet äger vid de norska folkhögskolorna rum endast under vinterkurs. Vinterkursen 1951/52 var i Norge i verksamhet 81 skolor, sammanfattade under namnet folkhögskolor. De hade tillsammans 4 330 elever. Av skolorna var 26 knutna till olika bygder, 2 understödda av den fackliga arbetarrörelsen (arbetarfolkhögskolor), 2 understödda av nykterhetsorganisationer, 1 driven av Norges Bondelag och 1 uppehållen av Vanföreorganisationen, medan 24 var fylkesskolor och 25 s. k. kristliga ungdomsskolor.

I Finland kom folkhögskolan in i diskussionen, när den av Aftonbladet utsända skriften Om Bondehögskolor 1868 nått dit. Under ett par årtionden skyntade sedan folkhögskolan då och då fram i den finländska kulturdiskussionen, utan att några skolor inrättades. De första finländska folkhögskolorna grundades 1889 i Kangasala av Sofia Hagman och i Borgå av J. E. Strömborg. Efter dessa privata initiativ, som byggde på impulser från Sverige och Danmark, började studentavdelningar vid Helsingfors universitet att taga upp frågan om folkhögskolor. Stipendiater sändes till Danmark och Sverige för att studera folkhögskolorna, och år 1891 kunde genom studenternas initiativ två svenskspråkiga folkhögskolor börja sin verksamhet och år 1892 fyra finskspråkiga. Trots svåra förhållanden under den ryska tiden utvecklades folkhögskolorna. På hösten 1909 fanns det 27 finskspråkiga och 14 svenskspråkiga folkhögskolor med 1 208 resp. 414 elever. De finländska folkhögskolorna var samskolor. De upptog i allmänhet jordbruksundervisning på sitt program och gav stor plats åt slöjden, även den manliga. Kristendom upptogs som särskilt läroämne. År 1907 framträdde i Helsingfors en folkhögskola, som till sitt namn fogade attributet »kristlig», och sedan har ett trettiotal folkhögskolor grundats i anknytning till olika religiösa riktningar, oftast folkliga väckelserörelser. År 1950 fanns inom den finskspråkiga folkhögskolan följande s. k. kristliga folkhögskolor: 10 pietistiska, 12 evangeliska, 2 laestadianska och 1 underhållen av sekten »De bedjande». Av de 19 svenskspråkiga angavs sekttillhörighet för 6.

Arbetsåret 1917/18 fanns i de finskspråkiga folkhögskolorna 588 manliga och 901 kvinnliga elever och i de svenskspråkiga 144 resp. 210, arbetsåret 1927/28 i de finskspråkiga folkhögskolorna 696 manliga och 1 789 kvinnliga elever och i de svenskspråkiga 182 resp. 375, samt arbetsåret 1938/39 i de finskspråkiga folkhögskolorna 813 manliga och 2 200 kvinnliga elever och i de svenskspråkiga 189 resp. 359.

Tillsammans hade folkhögskolorna i Finland läsåret 1951/52 i sina vinterkurser — de enda, i vilka egentlig folkhögskoleundervisning meddelas — 4 715 elever, vilket innebar en ökning från läsåret 1950/51 med 445. De finskspråkiga folkhögskolorna utgjorde läsåret 1951/52 67 och hade 1 013 manliga och 2 979 kvinnliga elever. De svenskspråkiga utgjorde samma läsår 19 och hade 184 manliga och 539 kvinnliga elever.

Folkhögskolorna i det svenska Österbotten var läsåret 1951/52 9 med tillsammans 359 elever. Den svenska befolkningen i Österbotten uppgår till omkring 100 000 personer. Intet område torde i sådan utsträckning rekrytera folkhögskolan som Österbottens kustlands svenska område.

Av alla i Finland grundade folkhögskolor har endast 3 nedlagts. De efter kriget evakuerade 6 karelska folkhögskolorna är nu i verksamhet på nya förläggningssorter. Finlands folkhögskolor har i sin verksamhet påtagligt anknutit till jordbruksbefolkningen. Två nya folkhögskolor vänder sig dock till arbetarbefolkningen. Tio av folkhögskolorna i Finland kallas högre folkhögskolor eller folkakademier och torde närmast motsvara andra eller tredje årskurs vid folkhögskolor i Sverige.

Färöarna har sedan 1899 sin egen folkhögskola med 20—30 elever om året. Även på *Island* har folkhögskolor upprättats, efter danskt mönster men så småningom av en egen typ, bygdeskolor organiserade som samskolor med två årskurser.

En för de nordiska länderna gemensam folkhögskolverksamhet utövas av föreningen *Nordiska folkhögskolan i Genève*, bildad 1930 vid ett möte på Viskadalens folkhögskola, varvid folkbildningsorganisationer i de nordiska länderna var representerade. Den angav som sitt mål att »ordna undervisning i internationella spörsmål genom upprättandet av en nordisk folkhögskola i Genève med danska, norska och svenska som undervisningsspråk». Skolan, som var ett led i det omfattande, från olika länder organiserade upplysningsarbete, som förlades till Genève och anknöt till Nationernas Förbunds verksamhet, anordnade 1931—39 kurser av några månaders längd, vilka möjliggjorde för deltagarna att på nära håll följa Nationernas Förbunds verksamhet och att studera mellanfolkliga frågor. Skolan växlade vanligen rektor varje år och sökte då att i tur och ordning få de olika nordiska länderna företrädda. Verksamheten upptogs ånyo 1946 genom kurser först i de nordiska länderna, sedan i Tyskland och Holland. Sedan 1950 har kursverksamheten huvudsakligen varit förlagd till Genève med inledande kurser i något nordiskt land och har kommit att samlas kring socialpolitiska och ekonomiska frågor.

Om också folkhögskolan främst har blivit en nordisk rörelse, så har den dock nått vidare, främst till *Tyskland*, där efter första världskriget folkhögskolor upprättades, dels som aftonfolkhögskolor för stadsbefolkningen, dels som internatskolor. Efter andra världskriget har folkhögskoltanken tagits

upp på nytt efter båda dessa linjer. — *England* fick förbindelse med dansk folkhögskola under slutet av 1800-talet. Den danska folkhögskolan togs till mönster, när Tom Bryan 1909 upprättade kväkarskolan Fircroft vid Birmingham, som blivit en förbindelsepunkt mellan nordiskt och engelskt. När i förbindelse med vittgående skolreformer problemet om den vuxna människans uppfostran tagits upp till behandling i England, har den nordiska folkhögskolan varit med i diskussionen. — Försök att upprätta skolor, avsedda att motsvara de nordiska folkhögskolorna, har gjorts även i åtskilliga andra länder, och den nordiska folkhögskolan har varit ett studieobjekt, som fört besökande ofta mycket långväga ifrån till folkhögskolorna, även de svenska.

Folkhögskolans uppgifter

Folkhögskolan och samhällslivet

I redogörelsen för den svenska folkhögskolans tillkomst (andra kapitlet) har betonats, att de män, som tog initiativet till de tidigaste skolorna, drevs till detta initiativ främst av en önskan att skänka den i politiskt avseende dittills tillbakasatta bondeklassen en medborgerlig skolning, som skulle sätta den i stånd att på ett för samhället gagneligt sätt utöva de rättigheter, som öppnade sig i och med tillkomsten av 1862 års kommunallagar och 1866 års riksdagsreform.

Dessa rättigheter gav ett brett bondeskikt möjlighet att på det kommunala området erhålla administrativa uppdrag, främst inom kommunalnämnd och fattigvårdsstyrelse. För att kunna fullgöra sådana uppdrag måste bonden besitta vissa färdigheter av delvis ganska elementär natur, såsom att någorlunda oklanderligt sätta upp protokoll och skrivelser, ombesörja enklare bokföring o. d. För att kunna delta i debatterna på stämmorna måste han ha en viss förmåga att uttrycka sig muntligen, och han måste dessutom vara förtrogen med vedertagen ordning för överläggningar och beslut. Det större inflytande på statsangelägenheterna, som representationsreformen medförde för bondeklassen, gjorde det vidare önskvärt, att också bonden ägde en viss orientering i de aktuella politiska sammanhangen och stridsfrågorna, någon insikt i allmän ekonomilära och en viss kännedom om de statliga myndigheternas uppgifter och arbetssätt.

Den medborgarbildning, som den nya skolan skulle skänka, tillgodosågs därför främst inom ämnena kommunal- och statskunskap, sedermera också inom ämnet nationalekonomi. Vid undervisningen eftersträvades åskådlighet och elevernas aktiva deltagande. En allmänt anlitad undervisningsform blev den fingerade kommunalstämman, som uppövade en rad färdigheter av betydelse för lokalt förvaltningsarbete. Även för att förmedla kännedom om riksdagens arbetssätt anlätade skolorna stundom det fingerade sammanträdes form. Därvid kunde också en viss realbehandling av aktuella politiska problemställningar ernås. Bland de aktuella politiska stridsfrågorna under det slutande 1800-talet fanns åtskilliga, såsom tull-, grundskatte- och försvarsfrågorna, som nära berörde bondeklassen och alltså kunde locka den vakna bondeungdomen att ta ståndpunkt och att i meningsutbyte hävda en åsikt.

11 Risken för ensidighet inom en medborgarundervisning, som närmast syftade till att göra ungdomen inom en viss samhällsklass medveten om sina politiska möjligheter, motverkades främst genom undervisningen i historia. De tidigaste generationerna av folkhögskollärare synes allmänt ha anslutit sig till den uppfattningen, att historieundervisningen skulle vara väckande och idealskapande; genom att göra bekantskap med stora gestalter från skilda tider skulle lärjungarna väckas till insikt om det nationella arvets värde och om den nationella sammanhållningens betydelse. Inom en så inriktad historieundervisning, därtill meddelad i föreläsningens form, fanns goda möjligheter att verkningsfullt framhäva gemenskapsidén i samhällssynen. Då nationalekonomin upptogs bland undervisningsämnen, erbjöd sig nya möjligheter att understryka vikten av att varje samhällsgrupps intressen underordnas det allmänna samhällsintresset.

22 Den samhällsstruktur, mot vilken folkhögskolan av i dag har att se sin medborgarfostrande uppgift, är i många stycken annorlunda.

13 De personliga förutsättningarna för deltagande i det offentliga livet — erfarenhet av samhällliga ting, förhandlingsvana o. d. — är numera ungefär lika uppövade hos de olika samhällsgruppernas medlemmar. Folkhögskolan behöver därför inte längre bistå en viss samhällsgrupp i dess strävan att erhålla erforderlig skolning för offentliga uppdrag. Därmed följer emellertid inte, att sådan skolning är överflödig. Tvärtom är behovet av verkligt välkvalificerade förtroendemän inom det offentliga livet trängande. Samhället har alltmer vidgat området för sina ingripanden, och samtidigt har kraven på de förtroendemän, exempelvis inom det kommunala livet, som har att svara för förverkligandet av lagstiftarnas intentioner, blivit allt större. I växande utsträckning synes svårigheten att finna innehavare till alla de tidskrävande och även i övrigt svårbemästrade förtroendeuppdragen leda därtill, att specialutbildade tjänstemän heltidsanställs och placeras vid förtroendemännens sida. Om i en sådan situation de senare alltjämt skall kunna hävda sig — vilket är en förutsättning för det demokratiska samhällsskickets fortsatta handlingsduglighet — måste de äga ingående kännedom såväl om de sociala problemkomplexens innebörd som om den sociala och kommunala lagstiftningens detaljer. En sådan kännedom förvärfvas endast i samband med utövandet av praktiskt samhällsarbete; dock kan folkhögskolan härvidlag lägga en värdefull grund genom att meddela en mera allmänt hållen undervisning om samhällets struktur och genom att göra sina elever någorlunda förtrogna med det offentliga livets former och uttrycksmedel — inom de samhällsvetenskapliga specialinjerorna kan målet givetvis sättas högre.

15 Men också den enskilde medborgaren möts i våra dagar av en samhällsbild, som är långt mera komplicerad än den tidigare varit. Till en del sammanhänger detta med att samhället har övertagit uppgifter, som tidigare

reglerades genom enskilda initiativ och överenskommelser. Så har skett exempelvis inom den sociala omvårdnadens olika grenar, på arbets- och bostadsmarknaden o. s. v. Skall den enskilde utan att behöva anlita juridiskt bistånd kunna finna sig tillrätta på dessa områden — vilket är av betydelse för hans känsla av att vara en självständig medborgare i en demokratisk stat — måste han därför äga betydligt mera omfattande kunskaper än som förr var nödvändigt om vad som på en rad samhällsområden är gällande rätt. Därmed måste folkhögskolan vidga sin undervisning i samhällskunskap till att också omfatta vissa delar av ämnet lagkunskap.

Ett annat nytt drag i samhällsstrukturen representeras av de många frivilliga organisationer, som — delvis stödda av eller samverkande med samhällets offentliga organ — numera verkar på en mängd områden. Många av dessa har som underlag ideella folkrörelser med stark förankring inom olika social- och yrkesgrupper, andra har främst till syfte att tillvarata en viss samhällsgrupps intressen. Men oavsett om de söker vinna en allmän opinion för sina åsikter och syften eller närmast är att betrakta som intresseorganisationer, utgör de ett väsentligt inslag i den nutida samhällsbilden, som vederbörligen måste uppmärksammas i folkhögskolans medborgarundervisning.

Också idédebatten kring samhällsspörsmålen spänner i våra dagar över vidare områden än tidigare. Svensk medborgarundervisning kan inte med tystnad förbigå de internationella tankelinjer och idéströmningar, som medverkat till bl. a. den politiska grupperingen här i landet. Därmed måste följa, att någon orientering ges om de politisk-ideologiska systemen, om de ekonomiska och sociala miljöer, vari de vuxit fram, och om den samhällsutformning, vartill de gett upphov i olika länder. Härtill ansluter sig naturligt frågan om förutsättningarna för ett förbättrat mellanfolkligt samförstånd, i vilket sammanhang såväl de speciella organen för staternas samverkan som fredssträvandena i allmänhet måste tillbörligt uppmärksammas. Samhällskunskap kan i våra dagar icke få betyda kännedom enbart om det egna landets samhällsproblem.

Slutligen domineras den politiska debatten av i dag av samhällsekonomiska aspekter och resonemang av delvis mycket komplicerad natur. Den genomsnittliga medborgaren kan endast med största svårighet göra de ekonomiska sammanhangen klara för sig, och denna svårighet kan lätt föranleda honom att betrakta de rikspolitiska frågeställningarna som en angelägenhet för specialister. Med oförmåga att förstå följer lätt en förlamning av intresset eller en benägenhet för standpunktstagande på osakliga grunder. Båda dessa tendenser är riskabla för ett demokratiskt styrelsesätts funktionsduglighet, och för en skola med folkhögskolans syfte måste det därför vara en angelägenhet av högsta vikt att medverka till en allmänare kännedom om samhällsekonomiska sammanhang.

Men medborgarfostrans problem uppvisar i våra dagar ännu en aspekt. Det moderna samhällets struktur är åtminstone till en del resultatet av den kamp, som tillbakasatta samhällsklasser under årtionden fört för sina medborgerliga rättigheter. Hos många samhällsmedlemmar kan just nu iakttas en benägenhet att slå sig till ro med de vunna framgångarna, och den komplicerade strukturen hos det moderna samhällslivet har rentav hos somliga alstrat en känsla av olust inför samhälleligt arbete. På denna punkt och mot denna tendens måste folkhögskolan sätta in sin medborgarfostrande gärning.

Härvid gäller det främst att göra de unga medvetna om värdet av ett samhällsliv, som är utformat enligt demokratiska grundsatsar. Detta skall i första hand ske genom att de unga bibringas kännedom om de medborgerliga rättigheter — och därav följande förpliktelser — som möter dem i deras egen vardagsmiljö. Hem och familj, förvärvsarbete och fritidsverksamhet bör sättas in i sitt sociala och ekonomiska sammanhang. Därifrån kan perspektivet vidgas till att omfatta kommun och stat, bygdegemenskap och riksgemenskap, slutligen också den mellanfolkliga samhörigheten. Men också intresset för principdiskussion av samhällsfrågorna måste väckas och befästas. Ett stort antal frågor, till vilkas lösning samhället måste medverka, kan tas upp till klarläggande och meningsutbyte, såsom fritidsproblemen, ungdomens utbildningsmöjligheter, samhällets bistånd vid sjukdom och olycksfall o. s. v. Många ungdomar känner också ett starkt behov att få diskutera problemet individ—samhälle på det religiösa livets område.

Genomgående bör framhåvas, att — vid sidan av den verksamhet, som samhällets olika organ svarar för — samhällslivet kräver insatser av de enskilda. Härav följer att det frivilliga samhällsarbetet bör i folkhögskolans undervisning uppmärksammas i lika hög grad som det av olika myndigheter omhändertagda. Samhällslära får sålunda inte betyda endast kommunalkunskap och statskunskap jämte nationalekonomi; de stora idé- och intresseorganisationerna och det enskilda näringslivet måste inta en lika framskjuten plats i bilden som de offentliga organen och den statliga penningpolitiken. Diskussionen av problemlösningarna erbjuder ständigt tillfällen att betona, att samhällsarbetet vid sidan av den officiella sektorn också inrymmer en frivillig sektor med delvis friare och djärvare målsättning: den samhälleliga undervisningen kompletteras av frivilligt studiearbete, den samhälleliga hälsovården av frivillig idrotts- och friluftsverksamhet, den samhälleliga nykterhetsvården av frivilligt nykterhetsarbete, den statliga kyrkoverksamheten av frikyrkornas verksamhet o. s. v. Med betonet härav vinnes inte endast, att bilden av det moderna samhället blir fullödigare och riktigare utan också att eleverna, som i stor utsträckning är organisationsanslutna, bibringas en känsla av att deras arbete inom olika organisationer, även om det utföres i anspråkslösa former, är ett led i ett

nödvändigt och gagneligt samhällsarbete. Detta måste i sin tur för dem ge ett mera reellt innehåll åt talet om ansvar inför samhället.

Ovan har sagts, att folkhögskolans utbildningsuppgifter på samhällsområdet inte längre kan avse att utbilda en viss samhällsgrupp för kommunala värv eller för yrkesarbete inom socialvården. Redan den våldsamma ansvällningen av den verksamhet, som i våra dagar har samhällelig innebörd, omöjliggör detta; om de nämnda arbetsuppgifterna kan endast en orientering lämnas. Den verkliga skolning, som kan ges, bör därför i första hand ta sikte på den sektor inom samhällsarbetet, som de unga tidigast kommer i kontakt med och där det är mest naturligt för dem att göra en praktisk insats, nämligen det frivilliga arbetet inom olika organisationer. För detta arbete bör folkhögskolan förbereda, dels genom att till objektiv behandling ta upp de frågor av idémässig art, kring vilka organisationerna samlas (politiska och fackliga frågor, religiösa frågor och livsåskådningsfrågor, nykterhetsproblemet), dels genom att göra eleverna förtrogna med de förenings- tekniska problemen. Om möjligt bör härtill anknytas undervisning i socialpsykologi; inom detta ämne — som redan nu vid några skolor har ställningen av självständigt läroämne — bör också förutsättningarna för ett framgångsrikt arbete inom ungdomsorganisationerna kunna belysas på ett fängslande sätt. För det angivna utbildningssyftet kan den fingerade övningen alltjämt göra tjänst. Att föredraga synes dock vara, att de offentliga debattformerna övas i realdiskussioner och formerna för beslut inom kamratföreningar vid skolan. Också folkhögskolan är ett samhälle i detta ords vidare bemärkelse; i den mån ansvaret för detta samhälles sätt att fungera vilar på eleverna, bör dessa få försöka sig på uppgiften att genom överläggningar och beslut forma skolans arbetsmiljö på gynnsammaste sätt.

Givetvis ges det härutöver olika möjligheter att göra samhällslivets mångskiftande problem åskådliga och intresseväckande för eleverna. Rörelseskolorna finner måhända, att problem med anknytning till den egna organisationens verksamhet lämpar sig bäst som underlag för en konkret framställning av samhällsorganens sätt att arbeta; för bygdeskolorna kan det vara mest naturligt att anknyta till aktuella problem i bygdens liv. Det förefaller dock rimligt, att en någorlunda fyllig skildring av de kommunala organens verksamhet inginge i varje folkhögskolas samhällsundervisning. Bland eleverna finns alltid många, som hyser ett stort intresse för exempelvis arbete bland barn och ungdom eller för nykterhetsarbete. För dessa bör det göras klart, att kommunens barnavårdsnämnd eller nykterhetsnämnd framdeles kan erbjuda dem ett verksamhetsområde, där deras intresse kan omsättas i praktiska insatser. Överhuvud ger behandlingen av de kommunala angelägenheterna osökta tillfällen att understryka värdet av den för ett demokratiskt samhälle så karaktäristiska samverkan mellan offentliga institutioner och frivilliga organisationer.

Inom den del av samhällsundervisningen, som närmast har orienterande syfte, måste ekonomiläran placeras in. I vad mån den bör ges en systematisk framställning och sålunda innesluta ett visst mått av ekonomisk teori är en metodfråga, som här må lämnas öppen. Icke heller skall ståndpunkt här tagas till frågan, huruvida ekonomiundervisningen på schemat bör betecknas som ett självständigt ämne; det kan erinras om att ekonomiläran också har nära anknytning till ämnet geografi. Det väsentliga måste vara, att det nutida samhällets ekonomiska struktur klart belyses.

Också ämnet historia brukar sedan gammalt betraktas som ett av de centrala medborgarfostrande ämnena. Tvivelsutan bör det också alltjämt behålla denna position inom folkhögskolan. Viserligen vore det oberättigat att kräva, att historieundervisningen helt skulle ägnas åt att belysa samlevnadsproblemens gestaltning under de olika historiska skedena och att dess främsta objekt sålunda skulle vara de samhälleliga institutionernas framväxt och funktioner från äldsta tid till våra dagar. Den måste också uppmärksamma det allmänna politiska skeendet, vidare de religiösa föreställningarnas, det vetenskapliga och estetiska livets och den materiella kulturens utformning och utveckling. Sin medborgarfostrande betydelse behåller ändå ämnet historia. Genom historieundervisningen motverkas tendenser till sekterism och dogmatism, och det inskräpes, att sysslandet med samhällsfrågor är en allmänt medborgerlig angelägenhet, som aldrig får överlåtas åt ett fåtal experter.

Den sistnämnda synpunkten är av fundamental betydelse för ett demokratiskt samhälle, som bygger på förutsättningen att viljan till samhällsarbete är levande hos alla medborgare. Det är folkhögskolans huvuduppgift att hos de unga väcka och stärka denna vilja. Att i detta syfte orda om socialt ansvar medför föga gagn; icke heller får undervisningen, exempelvis i historia, ges en tendentiös prägel, som kan innebära ett våldförande av den historiska sanningen. Folkhögskolans medborgarfostrande insats måste främst ligga i att de unga lär känna sitt samhälle och lär sig inse, att de har en plats inte bara i dagens samhälle utan också i den historiskt framvuxna samhällsgemenskapen.

Folkhögskolans bildningsmål

Inom folkhögskolan har det varit brukligt — av skäl som antytts i närmast föregående avsnitt — att som ett speciellt bildningsmål uppställa bibringandet av medborgerlig bildning. Detta bildningsarbete har tagit sikte på den enskilda människans relationer till omvärlden, d. v. s. till samhället i detta ords vidaste bemärkelse, och det har främst varit inom ämnesgruppen samhällslära (med nationalekonomi), historia och socialpsykologi, som sam-

levnadsproblemen belysts. Som mål för folkhögskolans bildningssträvande i övrigt har personlighetsdanningen brukat anges, d. v. s. man har sökt förmå eleverna att till prövning ta upp sina egna livsåskådnings- och livsföringsproblem. Ämnen som religionskunskap, filosofi och etik har erbjudit en särskilt lämplig ram härför, men inom praktiskt taget all undervisning torde möjlighet ges att åtminstone tangera de nämnda problemen.

I folkhögskolestadgans 13 § finns de ämnen angivna, i vilka varje skola skall vara skyldig att meddela undervisning. Det kan anses anmärkningsvärt, att bland dessa ämnen icke något finnes medtaget, som kan betraktas som centralt för personlighetsutvecklingen, d. v. s. ett ämne inom vars ram ett diskuterande av livsåskådnings- och livsföringsproblem ter sig självfallet. Detta torde bero på att man, då de obligatoriska ämnena första gången fastställdes, var angelägen att undvika sådana föreskrifter eller ålägganden, som kunde uppfattas som ett försök att påtvinga folkhögskolan en viss prägel i konfessionellt avseende. Avsikten med en på schemat fristående undervisning i livsåskådnings- och livsföringsfrågor kunde lätt ha missförståtts, och därmed kunde irritation ha uppstått, särskilt bland de till mera mogen ålder komna eleverna. Tvivelsutan hade det också varit olyckligt, om den uppfattningen skulle ha vunnit spridning, att folkhögskolans frihet vore beskuren, då det gällde undervisning i etiska och religiösa frågor. Det överläts därför åt varje skola att avgöra, i vilka former den personlighetsutvecklande bildningsverksamheten skall utövas; att den inte får försummas, framgår av den passus (12 §) i stadgan, där det utsäges, att undervisningen skall avse »att giva eleverna impulser och insikter, som kunna främja deras personliga utveckling».

De skäl, som sålunda ursprungligen föranledde, att ämnen som etik eller religionskunskap icke upptogs bland folkhögskolans obligatoriska undervisningsämnen, torde alltjämt äga full giltighet. Kommissionen har icke heller övervägt att nu föreslå ändrade bestämmelser på denna punkt. Däremot är det enligt kommissionens mening synnerligen önskvärt, att de skolor, som har möjlighet att meddela fullgod undervisning i dessa ämnen, i någon form tar upp livsåskådningsproblemen till behandling; om endast ett mindre antal elever förklarar sig intresserade härför, torde studiecirkeln erbjuda en lämplig arbetsform.

Även i övrigt bör i undervisningen de tillfällen väl tillvaratagas, då anledning osökt ges till eftertanke inför de olika mänskliga värdena. Sambandet mellan nuet och det förflutna bör markeras likaväl som de band, som förenar vårt folk med den övriga mänskligheten; härvidlag kan den i tidningar och tidskrifter fortlöpande kulturdebatten och de aktuella politiska tilldragelserna liksom också de erfarenheter av samlevnadsproblemen, som eleverna inhämtat såväl i hem- och familjelivet som i förvärvs- och föreningslivet, erbjuda en lämplig utgångspunkt. Människans plats i det

stora natursammanhanget öppnar vida perspektiv; med det intresse, som många elever hyser för naturföreteelserna och deras samband och förklaring, bör utblickar på detta område kunna anses välmotiverade. Att studiet av det mänskliga själslivet inte bara är fängslande utan därtill kan bidra till att utveckla den enskildes personlighet, torde vara obestriddigt. De estetiska värdena, slutligen, måste i olika sammanhang uppmärksammas — vid folkhögskolorna erbjuder även samkvämen goda tillfällen härtill — så att förmodligen att skilja de lödiga prestationerna från de okonstnärliga eller ytligt insmickrande blir säkrare.

Till en personlighetsdanande undervisnings kännetecken hör, att eleverna själva bidrar med synpunkter på det ämne, som behandlas. Emellertid kan det stundom vara önskvärt, att den mera utförliga diskussion, som eleverna önskar ta upp, förlägges till annan tid än lektionstid. För ett sådant utförligare tankeutbyte erbjuder studiecirkeln ett idealiskt forum. Till cirkelsammanskomsterna kommer deltagarna väl förberedda med synpunkter och argument, det gemensamma intresset verkar i hög grad stimulerande, och impulser ges till fortsatt självständigt kunskapsinhämtande. Väl förekommer det, att beteckningen studiecirkel användes, där »frivillig lektion» vore en mera adekvat benämning; obestriddigt är dock, att studiecirkeln, där den verkligen arbetar som en kamratreks med läraren som den kunnigaste och i regel mest erfarne kamraten, utgör ett ur bildningssynpunkt ovärderligt komplement till lektionsverksamheten.

Lika odisputabelt är bildningsvärdet hos de gruppsamtal, som på folkhögskolorna spontant utspinner sig under raster, måltider och annan fritid. Ofta ansluter sig dessa samtal till frågor, som behandlats på lektionerna, och eleverna påtalar då bland annat, vad de anser som ofullständigt i den gjorda framställningen. Därmed ger de läraren upplysningar om sin intresseinriktning, och han får tillfälle att inför dem ytterligare utveckla sin uppfattning och sina synpunkter. Ofta kommer också dessa otvungna samtal in på aktualiteter, åt vilka plats endast med svårighet kan beredas inom ämnena på schemat. Inte minst dagstidningarnas innehåll ger anledning till diskussioner, i vilka läraren med sin vidare orientering kan ge eleverna betydelsefull vägledning.

Slutligen bör i detta sammanhang nämnas de enskilda samtalen mellan en lärare och en elev. De representerar en kontaktform av mera personlig art, som folkhögskolan alltsedan sin tillkomst har betraktat som något för dess arbete mycket värdefullt. Väl är de frågor, som föranleder eleverna att söka personlig kontakt med lärarna, många gånger av rent praktisk eller formell art. Samtalen vidgar sig dock lätt till att beröra mera allmänmänskliga problem. En yrkesvalsfråga kan aktualisera frågan om de grundläggande normer, efter vilka den enskilde bör inrikta sitt handlande, och en författares svårbegripliga uttryckssätt kan ge upphov till tankeutbyte kring de

estetiska värdena. Väsentligt är att eleven, inte läraren, avgör ämnet för samtalet; eleven lägger fram problemställningarna så, som de ter sig från hans utgångspunkter.

De former, vari folkhögskolan fullgör sin personlighetspåverkande bildningsuppgift, är sålunda högst skiftande. Detta är inte en svaghet utan en styrka. Folkhögskolan arbetar med en målsättning, där bildningsmomenten betonas starkare än inom övriga skolformer. Skolans rätt att göra denna målsättning har av ingen ifrågasatts. Med hänsyn till elevernas relativa mogenhet bör därmed också följa skyldighet för skolan att utforma en pedagogisk egenart.

Folkhögskolan och folkbildningsorganisationerna

Den allmänna folkbildningsverksamheten i vårt land har icke ett enhetligt ursprung. Vissa av dess grenar har vuxit fram ur folkhögskolans strävan att nå en vidare anknytning, andra är åtminstone organisationsmässigt ett resultat av de moderna folkrörelsernas verksamhet. Härav har följt, att en viss tveksamhet tidigare karaktäriserade förhållandet mellan folkhögskolan och bildningsorganisationerna; man var från båda sidor oklar över den roll, som i det stora folkbildningssammanhanget borde tillkomma folkhögskolorna. Tillkomsten av de första s. k. rörelseskolorna ledde emellertid till ett närmande mellan de båda parterna, och så småningom har den uppfattningen allt starkare gjort sig gällande, att folkhögskolornas arbete bör betraktas som ett led i det allmänna folkbildningsarbetet och att ett samarbete mellan skolorna och bildningsorganisationerna medför avgjorda fördelar för båda parter.

Det existerar också en påtaglig gemenskap mellan folkhögskolan och den allmänna folkbildningsverksamheten i fråga om såväl syfte som arbetsformer. Båda vänder sig till åldersgrupper ovanför skolpliktsåldern och drar i sitt arbete en mer eller mindre bestämd gräns mot den kunskapsmeddelelse, som främst syftar till yrkesutbildning. Båda vägrar att låta sig engageras för åsiktsmål och söker hålla gränsen klar mot propagandaverksamhet. Båda hävdar, slutligen, att till begreppet bildningsarbete hör, att verksamheten skall vara frivillig och bedrivas i former, som inte förmedlar en känsla av tvång.

Det allmänna folkbildningsarbetets arbetsformer kan sägas vara föreläsningen, kursen, studiecirkeln och biblioteket. För de tre först nämnda finns särskilda organisationer, som omsluter huvudparten av den verksamhet, som nu bedrives. De lokala föreläsningsföreningarna är läns- eller landskapsvis sammanslutna i föreläsningsförbund, som i Föreläsningsförbundens Riksorganisation har ett sammanhållande organ, varjämte före-

läsningar »i anslutning till lokalt organiserat studiearbete» ombesörjes av studieförbundens föreläsningsförmedling. Anordnandet av folkbildningskurser omhänderhas främst av de läns- eller landskapsomfattande folkbildningsförbunden, vilkas samarbetsorgan är Folkbildningsförbundet i Stockholm; dock anordnar även andra organisationer kurser med motsvarande syfte. Flertalet studiecirklar är anslutna till något av de riksomfattande studieförbunden, vilkas gemensamma representation är Samverkande Bildningsförbunden. Biblioteksverksamheten, slutligen, omhänderhas — här bortses från de kommunala folkbiblioteken — av vissa av studieförbunden. Vill man i detta sammanhang infoga folkhögskolorna, kunde man säga att deras uppgift är att ombesörja anordnandet av kurser av sådan längd och omfattning, att övriga organisationer inte skulle kunna administrera dem. En konsekvens av denna inplacering av folkhögskolan i det allmänna bildningsarbetets organisatoriska sammanhang blir då, att folkhögskolan så allsidigt som möjligt bör samarbeta med övriga organisationer, liksom dessa sinsemellan för närvarande gör. Folkhögskolorna bedriver i verkligheten redan ett visst samarbete av detta slag; emellertid bör det kunna utformas mera planmässigt och på vissa punkter intensifieras.

För den lokalt organiserade *föreläsningsverksamheten* är folkhögskolorna sedan gammalt medelpunkter. Särskilt i södra Sverige föranledde lärarnas kontakt med vetenskapens representanter å ena sidan, bygden å andra sidan, att skolorna tidigt tog initiativet till bildande av föreläsningsföreningar. Verksamheten avsåg att vara såväl eleverna som bygdebefolkningen till gagn. Skolorna ställde lokal till förfogande för föreläsningarna, och någon lärare svarade såsom föreståndare för organisationsarbetet. Dessa initiativ vann snart efterföljd över hela landet, och därvid upptogs också den samarbetspraxis, som utbildat sig. I stort sett består denna alltjämt.

Emellertid visade det sig svårt, särskilt i avlägsna bygder, att erhålla goda föreläsare enbart genom enstaka engagemang. För att kunna samordna föreläsarnas besök till turnéer sammanslöt sig därför föreningarna läns- eller landskapsvis till förbund, en utveckling vartill initiativet oftast togs från folkhögskolehall. Alltjämt är folkhögskolorna väl representerade i dessa förbunds styrelser, även där föreståndarskapet uppdragits åt andra krafter, exempelvis åt inom bildningsverksamheten anställda tjänstemän (konsulenter).

Som föreläsare plägar folkhögskolans lärare vara livligt verksamma, om också deras tjänst oftast hindrar dem från att företa längre resor vid annan tidpunkt än förhösten. Skolöverstyrelsens föreläsningskatalog 1951 upptar sålunda närmare etthundra nuvarande eller förutvarande folkhögskollärare; dock saknas där några av de som föreläsare mest efterfrågade lärarna, då dessa på andra vägar erhåller så många engagemang, att de inte anser sig kunna stå till förmedlingsbyråernas förfogande.

Den nära samverkan mellan folkhögskolan och *folkbildningsförbunden* belyses av det förhållandet, att dessa förbund tidigare kallades folkhögskolekursföreningar — en benämning som ännu användes på något håll — och att kurserna benämndes flyttande folkhögskolekurser. Avsikten var, att med dessa kurser något av folkhögskolans arbete skulle flyttas ut i bygderna och bli dessa till gagn, samtidigt som folkhögskolan skulle bli mera känd och därmed få bättre elevtillslutning. Så småningom har sambandet mellan folkhögskolorna och folkbildningsförbunden fått en ny aspekt: tidigare elever vid en folkhögskola tar stundom initiativet till en folkbildningskurs i sin bygd för att därmed återknyta kontakten med den skola, som en gång gett dem avgörande bildningsimpulser.

Organisatoriskt belyses sambandet mellan folkhögskolans och bildningsförbundens arbete av den framskjutna ställning, som folkhögskolans lärare intar inom bildningsförbundens styrelser: inom 19 av de 29 folkbildningsförbunden bekläddes år 1951 ledande befattningar av folkhögskollärare. Samarbetet resulterar ofta i att folkhögskolans lärare beredes tillfälle att regelbundet föreläsa vid kurserna. Det kan i detta sammanhang omnämnas, att inom ett område, den finskspråkiga delen av Norrbottens län, en folkhögskola har åtagit sig att ombesörja den kursverksamhet, för vilken folkbildningsförbunden eljest svarar; en av skolans fast anställda lärare disponeras helt för detta uppdrag.

Studiecirkelverksamheten, ofta betecknad som de svenska folkbildningssträvandenas främsta arbetsform just nu, växte tidigast fram i anslutning till verksamheten inom riksomfattande folkrörelser med speciell målsättning, främst nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen. Dessa rörelser inspirerade cirklarna i deras arbete, och även instruktionen, den muntliga såväl som den skriftliga, kom i ständigt stegrad utsträckning att ombesörjas av de berörda organisationernas studieledningar. Cirklarna sammanslöts senare till förbund, författningsmässigt numera betecknade som studieförbund. Några av de organisationer, som ägnade sig åt studiecirkelverksamhet, uppmärksammade tidigt de fördelar, som anknytningen till en folkhögskola skulle medföra för denna verksamhet, och inriktade sig på att få till stånd skolor i eget huvudmannaskap. Även i övrigt intensifierades så småningom kontakten mellan studieförbunden och folkhögskolorna, bl. a. genom att de förra började förlägga kurser och konferenser till skolor av bygdekaraktär och genom att inom de regionala folkbildningsförbundens ram samarbete etablerades mellan skolorna och studieförbundens distriktsorganisationer.

För närvarande står flertalet av de s. k. rörelsefolkhögskolorna organisatoriskt eller personellt i nära förbindelse med något av studieförbunden. Två av de av skolöverstyrelsen godkända studieförbunden planerar därtill uppförandet av nya folkhögskolor. Som ledare för arbetet, »studierektor», fungerar folkhögskollärare inom två av förbunden. Som distriktsstudieledare

inom studieförbunden är folkhögskollärare verksamma på några håll, och lokalt synes studiecirkelarna allmänt hänvända sig till folkhögskolorna för att bland dess lärare finna ledare för arbetet.

Bokförsörjningsproblemet har i Sverige icke föranlett bildandet av särskilda organisationer. Anordnandet av *bibliotek* för allmänheten har i stället ansetts vara en uppgift för kommunerna och studieförbunden, tidigare i någon mån för folkbildningsförbunden. Folkhögskolorna har på denna punkt icke gjort någon särskild insats; dock har skolbiblioteken vid vissa skolor också varit tillgängliga för allmänheten. Ett särfall föreligger också på detta område inom den finskspråkiga delen av Norrbotten, där Torne-dalens folkhögskola lyckats utverka sådana anslag till sitt bibliotek, att detta kunnat omorganiseras till att fullgöra ett centralbiblioteks funktioner.

Att samarbetet mellan folkhögskolan och det allmänna folkbildningsarbetet är av stort värde för båda parter ligger i öppen dag. Bildningsorganisationerna tillförs välbehövliga lärarkrafter och kan tillgodogöra sig folkhögskolans lokalutrymmen för sina kurser och konferenser. Folkhögskolan får ökad kontakt med de kretsar av bildningssökande ungdom, varur den företrädesvis rekryterar sina elever, och den får vissa möjligheter att lämna studievägledning åt sina elever, även sedan dessa lämnat skolan. För lärarens pedagogiska förkovran är det av värde, att han som föreläsare och cirkelledare får pröva sin förmåga av konkretion och livfullhet i framställningen inför en publik, som inte i lika hög grad som folkhögskolans elever fått sin förmåga uppövad att lyssna till en sammanhängande muntlig framställning.

Också av dessa skäl vore det därför önskvärt, att samarbetet ytterligare vidgades. Något torde kunna göras redan inom de nuvarande anslags- och tjänstgöringsbestämmelsernas ram. Om folkhögskolorna genomgående betraktade kursverksamheten ute i bygderna som en dem närstående arbetsuppgift, borde detta kunna leda till att skolorna starkare engagerade sig i folkbildningsförbundens arbete. Vidare kunde skolorna mera uppmärksamma frågan om elevernas möjligheter att efter skoltidens slut fortsätta sitt studiearbete i de former, som det allmänna folkbildningsarbetet erbjuder. I folkhögskolan förvärvar eleverna bland annat vana vid att lyssna till muntlig framställning och att tillgodogöra sig innehållet i böcker, som anvisas dem. I större utsträckning, än som sker, borde de därjämte övas i att på egen hand finna sig till rätta i ett bibliotek och bland tillgänglig studiemateriel, då de i fortsättningen regelmässigt kommer att ställas inför dessa problem. Ävenledes är övning i studiecirkelarbetets metodik nödvändig, om övergången från folkhögskola till fritt studiearbete skall ske med minsta möjliga friktion. I denna övning bör också ingå planeringen av en cirkels

arbete, då svårigheterna härvidlag ofta är de största, som cirklarna har att övertvinna.

I övrigt torde folkhögskolans möjligheter att göra en ökad insats inom det allmänna folkbildningsarbetet vara beroende av ökade anslag. Detta gäller bl. a. skolornas värdskap vid av bildningsorganisationerna anordnade kurser och konferenser. Varje sådan vid en skola anordnad kurs medför en påfrestning på skolans ekonomi. Den avgift, som kursanordnaren erlägger till skolan, torde visserligen i regel kunna beräknas så, att köks- och städpersonal därav kan ersättas för sitt merarbete, men om någon motsvarande gottgörelse skall utgå till rektor, husmor och vaktmästare, lär oftast skolans huvudman få svara härför. Att i kursavgiften inberäkna ersättning för strömförbrukning, slitning av inventarier o. d. torde för närvarande mera sällan kunna komma i fråga. Också för att möjliggöra för skolorna att i större utsträckning än hittills åtaga sig värdskapet för dessa kurser vore det därför önskvärt, att ett allmänt driftsbidrag utginge till skolorna. Vidare borde till en skola förlagda kurser av folkbildningskaraktär — även sådana som anordnas av annan arrangör än skolan själv — i någon utsträckning få tillgodoräknas skolan som lästid och därmed kvalificera skolan till erhållande av ökat bidrag av statsmedel. Om bidrag framdeles kan komma att utgå till skrivhjälp åt rektor, bör i arbetsuppgifterna för den sålunda anställda personalen ingå att medverka vid administrationen också av kortare kurser av folkbildningskaraktär, som förläggs till skolan. — Kommissionen återkommer längre fram till dessa frågor.

Frågan om lärarnas medverkan vid kurser på annan plats än skolorten, närmast vid de av folkbildningsförbunden anordnade kurserna, berör bestämmelserna om anställningsvillkor och tjänstgöringsskyldighet. 1941 års lärarlönesakkunniga föreslog i sitt betänkande (SOU 1949: 50; sid. 66 ff), att undervisning vid statsunderstödda folkbildningskurser skulle kunna inräknas i en lärares tjänstgöring, men tog därvid inte upp till behandling de problem, som inställer sig, då kurserna — som vanligen är fallet — är förlagda till annan plats än skolan. Skolöverstyrelsen utvidgade därför i sitt remissyttrande de sakkunnigas förslag på denna punkt därhän, att lärare skulle av skolans styrelse kunna åläggas att fullgöra dylik tjänstgöring också vid kurser, som anordnades på annan plats. Enligt kommissionens mening är det emellertid större anledning att överväga, huruvida icke tjänstgöring som ledare av statsbidragsberättigade studiecirklar på och utom skolorten borde kunna tillgodoräknas en lärare vid folkhögskola som tjänstgöring. Om så kunde ske, skulle cirklarnas svårigheter att finna fullgoda lärare betydligt minskas på vissa platser; därjämte skulle skolorna få bättre möjligheter att låta alla sina lärare undervisa enbart inom de ämnen, för vilka de vore utbildade, vilket särskilt vore av betydelse för vissa speciallärare. Det kan vidare erinras om, att 1944 års folkbildningsutredning i sitt betänkande om

det estetiska folkbildningsarbetet (SOU 1948: 30) uttalade sig för (sid. 149) att ett antal folkhögskolor skulle beredas möjlighet att heltidsanställa musiklärare, vilkas tjänstgöring till hälften skulle utföras som konsulent-tjänstgöring i de studieorganisationers tjänst, som anordnade musikcirklar inom länet eller landskapet. Även detta uppslag måste anses beaktansvärt. Det vore dock rimligt, om det föreslagna arrangemanget vidgades till att kunna avse även andra av folkhögskolans lärare än musiklärarna och sålunda även annan konsulenttjänstgöring än på musikens område. Framför allt borde en möjlighet öppnas för de bildningsförbund, som av ekonomiska skäl inte kan anställa en heltidssysselsatt konsulent för sin allmänna kursverksamhet, att till sig knyta en folkhögskollärare som partiellt sysselsatt arbetskraft. — Kommissionen diskuterar även dessa frågor utförligare i annat sammanhang.

Folkhögskolan och yrkesutbildningen

Till folkhögskolans uppgifter har sedan gammalt ansetts höra att bibringa eleverna vissa färdigheter av såväl teoretisk som praktisk natur. Till en del har detta betingats av skolans uppgifter som medborgerlig och personlig bildningsfaktor. Det har tidigare i denna framställning påpekats, att man av en förtroendeman inom offentlig förvaltning, exempelvis den kommunala, måste kräva, att han skall kunna utforma ett protokoll och sätta upp enklare skrivelser, att han har någon insikt i enklare bokföring o. d., och samma krav måste i våra dagar ställas på alla dem, som utövar någon funktion inom det frivilliga samhällsarbetet. Personligt bildningsarbete kan icke heller gärna bedrivas utan övning i det egna språkets uttrycksmöjligheter; det kan också med fog hävdas, att någon kunskap i främmande språk avsevärt vidgar den enskildes synfält. Men härtill kommer att uppövandet av förmågan att göra en fullgod insats inom arbetslivet måste anses höra till de medborgerliga plikterna. Vad folkhögskolan kan göra för att öka de ungas förutsättningar för framgångsrik yrkesgärning, kan alltså indirekt betraktas som ett led i skolans medborgarfostrande arbete.

Under folkhögskolans första tid mötte det inte större svårigheter att i arbetet inpassa en viss undervisning av direkt betydelse för elevernas kommande yrkesarbete. Eleverna var i de allra flesta fall inställda på en framtid inom jordbruk eller hushållsarbete, och skolan kunde alltså ta sikte på just dessa yrken, utan att någon specialinriktning av undervisningen därmed ansågs föreligga. Dessutom saknade bondeungdomen varje möjlighet att på andra vägar inhämta elementära teoretiska insikter i lanthushållning. Vad folkhögskolan i detta avseende kunde ge, var alltså ägnat att öka de ungas reella yrkesduglighet. Därmed stärktes också den unga bondegenerationens

känsla av att deras yrkesgrupp var väl förtjänt av den framskjutna samhällseliga position, till vilken den nya representations- och kommunallagstiftningen fört dem fram, och böndernas benägenhet att ta samhällligt ansvar kunde väntas växa.

I våra dagar ligger problemet annorlunda till. Även om några folkhögskolor nästan uteslutande besökes av jordbrukarungdom, representerar dock eleverna vid flertalet skolor ett stort antal yrken eller yrkesaspirationer. Varje inpassande av yrkesundervisning inom folkhögskolans arbetsram skulle därför ge skolan en prägel av specialskola för viss ungdom. Vidare är kraven på yrkeskunnighet numera så högt upptrivna, att den undervisning av detta slag, som det vore möjligt för folkhögskolan att meddela, skulle ha mycket litet värde. Yrkesutbildning måste numera anförtros åt skolor, som har denna utbildning som sin enda eller åtminstone huvudsakliga uppgift. Slutligen saknas numera helt anledning för folkhögskolan att meddela yrkeskunskap i syfte att stärka en viss yrkesgrupps samhällseliga självkänsla.

De nu nämnda faktorerna jämte den ständiga tillväxten av det kunskapsstoff, som bör ingå i den medborgar- och personlighetsfostrande undervisningen, har föranlett, att yrkesundervisningen i det närmaste fullständigt har utskilts ur folkhögskolans program. Som ett undantag från denna regel kan man möjligen — förutom den vid någon enda folkhögskola kvarstående jordbruksundervisningen — betrakta den undervisning i hushållsgöromål och slöjd för kvinnliga elever, som alltjämt meddelas vid flertalet folkhögskolor. Denna undervisning kan sägas innebära en utbildning för husmodersyrket, som närmast borde omhändreras av hushållsskolorna. Emellertid måste husmodersyrket betraktas som ett kvinnoyrke av så allmän karaktär, att undervisning i hushållsgöromål inte kan anses ge en skola prägel av specialskola för viss yrkesgrupp. Att denna undervisning bibehållits vid flertalet skolor, åtminstone inom vissa kurser och linjer, kan främst sägas bero på det pedagogiskt lämpliga i att i skolverksamheten inlägga vissa praktiska moment.

Kommissionen håller före, att utvecklingen varit gagnelig, då den lett till ett markerande av folkhögskolans pedagogiska huvuduppgifter. I enlighet härmed anser kommissionen, att eventuella tendenser att på nytt tilldela folkhögskolan utbildningsuppgifter bestämt bör tillbakavisas. Folkhögskolan bör i sin samhällsundervisning orientera eleverna inför yrkesvalet och sålunda upplysa dem om utbildningskraven inom en rad yrken, för vilka de kan förutsättas ha särskilt intresse. Skolan kan också låta valet av undervisningsämnen influeras av yrkesmotiverade önskemål från en elevmajoritets sida. Men skolan bör icke, såvida icke särskilda traditionsskäl föreligger, meddela undervisning i sådana ämnen, som ger yrkesskolor och andra anstalter för yrkesutbildning deras speciella karaktär. Inte heller skall sko-

lan anpassa undervisningen inom sina olika ämnen efter yrkesutbildningsanstalternas kursplaner eller sträva att ta upp samma kunskapsstoff som dessa. Vad folkhögskolan på denna punkt bör göra är endast att ge sina elever tillfälle att pröva, om deras intresse för ett visst ämnesområde är så starkt, att det kan bära upp en framtida utbildning. Avgränsningen gentemot de skolor, som omhänderhar den egentliga yrkesutbildningen, bör vara skarp.

Det sagda kan exemplifieras på följande sätt. Folkhögskolorna bör som regel icke ta upp jordbruks- eller trädgårdslära som undervisningsämne. Detta skall gälla, även om flertalet elever vid skolan planerar att finna sin utkomst inom jordbruks- eller trädgårdsnäringen och av den anledningen framför önskemål om sådan undervisning. Däremot kan läraren i kemi och botanik i sin undervisning ständigt knyta an till de erfarenheter och iakttagelser, som eleverna gjort under sin verksamhet inom jordbruks- eller trädgårdsycket. Dessa speciella hänvisningar skall dock konsekvent inpassas i vidare sammanhang och tjäna till att belysa dessa. — Kvinnliga elever önskar ofta utvidgad undervisning i hälsolära, då de har för avsikt att efter elevtidens slut söka inträde vid sköterskeskola. Sådan utvidgad undervisning må meddelas; likaväl som det kunde motiveras, att folkhögskolan en gång ensam bland alla skolformer förde upp hälsolära på undervisningsprogrammet, likaväl kan en relativt grundlig undervisning i detta ämne just nu motiveras. Men denna vidgade kurs i hälsolära skall icke föregripa sköterskeskolans undervisning i anatomi och sjukvårdslära utan ge en sådan djupare inblick i människokroppens byggnad och funktion, som kan vara av betydelse för den dagliga livsföringen och för lekmanaingripanden vid sjukdoms- och olycksfall. För sköterskeaspiranterna har den ändå sin särskilda betydelse som en första orientering inom ett område, där de framdeles skall tillägna sig verklig yrkesutbildning. — En utvidgad undervisning i samhällslära, som behandlar exempelvis sociallagstiftningskomplexet, skall ge en för gemene man värdefull orientering i denna lagstiftnings utformning och tillämpning, men den får inte formas till en instruktionskurs för blivande socialvårdsfunktionärer.

Under de senaste två årtiondena har en ny sida av problemet om folkhögskolan och yrkesutbildningen gjort sig starkt gällande. Vissa anstalter för yrkesutbildning har nämligen låtit meddela, att avlagd realexamen i princip gäller som villkor vid antagandet av elever men att folkhögskoleelever också tas emot, dock endast under förutsättning att de kan förete intyg på att den vid folkhögskolan meddelade undervisningen i ett eller flera ämnen har lett till ett kunskapsresultat, som motsvarar realskolans. Detta krav från yrkesutbildningsanstalternas sida har lett till kännbara påtryckningar på folkhögskolorna att söka anpassa sin undervisning till de för realskolan gällande kursplanerna.

Det måste klart sägas ut, att folkhögskolan inte får ge efter inför påtryckningar av denna art. Realskolans och folkhögskolans bildningsmål är inte identiska, och folkhögskolan måste likaväl som realskolan hävda sin av målsättningen betingade egenart. En rad faktorer samverkar till att de av eleverna vid de båda skolformerna förvärvade kunskaperna inte blir jämförbara. Skillnaderna berör kunskapernas omfattning men också deras art. Realskolan omfattar, även då den i likhet med folkhögskolan bygger på helt genomgången folkskola, en avsevärt längre tidrymd än en folkhögskolevistelse av maximal längd. Även om hänsyn toges till folkhögskoleelevernas större mognad och i vissa fall högt uppdrivna studieintensitet, vore det därför orimligt att påstå, att de i folkhögskolan förvärvade kunskaperna i exempelvis moderna språk och matematik annat än undantagsvis vore likvärdiga med dem, som förvärvas i realskolan. Å andra sidan går folkhögskolans undervisning i vissa ämnen längre än realskolans; sålunda skulle realskolan icke kunna göra gällande, att dess elever innehar folkhögskoleelevernas kunskaper i samhällslärans olika grenar. Men avgörande för undervisningens ojämförbarhet vid de båda skolformerna är folkhögskolans starka inriktning på samhällelig och personlig bildningspåverkan, vartill motsvarighet saknas i realskolans för betydligt yngre åldersgrupper avpassade undervisning.

Hela detta problem om anknytningen mellan folkhögskolan och yrkesutbildningsanstalterna kan emellertid väntas få en betydligt mindre komplicerad karaktär, när en gång enhetsskolan blivit förverkligad och frågan om värdet av en genomgången folkhögskolekurs således icke behöver avse värdet av de kunskaper i de elementära skolämnena, som förvärvats under folkhögskolevistelsen. Då blir praktiskt taget all ungdom, som fullgjort sin skolplikt, kvalificerad för inträde vid de yrkesutbildningsanstalter, som nu har realexamen eller motsvarande som kvalifikationsgrund; det får förutsättas att möjligheter till kompletteringsstudier beredes den ungdom, som i avslutningsklasserna valt en annan linje än den i förevarande sammanhang lämpligaste. Möjligen blir härmed trycket mot vissa av yrkesutbildningsanstalterna mycket starkt. Det får då ankomma på anstalterna att själva avgöra, huruvida det tillskott av allmän medborgerlig bildning — icke av elementärkunskaper — som en folkhögskolevistelse kan medföra, bör tillerkännas betydelse som särskild kvalifikationsgrund i de fall, då de sökandes betygsmeriter från den obligatoriska skolan är någorlunda likvärdiga.

Till dess så har skett, d. v. s. så länge såväl realskolan som folkhögskolan är att betrakta som påbyggnader på folkskolan, ställs de för yrkesutbildningen ansvariga inför uppgiften att bedöma, huruvida realskolans eller folkhögskolans undervisningsresultat är bäst ägnat att läggas till grund för utbildningsanstalternas verksamhet, alternativt om elever kan mottagas från

båda skolformerna. Härvid måste beaktas, att framför allt folkhögskolan men även realskolan har sina undervisningsmål bestämda även av andra hänsyn än dem, som ur yrkesutbildningssynpunkt vore mest lägliga. För anknytningen till folkhögskolan tillkommer dessutom den svårigheten, att folkhögskolans kurser är av skiftande längd och saknar fasta kursplaner; vidare är folkhögskolan traditionellt obenägen att utfärda betyg.

De sista nämnda svårigheter med avseende på folkhögskolan är dock, som erfarenheten har visat, inte oövervinnliga. Mellan de svenska sjuksköterskeskolorna och folkhögskolornas förhandlingsorgan, Svenska folkhögskolans lärareförening, har sålunda träffats en överenskommelse om »normalkurs» för sköterskeaspiranter, omfattande vissa grundläggande kunskaper i sådana ämnen, som är av särskild vikt som utgångspunkt för sköterskeskolornas speciella undervisning (för överenskommelsens tillkomst och innebörd redogöres närmare i bil. 5). De folkhögskolor, som så önskar, inpassar denna kurs på lämpligt sätt i sin undervisning, varvid skall gälla, att skolans övriga undervisning icke får beskäras för dem, som anmäler sig till normalkursen. De elever, som tillfredsställande tillgodo gör sig normalkursen, erhåller särskilt vitsord häröver. Kursen är fastställd genom innehållsangivande, inte genom hänvisning till realskolans kursplaner.

Denna anordning med normalkurs har i stort sett visat sig motsvara de förväntningar, som knutits till den, i det att den inte bara gett eleverna garanti för tillräckligheten av deras kunskaper i de s. k. sköterskeämnena utan också i vissa fall har dämpat skolornas ambition att i dessa ämnen ta upp hela realskolans kursmätt. Man kunde därför ifrågasätta, om icke förhandlingar om normalkurs borde upptagas jämväl med de tekniska fackskolorna samt med vissa utbildningsanstalter inom jordbruk, skogsbruk, navigation m. fl. yrkesområden, där alltjämt en viss oklarhet om innebörden av kraven på folkhögskoleelevernas kunskaper stundom kan förmärkas. Emellertid bör det observeras, att den nuvarande normalkursen för sköterskeaspiranterna icke väsentligen är tillrättalagd just för sköterskeutbildningen utan att den är en allmän elementär kurs i naturkunnighetsämnen samt modersmål. Den torde därför kunna revideras till att motsvara kunskapskraven också från de nyssnämnda utbildningsanstalterna, för vilka det borde vara lika angeläget som för sköterskeskolorna att nå fram till en överenskommelse, som eliminerade den nuvarande oklarheten. En dylik kurs kunde ges beteckningen »elementarkurs i naturkunnighet och modersmål», och överenskommelsen borde vara avsedd att gälla tillsvidare, d. v. s. till dess att hela frågan om anknytningen mellan folkhögskolan och denna typ av utbildningsanstalter — som ovan sagts — genom skolreformens förverkligande förlorat sin aktualitet.

Den yrkesutbildning, varom ovan talats, har varit den som företrädesvis

bygger på genomgången realskola. Emellertid har folkhögskolan också kommit att användas som förberedelse för sådan utbildning, som i princip bygger på avlagd studentexamen. De utbildningsanstalter, som aktualiserat denna förberedelseuppgift för folkhögskolan, är socialinstitutet. Dessa institut reserverar större delen av elevplatserna för sökande med studentexamen eller likvärdig meritering och tillämpar ifråga om utväljandet av elever till dessa platser högskolemässiga principer. Till övriga elevplatser äger prövning rum. Aspiranterna till dessa senare platser brukar utgöras del av personer med studentexamen, dels av sådana som menar sig på annan väg ha förvärvat erforderliga förkunskaper. I den sistnämnda gruppen återfinnes framför allt folkhögskoleelever.

Ovan har sagts att de kunskaper, som förvärvas vid två årskurser vid folkhögskola, icke kan i alla ämnen vara likvärdiga med dem, som förvärvas vid realskola. En jämförelse i fråga om kunskapsmeddelens omfattning mellan folkhögskola och realskola jämte gymnasium måste i än högre grad utfalla till den förra skolformens nackdel. Att trots detta åtskilliga unga efter endast tvåårig folkhögskolevistelse kunnat hävda sig i konkurrensen, har berott dels på att socialinstitutet icke fäst avseende vid bristande kunskaper i sådana ämnen, som ur deras synpunkt varit av mindre vikt, dels på att folkhögskoleeleverna stundom kunnat dokumentera större allmänkunskande, mognad och vana vid självständigt studium än medtävlarna. Obestridligt är dock, att övergången från folkhögskola till socialinstitut för många elever varit förenad med stora svårigheter.

Också detta anknytningsproblem bör komma att gestalta sig betydligt enklare, sedan den nioåriga skolplikten genomförts. Liksom gymnasiet kommer då folkhögskolan att bygga på genomgången realskola, och med sin starka inriktning på den allmänt medborgerliga ämnesgruppen bör folkhögskolan — i varje fall där den byggts ut till treårig — i här berörda sammanhang kunna betraktas som likvärdig med gymnasiet. Därmed bör för studiebegåvade elever övergången till socialinstitut kunna anses tryggad.

Tills vidare torde de folkhögskoleelever, som ämnar söka inträde vid socialinstitut, främst ha att utnyttja den väg, som riksdagen anvisade, då den beviljade särskilt anslag till »förberedande samhällsvetenskapliga kurser». Dessa kurser, för vilkas tillkomst och nuvarande utformning redogöres i bil. 4, skulle främst vara avsedda just att öka möjligheterna för välkvalificerade folkhögskoleelever, som genomgått två årskurser, att göra sig gällande vid socialinstitutets inträdesprövningar. De anordnas för närvarande i form av tredje årskurs med specialinriktning vid tre folkhögskolor. Deras uppgift bör — vilket också understrukits av institutets rektorer vid av kommissionens folkhögskoledelegation anordnade överläggningar — icke så mycket vara att bibringa eleverna ingående kunskaper i just de ämnen, vari socialinstitutet meddelar undervisning, som att ge dem ökade förutsätt-

ningar att i fortsättningen med framgång bedriva specialstudier i högskolemässiga former.

Med denna fixering av avsikten med de förberedande samhällsvetenskapliga kurserna torde böra följa, att undervisningen vid kurserna främst bör kännetecknas av en fyllig orientering inom hela den humanistiska ämnesgruppen. Icke minst bör de sidor av ämnena inom ifrågavarande grupp belysas, åt vilka socialinstituten endast i mindre utsträckning kan ägna uppmärksamhet, exempelvis den allmänna kulturhistorien, de filosofiska grundbegreppen och de geografiska produktionsförutsättningarna. Åt modersmålets behandling i tal och skrift bör så stor uppmärksamhet ägnas, att eleverna kan anses ha förvärvat förmågan att korrekt och åskådligt återge det väsentliga av en muntlig eller skriftlig framställning. Studiet av främlande språk bör koncentreras på ett av språken och föras så långt, att eleven utan ständigt anlitan av lexikon kan tillgodogöra sig innehållet i fackbetonad litteratur. Goda läsvanor bör inarbetas, och elevernas förmåga att på egen hand tillgodogöra sig ett biblioteks resurser bör systematiskt uppövas. Tveksamhet kan givetvis råda, huruvida icke det sålunda uppställda arbetsprogrammet blir så krävande, att det i praktiken icke låter sig genomföras inom ramen av en enda årskurs, varmed återverkningar särskilt på uppläggningsen av andra årskursens arbete kan befaras. Om exempelvis den uppgjorda planen för undervisningen i historia blir så omfattande, att den måste påbörjas redan i andra årskursen, blir inte andra årskursens undervisning i detta ämne ett avslutat helt. I allmänhet bör det dock vara möjligt att bygga tredje årskursens undervisningsprogram direkt på undervisningen i andra årskursen, utan att den senare förtryckes. Vidare kan det befaras, att en tendens gör sig gällande hos eleverna i andra årskursen att betrakta av utbildningsmål bestämd undervisning som väsentligare än undervisning med allmänt bildningssyfte. Med hänsyn till vad som ovan sagts om den framtida anknytningen mellan folkhögskola och socialinstitut och den därav följande provisoriska karaktären hos de nuvarande förberedande kurserna, torde större avseende dock icke böra fästas vid denna olägenhet.

Folkhögskolans ställning efter införandet av nioårig skolplikt

Den förlängning av skolpliktstiden, varom statsmakterna fattat principbeslut, rycker på intet sätt undan grunden för folkhögskolans verksamhet. Den obligatoriska skolan kommer även i fortsättningen att vända sig till ålderskategorier nedanför dem, med vilka folkhögskolan arbetar, och det är därmed uteslutet, att de båda skolformernas arbetsmål och arbetsformer skulle kunna sammanfalla. Förbättringen av det kunskapsinnehav, varmed ungdomen lämnar den obligatoriska skolan, kommer att påverka uppläggningsen av folkhögskolans arbete men kan rimligen icke eliminera den vuxna ungdomens behov av fortsatt orientering i de samhälleliga och personliga problemen. Folkhögskolan kommer att behålla sin ställning som fritt arbetande skola med egen målsättning och med rätt och skyldighet att finna självständiga lösningar av de pedagogiska problemen.

I stort sett kommer den obligatoriska skolans förstärkande att leda till att folkhögskolan i högre grad än hittills kan koncentrera sig på sina väsentliga uppgifter. Detta kan också uttryckas så, att skolans ursprungliga syfte att vara en högskola för de breda folklagrens ungdom kommer att kunna bättre förverkligas. Möjligheten att arbeta i högskolemässiga former har under folkhögskolans hela tillvaro avsevärt inskränkts av bristerna i elevernas elementarkunskaper. Ännu fram i våra dagar har alltför stor del av arbetstiden måst ägnas åt att uppöva elevernas förmåga att bruka modersmålet som muntligt och skriftligt meddelelsemedel och att utföra enkla räkneoperationer, och undervisningen i samhällsämnen har måst förenas med en omfattande repetition av det grundläggande kunskapsstoffet. Ytterligare har under senaste årtiondena folkhögskolan utsatts för en viss press från deras sida, som i folkhögskolan velat finna en ersättning för realskolan, vilket likaledes kunnat innebära en fara för glidning bort från de för vuxen ungdom mest önskvärda arbetsformerna. Då skolreformen allmänt genomförts, torde folkhögskolan få större möjligheter att inrikta sin undervisning på samhällelig orientering och på personlig fostran. Förverkligandet av skolans ursprungliga bildningsintentioner rycker därmed närmare, och i kvalitativt hänseende bör folkhögskolan sålunda endast inhösta fördelar av skolpliktstidens förlängning.

Självfallet bör man inte räkna med att allting blir väl beställt i detta

hänseende, i och med att en nioårig obligatorisk skolgång blir utgångspunkten för folkhögskolans arbete. Folkhögskolan kan givetvis inte begränsa elevantagningen till att gälla enbart dem, som i den obligatoriska skolan visat goda förutsättningar för teoretiska studier och som av denna eller andra anledningar valt någon av avslutningsklassernas teoretiska linjer. Elevernas förutsättningar i fråga om studiebegåvning, förkunskaper och färdigheter måste alltså även i fortsättningen bli ganska skiftande, och deras förmåga att bedriva studier i relativt självständiga former måste beräknas vara ojämnt utvecklade. Dessa skillnader kommer också liksom hittills att accentueras av olikheten i elevernas ålder. Ju fler år som förflutit mellan den obligatoriska skolgångens slut och folkhögskolevistelsens början, desto större är bortfallet av i skolan förvärvade minneskunskaper och färdigheter, ett bortfall som icke alltid kompenseras av ett genom fritidsstudier inhämtat kunskapsstillskott. Luckorna i det elementära kunskapsförrådet kan därför trots allt visa sig vara betydande.

Generellt bör man dock våga antaga, att den ungdom som efter den nioåriga skolplikten genomförande söker sig till folkhögskolan, skall ha avsevärt bättre förutsättningar i olika avseenden, än vad för närvarande är fallet. Det bör sålunda kunna förutsättas, att eleverna redan vid ankomsten till skolan förmår uttrycka sig relativt korrekt och ledigt i såväl tal som skrift. De elementära övningarna i välläsning, rättskrivning, satsbyggnad och liknande bör därmed kunna inskränkas och mera utrymme vinnas inom modersmålsundervisningen för sådan undervisning, som syftar till ökad förtrogenhet med den samhällseliga och allmänskulturella debattens ordförråd och till bättre förståelse för språkets olika stilarter. I matematik torde elevernas förkunskaper visa sig tillräckliga för exempelvis genomförandet av okomplicerade statistiska beräkningar och tillämpandet av enkla algebraiska formler, varför matematikundervisningen för de elever, som inte är särskilt intresserade av detta ämne, bör kunna begränsas till en repetitionskurs. I engelska språket torde eleverna i flertalet fall ha inhämtat tillräckliga förkunskaper för att den fortsatta undervisning, som folkhögskolan bör meddela, även kan tjäna syftet att förmedla kännedom om levnads sätt och kultur i den engelskspråkiga världen.

De konsekvenser i kvantitativt avseende, som skolreformens förverkligande kan medföra för folkhögskolans vidkommande, är däremot mera oklara, och det är omöjligt att ställa en ens tillnärmelsevis säker prognos för den kommande utvecklingen av elevtillslutningen. Givet är, att de alldeles felbedömer läget, som menar att folkhögskolan helt kommer att förlora sin förmåga att attrahera ungdomen, när denna redan inom den obligatoriska skolan får möjlighet att förvärva tillräcklig studiemeritering för inträde vid sköterskeskolor, tekniska skolor och liknande utbildningsanstalter. De som hävdar detta förbiser framför allt, att det alltid kommer

att finnas en betydande kategori av ungdom med ett sådant bildningsintresse, som inte är inriktat på examens- eller utbildningsmål, vidare att en genomgången folkhögskolekurs i tider av stark konkurrens om elevplatserna vid yrkesutbildningsanstalterna kan bli en uppskattad tilläggsmerit. Å andra sidan vore det för djärvt att påstå, att elevanslutningen till folkhögskolorna icke alls skulle röna inflytande av den obligatoriska skolans förstärkning. Åtskilliga elever deklarerar öppen hjärtigt, att de aldrig skulle ha reflekterat på att söka inträde vid en folkhögskola, om skolan inte betytt en nödvändig etapp på deras utbildningsväg, och de, för vilka utbildningsavsikterna åtminstone influerat på beslutet att genomgå en folkhögskolekurs, utgör med största sannolikhet mer än hälften av folkhögskolans elevklientel. Även om ingalunda hela den senare kategorin skulle ha uteblivit, för den händelse deras utbildningsplaner kunde ha förverkligats utan folkhögskolans bistånd, är det dock sannolikt, att elevbortfallet på denna grund skulle ha blivit större än den elevreserv, som representeras av de avslagna inträdesansökningarna. Att det nuvarande elevantalet icke kan bibehållas, såvida inte en ökning inträder av deras antal, som söker sig till folkhögskolan av andra skäl än önskan att erhålla förutbildning, är därför att förmoda.

Frågan, huruvida folkhögskolan skall kunna behålla sin nuvarande elevtillslutning trots bortfallet av de huvudsakligen utbildningsplanerande sökandena, är främst beroende av om skolan skall kunna vidga sin rekryteringsbas till sådana yrkes- och socialgrupper, som för närvarande icke utnyttjar den i förhållande till sitt medlemstal. Som i annat sammanhang (sjätte kapitlet) visas, är bondeungdomen allttjämt starkast representerad bland eleverna, närmast följd av industriarbetarungdomen. Inom den senare gruppen liksom framför allt bland ungdomen från företagar- och tjänstemannamiljö bör därför utrymme finnas för en avsevärt vidgad elevrekrytering, och denna rekrytering bör kunna underlättas av den sannolika omläggningen av folkhögskolans arbete till mera högskolemässiga former. En utvidgning av rekryteringsbasen bör också bli följd av den höjda levnadsstandarden inom de ekonomiskt sämst ställda samhällsgrupperna. Det torde nämligen finnas en nedre levnadsstandardgräns för folkhögskolevistelse i den meningen, att man i familjer med mycket låga inkomster, därtill kanske boende på isolerad ort, överhuvud icke reflekterar över möjligheten att sända sönerna och döttrarna till folkhögskola, även om detta tack vare stipendiemöjligheterna skulle vara ekonomiskt genomförbart. Att den mest markanta ökningen av elevtillströmmningen till folkhögskolorna satt in — som redovisats i annat sammanhang — under en period av hög sysselsättningsfrekvens, torde till en del just bero på att betydande samhällsskikt nått upp över denna levnadsstandardgräns. Det finns inte skäl att anta, att denna faktor i fortsättningen skall ha spelat ut sin roll. Vidare

är att förmoda, att en förbättrad grundläggande skolutbildning skall leda till att det relativa antalet av dem icke obetydligt ökar, som några år efter skoltidens slut känner ett behov av vidgat allmänvetande och av fortsatt orientering på sådana områden, där utvecklingen snabbt går vidare. För sannolikheten i denna förmodan talar bl. a. den omständigheten, att folkhögskolan har vuxit fram och kraftigt utvecklats just under den period av vårt lands historia, då de största framstegen gjorts på den allmänna folkundervisningens område. Slutligen ställs — och kommer måhända alltmer att ställas — på många medborgargrupper krav på en viss överblick av sådana landvinningar på vetenskapens område, som är av direkt betydelse för den enskildes liv och för samhällslivet. Om folkhögskolan ser som en av sina uppgifter att genom en fortlöpande orientering tillmötesgå dessa krav, bör man kunna räkna med att även medborgargrupper i mög-
nare ålder kommer att i ökad omfattning utnyttja de möjligheter, som skolan erbjuder.

Prognosen för folkhögskolans framtida möjligheter till en tillfredsställande elevrekrytering ter sig sålunda — ehuru bedömningen givetvis är mycket osäker — ganska gynnsam. Dock bör i detta sammanhang observeras, att en höjning av åldersgränsen för inträde vid folkhögskola blir påkallad, då nioårig skolplikt mera allmänt införts, detta för att eleverna vid inträdet skall ha kommit att erhålla någon erfarenhet av förvärvslivet och ha nått den större mognad, som framtidens från elementärundervisning befriade folkhögskola måste kräva av eleverna. Denna höjning av åldersgränsen — vars detaljer diskuteras i sjätte kapitlet — kunde givetvis motivera en mera ogynnsam prognos. Emellertid torde de elever, som genom åldersgränsens höjning skulle utestängas från folkhögskolan, i stor utsträckning vara identiska med dem, som nu besöker skolan främst i utbildnings-
syfte och till vilkas bortfall hänsyn redan tagits i ovanstående resonemang. Också tillämpar åtskilliga skolor redan nu en högre åldersgräns än den författningsmässigt fastställda nedre gränsen, varför ett elevbortfall på denna grund endast torde inträda vid vissa skolor, där kurserna för närvarande uppvisar ett relativt starkt inslag av mycket unga elever.

Frågan om verkningarna av skolpliktstidens förlängning innesluter emellertid också ett annat svårbedömt problem. Härmed åsyftas frågan om de krav på studiemeritering, som framdeles bör ställas på folkhögskolans lärare. Även frågan om folkhögskollärarnas pedagogiska meritering erbjuder vissa problem, som dock närmast gäller inpassningen av folkhögskollärarnas utbildning i den allmänna pedagogiska utbildning, varom kommissionen i ett särskilt betänkande framlägger förslag.

Kommissionen har förutsatt, att särskild pedagogisk utbildning, skild från inhämtandet av erforderlig allmänbildning och speciella ämneskunskaper, i framtiden skall beredas åtminstone flertalet av de inom det svenska skolväsendet verksamma lärarkategorierna. Denna utbildning skall, i princip gemensamt för de olika skolformernas och skolstadiernas lärare, meddelas vid särskilda lärarhögskolor, medan uppgiften att bibringa läraraspiranterna det för inskrivning vid sådan högskola stipulerade kunskapsmålet skall för småskollärarens och mellanskollärarens del åvila gymnasier och för realskollärarens och gymnasielärarens del tillkomma universitetet och högskolorna.

Beträffande folkhögskollärarens framtida utbildning har kommissionen hittills icke haft anledning att göra något uttalande. Det måste emellertid beaktas, att folkhögskolan, som hittills alldeles övervägande mottagit elever, vilka endast genomgått sex- eller sjukklassig folkskola, framdeles kommer att arbeta med realskolans kunskapsmål som utgångspunkt. Anledning finnes därför att överväga, huruvida kraven på folkhögskollärarens studiemeritering framdeles bör närmas till dem, som kan komma att bli beslutade för gymnasielärarens vidkommande.

Härom kan i nuvarande läge icke göras annat uttalande, än att ett direkt överförande på folkhögskolläraerna av de krav i fråga om studiemeritering, som framdeles fastställles för gymnasieläraerna, icke kan komma i fråga. Därtill skiljer sig folkhögskolan som skolform alltför mycket från gymnasiet. Här behöver endast erinras om att folkhögskolorna är av mycket skiftande storlek — antalet ordinarie lärarbefattningar i läsnämna varierar, rektorsbefattningen inräknad, mellan två och sex — och att en del av eleverna bevistar en enda kort kurs, medan andra genomgår tre vinterkurser och därtill måhända en eller flera fortsättningskurser. Inom folkhögskolan är därmed en differentiering av undervisningsuppgifterna efter lärarens teoretiska meriter i allmänhet ogenomförbar; läraerna måste utnyttjas för undervisning inom de ämnen, för vilka de är utbildade, och någon möjlighet att hänvisa de vetenskapligt mest kvalificerade läraerna att företrädesvis undervisa inom de högre årskurserna föreligger i regel inte. Ett huvudlärarsystem skulle sålunda — om det bleve aktuellt för gymnasiet — inte kunna accepteras för folkhögskolans vidkommande, om det skulle byggas på en differentiering av studiemeriterna. Bestämmelser om minimikompetens synes i stället som hittills böra vara den grund, varpå behörighetsvillkoren bygges upp.

För närvarande kan behörighet till lärarbefattning vid folkhögskola vinnas (31 § folkhögskolestadgan) av den, som genom studier vid universitet eller högskola eller på annat sätt förvärvat de insikter, som prövas nödiga för tjänstens rätta skötande. Bestämmelsen har under senare år i regel tillämpats så, att den sökande skall ha avlagt akademisk examen med

anknytning till de inom folkhögskolan obligatoriska undervisningsämnena, och kommissionen föreslår i annat sammanhang (sjunde kapitlet), att den praxis, som sålunda utbildat sig, skall stadfästas genom författningsändring. Av olika skäl torde det icke heller i framtiden bli möjligt att sätta de generella kraven på studiemeritering högre. Givetvis skulle folkhögskolans anspråk på att bli bedömd som en högskolemässigt arbetande skolform vinna kraftigt stöd, om som minimikompetens kunde fastställas avlagd filosofie licentiatexamen. Man torde dock böra räkna med att folkhögskolan även utan hjälp av en sådan bestämmelse framdeles liksom hittills skall kunna draga till sig enstaka lärare med högre akademisk examen, som önskar ägna sina krafter åt den speciella form av pedagogisk verksamhet, som folkhögskolan erbjuder sina lärare.

Frågan om folkhögskollärarnas framtida pedagogiska utbildning behandlar kommissionen i ett särskilt avsnitt av sjunde kapitlet. Här må endast förutskickas, att kommissionen räknar med att denna utbildning skall kunna inpassas inom ramen för lärarhögskolornas verksamhet på så sätt, att läraraspiranter, vilkas studiemeritering skulle kunna utnyttjas på såväl läroverks- som folkhögskolebanan, beredes en för båda dessa skolformer avpassad pedagogisk utbildning, medan för de övriga vissa modifikation i utbildningsgången medgives.

Folkhögskolans verksamhet

Översikt av folkhögskolans kurstyper och arbetsformer

Vid en typbeskrivning av folkhögskolans olika kurser måste hänsyn främst tagas till kursernas placering under arbetsåret (vinterkurser och sommarkurser jämte anslutna fortsättningskurser), deras uppdelning i årskurser och deras längd. Av betydelse är vidare kursernas inriktning på teoretiska eller praktiska ämnen; en längre driven specialisering kan ernås vid vissa kurser genom att undervisningen koncentreras kring viss grupp av ämnen. Genom valet av undervisningsämnen utöver de obligatoriska kan en kurs också bibringas en viss särart. Ävenledes kan kurserna vid olika skolor få en i någon mån olikartad prägel, beroende på den omfattning, vari studiecirkelns friare arbetsform anlitas. Skolornas storlek, slutligen, kan ha ett visst samband med valet av arbetsformer. I tab. 4—9 samt i bil. 2 ges en sammanställning i berörda hänseenden av läget under arbetsåret 1950/51. Tabellerna är grundade på skolornas årsredogörelser.

Vinterkursen är folkhögskolans huvudkurs; någon kurs utöver denna är skolorna enligt folkhögskolestadgan (11 §) icke skyldiga att anordna. Skolorna kan vid vinterkursen bevilja inträde antingen enbart åt *manliga elever* eller enbart åt *kvinnliga elever* eller åt *såväl manliga som kvinnliga elever*. Det sistnämnda är numera regel; dock är en skola öppen endast för kvinnliga elever, varjämte några skolor i första årskursen endast tar emot manliga elever. I kurs med såväl manliga som kvinnliga elever kan eleverna antingen vara fördelade på manlig och kvinnlig avdelning eller undervisas helt gemensamt (samavdelning). I kvinnlig avdelning, särskilt av första årskurs, kännetecknas undervisningen ofta av ett betydande inslag av praktiskt arbete; för andra årskursens kvinnliga elever kan rentav huvudvikten läggas på undervisning i hushållsgöromål. I de manliga avdelningarna är inslag av praktisk undervisning inte lika vanliga; där de förekommer, har de oftast mindre omfattning än i de kvinnliga avdelningarna. Samavdelning brukar vara helt teoretiskt inriktad. Stundom är en speciallinje med utförligare undervisning i en viss ämnesgrupp (oftast s. k. normalkurs för sköterskeaspiranter) inbyggd i en årskurs eller inom en avdelning av denna. Genom att på schemat taga upp också andra ämnen

än de i stadgan föreskrivna eller genom att särskilja dessa i olika delämen bereder dock flertalet skolor sina elever tillfälle till en viss differentiering av studierna, särskilt inom de högre årskurserna.

Praktiskt taget alla skolor anordnar numera vinterkursen med både *första och andra årskurs*; när undantag förekommer, betingas dessa av att skolan nyligen påbörjat sin verksamhet eller att lokalerna inte är tillräckliga för en ökning av elevantalet. En skola mottager för närvarande endast sådana elever, som redan genomgått första årskurs (eller kan styrka sig äga motsvarande förutsättningar); skolans enda kurs kan därmed betecknas som andra årskurs. Till årskurser utöver första och andra har statsbidrag ännu icke erhållits. Ett antal skolor anordnar dock en friståen-

Tab. 4. Folkhögskolornas kurser arbetsåret 1950/51

(VK = vinterkurs, SK = sommarkurs, F = fortsättningskurs, I, II, III = första, andra, tredje årskurs.)

a) Vinterkurser och sommarkurser:

Kurser	Antal skolor
VK I, VK II	16
VK I, VK II, VK III	7
VK I, SK I	1
VK I, VK II, SK I	13
VK I, VK II, SK I, SK II	24
VK I, VK II, VK III, SK I	2
VK I, VK II, VK III, SK I, SK II	7
VK II	1
Summa: VK I 70, VK II 70, VK III 16, SK I 47, SK II 31	

b) Fortsättningskurser:

Kurser	Antal skolor		
	Därtill SK	Ej SK	Summa
F VK I	3	2	5
F VK I, F VK II	6	8	14
F VK I, F VK II, F VK III	—	2	2
F VK I, F VK II, F SK I, F SK II	1	—	1
F VK II	19	4	23
F VK II, F VK III	—	1	1
F VK II, F SK I	1	—	1
F VK II, F SK I, F SK II	1	—	1
F VK II, F SK II	1	—	1
F VK III	1	—	1
F SK II	1	—	1
Summa: F VK I 22, F VK II 44, F VK III 4, F SK I 3, F SK II 4			

de parallellavdelning till andra årskursen och benämner denna »*tredje årskurs*».¹ Som sådan kan också betecknas den »förberedande samhällsvetenskapliga kurs», som för närvarande anordnas av tre skolor och var-till riksdagen beviljat särskilt anslag. Till samtliga årskurser kan anknyttas *fortsättningskurser* av växlande längd; till dessa kurser övergår endast

Tab. 5. Kursernas och läsårets längd vid folkhögskolorna arbetsåret 1950/51

a) Skolor med vinterkurs och sommarkurs jämte eventuella fortsättningskurser:

Antal veckor					Antal skolor
VK	SK	F SK	Summa (= läsårets längd)	F VK	
24	16	—	40	8	1
24	16	—	40	—	1
23	16	—	39	4	1
21	17	—	38	12	1
21	17	—	38	4	1
21	16	—	37	16	1
21	16	—	37	12	3
21	16	—	37	8	6
21	16	—	37	6	2
21	16	—	37	4	2
21	16	—	37	2	1
21	16	—	37	—	11
21	13	8	42	8	1
21	13	6	40	—	1
21	13	4	38	10	1
21	13	4	38	6	1
21	13	4	38	5	1
21	13	—	34	13	2
21	13	—	34	10	1
21	13	—	34	8	3
21	13	—	34	5	1
21	13	—	34	4	2
21	13	—	34	—	2

Summa: 42 veckor 1, 40 veckor 3, 39 veckor 1, 38 veckor 5, 37 veckor 26, 34 veckor 11 (47 skolor).

Anm. Där olika kurslängd gällde för olika avdelningar inom en kurs, har den längre kurstiden lagts till grund för tabellen (hänsyn har dock icke tagits till sådan avdelning av vinterkurs, vars lästid till en del sammanföll med sommarkurs). — Fortsättningskurser till vinterkurserna pågick oftast samtidigt med sommarkursen och påverkade därför i regel icke läsårets längd.

¹ 1952 års riksdag har medgivit (skr. 1952:8), att statsbidrag till lärarlöner, avseende undervisning i tredje årskurs, må för arbetsåren 1951/52 och 1952/53 utgå till tretton (namngivna) folkhögskolor. Sådant bidrag får dock icke avse parallellundervisning eller inrättande av ordinarie tjänst, knuten till tredje årskurs. — Medgivandet innebär jämväl, att eleverna vid ifrågakvarande kurser blir berättigade till statsstipendium.

b) Skolor med enbart vinterkurs jämte eventuella fortsättningskurser:

	Antal veckor			Antal skolor
	VK	F VK	Summa (= läs- årets längd)	
	33	—	33	1
	27	6	33	1
	27	—	27	1
	26	—	26	1
	25	6	31	1
	24	9	33	1
	24	8	32	2
	24	7	31	1
	24	6	30	3
	24	5	29	3
	24	4	28	5
	24	—	24	4
Summa: 33 veckor 3, 32 veckor 2, 31 veckor 2, 30 veckor 3, 29 veckor 3, 28 veckor 5, 27 veckor 1, 26 veckor 1, 24 veckor 4 (24 skolor).				

Tab. 6. Kursernas inriktning vid folkhögskolorna arbetsåret 1950/51

(M = manlig avdelning, Kv = kvinnlig avdelning.)

a) Vinterkurser och sommarkurser:

Linjetyper	Antal skolor							
	VK I M	VK I Kv	VK II M	VK II Kv	VK III M	VK III Kv	SK I (Kv)	SK II (Kv)
Enbart teoretisk linje	15	42	25	64	57	16	16	5
Enbart teor.-praktisk linje ..	11	24	27	5	12	—	—	26
Såväl teoretisk som teoretisk- praktisk linje	5	3	14	—	1	—	—	16
Summa:	31	69	66	69	70	16	16	47

Ann. Som manlig (kvinnlig) avdelning betecknas här varje årskurs, i vilken manlig (kvinnlig) elev kunde vinna inträde. På de teoretisk-praktiska linjerna utgjordes den praktiska undervisningen i manlig avdelning företrädesvis av byggnadsritning, träslöjd och fältmätning, i kvinnlig avdelning av textil slöjd, därtill oftast skolkök, stundom också barnavård och hemsjukvård.

en del av eleverna. Fortsättningskurser anordnas av två tredjedelar av skolorna. Oftast är de knutna till andra årskursen.

Utöver vinterkurserna (och de till dem anknutna fortsättningskurserna) anordnar för närvarande två tredjedelar av skolorna fristående *sommarkurser*. Dessa har t. o. m. arbetsåret 1950/51 varit öppna endast för kvinn-

b) Fortsättningskurser samt i vinterkurs ingående specialkurser: 500 1012 44

Kursens huvudriktning	Antal skolor					Specialkurser
	F VK I	F VK II	F VK III	F SK I	F SK II	
Allmän vidareläsning	5	11	1	2	2	—
Fåtal ämnen, valfritt	7	24	2	—	—	—
Gymnastik	—	—	—	—	—	2
Hantverksämnen	1	—	—	—	—	—
Husliga ämnen	—	—	—	1	1	Se föreg. tab.
Jordbruksämnen	—	—	—	—	—	1
Naturvet. ämnen	1	3	—	—	—	—
Navigation	—	—	—	—	—	3
Samhällsvet. ämnen	2	3	1	—	—	3
Sjukvård	2	3	—	—	1	15
Slöjd, lapsk	1	(1)	—	—	—	1
Trädgårdsämnen	—	—	—	—	—	1
Ungdomsledarutbildning ..	3	—	—	—	—	1
Summa:	22	44	4	3	4	(27)

Anm. Endast sådana specialkurser har medtagits, vilkas elever därtill var elever vid vinterkurs. Gymnastikkurserna var anslutna till VK I, navigationskurserna i två fall till VK I, i ett fall till valfri VK, sjukvårdskurserna oftast till valfri VK, trädgårdskursen till VK I och ungdomsledarkursen till VK I. Den jordbruksbetonade kursen ingick i VK I, slöjdkursen i såväl VK I som VK II och de samhällsvetenskapliga kurserna i VK III. De s. k. normalkurserna för sköterskeaspiranter redovisades av flertalet skolor icke som specialkurs, utan undervisningen ingick i de på skolornas allmänna scheman upptagna ämnena.

liga elever. Även sommarkursen kan vara anordnad antingen som kombinerad teoretisk-praktisk linje eller som rent teoretisk linje. Det förra är vanligast inom första årskursen; åtskilliga skolor erbjuder sina elever val mellan de båda linjetyperna. Andra årskurs förekommer inte i lika stor utsträckning vid sommarkurserna som vid vinterkurserna; av de skolor, som anordnar sommarkurs, har en tredjedel inte inrättat andra årskurs. Fortsättningskurs kan anknytas jämväl till sommarkurs; denna möjlighet har dock hittills utnyttjats endast i ett fåtal fall.

Kursernas längd är reglerad genom bestämmelser om minimitid. Vinterkurs skall således vid skola, där också sommarkurs är anordnad, omfatta minst 22 veckor (efter medgivande av skolöverstyrelsen i varje särskilt fall 21 veckor; t. o. m. arbetsåret 1950/51 gällde 21-veckorsregeln generellt), vid annan skola minst 24 veckor. Hittills har endast ett fåtal skolor brukat överskrida denna minimitid; vid en skola har likväl vinterkursen utsträckts till att omfatta 33 veckor. Sommarkursen skall omfatta minst 13 veckor; för första årskurs, där undervisning i hushållsgöromål ingår, skall tiden dock utsträckas till minst 16 veckor. Denna senare gräns överskrides sällan och då endast med en vecka. Däremot är det vanligt, att en

Tab. 7. Undervisningsämnen (utöver de obligatoriska) vid folkhögskolorna
arbetsåret 1950/51

(Siffror inom parentes anger det ytterligare antal skolor, vid vilka frivillig undervisning meddelades i ämnet i fråga. Deltagandet i studiecirkel var alltid frivilligt.)

Ämne	Antal skolor						Studiecirklar under	
	VK I	VK II	VK III	SK I	SK II	VK SK		
						VK	SK	
Astronomi	4 (0)	—	0 (1)	—	—	1	—	
Biologi	24 (0)	34 (0)	4 (0)	12 (0)	13 (0)	3	—	
Botanik (enbart) ..	9 (0)	5 (0)	2 (0)	6 (0)	3 (0)	—	—	
Bokföreläsning	48 (7)	8 (1)	—	17 (0)	4 (0)	3	—	
Bokkunskap	10 (0)	3 (0)	1 (0)	2 (0)	1 (0)	—	—	
»Bokkunskap»	—	—	—	—	—	2	—	
Danska, norska ...	1 (0)	3 (0)	—	—	—	—	—	
Dramatik	2 (0)	1 (0)	1 (0)	1 (0)	1 (0)	18	1	
Ekonomilära	33 (3)	24 (3)	5 (0)	5 (0)	2 (0)	7	—	
Engelska	41 (19)	49 (16)	13 (1)	31 (5)	20 (4)	9	—	
Filosofi, etik	2 (2)	3 (1)	2 (0)	1 (0)	2 (0)	2	—	
Franska	0 (1)	0 (1)	—	0 (1)	0 (1)	2	—	
Fysik	49 (4)	52 (6)	8 (0)	30 (0)	25 (0)	2	—	
Föreningskunskap ..	5 (0)	1 (0)	2 (0)	1 (0)	—	9	—	
Geologi	7 (0)	2 (0)	1 (0)	—	—	1	—	
Kemi	48 (6)	54 (6)	7 (1)	35 (0)	23 (0)	5	—	
Konst	13 (0)	8 (0)	2 (0)	1 (0)	1 (0)	7	—	
Lapska	1 (0)	1 (0)	—	—	—	—	—	
Maskinskrivning ..	7 (6)	7 (4)	1 (2)	4 (2)	2 (2)	—	—	
Motorlära	2 (1)	1 (1)	—	—	—	—	—	
Musik, musiklyssn. .	6 (0)	5 (0)	3 (0)	2 (0)	2 (0)	8	—	
Psykologi	36 (1)	49 (2)	8 (0)	18 (1)	19 (0)	11	—	
Religionskunskap ..	27 (0)	31 (1)	8 (1)	9 (0)	10 (0)	5	—	
Teckning	26 (7)	10 (1)	3 (0)	—	—	5	—	
Tyska	7 (4)	13 (6)	5 (2)	3 (2)	3 (2)	8	—	
Välskrivning	4 (0)	—	—	—	—	—	—	

Anm. Obligatoriska undervisningsämnen är i första årskursen modersmålet och dess tredje årskurs. — Då ämnen, som hade kunnat ingå i de obligatoriska ämnena, brutits ut ur dessa (biologi, botanik, dramatik, ekonomilära, fysik, föreningskunskap, geologi, kemi, motorlära), har delämnena upptagits i tabellen. Undervisning i danska och norska torde ofta ha meddelats inom ämnet modersmålet. — De praktiska ämnena liksom endast i specialkurs ingående ämnen har icke medtagits i tabellen.

skola, som anordnar såväl rent teoretisk som teoretisk-praktisk linje, låter båda pågå i 16 veckor. Fortsättningskurs skall pågå minst 4 veckor; statsbidrag erhålles för högst 12 veckor. Fortsättningskurs till vinterkursen, som anordnas vid skola, där jämväl sommarkurs är inrättad, brukar till tiden helt eller delvis sammanfalla med den senare; övriga fortsättningskurser innebär i regel en förlängning av den sammanlagda lästiden vid skolan (läsåret).

Tab. 8. Antalet studiecirklar vid folkhögskolorna arbetsåret 1950/51

Antal cirklar	Antal skolor	
	VK	SK
Ingen cirkel	24	46
1 cirkel	11	1
2 cirklar	8	—
3 »	7	—
4 »	2	—
5 »	—	—
6 »	2	—
7 »	8	—
8 »	4	—
9 »	2	—
10 »	2	—
11 »	1	—

Anm. Cirkelarna stod i regel öppna för alla samtidigt närvarande elever, oavsett årskurs. Sammanlagt var 206 cirklar anordnade. Av dessa anknöt 97 till något av de obligatoriska ämnena (oftast litteraturkunskap). Ämnena i övriga cirklar framgår av tab. 7.

Tab. 9. Folkhögskolornas storlek arbetsåret 1950/51
(Beträffande typbeteckningen av skolorna, se bil. 1.)

Antal elevplatser	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
30	—	—	1	1	2
40	—	—	—	1	1
50	1	1	3	—	5
60	3	—	—	1	4
70	4	3	2	—	9
80	5	—	1	2	8
90	4	4	1	2	11
100	6	—	1	—	7
110	2	3	—	2	7
120	2	1	—	2	5
130	2	—	—	1	3
140	5	—	—	—	5
150	—	—	—	—	—
160	1	—	1	—	2
170	—	1	—	—	1
180	—	—	—	1	1
Summa:	35	13	10	13	71

Anm. Antalet elevplatser vid en skola anger det antal elever, som samtidigt kan tas emot vid skolan. Då elevplatserna f. n. utnyttjas maximalt under vinterhalvåret, kan uppgifterna också sägas ange antalet elever vid skolans vinterkurs. Siffrorna har avrundats till närmaste jämna 10-tal. — Under arbetsåret 1951/52 tillkom två R-skolor med 30, en L-skola med 40 och en R-skola med 60 elevplatser.

Om sina *arbetsformer* äger varje skola att själv bestämma. En relativt fri arbetsform representerar, som ovan sagts, studiecirkeln. Ätminstone någon studiecirkel anordnas under vinterkurs av ungefär två tredjedelar av skolorna, och ett tjugotal skolor erbjuder sina elever val mellan sex eller flera cirklar. Vid sommarkurs anordnas studiecirklar endast undantagsvis. En av orsakerna härtill torde vara den kortare kurstiden.

Skolornas storlek är icke författningsmässigt reglerad. Antalet elevplatser växlar mellan 30 och 180. Generellt kan sägas, att de större skolorna har bättre möjligheter att genom speciallinjer tillgodose elevernas särskilda studieintressen. Å andra sidan sammanföres eleverna vid dessa skolor stundom i mycket stora undervisningsavdelningar.

I detta sammanhang må omnämnas, att en i en stad (Vadstena) belägen folkhögskola försöksvis anordnat aftonkurser av folkhögskolekaraktör. Enligt kommissionens mening är detta initiativ, som tidigare med framgång prövats framför allt i Finland (dock icke med folkhögskolor utan med de s. k. arbetarinstituterna som anordnare), förtjänt av uppmärksamhet, och det synes framdeles böra övervägas, huruvida kursformen bör inordnas bland dem, som berättigar en skola till ekonomiskt stöd från statsmakternas sida. — En av skolans rektor utarbetad kort redogörelse för kurserna återges som bilaga (bil. 3).

Vinterkurser och sommarkurser. Manliga och kvinnliga elever.

Kursernas längd. Årskurser.

Som framgått av andra kapitlet, har fördelningen av läsåret på en vinterkurs och en sommarkurs gammal hävd och ansluter sig nära till arbetsförhållandena inom jordbruket.

Vinterkursens längd bestämdes ursprungligen av den tidrymd, under vilken en jordbrukarson ansågs kunna vara frånvarande från föräldrarnas gård, utan att arbetet på gården alltför mycket åsidosattes. Denna tid beräknades i de sydligare delarna av landet omfatta ungefär fem månader, och kursen kom därmed att få en längd av 20 läsveckor eller något därutöver.

Vinterkursen, som ursprungligen stod öppen enbart för manliga elever, var skolans »huvudkurs», en beteckning som den någon tid burit också officiellt. Tidigt visade det sig emellertid önskvärt att också anordna sommarkurser, dels för att skolans lärare och lokaler därigenom skulle bli fullständigare utnyttjade, dels för att folkhögskolans undervisning skulle bli

tillgänglig även för kvinnliga elever. Också i fråga om dessa kurser gällde det att avpassa längden efter jordbrukets möjlighet att undvara arbetskraft. Skördetiden angav sålunda den tidpunkt, då kursen måste vara avslutad. Därav följde, att de kvinnliga kurserna kom att omfatta sommarhalvårets första hälft, d. v. s. en tidrymd av ungefär 13 veckor. Där särskild undervisning i hushållsgöromål anordnades, var det önskvärt att kurstiden förlängdes några veckor, så att kursen sammanlagt kom att omfatta minst 16 veckor.

Därmed hade folkhögskolan nått den uppdelning på kurstyper och den längd för de olika kurserna, som nu kan betecknas som den för skolan traditionella. Givet är emellertid, att traditionen icke innebär någon garanti för att dessa kurstyper och kurslängder i alla avseenden är de mest ändamålsenliga också i dagens läge. I själva verket har också traditionen redan brutits på ett par punkter.

I det ena fallet är det fråga om vinterkursens längd. I och med att ungdom ur andra yrkesgrupper än jordbrukarnas började söka sig till folkhögskolan, gjorde sig önskemål gällande, att vinterkurserna skulle kunna utsträckas till att omfatta en längre period än enbart det egentliga vinterhalvåret. Stundom låg bakom denna önskan en strävan hos eleverna att så grundligt som möjligt utnyttja folkhögskolan som förberedelse till en yrkesutbildning, där vissa krav ställdes på teoretisk skolning. Fram till år 1945 kunde en skola, som på denna punkt ville tillmötesgå elevernas önskemål, icke erhålla bidrag av statsmedel till undervisning utöver minimitid. Sagda år beviljade riksdagen medel till anordnande av fortsättningskurser, varigenom kurstiden kunde utsträckas för den del av eleverna, som så önskade. Denna möjlighet har skolorna utnyttjat i ständigt stigande omfattning, och för närvarande förlänger flertalet skolor på detta sätt åtminstone någon av vinterkursens årskurser till att omfatta en längre tidrymd än enbart vinterhalvåret. Det avlösningsreglemente, som trädde i kraft den 1 oktober 1951, synes därtill böra tolkas så, att statsbidrag i viss relation till kurstiden kan utgå till skolorna också för vinterkurser, som i sin helhet förlängts utöver angiven minimitid. — Som nämnts i föregående avsnitt, har också sommarkurserna vid några skolor förlängts genom fortsättningskurser.

Den andra punkt, där traditionen kommit att brytas, är vinterkursens karaktär av manlig kurs. Redan några få år efter de första folkhögskolornas tillkomst höjdes röster för att de kvinnliga eleverna skulle beredas tillfälle till en lika omfattande undervisning som de manliga. Några försök gjordes därför att sätta i gång folkhögskolor enbart för kvinnliga elever, vilka alltså främst skulle undervisas under vinterkurs. Dessa försök ledde emellertid inte till större framgång, och för närvarande finnes endast en skola av denna typ (Bollnäs). Det blev i stället samskoleidén, tidi-

gast tillämpad vid skolor i Norrland, som slog igenom. I början inrättades samkurserna regelbundet med en manlig och en kvinnlig avdelning, varvid i den senare utrymme bereddes för undervisning i sådana ämnen som sömnad, vävning och skolkök, medan den rent teoretiska undervisningen beskars. Sedermera har i allt större utsträckning samavdelningar etablerats, d. v. s. kvinnliga elever har tagits emot, utan att särskilda avdelningar inrättats för dem. För närvarande är de kvinnliga eleverna vid vinterkurs avsevärt flera än de manliga.

Det finns ingen anledning att tro, att den starka tillströmmningen till vinterkurserna av kvinnliga elever skall avtaga inom en nära framtid. Bakom den nämnda utvecklingen ligger nämligen en önskan och ett behov hos den kvinnliga ungdomen att få tillgång till en teoretisk skolning, som jämställer dem med den manliga ungdomen och som därtill öppnar möjlighet till ett friare yrkesval. Av den största betydelse i sistnämnda hänseende har varit, att genomgåendet av vinterkurserna gett de kvinnliga eleverna möjlighet att vinna inträde vid sjuksköterskeskolorna. Det vill nu synas, som om de anstalter för utbildning till kvinnliga yrken, vilka hänvisar blivande elever att genomgå folkhögskola, ständigt bleve flera (vävskolor, lantushållsseminarier, barnsköterskeskolor, förskoleseminarier). I likhet med sköterskeskolorna brukar de kräva en minimitid för vistelsen vid folkhögskola, som inte kan uppnås av den, som bevisar enbart sommarkurser. Därmed bidrager de till att öka den kvinnliga ungdomens benägenhet att söka inträde vid vinterkurs.

I och för sig innebär den ökade tillströmmningen av kvinnliga elever till vinterkursen knappast större problem för skolorna, än vad en motsvarande ökning av antalet manliga elever skulle ha medfört. Men sannolikt utgör den en del av förklaringen till att de hittills enbart för kvinnliga elever avsedda sommarkurserna på sina håll har kommit att stå utanför den eljest utpräglade tendensen till stegring av folkhögskolornas elevantal (under 1940-talets första hälft inträdde rentav en markant avmattning; se tab. 2!). Ehuru skolornas erfarenheter på denna punkt icke varit ensartade och trots att anslutningen till sommarkurserna under de allra senaste åren på nytt visat en klart uppåtgående tendens, har nämligen några skolor alltjämt märkbara svårigheter att rekrytera dessa kurser. Vid vissa av skolorna kan detta — enligt vad skolorna uppgav vid en förfrågan i juli 1950 — ha samband med att en rent teoretisk sommarkurslinje av ekonomiska skäl dittills inte hade kunnat anordnas. Andra skolor, belägna i bygder med stark tillströmning av turister och sommargäster, har gjort den erfarenheten, att den kvinnliga ungdomen sommartid föredrar välavlönade anställningar inom de s. k. serviceyrkena framför folkhögskolans elevplatser. Rimligtvis har dock därtill den stora dragningskraft, som vinterkurserna utövar på den kvinnliga ungdomen — jämte svårigheterna för flickor från

bondehem att sommartid frigöra sig från sina arbetsuppgifter inom jordbruket — bidragit till den ojämna anslutningen till sommarkurserna.¹

Av det ovan sagda framgår, att den punkt, där en ytterligare modifiering av folkhögskolans traditionella kurstyper och kurslängder kan vara önskvärd, är sommarkurserna. Det bör då omnämnas, att förslag stundom har förts fram om inrättandet av kortare kurstyper, vilka skulle vara berättigade till statsbidrag i vanlig ordning. Bakom dessa förslag har oftast den motiveringen legat, att den traditionella kursutformningen icke väl svarar mot industriarbetarungdomens behov och möjligheter. Denna ungdom — manlig såväl som kvinnlig — skulle lättare kunna vinnas för tanken att bevista folkhögskolorna, om dessa under sommarmånaderna anordnade kortare kurser.

Kommissionen finner denna synpunkt i och för sig beaktansvärd, och då det därtill kan tänkas, att möjligheten att med statsbidrag anordna kortare kurser för en del skolor kunde leda till en tillfredsställande lösning av sommarkursproblemet, är kommissionen beredd att framlägga förslag om rätt för skolorna till en friare gestaltning av sommarhalvårets kursverksamhet. Dessförinnan bör dock något sägas om den sammanlagda omfattningen av kursverksamheten vid varje särskild skola.

Arbetsåret 1950/51 saknades sommarkurs vid 24 av de 71 skolorna. Av dessa hade en förlängt sin vinterkurs till 33 veckor, och ytterligare 9 kom genom fortsättningskurser upp till en årlig lästid om minst 30 veckor. 10 skolor kom genom en mindre förlängning av vinterkursen (i något fall avsåg förlängningen endast tredje årskursen) eller genom en kortare fortsättningskurs upp till 26—29 läsveckor om året. Vid 4 skolor var den egentliga folkhögskoleverksamheten begränsad till minimilästiden för läsår, d. v. s. 24 veckor.

Kommissionen anser det inte tillfredsställande, att ett antal skolor inte ens under halva året anordnar folkhögskolekurser av sådan art, att de berättigar till statsbidrag. Kommissionen är medveten om att detta i regel icke betyder, att skolbyggnaderna under återstoden av året står oanvända; den menar dock, att övrig kursverksamhet vid de berörda skolorna bör, om så blir nödvändigt, något beskäras till förmån för de kurser, som är skolans huvudsyfte. Det är därför rimligt, att folkhögskolornas årliga minimilästid förlänges, och kommissionen föreslår, att den hädanefter skall utgöra lägst 30 veckor. Som övre gräns för läsårets längd synes 38 veckor

¹ På ytterligare en punkt har folkhögskolekursernas traditionella anordning modifierats genom att manliga elever fr. o. m. år 1952 kan mottagas i sommarkurserna. Denna möjlighet utnyttjades vid sommarkursen 1952 i någon utsträckning (se tab. 2).

kunna fastställas, d. v. s. den tidrymd, som vid läroverken betecknar läsår. Härvid bör märkas, att »läsår» skall ha innebörden av tid, varunder lärare är skyldig att åtaga sig undervisning. Om en skola önskar utsträcka läsåret utöver 38 veckor, skall den sålunda vara oförhindrad att göra detta. Den har då att för undervisningen anlita antingen sådana lärare, som är villiga att åtaga sig tilläggstjänstgöring utöver de 38 veckorna, eller också lärare, som icke alls under läsåret eller endast under en del av detta har tjänstgjort vid skolan.

En bestämmelse om lägst 30 veckors årlig lästid skulle icke rubba vinterkursens nuvarande centrala ställning i folkhögskolans arbete, liksom den icke heller skulle framtvinga någon förändring i verksamheten vid de skolor, som för närvarande anordnar sommarkurs och som önskar fortsätta därmed. Däremot skulle den göra det nödvändigt för det förhållandevis ringa antal skolor, där under sommarhalvåret ingen kurs alls eller endast en fyraveckors fortsättningskurs anordnas, att överväga, i vilken form en förlängning av lästiden bör genomföras. Förlängningen bör kunna åstadkommas utan större svårigheter, då kommissionen, som ovan angivits, förutsätter, att möjlighet samtidigt öppnas till en friare gestaltning av sommarhalvårets kursverksamhet, än författningen för närvarande medger. — Denna ökade frihet bör också kunna utnyttjas av de skolor, som redan nu har en tillfredsställande årlig lästid men som icke erhåller önskad anslutning till sommarkurserna.

Kommissionen har funnit, att följande kurstyper framdeles bör kunna ingå i läsåret.

a) *Vinterkurs* om lägst 22 (vid dispens 21), högst 38 veckor. — Som ovan nämnts, anordnar för närvarande en skola en vinterkurs om 33 veckor. Det är tänkbart, att ytterligare någon skola kunde finna det ändamålsenligt att uppfylla bestämmelsen om minst 30 veckors årlig lästid genom att utsträcka vinterkursen till lägst detta antal veckor. Det bör direkt framgå av författningens ordalag, att hinder icke möter härför. — Den nedre gränsen för vinterkursens längd har övertagits från nu gällande författning.

b) *Sommarkurs* om lägst 13 veckor. — Någon maximering av sommarkursens längd synes icke erforderlig. Med en sommarkurs om 16 veckor, lagd till en vinterkurs av minimilängd, 22 veckor, nås visserligen den övre gränsen för läsårets längd, men denna gräns avser, som ovan sagts, endast den tidrymd, varunder lärare kan åläggas tjänstgöring. — Också här återfinnes den nedre gränsen för kursens längd i nuvarande författning.

c) »*Månadskurser*» om lägst 4 veckor. — Dylika kurser skall kunna anordnas antingen för elever, som just avslutat en annan kurs vid skolan — varvid de alltså ersätter de hittillsvarande fortsättningskurserna — eller också för andra elever. I sistnämnda fall representerar månadskurserna en ny och hittills oprövad kurstyp, som måhända kan öppna nya möjlig-

heter till kontakt med bildningsintresserad ungdom. En övre gräns har här liksom vid sommarkurserna ansetts opåkallad.

d) »Veckokurser» om lägst en vecka, högst två veckor. — Veckokurs skall kunna ingå i en folkhögskolas läsår, även om den anordnas av annan än skolan; dess syfte skall dock sammanfalla med folkhögskolans och dess undervisning skall till lägst en fjärdedel bestridas av skolans lärare. Veckokurser må med högst två läsveckor inräknas i läsåret. — Veckokurserna avser främst att underlätta kontakten mellan folkhögskolan och det allmänna folkbildningsarbetets organisationer. Om de skall komma till stånd i nämnvärd utsträckning, torde det vara nödvändigt att uppmjuka kravet, att de skall anordnas i skolans egen regi, och mera fästa avseende vid deras syfte och allmänna karaktär. Särskilt synes det böra eftersträvas, att de regionala bildningsförbundens s. k. studieledarkurser anordnas i denna form. I vissa fall bör de dock kunna anordnas av skolorna själva, t. ex. när en skola önskar samla elever från tidigare kurser till en kort tids studiearbete i friare former. Det avses, att skolans lärare för sin medverkan skall avlönas av kursens anordnare, varför statsbidrag till lärarlönerna skall kunna utgå endast i de fall, då skolan själv står som kursarrangör. Av annan anordnad kurs har ur statsbidragssynpunkt den betydelsen för skolan, att den kan möjliggöra uppnåendet av den minimilästid om 30 veckor, som är ett generellt villkor för statsbidrag; vidare avses att allmänt driftsbidrag (se sjunde kapitlet) skall utgå till sådan kurs.

Vinterkurs och sommarkurs bör i regel icke till någon del sammanfalla. Däremot skall månadskurs och veckokurs kunna anordnas samtidigt med annan kurs. Härvid skall dock för den tid, då kurserna sammanfaller, lästid anses fullgjord endast i så stor utsträckning, som om endast en kurs hade pågått.

Då kommissionen framför detta förslag till större valfrihet i utformningen av folkhögskolans verksamhet, främst i fråga om sommarhalvåret, har den förutsatt, att undervisningen sommartid icke skall vara förbehållen den kvinnliga ungdomen allena. Däremot finnes ingenting att erinra mot att sommarhalvårets kurs även i fortsättningen ges en viss specialkaraktär, där skolorna själva så önskar (beträffande specialkaraktär hos kurs eller linje, se vidare nästa avsnitt av detta kapitel). Det bör nämligen observeras, att de nuvarande praktisk-teoretiska sommarkurserna utgör ett slags specialkurser, där den »fria sektorn» av folkhögskolans undervisningsprogram ägnas åt ämnena textil slöjd och hushållskunskap. I den utveckling hän mot en friare gestaltning av sommarhalvårets kurser, som kommissionen förordar, bör därför också ingå, att specialundervisning kan omfatta även andra ämnesgrupper än sådana av huslig karaktär. Därmed förfaller också motiveringen för att manliga elever skall vägras tillträde till dessa kurser. Givetvis bör det — bl. a. med hänsyn till internatsförhål-

landena — ankomma på varje skola att själv avgöra, huruvida jämväl manliga elever skall tagas emot vid sommarkurs. Speciellt förefaller det emellertid naturligt, att så sker vid de kortare kurstyperna, d. v. s. månadskurser och veckokurser. Men också då en skola lägger upp undervisningen vid en sommarkurs av traditionell längd så, att en avsevärd del av undervisningstiden ägnas åt naturkännedom, hembygdsstudier, musik-, teater- eller konst-kännedom, ungdomsledareutbildning eller liknande — något som i vissa fall måhända skulle visa sig framgångsrikt — måste det anses vara omotiverat att härifrån utestänga den manliga ungdomen.

Därav följer också, att termen »kvinnlig kurs» försvinner som beteckning för sommarkurs. Det bör emellertid observeras, att »kvinnlig avdelning» som beteckning för en speciallinje inom vinterkursen icke heller är en nödvändig term. Om inom sommarkursen den s. k. husmoderslinjen endast är en av de specialavdelningar, som skolan kan överväga att anordna, så bör också inom vinterkursen en motsvarande linje betecknas som specialavdelning. Det förutsättes här, att vid fastställandet av statsbidraget till lärarlöner vederbörlig hänsyn skall tagas till sådan linjes speciella behov av lärarkrafter.

Beträffande folkhögskolekursernas uppdelning i årskurser finner kommissionen det rimligt, att rätten att vid vinterkurs anordna tredje årskurs författningsmässigt fastställles. I första avsnittet av detta kapitel omnämndes, att åtskilliga skolor för närvarande anordnar sådan kurs, ehuru de redovisar den som parallellavdelning till andra årskursen.¹ Genom detta redovisningsförfarande har skolorna kunnat erhålla statsbidrag till kurserna, varjämte behövande elever blivit berättigade till statligt stipendium. Rätt att anställa ordinarie lärare för undervisning vid denna årskurs har däremot icke kunnat vinnas.

Det torde vara obestriddigt, att genomgåendet av en tredje årskurs kan leda till ett fördjupande av den bildning, till vilken folkhögskolan vill föra fram sina elever. Visserligen anföres stundom, att en tredje årskurs i realiteten lätt kan få karaktären av en preparandkurs, helt inriktad på att förbereda eleverna för inträde vid vissa yrkesutbildningsanstalter. Kommissionen är medveten om att denna risk finnes men menar, att detta icke bör få leda till att kurstypen omöjliggöres. Garantier mot en dylik snedvridning av kursens syfte bör kunna vinnas främst genom bestämmelser om ämnesvalet. — Kommissionen behandlar denna fråga utförligare i närmast följande avsnitt.

Något annorlunda ligger frågan till för de som tredje årskurs anordnade

¹ Jämför not sid. 56.

förberedande samhällsvetenskapliga kurserna. Om dessa gäller nämligen, att de från början har inriktats på ett mål, som inte enbart är det av folkhögskolan själv uppsatta, i det att deras speciella syfte är förutbildning för inträde vid vissa utbildningsanstalter (socialinstitut). Kommissionen, som i denna sak hänvisar till vad den i fortsättningen anför om linjedifferentiering och ämnesval, menar dock, att de båda synpunkterna inte bör vara oförenliga, och vill fästa uppmärksamheten på att de hittills hållna kurserna till en del bevisats också av elever, som icke haft för avsikt att söka inträde vid socialinstitut. Kommissionen förordar därför, att även dessa kurser rycks in bland folkhögskolans kurstyper. Den riktiga beteckningen synes i detta fall vara »som specialkurs anordnad tredje årskurs».

Linjedifferentiering och ämnesval

Obligatoriska undervisningsämnen är enligt gällande folkhögskolestadga (13 §) i första årskursen modernmålet och dess litteratur, historia, samhällslära, geografi, matematik, naturkunnighet med hälsolära samt sång. I andra årskursen skall ingå ett lämpligt urval av dessa ämnen; för kvinnliga elever kan kursen anordnas med huvudvikten lagd på undervisning i hushållsgöromål. I båda årskurserna kan ytterligare ämnen tagas upp, om detta är förenligt med eller motiverat av skolans syfte. Vid fortsättningskurs skall undervisning meddelas i historia samt minst ettdera av ämnena geografi, litteraturhistoria och samhällslära. I övrigt skall vid fortsättningskurs undervisningen vara samlad företrädesvis kring visst läroämne eller kring viss grupp av läroämnen. För samtliga elever bör gymnastik och idrottsövningar anordnas.

Det antal undervisningstimmar, som skall anslås till de olika undervisningsämnena, har inte i något fall angivits. Inte heller har det fastslagits, att vissa av ämnena skall betraktas som huvudämnena. Det har i dessa avseenden ansetts tillräckligt med vad som i stadgan (2 §) säges om folkhögskolans ändamål. Folkhögskolans syfte anges där vara att meddela »allmän medborgerlig bildning», och det framhålles att särskild hänsyn bör tagas till »att eleverna lära känna sin bygd och sitt land, dess historiska utveckling och nuvarande samhällsförhållanden, dess andliga och materiella hjälpkällor». Om undervisningen säges bl. a. (12 §), att den bör skänka eleverna »en levande uppfattning av deras ansvar som människor och samhällsmedlemmar». Av dessa allmänna riktlinjer torde få anses framgå, att åtminstone undervisningsämnena modernmålet och dess litteratur, historia, samhällslära och geografi bör inta ställningen som huvudämnena, åt vilka ett avsevärt antal undervisningstimmar avdelas.

Med detta konstaterande understrykes folkhögskolans karaktär av medborgarskola, en prägel som folkhögskolan burit under hela sin tillvaro och som allt framgent måste utgöra dess specifika kännemärke. Ett demokratiskt samhällsskick förutsätter — för att fungera väl — att medborgarna känner intresse för samlevnadsproblemen i alla deras former och hyser vilja att göra aktiva samhällsinsatser. En utvidgad undervisning i samhällslära inom bottenskolans ram skulle underlätta detta skolningsarbete men kan inte ersätta det. Först i och med brytningsårens begynnande mognadsprocess vaknar det intresse för samhällsfrågor, som utgör den nödvändiga förutsättningen för ett demokratiskt skolningsarbete, ett intresse som för flertalet ungdomar fördjupas av deras omedelbara kontakt med och erfarenheter av arbetslivet. Det är därför ett påtagligt samhällsintresse, att så stora grupper som möjligt av vårt folk nås av till medborgarskolning syftande undervisning just i de mognare ungdomsåren. Folkhögskolan har ständigt gjort en betydande insats i detta syfte, och denna insats måste den alltjämt utföra.

Någon önskan att försvaga folkhögskolans karaktär av medborgarskola torde icke heller vara förnimbar från vare sig samhällsmyndigheternas eller folkhögskolans egna målsmäns sida. Däremot gör sig stundom sådana tendenser gällande från elevernas sida. Flera anledningar härtill torde kunna anges. Vissa elever kan finna det mödosamt att ägna sin krafter åt ämnen, där de inte själva kan kontrollera sina framsteg. Andra vill företrädesvis ägna sig åt att reparera sina kunskapsbrister inom sådana ämnen — t. ex. rättstavning och främmande språk — där dylika brister lättast avslöjas i det dagliga livet. Ytterligare andra önskar företrädesvis använda folkhögskoletiden till att inhämta sådana kunskaper och färdigheter, som kan ge dem tillträde till viss levnadsbana eller viss utbildningsanstalt. Det är rimligt, om dessa sistnämnda elever önskar undervisningens tyngdpunkt förlagd till exempelvis den naturvetenskapliga ämnesgruppen eller schemat utökat till att omfatta samtliga realskolans ämnen. I sådana fall kan det förekomma, att en elev framställer önskemål om att bli befriad från lektionerna i samhällslära för att få mera tid att förbereda sig för undervisningen i något ämne av mera direkt betydelse för hans planerade yrkesutbildning.

Det torde icke förekomma, att en skolas ledning medger eleverna bortval av samhällsämnena eller efter framställning från eleverna sätter ned timtalet i dessa ämnen. Att flera veckotimmar regelmässigt anslås åt modersmål, stundom också åt matematik, än åt historia och samhällslära är föranlett av att inom de förra ämnena eleverna måste fullgöra ett betydande mått av övningsuppgifter, vilket helst bör ske under lärares ledning; det kan således icke sägas innebära, att samhällsämnena åsidosätts. Det kan tillfogas, att ett relativt omfattande sysslande med matematik och vissa delområden inom ämnet modersmål stundom kan visa sig nyttigt för elever med benägenhet för flyktighet i arbetssättet och komma dem att mera värdesätta exakthet

i arbetsmetoderna, vilket indirekt kan bli till gagn också för studiet av huvudämnena.

Större risk för förskjutning av folkhögskolans huvudsyfte kan elevernas önskan att få använda skoltiden till utbildning eller till förberedelse för utbildning innebära. Krav i detta syfte kan nämligen hävdas med så mycket större tyngd, som folkhögskolestadgan uttryckligen anger (1 §), att undervisningen vid sidan av sitt medborgarfostrande syfte bör ha till uppgift »att bibringa eleverna sådana praktiska kunskaper och färdigheter, som kunna giva dem ökad duglighet för deras levnadsyrke». Ursprungligen torde denna bestämmelse ha tillkommit för att ge sanktion åt den vid skolorna allmänt förekommande undervisningen i jordbrukslära, träslöjd och ritning för de manliga eleverna, i textil slöjd och skolkök för de kvinnliga. Då denna praktiska undervisning för de manliga elevernas vidkommande borttagits eller starkt reducerats vid flertalet skolor och för de kvinnliga elevernas vidkommande ofta förlägges till speciella »husmoderslinjer», kan det än mer förefalla eleverna rimligt, att folkhögskolorna numera bereder utrymme för annan yrkesförberedande utbildning.

I själva verket kan invändningarna mot de nu antydda tendenserna icke så mycket gälla själva inpassandet av yrkesförberedande undervisning inom folkhögskolans ram som den därav följande trängseln på schemat, vilken lätt kan leda till ett undanträngande av de rent medborgarfostrande ämnena. När den ena skolan efter den andra beskurit den praktiska till ökad yrkesduglighet syftande undervisningen, har detta skett i känslan av att den allmänna teoretiska undervisningen krävde ökat utrymme. Att — sedan denna expansion av den teoretiska undervisningen skett — på nytt bereda utrymme för en mera omfattande yrkesförberedelse eller för undervisning i samtliga realskolans ämnen, är icke görligt, utan att andra — för folkhögskolans syfte väsentliga — ämnesgrupper trädes för när.

Frågan om linjedifferentiering av folkhögskolans undervisning blir därmed aktuell. En sådan anordning av undervisningen torde utan vidare kunna godtagas i fråga om andra och än mer i fråga om tredje årskursen, då eleverna i dessa kurser redan fått en åtminstone elementär orientering i sin bygds och sitt lands »historiska utveckling och nuvarande samhällsförhållanden, dess andliga och materiella hjälpkällor». Däremot är det tveksamt, om en linjedifferentiering inom första årskursen kan rekommenderas. Som tidigare nämnts, förekommer en sådan differentiering på många håll i form av en särskild husmoderslinje för kvinnliga elever. Enstaka skolor har vidare fått tillstånd att utforma sin undervisning i dess helhet som en speciallinje med huvudvikt lagd på ett visst ämne (Lillsved, Vara). Under sådana förhållanden torde det vara oklokt att göra gällande, att linjedifferentiering icke alls bör förekomma inom första årskursen. Däremot bör bestämt hävdas, att antalet undervisningsämnen skall begränsas kraftigare på speciallinje än på

allmän linje samt att en eventuellt nödvändig beskärning av timantalet i de kvarstående ämnena icke får gå ut över de medborgarfostrande ämnena. Ur andra synpunkter bör vidare hävdas, att speciallinje icke får meddela egentlig yrkesundervisning utan endast förbereda för dylik utbildning.

För andra årskursens vidkommande ligger denna fråga annorlunda till. Ovan har framhållits, att eleverna i denna årskurs kan anses redan ha erhållit en viss allmänkunskap i sitt lands historia och samhällsliv, natur och näringsliv. Härtill kommer, att de har hunnit få en klarare uppfattning av sin egen fallenhet och intresseinriktning. Vidare har de förvärvat en säkrare studieteknik, så att de kan tränga djupare in i ämnena utan att förlora sig i mängden av detaljuppgifter. Allt detta bör de, om skolan har möjlighet att tillgodose deras önskemål utan åsidosättande av den genom de olika årskurserna fortlöpande medborgarundervisningen, kunna få utnyttja för studium på en mera speciell linje. Det förhållandet, att folkhögskolestadgan endast i allmänna ordalag anger, vilka undervisningsämnen som skall förekomma i andra årskurs, ger också vid handen, att en friare linjeuppbyggnad sedan gammalt ansetts naturlig inom andra årskursen.

Ett stort antal olika speciallinjer kan tänkas. Den närmaste anknytningen till folkhögskolans huvuduppgift skulle en historisk-samhällelig linje representera; denna linje kunde därtill ge eleverna en första inblick i innebörden av socialvetenskaplig utbildning. Flera skolor har också prövat en sådan linje. En viss matematisk-naturvetenskaplig specialundervisning kan de skolor redan sägas ge, som anordnar »normalkurs» för aspiranter till sjuksköterskeskolor, tekniska institut och liknande. En geografisk-biologisk speciallinje skulle representera ett stort bildningsvärde, särskilt om den på något sätt förlängdes till att också omfatta våren och en del av sommaren. Estetiskt inriktade speciallinjer med huvudvikten lagd på något eller några av ämnena skönlitteratur, dramatik, musik eller konst skulle också ha en uppgift att fylla. Ytterligare speciallinjer vore sådana, där livsåskådningsfrågor, psykologi eller ungdomsledarfrågor särskilt behandlades.

För skolornas vidkommande kan anordnandet av speciallinjer medföra svårigheter därutinnan, att erforderliga lärarkrafter, hjälpmedel för undervisningen, lokalutrymmen m. m. inte kan uppbringas. Därtill kommer, att andra årskursen vid många skolor omfattar så få elever, att en uppdelning av dem i olika undervisningsavdelningar skulle leda till att dessa bleve allför små. För de mindre skolorna bleve det därför nödvändigt att låta hela andra årskursen få karaktären av specialkurs. Detta skulle emellertid måhända icke tilltala alla elever, och en mera allmänt genomförd specialisering av andra årskursen synes därför ha till förutsättning, att eleverna i större utsträckning, än som nu är fallet, uppsökte en ny skola för genomgående av andra årskurs. Detta skulle i sin tur förutsätta, att eleverna kunde erhålla säker upplysning om särkaraktären i andra årskursens uppläggning vid de

olika skolorna. Att göra en sådan orientering effektiv är dock knappast möjligt, bl. a. därför att flertalet skolor inte kan väntas vilja binda sig för längre tid i detta avseende. Vid de mindre skolorna torde därför andra årskursen även i fortsättningen oftast komma att få allmän karaktär.

I fråga om tredje årskursen synes man genomgående böra utgå ifrån att den anordnas som speciallinje eller — om man föredrar att beteckna den som kurs av allmän typ — koncentreras kring medborgarämnen. I föregående avsnitt har sagts, att undervisningen i tredje årskurs i princip bör innebära ett fördjupande av det studium, som bedrivits i andra årskursen. Ett sådant fördjupande är icke möjligt, såframt icke ämnesområdet begränsas avsevärt och utrymme därmed vinnes för tidskrävande självständigt studiearbete. Om specialkaraktär förutsättes, blir det också lättare för skolledningarna att motstå framställningar från de elevers sida, som önskar tredje årskursen utformad i nära anslutning till realskolans kunskapsfordringar.

I tredje kapitlet behandlade kommissionen frågan om folkhögskolan och yrkesutbildningsanstalterna. Därvid hävdades, att folkhögskolan åtminstone tills vidare inte kan helt negligera elevernas önskemål om en undervisning, som ökar deras möjligheter att vinna inträde vid vissa utbildningsanstalter. Detta gäller icke minst tredje årskursen. Men kommissionen betonade också, att ett sådant tillrättaliggande måste bygga på en överenskommelse mellan skolorna och de berörda anstalterna om innehållet i den speciella undervisningen och inte får innebära, att skolorna ger efter inför krav på formell realexamenskompetens i alla eller vissa ämnen. Endast om folkhögskolans eget bildningsprogram icke lider intrång härav, kan man alltså godta, att tredje årskursen i viss utsträckning lägges upp med sikte på elevernas möjligheter till vidareutbildning.

Tydligen hade 1927 års skolsakkunniga just möjligheter av detta slag i sikte, då de i sitt betänkande »En utvidgad folkhögskoleutbildning» (1928) föreslog, att tredje årskurs skulle kunna inrättas och att undervisningen i denna skulle fördelas på tre linjer:

- 1) den humanistisk-medborgerliga, avsedd bl. a. att vara förberedande för kommunala tjänster;
- 2) den matematisk-naturvetenskapliga, avsedd att förbereda för lantbruksinstitut och tekniska skolor; samt
- 3) husmoderslinjen.

Denna linjeinriktning kan på en punkt sägas ha förverkligats genom den »förberedande samhällsvetenskapliga kurs», som i form av en tredje årskurs anordnats sedan år 1945/46, först vid en, senare vid tre skolor. En skillnad ligger dock däri, att kursen inte avses att direkt kvalificera för anställning i socialt arbete utan endast att möjliggöra inträde vid socialinstitut. De övriga av skolsakkunniga föreslagna linjerna har däremot ännu inte kommit till stånd. Utan tvivel skulle dock åtminstone en som tredje årskurs anordnad

matematisk-naturvetenskaplig linje ha en uppgift att fylla i förevarande sammanhang. Kommissionens förslag, att anslag skall kunna utgå till som speciallinje anordnad tredje årskurs utan att arten av specialundervisningen vore fixerad i författningsväg, skulle också göra det möjligt för skolorna att anordna en sådan linje. Men därutöver skulle med kommissionens förslag vinnas, att tredje årskurser kunde inrättas, som icke alls tog sikte på vidareutbildning. Man skulle därmed kunna tillmötesgå dem, som önskade en mera allmän samhällsorientering för att bättre kunna tjäna sin bygd (i tredje kapitlet har kommissionen närmare utvecklat betydelsen av sådan samhällsorientering), som önskade förbereda sig för uppgifter inom för- eningsvärlden (ungdoms- och studieledare) eller som önskade en säkrare orientering i livsåskådningsproblemen och en djupare insikt i kultursam- manhangen.

I de fall, då kursen ändock gavs ett företrädesvis utbildningsförberedande syfte, skulle en speciell fråga inställa sig: bör tredje årskursen stå öppen för dem, som inte tidigare har besökt folkhögskola men som i sin yrkesutövning blivit medvetna om bristerna i sin redan erhållna utbildning? Det har i detta sammanhang gjorts gällande, att exempelvis poliser och sjuksköterskor ofta känner ett behov av bättre utbildning i samhällskunskap och att det är svårt att finna någon form för tillfredsställandet av detta behov. Kommissionen menar emellertid, att tredje årskursens karaktär av folkhögskolekurs lätt skulle förryckas, om den i större utsträckning skulle sammansättas av del- tagare, som saknade erfarenhet av folkhögskolans arbetsmetod och förtro- genhet med skolans syfte. Dylika elever borde därför antagas endast efter bedömande i varje särskilt fall. I allmänhet förefaller det lämpligare, att för dem anordnades kortare sommarkurser, inrymda under någon av de kurs- typer, som kommissionen i närmast föregående avsnitt har föreslagit.

För de härmed åsyftade kurstyperna, »månadskurs» och »veckokurs», måste nämligen utan undantag gälla, att studierna skall hänföra sig till ett avgränsat ämnesområde. Redan om de nuvarande 13-veckors sommarkur- serna torde kunna sägas, att det i många fall vore till fördel, om den korta undervisningstiden inte splittrades på ett stort antal ämnen utan snarare gäves en viss specialisering, antingen på de s. k. praktiska ämnena eller på någon annan ämnesgrupp. I än högre grad måste detta gälla de föreslagna månads- och veckokurserna, som skulle få en betänkligt yttlig prägel, om de omfattade alla folkhögskolans vanliga undervisningsämnen. Månadskur- serna föreslås i sig också skola upptaga de hittillsvarande fortsättnings- kurserna. Om dessa har alltsedan deras tillkomst gällt, att undervisningen företrädesvis skall vara samlad kring visst läroämne eller kring viss grupp av läroämnen. Det synes fullt befogat att utsträcka denna stipulation till att gälla samtliga kortare kurstyper inom folkhögskolan.

För de korta kurser, som icke har karaktären av fortsättningskurser,

borde specialkaraktären rentav ha den innebörden, att eleverna i förväg skulle ha berett sig för deltagandet i kursen genom läsning av viss litteratur och att endast sådana ämnen kunde komma i fråga — exempelvis svensk sociallagstiftning, modern skönlitteratur, hembygdsvård, naturkunskap, livs-åskådningsfrågor — som möjliggjorde för eleverna att redan från första stund aktivt deltaga i diskussioner och att gruppvis fullgöra smärre arbetsuppgifter. Erfarenheterna från kortare kurser av detta slag, anordnade av olika studieförbund, synes nämligen ge vid handen, att de bästa resultaten ernås genom en sådan uppläggning av arbetet, att diskussioner inom smärre arbetslag, »grupparbete», upptar större delen av dagens arbetstid. Om denna arbetsmetod accepterades av folkhögskolan, skulle det innebära, att vid dessa kurser varje dag som inledning till arbetet förekom en eller ett par föreläsningar, där en orientering gavs över dagens arbetsområde och där grupparbetet även på annat sätt förbereddes. Därefter skulle grupparbetet vidtaga. Slutet av arbetsdagen kunde utgöras av en gemensam diskussion, där en sammanfattning eftersträvades av de synpunkter, som kommit fram i gruppernas överläggningar. Lärarens roll i denna verksamhetsform bleve att hålla de orienterande föreläsningarna och utdela arbetsuppgifter, att utöva tillsyn över grupparbetet och att leda de sammanfattande diskussionerna.

För de längre kurstyperna, d. v. s. vinterkurs och sommarkurs, medför anordnandet av speciallinje vissa problem i fråga om anknytningen från lägre till högre årskurs. Om vid vinterkurs en speciell linje, exempelvis husmoderslinje, anordnas inom första årskursen, kan eleverna i denna rimligtvis inte nå samma förutsättningar att med framgång deltaga i påföljande vinters andra årskurs som den allmänna linjens elever. Samma problem — alltså att anpassa andra årskursens arbete efter olika linjer inom första årskursen — kan uppstå i fråga om undervisningen vid sommarkurs. Problemet kompliceras ytterligare av den omständigheten, att elever i allt större utsträckning uttalar önskan att från sommarkursens första årskurs övergå till vinterkursens andra årskurs.

Hithörande problem måste givetvis lösas av varje skola från dess särskilda förutsättningar. I princip bör gälla, att genomgången lägre årskurs skall vara villkor för tillträde till högre årskurs, men då skolorna givetvis alltså måste vara oförhindrade att i högre årskurs mottaga också andra sökande, som kan styrka sig inneha de erforderliga förutsättningarna i fråga om kunskaper och mognad, måste det ankomma på dem att avgöra, huruvida även specialtyper av den lägre årskursen skall anses vara kvalificerande för den högre årskursen. Bestämmelser härom bör intagas i skolornas reglementen. Det synes också lämpligt, att skolorna i sina prospekt upplyser de inträdessökande om de riktlinjer, som de tillämpar i fråga om övergång från lägre till högre årskurs.

Tidigare har påpekats, att nu gällande stadga endast för första årskurs anger de ämnen, i vilka undervisning skall meddelas, och att antalet undervisningstimmar icke har fastställts. Kommissionen menar, att någon ytterligare precisering i dessa avseenden inte är erforderlig. Det får anses ankomma på tillsynsmyndigheten att i samband med granskningen av statsbidragsansökningarna övervaka, att undervisningen i de centrala medborgarämnen icke otillbörligt inskränkes och att arbetsplanen icke belastas med onormalt många undervisningsämnen. Att bestämmelserna i stadgans 2 och 12 §§ skall gälla samtliga årskurser, torde stå klart även utan särskilt angivande härav. Dock bör det i 13 § 2 mom. inrymda medgivandet för folkhögskola med kvinnliga elever att anordna andra årskursen med huvudvikten lagd på undervisning i hushållsgöromål utgå, då generellt medgivande att utforma andra årskurs som speciallinje förutsättes infört och då särskilda bestämmelser härvidlag icke torde vara erforderliga för s. k. husmoderslinje.

Beträffande elevs rätt till befrielse från del av undervisningen bör i stadgan bestämmelse införas, att sådan befrielse icke får medges från den medborgarfostrande undervisningen och endast i undantagsfall från övriga i 13 § 1 mom. uppräknade ämnen. I vad mån eleverna skall anses skyldiga att närvara vid lektionerna i de ytterligare ämnen, som upptagits på schemat, bör föreskrifter meddelas i varje skolas reglemente. Generellt bör iakttagas, att friare bortvalsrätt medges i andra och tredje årskurs än i första. Bortvalsrätten får dock icke leda till att det i 14 § 1 mom. angivna lägsta antalet undervisningstimmar i veckan (30 i första årskurs, 24 i andra årskurs) underskrides av någon elev.

Undervisningsformer

Folkhögskolans klassiska undervisningsform är föreläsningen. Några av de faktorer, som kom att medverka till föreläsningens dominerande ställning i den tidigare folkhögskolan, har antytts i andra kapitlet.

Med tiden har emellertid den rena föreläsningen kommit att inta en relativt tillbakaskjutet plats i den svenska folkhögskolans undervisning. Att lyssna till en föreläsning innebär visserligen ett visst mått av aktivitet; åt den intensiva självverksamhet från elevernas sida, som för nutida pedagogiskt betraktelsesätt framstår som önskvärd, lämnar dock föreläsningen som undervisningsform icke tillräckligt utrymme. Härtill kommer, att elever med utpräglat visuellt minne har svårt att tillägna sig muntligt meddelade fakta; elevernas förmåga att genom refererande anteckningar fästa sig det hörda till minnes är enligt samstämmig lärarerfarenhet ganska outvecklad.

Emellertid innebär denna utveckling inte, att föreläsningen som sådan för-

svunnit från folkhögskolans arbetsmetodik utan endast att den omformats i anslutning till nyare pedagogiska uppfattningar. Det kan tvärtom med fog göras gällande, att den i modifierad form alltjämt utgör folkhögskolans främsta undervisningsform. Inom flertalet ämnen gestaltas nämligen undervisningen enligt en metod, som är sammansatt av element främst från föreläsningens, därefter från studiecirkelarbetets metodik. I regel torde en lektion inom sådana ämnen, där en sammanhängande muntlig framställning är möjlig, snarast erinra om en föreläsning, där föreläsaren genom frågor och genom resonemang med de i ämnet någorlunda orienterade åhörarna håller intensiv kontakt med sin publik och där jämväl åhörarna genom frågor till föreläsaren ger denne tillfälle till kompletteringar och förtydliganden. Åt kontrollen av elevernas förberedelsearbete ägnas relativt ringa utrymme. Ju mera studierfarna eleverna är, desto mindre betydelse får denna kontroll, och den kan i gynnsamma fall helt utelämnas. Det torde icke vara obefogat att påstå, att en lektion av denna art i fråga om uppläggningskomplexiteten kommer den moderna anglosachsiska typen av universitetsföreläsningar ganska nära.

De områden, där lektioner av läxförhörstyp förekommer, är främst den elementära undervisningen, särskilt språkundervisningen, där eleverna svårigen själva kan kontrollera resultatet av sitt förberedelsearbete. På ett mera avancerat stadium är det emellertid ganska vanligt, att just inom dessa ämnen samt inom matematikundervisningen inslaget av förhör alldeles utgår. Det har nämligen visat sig, att även inom samma årskurs eleverna kan befinna sig på helt olika kunskapsstadier inom ett visst ämne. Vid många skolor har därför sedan länge matematikundervisningen bedrivits så, att läraren, sedan han gjort sig underkunnig om elevernas förkunskaper, anvisar varje elev ett för denne lämpat avsnitt i läroboken för arbete på egen hand. Under lektionerna påkallar sedan eleven lärarens bistånd, så snart han misslyckats med någon uppgift, och under de avsnitt av lektionerna, då dylikt bistånd icke behöver lämnas, utövar läraren en viss tillsyn över elevernas sätt att arbeta. I ojämnt sammansatta men någorlunda avancerade språkgrupper tillämpas stundom ett liknande arbetsätt. Under lektionerna läser varje elev ett självvalt stycke text, varvid uttalet kontrolleras av läraren; denne förklarar också svårförståeliga textställen, påvisar felaktigheter i av eleven fullgjorda skriftliga uppgifter o. d. Såväl inom matematik- som språkundervisningen har denna metod lämnat utmärkta resultat, främst därför att eleven kunnat avpassa sin arbetstakt efter sina intellektuella förutsättningar och sitt intresse för ämnet.

Renodlat studiecirkelarbete med en lärare som ledare torde främst förekomma inom sådana ämnen, som inte brukar vara upptagna på skolans fasta schema och där deltagandet alltså är frivilligt. Ofta rör sig ämnesvalet på åsiktsbildningens, aktualiteternas eller fritidssysselsättningarnas område. Som exempel på ofta förekommande studiecirkelämnen kan nämnas modern

skönlitteratur, dramatik (med amatörteater), konst (konstförståelse), psykologi och livsåskådningsfrågor, föreningsteknik; frivillig språkundervisning meddelas också ofta i studiecirkelar. Den i studiecirkelform bedrivna verksamheten måste betraktas som synnerligen värdefull. Om man håller fast vid att folkhögskolans primära uppgift på utbildningens område är att göra eleverna kvalificerade, inte för fortsatt skolgång utan för aktivt deltagande i det allmänna folkbildningsarbetet, framstår det som en angelägenhet av största vikt, att eleverna i folkhögskolan får en omfattande erfarenhet av arbetssättet inom studiecirkelarna, det fria bildningsarbetets dominerande arbetsform. Allmänt omvittnas också av f. d. folkhögskoleelever, att de intryck, som folkhögskolans studiecirkelar efterlämnat, varit särskilt varaktiga. Önskvärt vore därför, att studiecirkeln kunde i än större utsträckning anlitas som arbetsform inom folkhögskolan. Möjlighet bör i varje fall beredas skolorna att i den statsbidragsberättigade undervisningen inpassa studiecirkelverksamhet i så stor utsträckning, som svarar mot en cirkel för varje heltidsanställd lärare. En svårighet härvidlag är emellertid de höga krav, som studiecirkelns arbetsform ställer på läraren. Redan ämnesvalet markerar detta förhållande, genom att eleverna ofta önskar sådana ämnen, som av läraren fordrar annan utbildning än den akademiska (t. ex. aktuell utrikespolitik, amatörteater), varigenom han tvingas till ett omfattande förberedelsearbete. Stundom kan detta arbete något begränsas genom att cirkeln följer en av exempelvis ett studieförbund utgiven arbetsplan; otvivelaktigt är det dock av värde, om även uppgörandet av en studieplan kan ingå bland cirkelns arbetsuppgifter. Den oavbrutna koncentration av uppmärksamheten, som en cirkelledare måste prestera för att den fortlöpande diskussionen skall nå fram till ämnets väsentliga frågeställningar, gör också ledandet av studiecirkelar mera tröttande än vanlig lektionsgivning.

Några bestämmelser om valet av undervisningsformer är inte inrymda i nu gällande folkhögskolestadga och bör inte heller framdeles inrymmas där. Det bör dock vara angeläget för skolorna att ge de friare arbetsformerna stort utrymme i undervisningen liksom också att knyta an till det fria bildningsarbetets speciella verksamhetsformer. Den sistnämnda uppgiften torde bli särskilt betydelsefull, om de kortare kurstyper, som kommissionen förordar, blir upptagna i folkhögskolans kursprogram, eftersom det förutsättes, att skolorna i fråga om dessa kurser i hög grad skall bygga på de erfarenheter, som gjorts inom det allmänna bildningsarbetets organisationer.

Intyg och betyg

Betyg över inhämtade kunskaper har i den svenska folkhögskolan inte utfärdats förrän under 1900-talet. Tidigare ansågs det som självfallet, att

en skola, vars undervisning inte ledde fram till en examen utan syftade till tankelivets fördjupning och den samhällliga ansvars känslans stärkande, skulle avstå från att utnyttja sådana kortsiktiga stimulansmedel i arbetet, som betygen kan sägas utgöra. Eleverna tilldelades därför endast ett intyg, som utvisade, att de genomgått en viss kurs. Eventuellt kunde detta intyg uppta ett i allmänna ordalag formulerat omdöme om det sätt, på vilket eleven tillgodogjort sig den meddelade undervisningen.

Vad som framför allt föranlett den alltmera påtagliga tendensen hos skolorna att övergå till utdelandet av betyg, är trycket från de utbildningsanstalters sida, vid vilka en del elever ämnar söka inträde efter genomgången folkhögskolekurs. Det gäller härvid sådana anstalter, som tidigare inte fixerat sina krav på de inträdessökandes förkunskaper högre än till genomgången folkskola men som senare skärpt dessa krav för att därmed höja undervisningens och — i sista hand — de utbildades standard. Hit hör framför allt sjuksköterskeskolorna men också vissa skolor för utbildning av befattningshavare inom jordbruk, skogsbruk och industri. Dessa skolor fordrar numera i princip, att de inträdessökande avlagt realexamen, men de brukar också godta intyg om genomgång av två årskurser vid folkhögskola, dock under förutsättning att intyget garanterar innehav av kunskaper motsvarande realskolans fordringar i ämnena svenska, matematik, fysik och kemi. Detta krav har, som omtalats i tredje kapitlet, för sjuksköterskeaspiranternas vidkommande lett till att överenskommelse träffats mellan de berörda utbildningsanstalterna och folkhögskolornas lärarorganisation om viss reduktion av de uppställda kraven, men det har också medfört en benägenhet hos lärarna att genomgående betygsgradera elevernas prestationer i olika ämnen.

Införandet av betyg har sällan mött starkare motstånd hos eleverna. De är från andra skolformer, främst folkskolan, vana vid att erhålla betyg i samtliga förekommande ämnen och är följaktligen benägna att betrakta ett gott betyg som en belöning, som de har gjort sig förtjänta av eller rentav kan göra anspråk på. Från elevens synpunkt förefaller det snarast obegripligt, att han skall kunna erhålla betyg i några ämnen men inte i alla. De energiska och framgångsrika eleverna har därför i allmänhet inte rest motstånd mot ett utvidgat betygssystem, i all synnerhet inte om de i den sett ett medel att öka sina utsikter till fortsatt utbildning.

Lärarna har icke nått en enig inställning till betygsfrågan. Många har befarat, att införandet av betyg kunde leda till en icke önskvärd förändring av folkhögskolearbetets struktur, en förändring som kunde föra skolan bort från dess ursprungliga och alltjämt väsentliga uppgift. Andra åter har betraktat införandet av betyg som ett medel att nå bättre arbetsresultat, alltså som en uppmaning för de energiska och som en sporre för de mindre energiska. Allmänt synes man dock mena, att det möter stora svårigheter

att genomföra en rättvis betygsättning inom en skolform, där kursplaner, undervisningstid och undervisningsformer starkt varierar och där elevernas förkunskaper är högst skiftande.

Statsmakterna, slutligen, har inte funnit anledning att genom stadgebestämmelser ingripa reglerande i denna fråga på annat sätt, än att riksdagen, första gången den beviljade anslag till »förberedande samhällsvetenskaplig kurs», satte som villkor för anslaget, att graderade betyg icke fick förekomma vid denna kurs (se bil. 4).

Enligt kommissionens mening måste starka betänkligheter resas mot ett allmänt införande av betygsgivning inom folkhögskolan. Om man vill anse denna skolas främsta uppgift vid sidan av den i folkhögskolestadgan angivna vara att förbereda eleverna till ett aktivt deltagande i det allmänna bildningsarbetet, måste man hävda, att studieintressets fixering vid uppnåendet av vissa betygsenheter är en icke önskvärd företeelse. Eleverna suggereras lätt att mena, att ett studium som inte leder till ett visst betyg, är bortkastad möda, vilket kan föranleda dem att nedvärdera det icke målbundna studiet, bedrivet med stöd av exempelvis föreläsningar, studiecirklar och bibliotek. En sådan inställning kan fjärma dem från de bildningsorganisationer, inom vilka deras insatser främst skulle behövas.

Men problemet har också en annan sida. För att ett betyg skall kunna tjäna sin uppgift att lämna säker upplysning om kunskapsinnehav hos den person, för vilken det utfärdas, fordras dels att omfattningen av det kunskapsstoff, som betyget gäller, på något sätt anges, dels att en allmänt godtagen betygsskala tillämpas. I båda dessa avseenden stöter betygsgivningen vid folkhögskolan på betydande svårigheter. Sedan gammalt har det betraktats som en pedagogisk förtjänst hos folkhögskolan, att dess kursplaner inte har varit fasta utan kunnat varieras med hänsyn till elevernas intresseinriktning och studieförutsättningar, i viss mån också med hänsyn till lärarens speciella förutsättningar att göra undervisningen intresseväckande. Kursernas växlande längd och det likaledes växlande timantalet inom varje undervisningsämne markerar ytterligare svårigheten att göra betygen likvärdiga. I fråga om betygsskalan inställer sig inom folkhögskolan den speciella svårigheten, att man där inte har möjlighet att ålägga de olika skolorna att strikt tillämpa enhetliga betygsnormer, vilket måste leda till att betygens värde som mätare av elevernas faktiska kunskapsinnehav blir tvivelaktigt.

Det anförda motiverar enligt kommissionens mening rentav det omdömet, att betygsgivning icke är försvarlig inom en skolform, som arbetar utan fasta kursplaner och som saknar fixerade normer för kunskapsvärdering. Därtill kommer att förekomsten av betygsgivning försvagar folkhögskolans pedagogiska egenart och kan leda till en glidning bort från de friare arbetsformer och de bildningsmål, som sedan gammalt varit karaktäristiska för folkhögskolan. Då det icke heller kan göras gällande, att betygsgivning är nöd-

vändig för att trygga rekryteringen av elever till folkhögskolan — de skolor, som icke alls utdelar betyg synes ha minst lika god elevtillslutning som de övriga — finner kommissionen det befogat att föreslå, att i folkhögskolestadgan intages en uttrycklig bestämmelse, att endast intyg om genomgången kurs må utfärdas.¹

Härmed skulle skolorna icke berövas möjligheten att till de elever, som har behov härav och som härtill gjort sig berättigade, utfärda särskilt intyg, avseende vissa ämnen och bestyrkande att eleven på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodogjort sig undervisningen. För dylika specialintyg synes dock böra gälla, att den genomgångna kursen på något sätt redovisas. Minimifordran bör härvid vara, att antalet undervisningstimmar i de berörda ämnena uppges.

Undervisningens objektivitet

Under rubriken Lärares åligganden (25 §) ger nuvarande folkhögskolestadga vissa anvisningar om vad läraren har att iaktta, då han har anledning att beröra tros- eller åsiktsfrågor. Det sägs här, att han icke skall »söka påtrycka eleverna någon viss åskådning i politiska och religiösa frågor». Då han inför eleverna uttalar sig i sådana frågor, bör han »låta olika synpunkter komma till sin rätt och, där han giver uttryck åt sin egen mening, ålägga sig måttfullhet och visa tillbörlig grannlagenhet och fördragsamhet gentemot oliktänkande».

Mot innehållet i dessa anvisningar torde ingenting vara att erinra. Det är givetvis varken möjligt eller önskvärt att i undervisningen förbigå sådana ämnen och frågeställningar, där olika uppfattningar kan göra sig gällande. Särskilt är detta fallet inom ämnet samhällslära, där redogörelsen för den faktiska lösningen av ett visst problem naturligt kompletteras med en översikt av övriga tänkbara lösningar. I sådana sammanhang är det helt i linje med folkhögskolans allmänna anda och arbetsmetoder, att läraren, om han vill deklarerera sin egen uppfattning, dels iakttar stor grannlagenhet, dels ger eleverna tillfälle att framföra avvikande meningar.

Emellertid kan tvekan råda, huruvida det är tillräckligt, att de anvisningar, som skall förebygga obehörig åsiktpåverkan, meddelas i form av anvisningar för lärarna. Åsiktpåverkan kan nämligen åstadkommas även utan sammanhang med den egentliga undervisningen. Vid varje skola av internatstyp upptas den lektionsfria tiden i viss utsträckning av samvaro i mera obundna former, och denna samvaro kan, bl. a. genom sina stämningmoment, leda till en indirekt åsiktpåverkan, även om lärarna inte alls medver-

¹ Kommissionen står icke enhälligt bakom detta förslag (se särskilt yttrande sid. 192). Också inom folkhögskoledelegationen gjorde sig vid frågans behandling olika meningar gällande.

kar härtill. Skolledningarna kan i själva verket medvetet sägas syfta till sådan påverkan i de fall, då de deklarerar, att skolans arbete bedrivs i viss »anda». Härmed kan nämligen inte gärna avses annat, än att skolan genom uppläggnings av samkväm och samlingsstunder, genom val av föreläsare och föreläsningssämnen, genom urval av litteratur för biblioteket och av tidsningar och tidskrifter för samlingsrummet o. d. söker länka elevernas inställning i viss riktning, då det gäller en tros- eller åsiktsfråga.

Den motsättning, som härigenom uppstår i förhållande till objektiviteten i skolans egentliga undervisning, kan betraktas på olika sätt. Å ena sidan måste det hävdas, att skolans till självständig tankeverksamhet fostrande undervisning inte får trubbas av genom en med suggestiva medel arbetande påverkan utanför lektionstid. Å andra sidan kan det göras gällande, att folkhögskolorna har tillkommit och i många fall fortfarande kan drivas endast tack vare insatser från organisationer och enskilda, som genom dessa sina insatser velat främja inte bara ett folkbildningssyfte utan också ett ideellt syfte av mera speciell art. Då skolorna ansökt om och erhållit statsbidrag, har man självfallet accepterat förpliktelsen att hålla den egentliga undervisningen på ett fullt objektivt plan, men samtidigt har man menat, att skolledningen vore oförhindrad att under samvaron på lektionsfri tid ge eleverna sådana impulser, som ökade deras förståelse för de för organisationen specifika ideella strävandena.

Kommissionen vill härom uttala, att det bör vara varje skola angeläget att i alla sammanhang markera den åsikts- och yttrandefrihet, som är en av folkhögskolans grundidéer. Skolan får sålunda icke utnyttjas för propaganda av vare sig politisk, religiös eller annan innebörd. Det är vidare önskvärt, att olika åsiktsriktningar är företrädade såväl inom skolans lärarkår som inom dess elevkår. För eleverna bör det göras klart, att de icke stillatigande bör finna sig i vad de anser vara obehörig åsiktpåverkan. De tidsningar, tidskrifter och böcker, som ställs till elevernas förfogande, bör representera olika åsiktsriktningar, och skolan bör låta livsåskådningsfrågorna, de politiska spörsmålen och andra frågor av kontroversiell natur belysas av talare ur olika läger. I prospekt och annonser bör skolans huvudman uppges.

I sista hand måste det ankomma på tillsynsmyndigheten att svara för att objektivitetens och åsiktsfrihetens princip respekteras vid skolorna, såväl i undervisningen som i de övriga sammanhang, då åsiktpåverkan är möjlig.

Skolornas och undervisningsavdelningarnas storlek

Frågan om den lämpliga storleken av en folkhögskola kan förefalla att vara ett problem av huvudsakligen ekonomisk art. Givetvis ter sig också de ekonomiska och administrativa problemen ganska olika vid skolor av olika

storlek. Men dessa skillnader kan och får inte vara avgörande vid ett bedömning av frågan om den storlek, som för en folkhögskola är den mest ändamålsenliga. Problemet bör i stället uppställas så: vid vilken storlek förmår skolan bäst fullgöra sin dubbla uppgift att »giva eleverna impulser och insikter, som kunna främja deras personliga utveckling» och att »skänka dem en levande uppfattning av deras ansvar som människor och samhällsmedlemmar»?

En avgörande förutsättning för att läraren skall kunna ge eleverna impulser av betydelse är, att tillfällena till kontakt mellan lärare och elever är många. Kontakttilfällena erbjuder dels lektionerna, dels samvaron på lektionsfri tid. Om lektionerna gäller, att kontakten försvåras, om eleverna är så många, att läraren under en och samma lektion kan personligen appellera endast till en del av dem. Om eleverna är uppdelade på flera avdelningar och undervisningen följaktligen är fördelad på flera lärare, håller varje särskild lärare relativt få lektioner med vissa avdelningar eller också genomsnittligt färre lektioner med samtliga avdelningar, varigenom kontakttilfällena också blir färre. I samvaron utanför lektionstid leder ett stort elevantal erfarenhetsmässigt till att läraren når närmare kontakt endast med en del av eleverna, varvid urvalet bestämmes av elevernas intresseinriktning, internatsförhållandena och liknande faktorer. För rektor blir uppgiften att följa varje elevs utveckling mycket betungande, då elevantalet är stort.

För effektiviteten i kunskapsmeddelelsen behöver det sammanlagda elevantalet inte spela någon större roll, förutsatt att lärarkrafter kan anställas i tillräcklig omfattning för att möjliggöra uppdelning i olika undervisningsavdelningar. Ett stort elevantal kan rentav möjliggöra, att olika intressen bland eleverna bättre kan tillgodoses genom att speciallinjer kan inrättas, flera studiecirkelämnen tas upp o. s. v. Inom sådana verksamhetsgrenar som körsång, dramatiska framföranden o. s. v. kan också ett konstnärligt värdefullare resultat uppnås, om de medverkande kan väljas ut inom ett större elevmaterial.

En skolas storlek måste givetvis också vara beroende av antalet årskurser. Där flera årskurser är inrättade, måste man räkna med en viss relation mellan elevantalet i de olika kurserna. Rimligt synes vara, att man räknar med att i andra årskurs kunna ta emot åtminstone hälften av första årskursens elever. För tredje årskurs torde ett elevantal, liggande mellan hälften och tre fjärdedelar av andra årskursens, böra beräknas. Härav skulle följa — om man som optimalt elevantal räknar med 15 i tredje och 20 i andra årskurs — att lägsta antal elevplatser i en skola med tre årskurser borde vara $(15+20+40=)$ 75 och i en skola med två årskurser $(20+40=)$ 60. Någon övre gräns för det önskvärda elevantalet kan på denna grund inte anges. Det torde emellertid stå klart, att man, om man fördubblar de här angivna siffrorna och alltså jämväl räknar med dubbla

antalet undervisningsavdelningar, når upp till ett elevantal — 150 respektive 120 — där förutsättningarna för en kontinuerlig personlig kontakt mellan lärare och elever avsevärt försvårats.

I själva verket är det förutsättningarna för lärarnas personliga kontakt med eleverna — och för kamratskapet mellan dessa — som måste vara avgörande för frågan om det högsta elevantal, som är lämpligt vid en skola. Givetvis är det omöjligt att exakt fastställa den gräns, vid vilken nackdelarna med den försvårade kontakten mellan lärare och elever och mellan dessa senare inbördes övergår till att väga avgjort tyngre än fördelarna i fråga om linjespecialisering o. d. Men kommissionen håller före, att denna siffra torde ligga omkring talet 100, och menar således, att folkhögskolans målsmän icke har anledning att uppmuntra huvudmännen till inrättande av ett avsevärt större antal elevplatser vid en och samma skola. Givetvis är det dock av värde, om en marginal för temporärt mottagande av ett större antal elever, exempelvis under arbetslöshetsperioder, kan finnas.

Arbetsåret 1950/51 hade också mer än hälften av landets skolor — 39 av 71 — ett elevplatsantal, som låg inom gränserna 60 och 100. 8 skolor nådde icke upp till 60 elevplatser (så var likaledes fallet med de 4 under arbetsåret 1951/52 nytilkomna skolorna). Det var här fråga om nystartade skolor, skolor med speciell karaktär (ex. Samernas folkhögskola) eller också skolor, som icke ännu kunnat utverka byggnadstillstånd för uppförande av ytterligare elevhem. 24 skolor hade mer än 100 elevplatser. Av dessa hade 12 landsting som huvudman. Sannolikt är det anläggnings- och driftsekonomiska skäl, som förmått en del huvudmän att inrikta sig på relativt stora skolenheter (120—180 elevplatser). Som kommissionen vid behandlingen av folkhögskolornas byggnads- och driftskostnader (åttonde kapitlet) får anledning att påpeka, vill det dock synas, som om även relativt små skolor kan drivas med gott resultat, utan att omkostnaderna per elevplats blir särskilt höga.

Icke endast skolenheternas utan också undervisningsavdelningarnas storlek har ett visst samband med folkhögskolans syfte och inriktning.

Folkhögskolan kan aldrig räkna med samma förkunskaper hos eleverna inom samma årskurs, och då åldern varierar starkt, är också graden av mognad växlande. Dessa olikheter ställer läraren inför åtskilliga problem i hans arbete. I detta sammanhang bör emellertid framför allt betonas, att skolan ingalunda åtagit sig att söka föra fram alla elever till samma kunskaps- eller mognadsresultat. Folkhögskolans pedagogiska huvudlinje går i stället ut på att gå varje enskild elev till mötes på den punkt, där han i fråga om kunskaper och mognad befinner sig vid ankomsten till skolan, och därifrån söka föra honom ett stycke vidare. Förutsättningen för att detta skall

lyckas är, att undervisningen kan lämna utrymme för en avsevärd individualisering.

I ett tidigare avsnitt har framhållits, att folkhögskolans undervisningsätt rymmer ett betydande inslag av såväl föreläsningens som studiecirkelns metodik. Av detta följer, att undervisningsavdelningarna kan ha mycket skiftande storlek, beroende på om den ena eller den andra av dessa båda arbetsformer är avsedd att ge lektionerna deras prägel. Avgörande blir i många fall ämnets art. Sålunda betecknas sedan gammalt ämnen som historia och geografi ofta som »föreläsningssämnen», medan man för undervisningen i exempelvis engelska och fysik förutsätter, att arbetet bedrivs i former, som erinrar om studiecirkelns. Emellertid kompletteras ofta den föreläsningsmässigt bedrivna undervisningen av verkligt studiecirkelarbete, där de för ett ämne särskilt intresserade får tillfälle att driva sina studier längre.

Givetvis kan i »föreläsningssämnena» ett avsevärt antal elever undervisas samtidigt, utan att större olägenheter behöver följa härav. Man måste dock räkna med att den form av aktivitet från elevernas sida, som ligger däri, att de av eget initiativ gör inpass i framställningen, blir av ganska begränsad omfattning, då undervisningen delges en mycket stor elevgrupp. När många kamrater är närvarande, kan de mera försagda inte förmå sig till att avbryta lärarens framställning med frågor eller andra inpass, utan detta blir förbehållet ett fåtal särskilt frimodiga elever. Inte heller blir det möjligt för läraren att under varje lektion med frågor vända sig till alla de elever, som inte självmant tar till orda. Med hänsyn härtill vore det önskvärt, att lektioner överhuvud icke hölles inför fler än 40 eller möjligen 50 elever.

I sådana ämnen som modersmål och matematik, där undervisningen delges genom lektioner av mera ordinär typ, torde antalet elever i en och samma undervisningsavdelning icke böra överstiga 20 eller möjligen 25, om verkligt individuell handledning skall bli möjlig. Uppdelning av en årskurs i olika undervisningsavdelningar möjliggjordes t. o. m. läsåret 1950/51 genom att i statsbidragen till skolorna ingick anslag för anordnande av parallellundervisning. För att ett första sådant anslag skulle utgå, brukade skolöverstyrelsen kräva ett elevantal överstigande 25, och för ett andra sådant anslag uppställde författningen som villkor ett elevantal överstigande 40. Ovan angivna ungefärliga gräns för det antal elever, som vid undervisning i de s. k. »parallellläsningsämnena» bör förekomma i en avdelning, har således redan kommit att tillämpas. Det är av största vikt, att den icke frångås vid den prövning av skolornas behov av lärarkrafter, som det jämlikt den fr. o. m. läsåret 1951/52 gällande statsbidragskungörelsen åligger skolöverstyrelsen att årligen utföra.

För den undervisning, som äger rum i studiecirkelform, torde normer angående elevantalet snarast böra hämtas från den lagstiftning, som nu

reglerar statens bidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. I Kungl. Maj:ts kungörelse den 30 juli 1947 (nr 508) stipuleras, att antalet deltagare vid varje cirkelsammanskomst skall, om ej skolöverstyrelsen på särskild framställning medger undantag, utgöra minst 5 (26 § mom. b). Beträffande den övre gränsen har skolöverstyrelsen i en tillämpningsanvisning uttalat, att deltagarantalet icke bör överstiga 25, detta med hänsyn till att cirkeln speciella arbetsmetodik knappast är genomförbar i större grupper. I regel torde man anse, att 10—15 deltagare är det mest önskvärda antalet. Då författningen ändock angett 5 deltagare som minimum, har anledningen härtill varit, att man inte velat från statsbidrag utestänga dels cirklar, som behandlar mera speciella ämnen, dels cirklar, som arbetar i glesbygder. Av dessa två skäl kan det förstnämnda sägas ha viss tillämplighet inom folkhögskolans arbete, och det bör därför anses försvarligt, att bland undervisningsavdelningarna också godtages cirklar, som omfattar mindre än 10 elever. I allmänhet synes det dock böra eftersträvas, att som studiecirkel organiserad undervisningsavdelning omfattar 10—15 elever.

Folkhögskolans elever

Elevundersökningen 1946/47

I de redogörelser, som folkhögskolorna jämlikt 9 § folkhögskolestadgan har att årligen inge till skolöverstyrelsen, skall redovisas såväl elevernas antal inom olika kurser och avdelningar som deras förhållanden i vissa avseenden, såsom ålder, föregående sysselsättning, föregående utbildning och ekonomiska belägenhet (det sistnämnda i form av uppgift om tilldelade stipendiebelopp). Stundom lämnar skolorna därutöver i årsredogörelserna uppgift om elevernas hemort och deras målsmäns yrke. De elever, som inger ansökan om stipendium, lämnar i dessa ansökningar detaljerade uppgifter på sådana punkter, som kan påverka bedömningen av deras ekonomiska belägenhet, såsom om antalet syskon, målsmannens och den sökandes förmögenhet och yrke samt inkomst härav m. m.

Ett visst material föreligger sålunda, som skulle kunna läggas till grund för en undersökning av folkhögskolans elevklientel, och skolkommissionens folkhögskoledelegation övervägde, när den planlade sitt arbete, att använda detta material för sin framställning. Emellertid skulle man på denna väg inte kunna nå fram till någon som helst analys av de motiv, som varit bestämmande för eller medverkat till elevernas beslut att söka sig till folkhögskola. Det beslöts därför, att en förfrågan skulle riktas direkt till eleverna vid samtliga folkhögskolor och att denna förfrågan skulle omfatta alla de punkter, som det vore av intresse att få belysta. För elevernas ekonomiska förhållanden gjordes dock ett undantag, i det att de ovannämnda stipendieuppgifterna i detta avseende ansågs erbjuda tillräckligt underlag för kommissionens framställning. Icke heller berördes i detta sammanhang frågan om elevernas möjligheter att efter genomgången folkhögskolekurs återfå tidigare innehavd arbetsanställning.

Undersökningen genomfördes under de första månaderna av år 1947 och avsågs alltså att gälla samtliga de elever, som bevistade vinterkursen 1946/47 vid någon av landets dåvarande 66 statsbidragsberättigade folkhögskolor. En skola (Malung) ställde sig dock utanför undersökningen, och det från de övriga skolorna inkomna materialet företedde i en del fall vissa luckor, varför önskvärd fullständighet inte uppnåddes. Sammanlagt erhöles emellertid uppgifter från 88,0 procent av eleverna (5 073 av 5 768), vilket torde få anses ha varit tillräckligt för att säkerställa representativiteten hos materialet.

Den utsända frågeblankettens innehåll och uppställning framgår av bil. 6. Den avsåg att lämna upplysning om åldersfördelningen inom elevklientelet, om frekvensen av besök vid skolor utanför elevernas hemlän, om yrkes- och socialgruppstillhörighet, om föregående utbildning och om motiven för folkhögskolevistelsen. På den sista punkten var det av intresse att söka utröna, i vad mån önskan att övergå till annat yrke eller eljest att låta folkhögskolevistelsen utgöra ett led i vidare utbildning hade influerat på elevernas anmälan till folkhögskolekursen. Fyra av de tolv frågorna tog sikte på detta speciella förhållande.

De inkomna svaren underkastades en bearbetning, som främst avsåg förhållandena inom manlig och kvinnlig avdelning av varje årskurs vid varje särskild skola. Av utrymmesskäl kan det icke bli fråga om att här i deras helhet återge de tabeller, vari denna bearbetning resulterade. Vissa sammandrag av tabellerna användes i stället för att belysa framställningen i detta (i någon mån också i andra) kapitel, varjämte en del beaktansvärda detaljer anföres i den kommenterande texten.

Ovan framhölls, att undersökningen nådde en så stor del av elevklientelet, att dess representativitet måste anses säkerställd. Det bör emellertid framhållas, att härav icke följer, att resultatet kan anses helt representativt även för andra kurser än vinterkursen. Det är sålunda möjligt, att en motsvarande undersökning av sommarkursernas och fortsättningskursernas elevklientel skulle ge en i åtskilliga stycken annan bild av exempelvis åldersfördelning, föregående utbildning och motiv för folkhögskolevistelsen. Vidare bör understrykas, att resultaten icke utan vidare får anses karaktärisera vinterkurserna under en längre följd av år. Särskilt inom tredje årskursen, där elevantalet var mycket litet, kan tillfälligheter ha spelat en avsevärd roll. Men även i övrigt kan utvecklingstendenser föreligga, varom en undersökning, begränsad till ett enstaka tillfälle, icke lämnar någon upplysning (en senare utförd undersökning av åldersfördelningen inom vinterkursen 1949/50 samt sommarkursen 1950 har dock givit resultat, som påfallande väl överensstämmer med resultaten från 1946/47 års undersökning). Slutligen kan, trots att utförliga anvisningar för tillvägagångssättet vid blankettens ifyllande utsändes till varje skola, vissa skiftningar ha uppstått i materialet, som inte svarar mot verkliga olikheter i elevernas förhållanden. Särskilt torde sådana skiftningar ha uppkommit vid angivandet av målsmans yrke och elevens egen föregående sysselsättning.

Emellertid skulle det också vara av värde om personer, som tidigare genomgått folkhögskola, kunde förmås att redovisa den betydelse, som folkhögskolevistelsen haft för deras allmänna personlighetsutveckling och — i förekommande fall — för deras vidareutbildning. Delegationen planerade därför att under år 1948 vända sig till samtliga elever vid vinterkurserna 1936/37 och 1942/43 med en förfrågan i förevarande avseenden. En fråge-

blankett utformades i detta syfte, där frågorna 1—9 i stort sett överensstämde med motsvarande frågor på den tidigare blanketten men där i fortsättningen redovisning skulle lämnas dels för den utbildning, som den tillfrågade genomgått efter folkhögskoletiden, dels för de uppdrag av kommunal eller politisk art eller inom föreningslivet, som han innehaft före och efter vistelsen vid skolan. En uppmaning var tillfogad, där mottagaren av blanketten ombads att i en kort redogörelse lägga fram sin personliga uppfattning om folkhögskolans betydelse och sina önskemål om reformer inom skolan.

Denna undersökning kom aldrig att bli fullföljd. En provutsändning, som gjordes till eleverna vid nämnda kurser vid tre skolor (Grebbestad, Lunnevad, Molkom), ledde till att svar erhöles endast från 39,3 % (105 av 267) av de tillskrivna. Därmed ansågs ådagalagt, att ett representativt material icke kunde åstadkommas på denna väg. De uppgifter, som står att finna i de inkomna svaren i försöksförfrågningen, torde emellertid inte böra anses helt värdelösa, och de återopas dels i någon mån i detta kapitel, dels i en bilaga, benämnd Elevuttalanden om folkhögskolan (bil. 7).

Elevernas ålder

De åldersskikt, från vilka folkhögskolan företrädesvis hämtar sina elever, är 18—20-åringarnas. Det framgick vid 1946/47 års elevundersökning, att cirka hälften av eleverna (48,2 %) tillhörde denna åldersgrupp (tab. 10). Spridningen är emellertid betydande. Den möjlighet, som folkhögskolestadgan (18 §) ger skolorna att, där särskilda skäl föreligger, mottaga också manlig elev, som icke uppnått eller under kursen uppnår 18 år, utnyttjas i någon utsträckning; såväl i första som andra årskurs förekom sporadiskt rentav 16-åriga manliga elever. Bland de kvinnliga eleverna, för vilka den lägsta inträdesåldern för närvarande är 16 år, är inslaget av 16- och 17-åringar betydligt starkare; dock utgjorde det i undersökningsmaterialet icke mera än 15,8 % i första, 6,1 % i andra och 3,9 % i tredje årskursen. Den del av eleverna, som faller utanför 18—20-åringarnas grupp, utgöres sålunda främst av elever som uppnått myndighetsåldern. Anmärkningsvärt är, att elever, som uppnått 31 år eller mera, inom vissa kategorier (manliga elever i andra och tredje årskurs) utgjorde inemot 4 %.

Bland de manliga eleverna i första årskursen var 19-åringarnas årsklass starkast representerad och därefter 20-åringarnas. För 21- och 22-åringarna inträdde en markant nedgång, som emellertid bröts av 23-åringarna. Samma företeelse kunde iakttagas beträffande andra årskursens manliga elever, ehuru med omkastad placering för 19- och 20-åringarna. Det var tydligen värnplikten, som orsakade ojämnheten i åldersfrekvensen. Man torde kunna

Tab. 10. Folkhögskoleelevernas ålder vinterkursen 1946/47, uttryckt i årsklassernas storlek.

Elever, som under 1947 fyllde	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
	I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
16 år	5 (0,3)	49 (2,8)	2 (0,3)	9 (0,9)	—	—	65 (1,3)
17 år	37 (2,5)	229 (13,0)	8 (1,2)	54 (5,2)	1 (1,4)	2 (3,9)	331 (6,5)
18 år	179 (11,9)	282 (16,0)	30 (4,6)	149 (14,4)	1 (1,4)	8 (15,7)	649 (12,8)
19 år	354 (23,5)	351 (19,9)	89 (13,7)	170 (16,4)	7 (9,5)	11 (21,6)	982 (19,4)
20 år	279 (18,5)	246 (14,0)	131 (20,2)	144 (13,9)	7 (9,5)	4 (7,8)	811 (16,0)
21 år	101 (6,7)	165 (9,4)	73 (11,3)	126 (12,2)	10 (13,5)	4 (7,8)	479 (9,4)
22 år	42 (2,8)	123 (7,0)	27 (4,2)	105 (10,2)	4 (5,4)	6 (11,8)	307 (6,0)
23 år	142 (9,4)	87 (4,9)	53 (8,2)	63 (6,1)	12 (16,2)	7 (13,7)	364 (7,2)
24 år	100 (6,6)	69 (3,9)	48 (7,4)	61 (5,9)	8 (10,8)	2 (3,9)	288 (5,7)
25 år	80 (5,3)	50 (2,8)	55 (8,5)	42 (4,1)	11 (14,8)	4 (7,8)	242 (4,8)
26 år	64 (4,3)	32 (1,8)	33 (5,1)	30 (2,9)	6 (8,1)	1 (2,0)	166 (3,3)
27—31 år	94 (6,3)	57 (3,3)	72 (11,1)	70 (6,8)	4 (5,4)	1 (2,0)	298 (5,9)
Mer än 31 år	23 (1,5)	11 (0,6)	24 (3,7)	7 (0,7)	3 (4,0)	1 (2,0)	69 (1,3)
Alder ej uppgiven	6 (0,4)	10 (0,6)	3 (0,5)	3 (0,3)	—	—	22 (0,4)
Summa:	1506 (100,0)	1761 (100,0)	648 (100,0)	1033 (100,0)	74 (100,0)	51 (100,0)	5073 (100,0)

tolka siffrorna så, att de manliga elever, som avser att genomgå två årskurser, företrädesvis söker börja sin folkhögskolevistelse på hösten det år, då de fyller 18 år, för att kurserna skall vara fullgjorda på våren det år, då inskrivning skall ske till militärtjänstgöring. För riktigheten av detta antagande talar också det förhållandet, att ålderskurvan för de kvinnliga eleverna i såväl första som andra årskurs visade en obruten stegring upp till 19 år och därefter en likaledes obruten nedgång. För tredje årskursen var tendensen oklar. Emellertid var undersökningsmaterialet här så obetydligt, att ett försök till analys av siffrorna vore obefogat.

De olika skolorna uppvisade sinsemellan betydande skillnader i fråga om elevmaterialets ålderssammansättning. Tab. 11 visar, att 38 skolor icke

Tab. 11. Yngsta vid folkhögskolorna representerade åldersklass
vinterkursen 1946/47.

Den yngsta eleven fyllde år 1947	Antal skolor						S:a
	I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
16 år	3	23	1	6	—	—	33
17 år	23	28	7	25	1	1	85
18 år	30	7	15	21	1	4	78
19 år	6	1	24	7	6	3	47
20 år	2	—	7	—	1	—	10
21 år	—	—	3	2	3	2	10
Mer än 21 år	—	1	3	—	—	1	5
Summa:	64	60	60	61	12	11	268

Anm. Antalet officiellt redovisade årskurser vinterkursen 1946/47 var (med fördelning på manliga och kvinnliga elever): I M 65, I Kv 61, II M 62, II Kv 63, III M 12, III Kv 12.

alls mottog underåriga manliga elever i första årskurs, varjämte 9 skolor tillämpade 18-årsgränsen även för kvinnliga elever. I fråga om andra årskurs hade siffrorna stigit till 52 respektive 30. I vissa av dessa fall torde det ha berott på en tillfällighet, att yngre elever icke tagits emot, i andra fall har det däremot fastslagits i skolans reglemente, att yngre elever än sådana, som senast under kursen fyller 18 år, icke skall tagas emot, eller också har en praxis av denna innebörd kommit att utbildas vid skolan.

Att ett antal skolor genomgående tillämpar 18-årsgränsen, noterar kommissionen med tillfredsställelse. 16- och 17-åringarna kan knappast anses hänförliga till kategorin vuxen ungdom, och ofta kan de icke heller på önskvärdt sätt tillgodgöra sig den i folkhögskolans arbete centrala medborgarundervisningen. Men framför allt är det av vikt, om folkhögskolan skall kunna behålla sin karaktär av skola för den ungdom, som i förvärvslivet skaffat sig erfarenheter, att ett icke alltför ringa tidsintervall upprätthålles mellan avgången från den obligatoriska skolan och inträdet vid folkhögskolan. Så länge folkskolan var sexårig, omfattade detta intervall tre (eller åtminstone två) år redan för de elever, som kom till folkhögskolan vid 16 års ålder. I och med skolpliktstidens förlängning till sju år eller mera har intervallet knappats in, och med införandet av nioårig skolplikt kommer det att helt försvinna för de yngsta kvinnliga eleverna. Det är därför uppenbart, att minimiåldern för inträde vid folkhögskola framdeles måste sättas till lägst 18 år för såväl kvinnliga som manliga elever.

Huruvida verkningarna av en omedelbar höjning av åldersgränsen skulle bli odelat gynnsamma, kan däremot icke utan vidare anses klart. Det har nämligen anförts, att en sådan höjning, om den vidtoges just nu, skulle ställa de skolor inför betydande svårigheter, där de yngsta årsklasserna ut-

gör ett mera betydande inslag bland de kvinnliga eleverna. Särskilt har man menat, att elevrekryteringen till de hittills enbart kvinnliga sommarkurserna kunde äventyras, om åldersgränsen sattes till 18 år även för flickorna.

För att utröna i vilken utsträckning dessa farhågor kan ha fog för sig, utförde folkhögskoledelegationen under sommaren 1951 vissa kompletterande undersökningar av elevernas åldersförhållanden. Det framgick vid en uträkning av elevernas genomsnittsålder vid slutet av genomgången kurs (tab. 12), att inga väsentliga olikheter förelåg beträffande de båda vinterkurserna 1946/47 och 1949/50 (för de kvinnliga eleverna i första årskursen var genomsnittsåldern exakt densamma). Undersökningarna begränsades därför till att möjliggöra en jämförelse i vissa avseenden mellan vinterkursen 1946/47 — för vilken bearbetat material redan förelåg — och sommarkursen 1950.

Tab. 12. Folkhögskoleelevernas genomsnittsålder inom olika kurser.

Kurs	Genomsnittsålder vid kursens slut							Totalt	Endast I Kv och II Kv
	I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv			
VK 1946/47	21,2	20,0	22,6	21,0	23,7	21,0	21,0	20,3	
VK 1949/50	21,5	20,0	22,0	21,0	23,9	21,0	21,0	20,4	
SK 1950	—	20,0	—	21,5	—	—	(20,4)	20,4	

Tab. 13. Folkhögskoleelevernas genomsnittsålder vid olika skolor.

Genomsnittsålder vid kursens slut	Antal skolor							
	Vinterkursen 1949/50						SK 1950	
	I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	I Kv	II Kv
—17,9	—	1	—	—	—	—	2	—
18,0—18,9	1	4	—	1	—	1	5	1
19,0—19,9	6	27	2	11	—	3	15	2
20,0—20,9	20	18	11	16	1	2	14	5
21,0—21,9	21	8	21	24	1	3	3	10
22,0—22,9	9	3	14	10	4	3	3	5
23,0—23,9	4	2	10	4	3	—	1	2
24,0—24,9	5	1	4	—	2	1	—	—
25,0—25,9	2	1	2	—	1	1	—	—
26,0—26,9	—	—	1	1	—	—	—	—
27,0—27,9	—	—	1	—	1	—	—	—
28,0—28,9	—	—	—	—	1	—	—	—
29,0—29,9	—	—	1	—	—	—	—	—
30,0—	—	—	—	1	—	—	—	—
Summa:	68	65	67	68	14	14	43	25

Undersökningarna gav vid handen, att genomsnittsåldern icke var lägre för den kvinnliga sommarkursens elever än för vinterkursens kvinnliga elever. Men också spridningen av variationerna från den genomsnittliga åldern företedde ungefär samma bild vid sommar- som vid vinterkurs (tab. 13). Variationerna var dock i och för sig avsevärda vid såväl vinter- som sommarkurs. Lägsta respektive högsta genomsnittsålder för de kvinnliga eleverna var sålunda i vinterkursens första årskurs 17,2 (Eslöv) och 25,4 (Brunnsvik) och i vinterkursens andra årskurs 18,6 (Eslöv) och 30,2 (Brunnsvik). För sommarkursen var motsvarande siffror i första årskursen 17,6 (Lunnevad) och 23,5 (Gripsholm) och i andra årskursen 18,5 (Grimslöv) och 23,8 (Sigtuna).¹

Tab. 14. De yngsta kvinnliga årsklassernas procentuella andel av antalet kvinnliga elever inom folkhögskolornas olika årskurser.

Kvinnliga elever som år 1947 resp. år 1950 fyllde	I Kv		II Kv		III Kv
	VK 1946/47	SK 1950	VK 1946/47	SK 1950	VK 1946/47
16 år	2,8	5,6	0,9	0,4	0,0
17 år	13,0	10,1	5,2	6,9	3,9
18 år	16,0	12,4	14,0	17,7	15,7

En sammanställning gjordes också av de yngsta åldersgruppernas andel i det kvinnliga elevklientelet inom de olika årskurserna (härvid medtogs även 18-åringarna, då åtskilliga av dessa — två tredjedelar vid vinterkurs, något mer än en tredjedel vid sommarkurs — kan beräknas nå denna ålder först efter det att respektive kurser avslutats). Sammanställningen visade (tab. 14), att den allra yngsta åldersgruppen, 16-åringarna, var starkare företräd i sommarkursens första årskurs än i den kvinnliga avdelningen av vinterkursens första årskurs (5,6 % respektive 2,8 %), men att någon deciderad skillnad i övrigt inte förelåg. Dock var frekvensen av mycket unga elever högst olika vid olika skolor. Vid 9 skolor var, som ovan sagts, 16—18-åringarna inte alls representerade bland de kvinnliga eleverna i vinterkursens andra årskurs och vid 2 skolor inte heller i första årskursen; vid sommarkursen var samma åldersgrupper helt orepresenterade endast inom andra årskursen och där endast vid en skola (Ingesund). Å andra sidan utgjorde redan 16-åringarna ett markant inslag vid några skolor. Den högsta andelen (i procent av antalet kvinnliga elever inom respek-

¹ I detta sammanhang må också noteras motsvarande siffror för vinterkursens övriga avdelningar: första årskursens manliga elever 18,2 (Kalix) och 25,7 (Brunnsvik), andra årskursens manliga elever 19,7 (Grebbe stad och Väddö) och 29,5 (Jokkmokk), tredje årskursens manliga elever 20,1 (S:t Erik) och 28,7 (Jakobsberg) samt tredje årskursens kvinnliga elever 18,6 (Eslöv) och 23,7 (Jakobsberg).

Tab. 15. Elevbortfall vid höjning av minimiåldern för kvinnliga folkhögskoleelever.

Anm. Siffrorna avser de bortfallande elevernas procentuella andel av antalet kvinnliga elever inom de olika årskurserna.

Bortfall vid höjning av minimiåldern till	I Kv		II Kv		III Kv
	VK 1946/47	SK 1950	VK 1946/47	SK 1950	VK 1946/47
17 år	7	9	5	3	1
18 år	25	20	16	13	14

tive årskurs) var i första årskursen vid vinterkurs 33,3 % (Eslöv) och vid sommarkurs 32,0 % (Ålsta); i andra årskursen var den vid vinterkurs 44,4 % (Eslöv) och vid sommarkurs 8,3 % (Önnestad). Motsvarande siffror blev, då härtill lades 17-åringarna, 50,0 % (S:t Erik), 47,4 % (Hola), 44,4 % (Eslöv) och 35,7 % (Grimslöv) och då jämväl 18-åringarna lades till, 70,0 % (Eslöv), 68,5 % (Grimslöv, Hola), 50,0 % (Mellansel) och 71,4 % (Grimslöv).

En höjning av åldersgränsen för de kvinnliga eleverna skulle sålunda, om den begränsades till ett år, komma att beröra endast en ringa del av dessa elever (tab. 15); av en höjning med två år skulle däremot mellan en fjärdedel och en femtedel beröras. Å andra sidan skulle den drabba vissa skolor mycket hårt. Vid vinterkursen 1946/47 skulle sålunda två skolor (Eslöv, S:t Erik) ha måst avvisa inemot hälften av de kvinnliga eleverna i första årskursen och den förra därtill lika stor del av andra årskursens kvinnliga elever, om minimiåldern varit 17 år (vilken ålder skulle, såsom nu är bestämt i fråga om 16-årsgränsen, ha uppnåtts före kursens slut). Vid sommarkursen 1950 skulle under samma villkor två skolor (Hola, Ålsta) ha måst avvisa ungefär en tredjedel av eleverna i första årskursen och en annan (Grimslöv) inemot en sjättedel av eleverna i andra årskursen. Vid en höjning till 18 år skulle i samtliga här nämnda fall — och därtill ytterligare några — den del av de kvinnliga eleverna, som måst avvisas, ha gått upp till hälften eller mera.

Under dessa omständigheter kan kommissionen icke förorda en kraftigare omedelbar höjning av åldersgränsen för kvinnliga elever än från 16 till 17 år (som nedan säges, avser kommissionen, att den stipulerade minimiåldern skall som hittills uppnås senast under den kurs, till vilken eleven antagits), och även denna höjning bör genomföras endast under vissa förutsättningar. En första förutsättning är, att de möjligheter till en friare gestaltning av sommarhalvårets kursverksamhet, som kommissionen i annat sammanhang föreslagit, skall föreligga, då höjningen vidtages. Då det gäller sommarkurserna finns nämligen anledning att förmoda, att det nuvarande antagandet av mycket unga elever framför allt beror på att skolorna eljest

icke kunde uppnå en någorlunda tillfredsställande elevbeläggning. Först då skolorna får möjlighet att under sommarhalvåret anordna kurser av växlande längd och inriktning och jämväl med anslutning av manliga elever, är det berättigat att bortse från denna svårighet. En andra förutsättning är, att skolöverstyrelsen medges rätt att godkänna antagandet av yngre elever, där detta på särskilda grunder ter sig försvarligt.

Kommissionen har i detta sammanhang diskuterat, huruvida den tidpunkt, före vilken minimiåldern skall ha uppnåtts, borde göras enhetlig för alla skolor och kurser. Lämplig tidpunkt kunde i så fall vara utgången av arbetsåret (30 september) eller av kalenderåret. Detta skulle bland annat medföra viss förenkling av det administrativa arbetet såväl för skolorna som för tillsynsmyndigheten. Emellertid skulle en sådan ändring medföra en så avsevärd uppmjukning av den som en skärpning avsedda ändringen av minimiåldern — såvida icke denna sattes till 18 år — att kommissionen icke kan tillstyrka att den genomföres i förevarande sammanhang.

Slutligen vill kommissionen betona, att den tänker sig 17-årsgränsen för de kvinnliga eleverna endast som ett provisorium, avsett att avlösas av en generell 18-årsgräns, när den nioåriga skolplikten har blivit mera allmänt genomförd. Kommissionen räknar också med att allt flera skolor kommer att tillämpa den senare gränsen redan under de närmaste åren. Det synes i varje fall önskvärt, att rektorerna avstår från att ge mycket unga inträdesökande löfte om elevplats, så länge det rimligen kan förmodas, att sökande som fyllt 18 år kommer att anmäla sig i så stor utsträckning, att kurserna blir fullbelagda.

Elevernas hemort

De tidigast igångsatta folkhögskolorna var främst avsedda för ungdomen i den bygd, där skolan var belägen, men de mottog också — i mån av utrymme — elever från annat håll. Detta inslag utifrån kunde stundom bli betydande. Att i våra dagar, med de förbättrade kommunikationerna och med den skärpta tendensen till folkomflyttning, ungdomen i än större utsträckning söker sig till skolor utanför hemlandet är naturligt. 1946/47 års elevundersökning gav vid handen, att skolorna endast till 69,5 % frekventerades av elever från skolans eget län, medan 16,3 % kom från något av de närmast angränsande länen och 14,2 % från någon annan del av landet (från utländska elever har i detta sammanhang bortsetts).

Anledningarna till att åtskilliga unga söker sig till en annan skola än hembygdens, kan vara flera. Önskan att få lära känna en annan del av landet, att få besöka en skola av viss karaktär (rörelseskola) eller att få ta del av någon speciell undervisning torde härvid spela den största rollen. Den skiftande intensiteten i skolornas annonsering kan också ha någon bety-

Tab. 16. Folkhögskolornas rekrytering av elever från olika län vinterkursen 1946/47.

Skolor belägna i	Besöktes av elever från						S:a elever från	
	samma län		angränsande län		annat län		Sverige	utlandet
	antal	i %	antal	i %	antal	i %		
Stockholms stad	66	61,1	20	18,5	22	20,4	108	4
Stockholms län	93	38,8	38	15,8	109	45,4	240	32
Uppsala »	42	84,0	5	10,0	3	6,0	50	2
Södermanlands »	103	73,6	18	12,9	19	13,5	140	4
Östergötlands »	102	84,4	8	6,6	11	9,0	121	2
Jönköpings »	162	52,7	100	32,6	45	14,7	307	6
Kronobergs »	135	81,8	25	15,2	5	3,0	165	5
Kalmar »	178	81,7	33	15,1	7	3,2	218	4
Gotlands »	40	97,6	—	—	1	2,4	41	—
Blekinge »	53	96,4	2	3,6	—	—	55	—
Kristianstads »	181	64,0	84	29,7	18	6,3	283	—
Malmöhus »	221	59,6	48	12,9	102	27,5	371	9
Hallands »	101	89,3	9	8,0	3	2,7	113	2
Göteborgs och Bohus »	145	43,3	81	24,2	109	32,5	335	11
Älvsborgs »	178	81,3	17	7,8	24	10,9	219	4
Skaraborgs »	111	84,7	16	12,2	4	3,1	131	1
Värmlands »	102	86,5	11	9,3	5	4,2	118	1
Örebro »	96	74,4	17	13,2	16	12,4	129	4
Västmanlands »	57	60,0	21	22,1	17	17,9	95	7
Kopparbergs »	205	54,0	56	14,6	119	31,4	380	14
Gävleborgs »	184	75,4	36	14,8	24	9,8	244	7
Västernorrlands »	330	67,3	126	25,7	35	7,0	491	3
Jämtlands »	103	88,1	8	6,8	6	5,1	117	—
Västerbottens »	160	89,4	19	10,6	—	—	179	3
Norrbottnens »	290	97,3	7	2,4	1	0,3	298	—
Summa (Totalt):	3438	69,5	805	16,3	705	14,2	4948	125

delse, varjämte den av den starka elevtillströmningen orsakade svårigheten att vinna inträde vid avsedd skola kan leda till mera slumpbetonade placeringar.

Givetvis är det främst ungdomen från de mera avlägsna delarna av landet, som önskar använda folkhögskoletiden till att lära känna en ny trakt. Särskilt lockar därvid skolor, som är belägna i närheten av en större stad. Det är ur denna synpunkt föga överraskande att finna (tab. 16), att i synnerhet skolorna i Stockholms län, Göteborgs och Bohus län och Malmöhus län vid undersökningen visade sig ha starka inslag av elever från avlägsna orter, medan Västerbottens län, Blekinge län, Norrbottens län och Gotlands län praktiskt taget saknade sådant inslag. I överensstämmelse härmed var också antalet elever från dessa sistnämnda län, som besökte skolor i avlägsna län (tab. 17), betydligt större än antalet till dessa län tillresta elever (33 mot 0, 15 mot 0, 48 mot 1 och 21 mot 1), medan i de förstnämnda länen en motsatt tendens gjorde sig gällande (56 mot 109, 28 mot 109 och 17 mot 102).

Emellertid är det i detta sammanhang ogörligt att helt särskilja drag-

Tab. 17. Folkhögskoleelevernas fördelning på skolor i olika län vinterkursen 1946/47.

Elever hemmahörande i	Besökte skola i						Summa elever
	samma län		angränsande län		annat län		
	antal	i %	antal	i %	antal	i %	
Stockholms stad	66	49,6	20	15,0	47	35,4	193
Stockholms län	93	51,9	30	16,7	56	31,4	179
Uppsala »	42	42,8	28	28,6	28	28,6	98
Södermanlands »	103	70,1	9	6,1	35	23,8	147
Östergötlands »	102	54,6	31	16,6	54	28,8	187
Jönköpings »	162	78,3	22	10,6	23	11,1	207
Kronobergs »	135	57,0	54	22,7	48	20,3	237
Kalmar »	178	78,4	17	7,5	32	14,1	227
Gotlands »	40	65,6	—	—	21	34,4	61
Blekinge »	53	67,1	11	13,9	15	19,0	79
Kristianstads »	181	73,9	49	20,0	15	6,1	245
Malmöhus »	221	75,2	56	19,0	17	5,8	294
Hallands »	101	64,7	31	19,9	24	15,4	156
Göteborgs och Bohus »	145	79,3	10	5,5	28	15,2	183
Älvsborgs »	178	63,1	80	28,4	24	8,5	282
Skaraborgs »	111	60,0	38	20,5	36	19,5	185
Värmlands »	102	67,1	17	11,2	33	21,7	152
Örebro »	96	74,4	18	14,0	15	11,6	129
Västmanlands »	57	61,3	19	20,4	17	18,3	93
Kopparbergs »	205	82,0	17	6,8	28	11,2	250
Gävleborgs »	184	70,0	50	15,2	29	14,8	263
Västernorrlands »	330	92,7	3	0,8	23	6,5	356
Jämtlands »	103	55,6	44	23,8	38	20,6	185
Västerbottens »	160	59,8	73	27,4	33	12,8	266
Norrbottnens »	290	82,0	16	4,5	48	13,5	354
Summa (Totalt):	3438	69,3	743	15,2	767	15,5	4948
Utlandet	—	—	—	—	(125)	—	125
Summa:	3438	—	743	—	892	—	5073

ningen till skolorna i storstädernas omgivningar från dragningen till rörelseskolorna, emedan många av dessa — som påpekas i nionde kapitlet — kommit att bli förlagda just till de nämnda delarna av landet. I stor utsträckning blir det sålunda fråga om samverkande tendenser. I vissa fall låter det sig emellertid göra att hålla dessa båda tendenser isär. I Jönköpings län, där siffran för elever från avlägsna län var nästan exakt densamma (14,7 %) som medelvärdet för samtliga skolor, hade en »rörelseskola av rikskaraktär» (Södra Vätterbygden) hämtat 35,4 % av sina elever från avlägsna län, varjämte ytterligare 26,2 % hade sin hemort i något av de angränsande länen. Liknande var förhållandet i Västernorrlands län, där endast 7 % av eleverna hörde hemma i avlägset län och 25,7 % i angränsande men där motsvarande siffror för en rörelseskola (Härnösand) var 31,2 %, respektive 48,4 %. I dessa fall gäller det skolor, vilkas förmåga att draga till sig elever också från andra områden än den egna bygden främst måste tillskrivas deras anknytning till en viss rörelse och den särskilda karaktär

över samvaron inom skolan, som kan följa med denna anknytning. De mera lokalbetonade rörelseskolorna är i detta sammanhang närmast att jämföra med de av landsting eller lokala folkhögskoleföreningar ägda skolorna, »bygdeskolorna». Genomsnittligt hämtade de år 1946/47 17,3 % av sina elever från avlägsna län och därtill 12,2 % från angränsande län, medan motsvarande värden för bygdeskolorna utgjorde 3,3 % resp. 14,7 %. Sammanlagt erhöll sålunda de förra 70,2 %, de senare 81,4 % av sina elever från de län, vari skolorna var belägna. Genomsnittligt drar alltså även denna kategori till sig elever från avlägsna bygder i något större utsträckning än bygdeskolorna, även om tendensen vid vissa av skolorna är föga utpräglad.

Att eleverna i någon mån väljer skola efter arten av den undervisning, som där meddelas, torde få anses erfarenhetsmässigt styrkt. En kvinnlig inträdessökande, som ämnar utbilda sig till sjuksköterska och som från sköterskeskolan inhämtat att hon måste kunna förete intyg om genomgången specialundervisning i vissa ämnen, anmäler sig givetvis inte till den närmast belägna skolan, om denna icke meddelar sådan specialundervisning. Att skolor, som — befogat eller icke — i det allmänna föreställnings sättet kommit att gälla som ganska specialiserade i sin undervisning, samlar elever från vitt skilda delar av landet, framgår också av 1946/47 års undersökning. Om två sådana skolor (Jakobsberg, Lillsved) gällde sålunda, att de erhöll 86,0 % respektive 73,6 % av sina elever från andra län än skollänet och att dessa elever, trots skolornas litenhet, representerade 17 respektive 19 olika län (jämt utlandet). Även beträffande landstingsägda skolor kan stundom en sådan tendens göra sig gällande. Att vid en relativt liten sådan skola i Stockholmstrakten (Västerhaninge) 12 olika län var representerade bland eleverna vid undersökningstillfället, torde sålunda inte bara bero på närheten till huvudstaden utan också på den förhållandevis fylliga undervisningen i botanik vid denna skola. Slutligen kan iakttagas, att skolor, som icke erbjöd sina elever möjlighet att fortsätta i andra årskurs, verkade mindre lockande för elever från andra bygder. De två skolor, vid vilka detta var fallet vid tidpunkten för undersökningen (Högalid och Tomelilla), frekventerades sålunda endast av elever från skollänet jämte ett av grannlänen, ett förhållande som eljest förelåg bara vid de båda skolorna längst i norr.

Att den mindre tillgången på elevplatser inom vissa bygder tvingar ungdomen att söka sig till skolor på annan ort, kan också anses bestyrkt av undersökningsmaterialet. Tab. 17, som anger, i vilken utsträckning ungdomar från de olika länen besökte skolor i hemlänet, angränsande län och övriga län, ger vid handen, att frekvensen av besök vid skolor i hemlänet var låg i bl. a. Uppsala län (42,4 %), Östergötlands län (54,6 %), Jämtlands län (55,6 %) och Skaraborgs län (60,0 %), trots att elevplatserna vid skolorna

inom dessa län, som tab. 16 visar, i ovanligt hög grad hade tagits i anspråk av elever just från hemlandet (84,4, 84,4, 88,1 och 84,7 %). Vid en jämförelse med tab. 41, som redovisar elevplatstätheten, d. v. s. antalet elevplatser per 10 000 invånare inom de olika länen, finner man siffror för tillgången på elevplatser, som ligger avsevärt under motsvarande siffror för de i detta avseende bäst utrustade länen (3,9, 5,5, 9,7 och 8,4; för Väster-norrlands län är siffran 19,7 och för Kopparbergs län 18,4). Även om hänsyn tages till att materialet från elevundersökningen kan vara behäftat med vissa brister och att detta material härrör från en något tidigare tidpunkt än sammanställningen av elevplatserna (1946/47, respektive 1950/51), måste det härmed anses styrkt, att också knappheten på elevplatser inom vissa områden direkt medverkar till besök vid skolor utanför hembygden.

Det finns ingen anledning att generellt göra gällande, att förekomsten vid en viss skola av elever från olika delar av landet är en mindre önskvärd företeelse. Tvärtom är det i vissa fall lämpligt, att eleverna söker sig till en skola utanför hembygden, exempelvis för att få del av en speciell undervisning eller för att lära känna andra delar av landet. Men för eleven kan vistelsen vid en skola långt bort från hemorten innebära vissa nackdelar, bl. a. av ekonomisk art, och den bör därför inte komma till stånd, om inte dessa nackdelar kompenseras av någon viss fördel. Beträffande den tydliga tendensen till besök vid skolor, som upprätthålles av den organisation, som den sökande (eller hans målsman) tillhör, kan sägas, att den i en del fall kan anses försvarlig genom den särskilda undervisning, som vissa av dessa skolor meddelar. I andra fall kunde man önska, att eleverna, i stället för att söka sig till en avlägsen belägen rörelseskola, sökte sig till en närbelägen bygdeskola för att där sammanföras med ungdom av olika åsikts- och trosinställning och att rörelseskolorna i gengäld i större utsträckning besöktes av ungdom från bygden utan anknytning till den rörelse, som svarar för skolans uppehållande. Det är dock bara den spridning av de inträdessökande till avlägsna skolor, vilken uteslutande beror på otillräcklig platstillgång i det egna länet, som man obetingat skulle önska eliminerad.

Elevernas yrkes- och socialmiljö

Den svenska folkhögskolan är alltjämt främst en landsbygdsskola. Det är endast ett par skolor (Birkagården, S:t Erik), som är förlagda inne i en storstad och som har avsetts att bereda stadsungdomen en ny bildnings-möjlighet. Ett antal skolor är förlagda till mindre städer (bl. a. Eslöv, Värnamo, Gripsholm, Bollnäs) men är ändå att betrakta som landsbygdsskolor, eftersom staden valts till förläggningssort främst därför, att den i kommunikationshänseende utgör en knutpunkt för den kringliggande bygden.

Tab. 18. Fördelning av folkhögskoleelevernas målsmäns yrken inom de olika årskurserna av vinterkursen 1946/47.

Målsmäns yrke	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
	I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
Högre tjänstemän	14 (0,9)	33 (1,9)	14 (2,2)	52 (5,0)	3 (4,1)	8 (15,7)	124 (2,4)
Lägre tjänstemän	78 (5,2)	137 (7,8)	51 (7,9)	108 (10,4)	16 (21,6)	9 (17,7)	399 (7,9)
Företagare	72 (4,8)	113 (6,4)	26 (4,0)	99 (9,6)	2 (2,7)	4 (7,8)	316 (6,2)
Hantverkare	54 (3,6)	92 (5,2)	7 (1,1)	54 (5,3)	4 (5,4)	2 (3,9)	213 (4,2)
Arbetare	349 (23,2)	409 (23,2)	137 (21,1)	219 (21,2)	21 (28,4)	9 (17,7)	1144 (22,6)
Bönder, fiskare	830 (55,1)	885 (50,3)	343 (52,9)	438 (42,4)	22 (29,7)	14 (27,4)	2532 (49,9)
Övriga yrken	0 (0,0)	4 (0,2)	1 (0,2)	4 (0,4)	2 (2,7)	1 (2,0)	12 (0,2)
Yrke ej uppgivet	109 (7,2)	88 (5,0)	69 (10,6)	59 (5,7)	4 (5,4)	4 (7,8)	333 (6,6)
Summa:	1506 (100,0)	1761 (100,0)	648 (100,0)	1033 (100,0)	74 (100,0)	51 (100,0)	5073 (100,0)

I en omgivning, som kan betecknas som en storstads förortsmiljö, är bl. a. några skolor i Stockholmstrakten (Jakobsberg, Västerhaninge) belägna.

Tidigare var folkhögskolan en landsbygdsskola även i den meningen, att den huvudsakligen var tänkt som en skola för landsbygdens ungdom, varmed då främst förstods bondeungdomen. Alltjämt är också lantbruket det yrkesområde, varifrån skolan hämtar det relativt största antalet elever. 1946/47 års elevundersökning gav vid handen (tab. 18), att i runt tal hälften av eleverna (49,9 %) kommer från bondemiljö. Emellertid tar folkhögskolan numera emot elever från helt olika yrkesmiljöer, och särskilt arbetarungdomen utgör ett avsevärt inslag. Detta inslag uppgick vinterkursen 1946/47 till nära fjärdedelen (22,6 %).

Bakom den påbörjade utvecklingen av folkhögskolan från en utpräglad »bondeskola» till en allmän ungdomsskola kan flera faktorer skönjas. Av de s. k. rörelseskolorna har några redan från skolans tillkomst appellerat direkt till arbetarklassens ungdom, medan de övriga främst vänt sig till ungdom med en viss inställning eller ett visst specialintresse. De förra har direkt bidragit till att hävda uppfattningen, att folkhögskolan är en angelägenhet för all ungdom, de senare har åtminstone indirekt medverkat till att bryta föreställningen om att folkhögskolan vore lämpad endast för ungdom ur en viss yrkes- och socialmiljö. Den svåra arbetslöshetskrisen under 1930-talet kom också att fästa de ungdomsvårdande samhällsorganens uppmärksamhet på folkhögskolans möjligheter att ta sig an ungdom från in-

Tab. 19. Fördelningen av folkhögskoleelevernas målsmäns yrken inom de olika länen vinterkursen 1946/47.

Skolor belägna i	Antal elever (procentuell andel inom parentes)								Summa
	Målsmans yrke								
	Högre tjänstemän	Lägre tjänstemän	Företagare	Hantverkare	Arbetare	Bönder, fiskare	Övriga yrken	Yrke ej upp-givet	
Stockholms stad	12 (10,7)	19 (17,0)	12 (10,7)	2 (1,8)	28 (25,0)	14 (12,5)	— (—)	25 (22,3)	112 (100,0)
Stockholms län	19 (7,0)	32 (11,8)	16 (5,9)	17 (6,1)	66 (24,3)	92 (33,9)	1 (0,3)	29 (10,7)	272 (100,0)
Uppsala »	— (—)	1 (1,9)	3 (5,8)	2 (3,9)	6 (11,5)	34 (65,4)	— (—)	6 (11,5)	52 (100,0)
Södermanlands »	2 (1,4)	10 (6,9)	9 (6,3)	7 (4,9)	36 (25,0)	72 (50,0)	— (—)	8 (5,5)	144 (100,0)
Östergötlands »	5 (4,1)	12 (9,8)	7 (5,7)	4 (3,2)	43 (35,0)	50 (40,6)	— (—)	2 (1,6)	123 (100,0)
Jönköpings »	7 (2,2)	25 (8,0)	28 (9,0)	15 (4,8)	52 (16,6)	179 (57,2)	— (—)	7 (2,2)	313 (100,0)
Kronobergs »	6 (3,5)	9 (5,3)	17 (10,0)	3 (1,8)	14 (8,2)	106 (62,4)	1 (0,6)	14 (8,2)	170 (100,0)
Kalmar »	3 (1,3)	3 (1,3)	16 (7,2)	11 (5,0)	37 (16,7)	139 (62,6)	1 (0,5)	12 (5,4)	222 (100,0)
Gotlands »	— (—)	2 (4,9)	3 (7,3)	2 (4,9)	8 (19,5)	24 (58,5)	— (—)	2 (4,9)	41 (100,0)
Blekinge »	2 (3,6)	4 (7,3)	2 (3,6)	4 (7,3)	8 (14,6)	35 (63,6)	— (—)	— (—)	55 (100,0)
Kristianstads »	5 (1,8)	14 (5,0)	8 (2,8)	12 (4,2)	40 (14,1)	189 (66,8)	— (—)	15 (5,3)	283 (100,0)
Malmöhus »	6 (1,6)	18 (4,7)	32 (8,4)	19 (5,0)	66 (17,4)	215 (56,6)	1 (0,3)	23 (6,0)	380 (100,0)
Hallands »	3 (2,6)	7 (6,1)	7 (6,1)	1 (0,9)	8 (7,0)	84 (73,0)	— (—)	5 (4,3)	115 (100,0)
Göteborgs och Bohus »	13 (3,7)	35 (10,1)	28 (8,1)	20 (5,8)	68 (19,6)	158 (45,7)	2 (0,6)	22 (6,4)	346 (100,0)
Älvsborgs »	2 (0,9)	11 (4,9)	13 (5,8)	7 (3,2)	48 (21,5)	131 (58,8)	— (—)	11 (4,9)	223 (100,0)
Skaraborgs »	3 (2,3)	6 (4,5)	6 (4,5)	5 (3,8)	15 (11,4)	89 (67,4)	1 (0,8)	7 (5,3)	132 (100,0)
Värmlands »	4 (3,4)	11 (9,3)	8 (6,7)	5 (4,2)	25 (21,0)	61 (51,2)	1 (0,8)	4 (3,4)	119 (100,0)
Örebro »	2 (1,5)	15 (11,3)	5 (3,8)	5 (3,8)	29 (21,8)	69 (51,8)	2 (1,5)	6 (4,5)	133 (100,0)
Västmanlands »	1 (1,0)	8 (7,8)	7 (6,9)	3 (3,0)	29 (28,4)	46 (45,1)	— (—)	8 (7,8)	102 (100,0)
Kopparbergs »	9 (2,3)	39 (9,9)	25 (6,4)	13 (3,3)	136 (34,5)	116 (29,4)	— (—)	56 (14,2)	394 (100,0)
Gävleborgs »	5 (2,0)	23 (9,2)	9 (3,6)	11 (4,4)	92 (36,6)	94 (37,4)	1 (0,4)	16 (6,4)	251 (100,0)
Västernorrlands »	7 (1,4)	38 (7,7)	38 (7,7)	28 (5,7)	145 (29,3)	213 (43,1)	1 (0,2)	24 (4,9)	494 (100,0)
Jämtlands »	1 (0,8)	12 (10,2)	2 (1,7)	3 (2,6)	18 (15,4)	78 (66,7)	— (—)	3 (2,6)	117 (100,0)
Västerbottens »	2 (1,1)	21 (11,5)	9 (5,0)	4 (2,2)	32 (17,6)	108 (59,3)	— (—)	6 (3,3)	182 (100,0)
Norrbottens »	5 (1,7)	24 (8,0)	6 (2,0)	10 (3,4)	95 (31,9)	136 (45,6)	— (—)	22 (7,4)	298 (100,0)
Summa (Totalt) :	124 (2,4)	399 (7,9)	316 (6,2)	213 (4,2)	1144 (22,6)	2532 (49,9)	12 (0,2)	333 (6,6)	5073 (100,0)

dustrimiljö. Att folkhögskolan under denna tid kom att tjäna som tillflyktsort för stora grupper av arbetslösa unga industriarbetare, bör ha medverkat till att göra dess strävanden och arbetsmetoder mera kända inom industriarbetarkretsar. Slutligen har den omständigheten, att folkhögskolan i vissa sammanhang kunnat ge förberedelse till yrkesundervisning, medfört, att dess möjligheter alltmera uppmärksammats också av ungdom, som traditionellt stått ganska främmande för skolan.

Helt dominerande är jordbrukarungdomen numera vid mycket få skolor. Endast två skolor hämtade vinterkursen 1946/47 mer än $\frac{3}{4}$ av sina elever från bondehem (Vara 89,2 %, Högalid 85,3 %; i den förstnämnda skolan var samtliga manliga elever i första årskursen jordbrukarsöner), varjämte ytterligare några överskred relationstalet $\frac{2}{3}$ (Grimslöv 72,2 %, Katrineberg 72,2 %, Wik 70,8 %, Grebbestad 69,3 %, Skurup 66,7 %). Vid övriga syd- och mellansvenska skolor av bygdekaraktär kom cirka 60 % av eleverna från bondehem.

Den enda ungdomskategori, som på ett tillnärmelsevis likartat sätt för-
mår sätta sin prägel på en och annan folkhögskola, är arbetarungdomen. Vid en rad skolor i landets nordligare delar utgjorde denna kategori vid undersökningstillfället en ungefär lika stor del av eleverna som bondeungdomen (c:a 40 % vardera). Att häri spåra en återverkan av den under 1930-talet företagna utplaceringen av arbetslös industriungdom vid folkhögskolorna vore dock obefogat, då norrlandsindustriernas karaktär av landsbygdsföretag och den svävande gränsen mellan kategorierna skogsarbetare och småbrukare ger en tillräcklig förklaring. Desto tydligare avtecknar sig rörelseskolornas insatser i detta sammanhang. Särskilt gäller detta de skolor, som står arbetarrörelsens bildningssträvanden nära. Vid elevundersökningen betecknade sålunda av eleverna vid Brunnsvik 56,8 %, vid Marieborg 50,2 % och vid Viskadalen 40,8 % sin målsman som arbetare. Jordbrukarungdomen utgjorde vid dessa skolor endast 10 à 20 %.

Målsmannagruppen »lägre tjänsteman» var inte helt orepresenterad vid någon skola men nådde sällan mera avsevärd storlek (S:t Erik 24,5 %, Lillsved 18,9 %). Vid de ovan nämnda s. k. arbetarfolkhögskolorna var den ungefär jämnstark med jordbrukargruppen. I stort detsamma gällde i fråga om grupperna »företagare» (S:t Erik 13,2 %) och »hantverkare» (Östra Grevie 15,2 %). Gruppen »högre tjänstemän» var helt orepresenterad vid åtskilliga skolor men var å andra sidan väl företrädd vid ett par skolor (S:t Erik 20,8 %, Sigtuna 17,3 %).

Av intresse är det förhållandet, att de kvinnliga avdelningarna genomgående visade ett svagare inslag av ungdom från bondehem men starkare inslag av ungdom från tjänstemanna- och företagaremiljö än de manliga. Eftersom folkhögskolan just för kvinnliga elever erbjuder en allmänt känd möjlighet till förberedelse för yrkesutbildning (sjuksköterskebanan), före-

ligger här ett otvetydigt belägg för det ovan framförda påståendet, att folkhögskolan genom att i viss mån inrikta sin undervisning på sådan förberedelse brutit något av isoleringen från de nämnda samhällsmiljöerna. — Att samma tendens i stort sett gör sig gällande i de högre årskurserna i förhållande till de lägre (tydligast markerat i form av vikande siffror för ungdom från jordbrukarhem) torde få sin förklaring av vad som i ett kommande avsnitt säges om elevernas yrkes- och utbildningsplaner.

Till belysning av frågan om folkhögskoleelevernas yrkes- och socialmiljö begärde delegationen i sin undersökning jämväl uppgift om det yrke, varåt eleverna hade ägnat sig före folkhögskolevistelsen. Det material, som härigenom erhöles, har visat sig svårt att bearbeta. Orsaken är främst, att en stor del av eleverna inte hade nått fram till någon bestämd position i yrkeslivet. Många hade arbetat omväxlande i hemmet och på arbetsmarknaden; åtskilliga hade därjämte prövat olika yrken utan att kunna bestämma sig för att ange ettdera som huvudyrke. Ytterligare synes de manliga eleverna på vissa håll ha hyst motvilja mot att betecknas som »hemmasöner». Frapperande är exempelvis, att vid en skola, där 57 % av målsmännen utgjordes av jordbrukare, ingen enda manlig elev angav arbete i hemmet som sin sysselsättning, medan 90 % betecknade sig som arbetare. Det är tydligt, att de ynglingar, som var sysselsatta inom faderns jordbruk, föredrog att beteckna sig som jordbruksarbetare.

Med hänsyn härtill är det icke överraskande att finna (tab. 20), att »arbetarna» utgör en långt större grupp bland eleverna än bland deras målsmän (46,4 %, respektive 22,6 %), inte heller att hemmasönerna — till

Tab. 20. Folkhögskoleelevernas föregående sysselsättning vinterkursen 1946/47 (fördelning efter arten av anställning).

Elevernas föregående sysselsättning	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
	I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
Lägre tjänstemän	50 (3,3)	89 (5,1)	72 (11,1)	83 (8,0)	11 (14,9)	5 (9,8)	310 (6,1)
Arbetare	716 (47,6)	796 (45,2)	303 (46,8)	488 (47,2)	39 (52,7)	14 (27,4)	2356 (46,4)
Hemmasöner (-döttrar)	609 (40,4)	793 (45,0)	184 (28,4)	362 (35,0)	9 (12,2)	17 (33,3)	1974 (38,9)
Lärlingar, praktikanter, elever, studerande . .	101 (6,8)	67 (3,8)	75 (11,6)	80 (7,8)	14 (18,9)	14 (27,5)	351 (7,0)
Övriga sysselsättningar	25 (1,6)	10 (0,6)	11 (1,7)	3 (0,3)	— (—)	1 (2,0)	50 (1,0)
Sysselsättning ej uppgiven	5 (0,3)	6 (0,3)	3 (0,4)	17 (1,7)	1 (1,3)	— (—)	32 (0,6)
Summa:	1506 (100,0)	1761 (100,0)	648 (100,0)	1033 (100,0)	74 (100,0)	51 (100,0)	5073 (100,0)

Tab. 21. Folkhögskoleelevernas föregående sysselsättning vinterkursen 1946/47 (fördelning efter arbetsområde för elever med anställning som arbetare).

Anm. Procentsiffrorna avser procentuell andel av elever med anställning som arbetare, ej av totalantalet elever.

Arbetsområde	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
	I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
Handel, samfärdsel, allmän tjänst	148 (20,7)	158 (19,0)	56 (18,5)	58 (11,9)	4 (10,2)	1 (7,1)	425 (18,0)
Industri, hantverk ...	264 (36,9)	57 (7,2)	99 (32,7)	19 (3,7)	18 (46,2)	1 (7,1)	458 (19,4)
Jordbruk (med binäringar)	271 (37,8)	9 (1,1)	125 (41,2)	— (—)	11 (28,2)	— (—)	416 (17,7)
Hushåll	— (—)	304 (38,2)	— (—)	134 (27,4)	— (—)	6 (42,9)	444 (18,8)
Socialvård	— (—)	255 (32,0)	— (—)	264 (54,1)	— (—)	5 (35,8)	524 (22,3)
Annat arbetsområde ..	33 (4,6)	13 (1,6)	23 (7,6)	13 (2,7)	6 (15,4)	1 (7,1)	89 (3,8)
Summa:	716 (100,0)	796 (100,0)	303 (100,0)	488 (100,0)	39 (100,0)	14 (100,0)	2356 (100,0)

vilken grupp jordbrukarsönerna oftast torde vara hänförliga — inom samtliga årskurser utgör en mindre andel än jordbrukarna bland målsmännen (40,4 %, 28,4 % och 12,2 % mot 55,1 %, 52,9 % och 29,7 % inom de tre årskurserna). Men helt torde dessa differenser icke böra föras tillbaka på de nämnda redovisningsmässiga störningarna, utan de torde där till återspegla en faktisk skridning från jordbruket till andra yrkesgrenar.

Som i olika sammanhang framhållits, besöker en stor del av eleverna folkhögskolan delvis eller uteslutande för att förbereda sig för ett yrke. För jordbrukarsönerna är detta yrke stundom ett annat än jordbruket, måhända ett yrke av teknisk eller merkantil art. Det är rimligt, att elever med sådana planer redan före folkhögskolevistelsen skaffat sig ett arbete, där en för den kommande utbildningen värdefull praktik kunnat vinnas.

Antagandet att ett stort antal jordbrukarsöner betecknat sig som arbetare vinner i sannolikhet, om man företar en uppdelning (tab. 21) av den manliga gruppen »arbetare». Det visar sig nämligen, att inom de olika årskurserna inte mindre än 37,8 %, 41,2 % och 28,2 % haft sin anställning just inom jordbruket (med binäringar). Om till de absoluta talen för dessa arbetare inom jordbruk lägges talen för hemmasöner och jordbrukspraktikanter (och liknande), så som skett i tab. 22, kommer man fram till att icke mindre än 58,2 % av eleverna skulle höra hemma på jordbrukets yrkesområde. Därmed skulle jordbrukaryrket t. o. m. vara något starkare representerat bland eleverna än bland deras målsmän (49,9 %). Emeller-

Tab. 22. De manliga folkhögskoleelevernas föregående sysselsättning vinterkursen 1946/47 (fördelning efter arbetsområde).

Anm. »Hemmasöner» har förts till jordbruk. Praktikanter o. dyl. har fördelats på de olika arbetsområdena.

Arbetsområde	Antal elever (procentuell andel inom parentes)			
	I M	II M	III M	Summa (Totalt)
Handel, samfärdsel, allmän tjänst	220 (14,6)	147 (22,7)	24 (32,4)	391 (17,6)
Industri, hantverk	298 (19,8)	115 (17,8)	18 (24,3)	431 (19,3)
Jordbruk (med binäringar)	929 (61,7)	347 (53,5)	20 (27,0)	1296 (58,2)
Annat arbetsområde	54 (3,6)	36 (5,5)	11 (14,9)	101 (4,5)
Arbetsområde ej uppgivet ..	5 (0,3)	3 (0,5)	1 (1,4)	9 (0,4)
Summa:	1506 (100,0)	648 (100,0)	74 (100,0)	2228 (100,0)

tid är siffran 58,2 % uppenbart för hög, då alla hemmasöner icke torde vara sysselsatta inom jordbruk. Av betydelse för jämförelsen är också, att siffran 49,9 % för målsmännen — som tidigare sagts — skulle ha blivit avsevärt högre, om dit förts alla de småbrukare, som främst tjänar sitt uppehälle som skogsarbetare. Det är därför sannolikt, att de på jordbrukets

Tab. 23. De kvinnliga folkhögskoleelevernas föregående sysselsättning vinterkursen 1946/47 (fördelning efter arbetsområde).

Anm. »Hemmadöttrar» har i regel förts till hushåll. Praktikanter o. dyl. har fördelats på de olika arbetsområdena.

Arbetsområde	Antal elever (procentuell andel inom parentes)			
	I Kv	II Kv	III Kv	Summa (Totalt)
Handel, samfärdsel, allmän tjänst	254 (14,4)	153 (14,8)	12 (23,5)	419 (14,7)
Industri, hantverk	59 (3,4)	19 (1,9)	1 (2,0)	79 (2,8)
Hushåll	1097 (62,3)	496 (48,0)	23 (45,1)	1616 (56,8)
Socialvård	290 (16,5)	287 (27,8)	5 (9,8)	582 (20,4)
Annat arbetsområde	55 (3,1)	61 (5,9)	10 (19,6)	126 (4,5)
Arbetsområde ej uppgivet ..	6 (0,3)	17 (1,6)	— (—)	23 (0,8)
Summa:	1761 (100,0)	1033 (100,0)	51 (100,0)	2845 (100,0)

område sysselsatta eleverna snarast utgör en något lägre andel av totalantalet manliga elever än jordbrukarna av totalantalet målsmän. — För de kvinnliga eleverna är en motsvarande avgränsning av sådana, som vore hänförliga till jordbrukets yrkesområde, helt ogörlig, då »hushållsarbete» (tab. 23) lika väl kan hänföra sig till hushållet vid en lantgård som till annat hushåll.

Av större intresse än skridningen mellan yrkesområdena är emellertid tendensen till skridning från en socialklass till en annan. När man söker bedöma räckvidden av denna senare skridning, måste man emellertid ha i minnet, att flertalet elever ännu är så unga, att en jämförelse mellan målsmännens och elevernas socialgruppstillhörighet skulle bli helt missvisande. Bland eleverna finns således ingen enda högre tjänsteman, och även de lägre tjänstemännen är färre än bland målsmännen. Men strävandet hos många elever att komma över i annan socialgrupp än den som betingats av uppväxtmiljön, är påtagligt. Det är betecknande, att av de manliga eleverna nästan lika många (17,6 % respektive 19,3 %) hade varit verksamma inom området »handel, samfärdsel, allmän tjänst» som inom området »industri, hantverk». Med all sannolikhet sammanhänger detta med att det förra arbetsområdet anses erbjuda större möjligheter än det senare för avancemang till tjänstemännens, möjligen också företagarnas, socialgrupp. För de kvinnliga elevernas vidkommande är det påfallande, hur få (2,8 %) som betecknade sig som verksamma inom industri och hantverk. Desto större lockelse hade arbetsmöjligheterna inom handeln och liknande områden (14,7 %) och framför allt inom samhällets vårdverksamhet (20,4 %) utövat. I den mån som flickorna valt annat arbetsområde än hushållsarbetet, hade de alltså företrädesvis sökt sig till sådana arbeten, som kunde tjäna som utgångspunkt för avancemang till s. k. medelklassyrken (kontorist, sjuksköterska). Också bör i detta sammanhang påpekas, att bland de manliga elever, som betecknade sig som verksamma på jordbrukets yrkesområde, åtskilliga siktade till utbildning till agronom eller lantmästare, varmed de visserligen skulle stanna kvar inom samma yrkesområde som fadern men ändå övergå till annan socialgrupp.

Det siffermaterial, som ligger bakom de här meddelade genomsnittliga procenttalen, varierar givetvis — liksom beträffande målsmännen — avsevärt från skola till skola. Medan gruppen industriarbetare totalt endast utgjorde 36,1 % (381 av 1058) av de elever i de manliga avdelningarna, som betecknade sig som »arbetare», överstegs siffran 50 % vid »arbetarfolkhögskolorna» (Brunnsvik, Viskadalen, Marieborg), vid ytterligare någon »rörelseskola» (Wendelsberg), vid vissa skolor i eller i närheten av Stockholm (S:t Erik, Gripsholm) samt vid en och annan »bygdeskola» (Fristad, Svalöv, Håla, Axvall, Värnamo). Men i stort sett gäller, att just industrins arbetare var underrepresenterade i elevklientelet. Till en del kan detta för-

klaras med att stadsungdomen, till vilken industriarbetarungdomen främst hör, har bättre tillgång än lantungdomen till skolor och övriga utbildningsmöjligheter. En annan orsak är otvivelaktigt, att jordbruksarbetet i viss mån är ett säsongsarbete, varför lantungdomen lättare än stadsungdomen kan göra sig ledig för skolvistelse under vinterhalvåret (undersökningen omfattade, som tidigare påpekats, endast vinterkurs). Men säkerligen medverkar även traditionsskäl. Alltjämt uppfattas folkhögskolan på många håll inom arbetarvärlden som en skola för bondeungdomen, varifrån endast vissa rörelseskolor skulle utgöra undantag. Det vore önskvärt, att denna missuppfattning kunde brytas. Skolorna torde få vissa möjligheter att medverka här till, om kommissionens förslag till friare anordning av sommarhalvårets undervisning vinner statsmakternas bifall.

Elevernas föregående utbildning

Folkhögskolans undervisning bygger i stort sett på förutsättningen, att eleverna i första årskursen har genomgått enbart folkskola. För den ungdom, som efter folkskolan har genomgått någon annan skola med främst teoretisk undervisning, t. ex. realskola, finns det därför knappast anledning att söka sig till en folkhögskolas första årskurs, om avsikten endast är att erhålla undervisning i de s. k. skolämnena. Emellertid söker sig en och annan, som utöver folkskolan har en viss skolunderbyggnad, till folkhögskola utan att därvid göra anspråk på att bli intagen i högre årskurs. Anledningen kan då vara, att den sökande vill ha personliga kontakter med ungdom från olika samhällsskikt och med olika livserfarenheter eller också önskar få del av den speciella undervisning, som folkhögskolan — eller åtminstone vissa folkhögskolor — meddelar. Den senare bevekelsegrunden gör sig särskilt gällande vid sommarkurserna, då eleverna i betydande omfattning kan få syssla med vävnad, slöjd och hushållsarbete. Vid vinterkurserna kan folkhögskolans samhällsundervisning spela en liknande roll. Om i denna undervisning ingår studium av folkrörelsernas historia och arbetssätt, kan det finnas anledning för ungdom, som vill göra sig förtrogen med arbetet inom en folkrörelse, att söka sig till en folkhögskola, även om undervisningen i övrigt skulle röra sig på ett relativt elementärt plan.

För skolans del kan det vara värdefullt, att enstaka elever med skolutbildning utöver folkskolan ingår i första årskursen, då deras närvaro kan komma de övriga eleverna att bättre uppmärksamma den speciella bildningsinriktningen i folkhögskolans arbete. Emellertid blir därmed de alltid aktuella svårigheterna att differentiera undervisningen efter de ojämna

kunskapsförutsättningarna än större. Oftast söker man därför bereda sådana elever plats i andra årskursen, detta trots att de saknar den erfarenhet av folkhögskolans studiemetodik, som de övriga eleverna i samma årskurs besitter. Bristen i sistnämnda hänseende förutsättes då skola uppvägas av elevens intresse för arbete i folkhögskolans friare former. Emellertid anmäler sig till skolornas andra årskurs — och till tredje, där sådan finnes — många sökande, om vilka det är ytterst vanskligt att avgöra, huruvida de hyser verkligt intresse för folkhögskolans bildningssträvanden eller endast räknar med folkhögskolan som en ersättning för exempelvis realskolans högre stadium. Erfarenhetsmässigt kan om eleverna ur denna kategori sägas, att vissa av dem väl smälter in i folkhögskolans miljö och med hjälp av skolans arbetsmetoder når goda studieresultat, medan andra visar sig oförmögna till självständigt arbete och oförstående för sådana studier, som icke syftar till betyg och examina. Skall någon form av garanti kunna skapas mot att de senare i större utsträckning får tillträde till skolornas högre årskurser, måste denna i första hand ligga däri, att skolorna vid elevantagningen inte bara fäster avseende vid de sökandes kunskapsinnehav utan också vid deras mögnadsgrad. Som faktorer, som kan beräknas ha främjat mögnadsprocessen, kan anges en högre levnadsålder, erfarenhet av förvärvslivet och deltagande i föreningsarbete. Men denna garanti synes också kunna ges en viss stadgemässig fixering. Medan den nu gällande stadgan (18 §) av den, som söker inträde i andra årskurs, endast kräver, att han skall »hava genomgått första årskurs eller erhållit motsvarande utbildning på annat sätt», synes kvalifikationsgrunden framdeles böra anges så, att högre årskurs är öppen för sökande, som genomgått närmast lägre årskurs eller eljest styrker sig äga sådana förutsättningar i fråga om kunskaper och mögnad, att han kan tillgodogöra sig undervisningen inom den högre årskursen.

Problemet kan (tab. 24) synas vara av obetydlig omfattning, då vintern 1946/47 endast 7,8 % (400 av 5073) av folkhögskolans elever tidigare varit elever i real- eller flickskola. Som ovan framhållits, intas emellertid elever med dessa förkunskaper oftast direkt i andra — möjligen tredje — årskurs. Med få undantag var de därför att finna bland dessa båda årskursers 1806 elever, av vilka de sålunda utgjorde en betydande andel. Ytterligare tillkommer, att elever med den nämnda skolunderbyggnaden vid flertalet skolor endast förekom sporadiskt och att de följaktligen vid återstående skolor utgjorde ett desto mera markant inslag (S:t Erik 47,2 %, Sigtuna 23,5 %; vid ytterligare fyra skolor överskreds procenttalet 15 %). Det finns därför anledning att förmoda, att de högre årskurserna vid några skolor i stor utsträckning sammansatts just av elever utan föregående erfarenhet av folkhögskolans och folkbildningsarbetets målsättning och studiemetodik. Att också inom dessa högre årskurser inriktningen på de medborger-

Tab. 24. Folkhögskoleelevernas föregående utbildning vinterkursen 1946/47.

Föregående utbildning	Antal elever (procentuell andel inom parentes)
Folkskola (jänte fortsättningskola)	4200 (82,8)
Folkskola jänte lantbruksundervisningsanstalt	91 (1,8)
Folkskola jänte annan yrkesutbildningsanstalt	141 (2,8)
Folkskola jänte realskola (realexamen)	52 (1,0)
Folkskola jänte realskola (ej realexamen)	286 (5,6)
Folkskola jänte flickskola	62 (1,2)
Folkskola jänte aftonskola, korrespondensundervisning eller dylikt	168 (3,3)
Oregelbunden eller icke uppgiven utbildning	73 (1,5)
Summa:	5073 (100,0)

liga och personliga bildningsmålen bevaras, är angeläget. Skall det bliva möjligt, torde förutsättningen vara, att såväl skolledningarna som lärarna vid de berörda skolorna ägnar förhållandet sin särskilda uppmärksamhet.

Elevernas motiv för folkhögskolevistelsen

Tidigare har framhållits, att en önskan hos eleverna att jämväl utnyttja studierna vid folkhögskolan som förberedelse till yrkesbyte — med eller utan mellanliggande speciell utbildning — är tydligt iakttagbar, liksom också att folkhögskolan i viss utsträckning har godtagit denna elevernas inställning och sökt underlätta för dem att förverkliga sina planer. Någon fullständig undersökning rörande omfattningen av denna företeelse har emellertid inte gjorts tidigare. I elevundersökningen 1946/47 anhöll delegationen därför, att eleverna skulle uppge, vilka motiv som haft störst betydelse för deras beslut att söka sig till en folkhögskola.

Som framgår av den som bil. 6 återgivna blanketten, hade eleverna att bland nio motivformuleringar utvälja den eller de, som närmast ägde giltighet för deras vidkommande. Där fler än ett motiv uppgavs, borde det främsta motivet (huvudmotiv) markeras med siffran 1, det näst viktigaste (det främsta bimotivet) med siffran 2 o. s. v. Egna formuleringar fick också förekomma.

De nio färdigställda formuleringarna var grupperade kring tre huvud-

motiv: studielust, miljönflytande och yrkesutbildningsplaner. Där önskan att få bedriva studier angavs som motiv, skulle svaren differentieras efter innebörden av denna önskan, så att det allmänna bildningsintresset skildes från den längtan efter kunskaper, som tog sikte på förvärvsarbetets eller föreningslivets behov. Miljöpåverkan skulle uppdelas i önskemål från föräldrarnas sida, familjetradition och påverkan från syskon och kamrater. Där utbildningssyftet spelade en roll, skulle det anges, om eleven räknade med att efter folkhögskoletidens slut direkt övergå till annat yrke, eller om särskild utbildning, eventuellt i samband med examen, skulle följa. Kvinnliga elever bereddes möjlighet att ange, om den husliga utbildning, som meddelas vid ett flertal skolor, haft någon betydelse för deras beslut att genomgå folkhögskola.

Ingen av de i undersökningen deltagande underlät att ange åtminstone ett motiv, och 86,2 % angav två eller flera. 125 elever fann ingen av de färdigställda formuleringarna tillämplig i sitt fall utan formade sitt svar på egen hand. I vissa fall innebar det »fria» svaret dock närmast en omformulering av något av de föreslagna svaren: »Det uppgavs från polis-skolan att man måste ha gått igenom folkhögskola.» I andra fall angavs önskan att få kontakt med ideellt inriktad ungdom eller liknande. I ytterligare fall pekades på värden utöver de kunskapsmässiga: »Jag ville tillgodogöra mig de impulser till personlighetsutveckling, som folkhögskolan kan skänka.»

Vilka motiv, som för eleverna framstod som huvudmotiv, visas av tab. 25. Som synes dominerar två av motiven, nämligen förberedelse för annan utbildning och allmänt studieintresse (28,8 % respektive 28,4 %). Därefter i betydelse kom möjlighet till yrkesbyte (15,7 %) och ökade kunskaper för förvärvsarbete (11,0 %). Önskan att få huslig utbildning sattes främst av 4,8 %; omräknad i procent av antalet kvinnliga elever stiger siffran till 8,6 % (244 av 2845). Miljöpåverkan tillerkändes obetydligt inflytande; endast följsamhet gentemot föräldrarnas vilja redovisades i nämnvärd utsträckning (6,6 %) som huvudmotiv. Önskan att förvärva ökade kunskaper för verksamhet inom föreningslivet intog likaledes en undanskymd plats (0,8 %).

Det främsta bimotoivet (tab. 26) företedde en betydligt jämnare fördelning på de olika motivgrupperna. Störst roll spelade här det motiv, som betecknats som allmänt studieintresse (21,9 %), medan förberedelse till annan utbildning låg avsevärt lägre (14,5 %). Även möjlighet till yrkesbyte och ökade kunskaper för förvärvsarbete trädde något tillbaka (till 11,6 %, respektive 9,9 %). Ökning inträdde däremot särskilt för miljöfaktorerna, där föräldraönskan steg till 15,9 %.

Ett mycket stort antal kombinationer av motiv var givetvis möjliga och förelåg också i materialet. Kommissionen har dock icke låtit bearbeta dessa på annat sätt, än att kombinationen av inriktning på direkt yrkesbyte och

Tab. 25. Av folkhögskoleeleverna vinterkursen 1946/47 uppgivet huvudmotiv för folkhögskolevistelsen.

Motiv nr	Huvudmotiv	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
		I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
1	Jag kom till folkhögskolan på grund av allmänt studieintresse	527 (35,0)	476 (27,0)	199 (30,7)	197 (19,1)	26 (35,1)	15 (29,4)	1440 (28,4)
2	Jag behövde öka kunskaper för mitt förvärvsarbete ..	282 (18,7)	96 (5,4)	80 (12,4)	95 (9,2)	2 (2,7)	1 (2,0)	556 (11,0)
3	Jag behövde öka kunskaper för mitt föräningsarbete ..	24 (1,6)	1 (0,1)	10 (1,5)	3 (0,3)	1 (1,4)	— (—)	39 (0,8)
4	Mina föräldrar ville att jag genomgick en folkhögskolekurs	98 (6,5)	160 (9,1)	17 (2,6)	62 (6,0)	— (—)	1 (2,0)	338 (6,6)
5	Det är tradition i min familj att gå på folkhögskola	7 (0,4)	3 (0,2)	— (—)	3 (0,3)	— (—)	— (—)	13 (0,2)
6	Kamraters och syskons exempel förde mig till folkhögskolan	14 (0,9)	30 (1,7)	10 (1,5)	6 (0,6)	2 (2,7)	— (—)	62 (1,2)
7	Jag ville få möjlighet att övergå till annat yrke	245 (16,3)	261 (14,8)	100 (15,4)	175 (16,9)	9 (12,2)	6 (11,7)	796 (15,7)
8	Jag ville förbereda mig för annan utbildning eller för en examen	281 (18,7)	479 (27,2)	196 (30,3)	454 (43,9)	27 (36,5)	22 (43,1)	1459 (28,8)
9	Jag ville få huslig utbildning (för kvinnliga elever)	— (—)	229 (13,0)	— (—)	14 (1,4)	— (—)	1 (2,0)	244 (4,8)
—	Annat huvudmotiv	28 (1,9)	26 (1,5)	36 (5,6)	24 (2,3)	7 (9,4)	5 (9,8)	126 (2,5)
	Summa:	1506 (100,0)	1761 (100,0)	648 (100,0)	1033 (100,0)	74 (100,0)	51 (100,0)	5073 (100,0)

Tab. 26. Av folkhögskoleeleverna vinterkursen 1946/47 uppgivet främsta bimotoiv för folkhögskolevistelsen.

Motiv nr	Främsta bimotoiv	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
		I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
1	Jag kom till folkhögskolan på grund av allmänt studieintresse	298 (19,8)	353 (20,1)	169 (26,1)	266 (25,7)	14 (18,9)	8 (15,6)	1108 (21,9)
2	Jag behövde öka de kunskaper för mitt förvärvsarbete ..	206 (13,7)	102 (5,8)	94 (14,5)	92 (8,9)	5 (6,7)	2 (3,9)	501 (9,9)
3	Jag behövde öka de kunskaper för mitt föräningsarbete ..	107 (7,1)	11 (0,6)	38 (5,9)	6 (0,6)	7 (9,4)	1 (2,0)	170 (3,3)
4	Mina föräldrar ville att jag genomgick en folkhögskolekurs	233 (15,5)	385 (21,9)	40 (6,2)	136 (13,2)	2 (2,7)	10 (19,6)	806 (15,9)
5	Det är tradition i min familj att gå på folkhögskola	19 (1,2)	13 (0,7)	2 (0,3)	3 (0,3)	— (—)	— (—)	37 (0,7)
6	Kamraters och syskons exempel förde mig till folkhögskolan	80 (5,3)	110 (6,2)	20 (3,1)	52 (5,0)	1 (1,4)	2 (3,9)	265 (5,2)
7	Jag ville få möjlighet att övergå till annat yrke	148 (9,8)	212 (12,0)	85 (13,2)	125 (12,1)	17 (23,0)	3 (5,9)	590 (11,6)
8	Jag ville förbereda mig för annan utbildning eller för en examen	218 (14,5)	212 (12,0)	101 (15,6)	178 (17,2)	17 (23,0)	10 (19,6)	736 (14,5)
9	Jag ville få hushig utbildning (för kvinnliga elever)	— (—)	112 (6,4)	— (—)	5 (0,5)	— (—)	1 (2,0)	118 (2,4)
—	Annat främsta bimotoiv	19 (1,3)	22 (1,3)	17 (2,5)	12 (1,2)	3 (4,1)	1 (2,0)	74 (1,4)
—	Främsta bimotoiv ej uppgivet ...	178 (11,8)	229 (13,0)	82 (12,6)	158 (15,3)	8 (10,8)	13 (25,5)	668 (13,2)
	Summa:	1506 (100,0)	1761 (100,0)	648 (100,0)	1033 (100,0)	74 (100,0)	51 (100,0)	5073 (100,0)

förberedelse till annan utbildning noterats särskilt. Denna kombination kan nämligen anses täcka den mest utpräglade tendensen att ta fasta på den rena kunskapsmeddelelsen i folkhögskolans verksamhet, måhända med åsidosättande av andra värden. Totalt återfanns den i 11,3 % av svaren. Högst var frekvensen bland andra årskursens kvinnliga elever (14,1 %), lägst bland första årskursens manliga elever (9,3 %).

Att på föreliggande undersökning bygga några slutsatser om den uppfattning, som svensk ungdom har om folkhögskolans syfte, eller om de faktorer, som är bestämmande för de ungas bildningsintresse, är ytterligt vanskligt, främst därför att man inte kan avgöra, i vilken utsträckning svaren återspeglar de motiv, som i verkligheten varit avgörande. Stundom kan svaren vara avsiktligt tillrättalagda för att göra ett tilltalande intryck; i många fall har säkerligen de primära motiven kommit att omedvetet skjutas i bakgrunden under vistelsen vid skolan. Påfallande är de låga siffrorna för miljöpåverkan som huvudmotiv. Erfarenhetsmässigt är man beredd att tillmäta särskilt kamraters och syskons exempel mycket stor betydelse som motiv. Emellertid är det rimligt, om en elev inför andra och inför sig själv vill göra gällande, att beslutet fattats fullt självständigt; miljöinflytandet redovisas därför inte gärna som det viktigaste motivet. Det är också möjligt, att de svarsformuleringar, där studieintresse med allmän eller speciell inriktning redovisas, utövat något starkare attraktion, än som motsvarat den verkliga studieambitionen bland eleverna.

Emellertid kan i tabellerna också iakttas differenser, som förefaller att spegla verkliga variationer i motiven. Att de kvinnliga eleverna i större utsträckning än de manliga angav utbildningssyfte (motiv 8) som huvudmotiv, sammanhänger utan tvivel med det starka inslaget av sjuksköterskeaspiranter bland de förra. Då detta inslag är särskilt starkt i andra årskursens kvinnliga avdelning, var det att vänta att denna grupp skulle visa en påfallande låg siffra för allmänt studieintresse (motiv 1) som huvudmotiv, vilket också visade sig vara fallet. Det är också rimligt, att de manliga eleverna i högre grad än de kvinnliga angav behovet av ökade kunskaper för förvärvsarbetet (motiv 2) som huvudmotiv; majoriteten av flickorna hade hushållsarbete som sysselsättning och kunde följaktligen redovisa motsvarande önskan genom att peka på folkhögskolans undervisning i husliga ämnen (motiv 9). Att flickorna i ännu mindre utsträckning än pojkarna skulle uppfatta sina engagemang i föreningslivet som så väsentliga, att de varit av avgörande betydelse för beslutet att söka till folkhögskola, var likaledes väntat. Eftersom de yngsta ålderskategorierna bland eleverna huvudsakligen består av flickor, är det naturligt att flickorna i större utsträckning än pojkarna uppgav, att föräldrarnas önskan varit bestämmande (motiv 4).

Som förklaring till differenserna mellan årskurserna kan anföras, att de högre årskurserna främst är sammansatta av sådan ungdom, för vilken

syftet med folkhögskolevistelsen redan från början varit klart fattat. Detta bör således vara innebörden i de med årskurs stigande siffrorna för motiv 8 (både som huvudmotiv och som främsta bimotiv), liksom också för de fallande siffrorna för motiv 4. Men en omedveten motivförvanskning kan också ha ägt rum: intresset för studier och utbildning kan ha vuxit under vistelsen vid skolan, och eleven föreställer sig detta intresse som ursprungligare än det egentligen är. Den med årskurs stigande frekvensen av självständigt utformade svar, slutligen, kan inte gärna bero på att de färdigställda formuleringarna sämre skulle täcka den varierande motivbilden hos eleverna i de högre årskurserna än i första årskursen; det måste i stället bero på att uppfattningen av bildningsbegreppet och av folkhögskolans arbete blivit mera nyanserad under skolvistelsen, kanske också på ökad tilltro till den egna formulering förmågan.

Av undersökningsmaterialet framgår också, att vissa skolor uppvisade avsevärda avvikelser från de framräknade medeltalen. Sålunda redovisades för huvudmotiv höga siffror för motiv 1 och låga för motiven 7 och 8 (sammansräknade) av Brunnsvik (71,6 %, 8,0 %) och Jakobsberg (62,8 %, 9,3 %), medan förhållandet var motsatt vid S:t Erik (5,7 %, 60,0 %), Melansel (12,8 %, 70,9 %), Tyft (13,3 %, 67,6 %) och Kalix (13,4 %, 75,6 %). Motiv 3 var nästan uteslutande representerat vid de arbetarrörelsen närstående skolorna samt vid vissa speciellt av bondeungdom besökta skolor.

Sammanfattningsvis kan måhända sägas, att ett studieintresse besläktat med det, varpå det allmänna folkbildningsarbetet bygger, utgör ett bärande motiv för åtminstone hälften av den ungdom, som söker sig till folkhögskola. En ungefär lika stark drivkraft är önskan att förvärva sådana kunskaper, som i fortsättningen kan utnyttjas i förvärvslivet. Dessa två motiv står emellertid ingalunda oförmedlade bredvid varandra utan samverkar ofta till att folkhögskolevistelsen kommer till stånd. Kamraters exempel och omdömen spelar enligt elevernas egen uppfattning en obetydlig roll; de yngsta eleverna låter sig dock i viss grad ledas av föräldrarnas önskemål. Folkhögskolebesök i syfte att gagna den organisation, man tillhör, förekommer endast undantagsvis.

Elevernas yrkes- och utbildningsplaner

I föregående avsnitt påvisades, att för en betydande del av folkhögskolans elever önskan att kunna byta yrke eller genomgå yrkesutbildning av något slag var det dominerande motivet för vistelsen vid skolan. Men även där detta motiv inte framträdde så starkt, kunde det bidra till att tanken på en folkhögskolevistelse förverkligades. Också uppgav inte mindre än 63,2 % (3210 av 5073) av de elever, som deltog i 1946/47 års elevundersökning,

att de hyst planer på yrkesbyte eller vidareutbildning, redan när ansökan om inträde ingavs, och ytterligare 9,9 % (500 av 5073) meddelade, att sådana planer vaknat till liv hos dem under kursen. Endast 26 % (1363 av 5073) avsåg sålunda att återgå till sin tidigare verksamhet. De som avsåg att före yrkesbytet genomgå egentlig yrkesutbildning (häri inräknat de, som siktade mot en högre befattning inom sitt tidigare yrkesområde) var i betydande majoritet; de uppgick till 3271, medan 439 planerade omedelbart yrkesbyte.

En tids vistelse vid en folkhögskola innebär givetvis ett visst meritvärde för den, som ämnar söka sig över till en ny levnadsbana. Emellertid är det rimligt, om en arbetsgivare, exempelvis på det merkantila området, som söker en arbetskraft för mera speciella uppgifter, ger företräde åt den av de anställningssökande, som utöver en folkhögskolekurs har genomgått något års specialutbildning, och låter den stå tillbaka, som tillbringat hela den motsvarande tiden på en folkhögskola. I insikt härom är den ungdom, som syftar till omedelbart yrkesbyte, föga angelägen att genomgå mer än en

Tab. 27. Folkhögskoleelevernas yrkes- och utbildningsplaner vinterkursen 1946/47 (planernas art och tidpunkten för deras uppgörande).

Plan nr	Eleven planerade att efter folkhögskolekursen	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
		I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
1 a	Byta yrke (planen uppgjord före kursens början)	157 (10,4)	109 (6,2)	36 (5,6)	21 (2,0)	3 (4,1)	1 (2,0)	327 (6,4)
1 b	Byta yrke (planen uppgjord efter kursens början)	41 (2,7)	33 (1,9)	19 (2,9)	16 (1,6)	1 (1,3)	2 (3,9)	112 (2,2)
2 a	Genomgå egentlig yrkesutbildning (planen uppgjord före kursens början) ..	743 (49,4)	932 (52,9)	383 (59,1)	742 (71,8)	51 (68,9)	32 (62,7)	2883 (56,8)
2 b	Genomgå egentlig yrkesutbildning (planen uppgjord efter kursens början) ..	69 (4,6)	80 (4,5)	90 (13,9)	126 (12,2)	12 (16,2)	11 (21,6)	388 (7,7)
—	Varken byta yrke eller genomgå egentlig yrkesutbildning	496 (32,9)	607 (34,5)	120 (18,5)	128 (12,4)	7 (9,5)	5 (9,8)	1363 (26,9)
	Summa:	1506 (100,0)	1761 (100,0)	648 (100,0)	1033 (100,0)	74 (100,0)	51 (100,0)	5073 (100,0)

kurs vid folkhögskola. I tab. 27 avspeglar sig detta förhållande i med högre årskurs fallande siffror för planerna 1 a och 1 b. Samtidigt härmed stiger siffrorna för dem, som siktar fram mot fortsatt utbildning (planerna 2 a och 2 b). Det rör sig i det senare fallet om elever, som vid inträdet till en yrkesutbildningsanstalt måste räkna med konkurrens från ungdom med realexamen eller studentexamen och som alltså måste skaffa sig en så god kunskapsgrund som möjligt. I tredje årskursen utgjorde dessa elever inte mindre än 84,8 % (106 av 125) av hela elevantalet.

Tab. 28 redovisar arten av den planerade utbildningen eller det avsedda studiemålet för den del av eleverna, som vid undersökningen uppgav sig ämna bedriva ytterligare studier efter folkhögskoletidens slut. Som synes var de manliga eleverna i första och andra årskursen i mycket stor utsträck-

Tab. 28. Folkhögskoleelevernas yrkes- och utbildningsplaner vinterkursen 1946/47 (i planerna ingående utbildning eller studiemål).

Anm. Den procentuella andelen är uträknad i förhållande till antalet elever med utbildnings- eller studieplaner, ej i förhållande till totala antalet elever.

Nr	I planerna ingående utbildning (studiemål)	Antal elever (procentuell andel inom parentes)						Summa (Totalt)
		I M	I Kv	II M	II Kv	III M	III Kv	
1	Lantbruksutbildning	411 (50,6)	13 (1,3)	170 (35,9)	— (—)	4 (6,4)	— (—)	598 (18,3)
2	Teknisk utbildning	138 (17,0)	— (—)	72 (15,2)	— (—)	17 (26,9)	— (—)	227 (6,9)
3	Läroarbetsutbildning	59 (7,3)	253 (25,0)	88 (18,6)	234 (26,9)	14 (22,2)	15 (34,9)	663 (20,2)
4	Polisutbildning	52 (6,4)	— (—)	28 (5,9)	— (—)	2 (3,2)	— (—)	82 (2,5)
5	Socialutbildning (vid socialinstitut)	30 (3,7)	8 (0,8)	36 (7,6)	19 (2,2)	19 (30,1)	9 (20,9)	121 (3,7)
6	Sjuksköterskeutbildning ...	— (—)	475 (46,9)	— (—)	445 (51,3)	— (—)	10 (23,2)	930 (28,4)
7	Annan vårdutbildning	— (—)	198 (19,6)	— (—)	131 (15,1)	— (—)	3 (7,0)	332 (10,1)
8	Realexamen ...	22 (2,7)	26 (2,6)	19 (4,0)	10 (1,2)	4 (6,4)	2 (4,7)	83 (2,8)
9	Studentexamen ..	13 (1,6)	2 (0,2)	13 (2,9)	3 (0,3)	2 (3,2)	1 (2,3)	34 (1,0)
10	Utbildning eller studiemål av annan art	87 (10,7)	37 (3,6)	47 (9,9)	26 (3,0)	1 (1,6)	3 (7,0)	201 (6,1)
	Summa:	812 (100,0)	1012 (100,0)	473 (100,0)	868 (100,0)	63 (100,0)	43 (100,0)	3271 (100,0)

ning inställda på utbildning inom jordbrukets område (inom dessa årskurser 581 av de 1285 eleverna, alltså 45,2 %). Elever med sådana planer torde i regel inte fortsätta i tredje årskurs, och gruppen utvisade — liksom den lilla kategorien aspiranter på polismannayrket — en med högre årskurs fallande linje. De övriga grupperna, d. v. s. de som förberedde sig för inträde vid seminarium, socialinstitut eller tekniskt institut, visade i gengäld ökad frekvens i de högre årskurserna, liksom också de små kategorier, som inriktat sig på real- eller studentexamen. I tredje årskursen, där 63 av de 74 manliga eleverna hade planlagt vidare utbildning, siktade sålunda 50 på något av dessa tre utbildningsalternativ.

Bland de kvinnliga eleverna med utbildningsplaner intog seminarieaspiranterna en ännu något större plats än bland de manliga, medan inslaget av dem, som förberedde sig för socialinstitut, var något mindre. Den dominerande gruppen utgjordes emellertid av dem, som förberedde sig för sjuksköterskeyrket. Dessa utgjorde 48,4 % (930 av 1923) av samtliga kvinnliga elever med utbildningsplaner och 32,7 % (930 av 2845) av totalantalet kvinnliga elever. Lägges härtill de som förberedde sig för andra vårdyrken, exempelvis inom åldrings- och barnvården, stiger siffrorna till 66,1 % (1262 av 1923), respektive 44,4 % (1262 av 2845). Beträffande dessa grupper är emellertid att märka, att de i förhållande till totalantalet kvinnliga elever inte företer en genom samtliga årskurser stigande kurva. För sjuksköterskeaspiranterna stiger den procentuella andelen något från första till andra årskurs men sjunker avsevärt i tredje årskurs, och för aspiranterna till andra vårdyrken nås maximum redan i första årskurs. Tydligt finns inom denna kategori av utbildningssökande en önskan att i görligaste mån begränsa tiden för den förberedande utbildningen. — På rent teoretiska studiemål (real- eller studentexamen) är flickorna tydligt ännu mindre inriktade än pojkarna.

När det gäller utbildningsplanernas art företedde de olika skolorna inte mera betydande skillnader. För de manliga eleverna var dock inslaget av aspiranter på jordbruksutbildning obetydligt vid stockholmsskolorna och vid vissa rörelseskolor men relativt stort vid bygdeskolor i jordbruksdistrikt. Höga procenttal nåddes sålunda vid Önnestad (67,7 %), Västerhaninge (63,3 %; främst var trädgårdsutbildning åsyftad), Tomelilla (60 %), Molkom (55,2 %) och Bräkne-Hoby (52,6 %). För de kvinnliga eleverna var inslaget av sjuksköterskeaspiranter likaledes särskilt stort vid vissa skolor, såsom Edelvik (54,5 %), Birkagården (51,2 %) och Härnösand (50,0 %). För aspiranterna till seminarium, där andelen här anges i förhållande till summan av manliga och kvinnliga elever, nåddes relativt höga procentsiffror vid Mellansel (48,8 %), Sunderbyn (22,8 %), Kalix (22,3 %) och Södra Vätterbygden (22,3 %). Att märka är, att de här anförda procenttalen återger utbildningsaspiranternas andel i det totala antalet elever, inte i an-

talet elever med utbildningsplaner (som i tab. 28). Om det senare antalet hade lagts till grund, skulle betydligt högre procenttal ha nåtts.

I ingressen till detta kapitel nämndes, att kommissionen genom utfrågning av äldre elever önskat bilda sig en uppfattning om den betydelse, folkhögskolans undervisning har för de elever, som efter vistelsen vid skolan genomgår utbildning för visst yrke, men att denna speciella undersökning inte kunnat slutföras. Något må dock här nämnas om de upplysningar, som de tillfrågade lämnade om sig själva.

105 f. d. elever besvarade de frågor, som var upptagna på försöksundersökningens blankett. Av dessa hade närmare två tredjedelar redan vid ankomsten till skolan haft bestämda planer på yrkesutbyte eller vidareutbildning. Den utbildning, som utövat den starkaste lockelsen, var för de manliga elevernas del den tekniska och för de kvinnliga elevernas vidkommande sjuksköterskeutbildningen. Andra elever hade varit inriktade på en framtid som agronom, lärare, kamrer, socialtjänsteman, präst, officer, underofficer eller liknande. Ungefär två tredjedelar hade kommit att förverkliga sina planer och ytterligare ett antal hade genomfört annan utbildning än den avsedda.

Av dem, som hade haft planer på vidareutbildning men som icke alls eller endast delvis hade fullföljt dessa planer, innehade en del anställning som verkmästare, kontorister, ombudsmän eller dylikt. De övriga återfanns som kroppsarbetare — ofta i en anställning som fordrade viss yrkeskunskap — eller, i fråga om de kvinnliga eleverna, som hemmafruar. Bland de elever, som icke alls hade inriktat sig på yrkesbyte eller vidareutbildning, befann sig åtskilliga »hemmasöner», som väntade på att få övertaga faderns lantbruk eller som vid utfrågningstillfället redan hade övertagit det.

Materialet bör kunna tillåta den slutsatsen, att folkhögskolan för begåvade och starkt ambitiösa elever erbjuder en värdefull hjälp i strävandena att nå fram till mera kvalificerade arbetsuppgifter. Härom vittnar också vissa av de uttalanden, som återges i bil. 7.

Elevernas ekonomiska belägenhet

Att anskaffa ett särskilt undersökningsmaterial, ägnat att belysa folkhögskoleelevernas ekonomiska belägenhet, har kommissionen icke funnit påkallat, då tilldelandet av statliga stipendier till obemedlade och mindre bemedlade elever ger en viss föreställning om frekvensen av elever med svag ekonomi. Tab. 29, som för annat ändamål sammanställts inom skolöverstyrelsen, redovisar sålunda de stipendieberättigade elevernas procentuella

Tab. 29. Stipendiater och stipendiebelopp vid folkhögskolorna.

Verksamhetsår	Kurs	Antal elever			Stipendia- ter i % av totala elevanta- let	Stipendiebelopp	
		Totalt	Stipendie- sökande	Stipen- diater		Totalt	Pr elev och månad i ge- nomsnitt
1945/46	VK	5573	4010	3416	61,3	1 011 900	55 å 56
	F VK	629	—	—	—	39 100	—
	SK	1365	988	866	63,4	173 600	57 å 58
	F SK	26	—	—	—	1 400	—
1946/47	VK	5768	4347	3964	68,7	1 496 700	69 å 70
	F VK	1005	—	—	—	93 400	—
	SK	1494	1084	1014	67,9	244 300	69 å 70
	F SK	25	—	—	—	2 400	—
1947/48	VK	5971	4559	4231	70,9	1 590 200	71 å 72
	F VK	1152	—	—	—	99 900	—
	SK	1664	1211	1124	67,5	270 200	69 å 70
	F SK	44	—	—	—	3 000	—
1948/49	VK	6326	4785	4435	70,1	1 663 500	71 å 72
	F VK	1168	—	—	—	100 600	—
	SK	1865	1338	1239	66,4	291 500	68 å 69
	F SK	53	—	—	—	4 000	—
1949/50	VK	6433	5060	4608	71,6	1 736 700	70 å 71
	F VK	1493	—	—	—	131 800	—
	SK	1960	1426	1371	69,9	332 800	70 å 71
	F SK	79	—	—	—	4 600	—

Anm. Antalet stipendiesökande och stipendiater vid fortsättningskurserna har icke an-
tecknats. — Stipendiernas maximibelopp höjdes från och med verksamhetsåret 1946/47
från 75 till 90 kronor. Samtidigt gavs begreppet »mindre bemedlad elev» en något vidare
tolkning.

andel i det totala elevantalet samt genomsnittliga stipendiebeloppet per elev
och månad, allt för de fem verksamhetsåren 1945/46 till 1949/50.

Stipendietilldelningen till folkhögskolans elever regleras genom Kungl.
Maj:ts kungörelse 1934: 399 (ändringar 1945: 569 och 1947: 382). Det maxi-
mala stipendiebeloppet är 90 kronor (undantagsvis 115 kronor) per månad,¹
vilket belopp tilldelas helt obemedlad elev. I övrigt tillämpas en glidande
skala, varvid enligt skolöverstyrelsens anvisningar ett grundbelopp skall
fastställas med hänsyn till föräldrarnas beskattningsbara inkomst och antal
barn utöver sökanden (för sökande, vars ekonomi är skild från föräldra-
hemmets, skall hänsyn tagas till det bidrag, som han under kursvistelsen
skäligen kan förmodas erhålla från hemmet). Detta grundbelopp kan sedan
undergå viss ökning (om föräldrarna är skuldsatta, om eleven har avsevärda
reskostnader o. d.) eller minskning (om föräldrarna eller eleven har för-
mogenhet, om eleven under kursen bor i sitt hem eller erhåller stipendium
från annat håll o. d.). Lägsta stipendiebelopp är 5 kronor per månad. — Det
må nämnas, att den beräkning av stipendiebeloppen, som skolöverstyrelsen

¹ I 1952 års statsverksproposition föreslogs detta belopp höjt till 105 (undantagsvis
125) kronor. Riksdagen beslöt i enlighet med propositionen.

utför sedan skolstyrelserna ingivit förslag, icke är bindande för dessa senare annat än i fråga om det totala stipendiebelopp, som skall utgå till varje särskild skola. Emellertid är skolstyrelsernas möjligheter att avvika från överstyrelsens beräkningar i realiteten icke stora.

Under de fyra verksamhetsår med oförändrade stipendievillkor, som omfattas av tabellen, har de stipendieberättigade elevernas andel av det totala elevantalet hållit sig i stort sett konstant. Maximum är sålunda vid vinterkurs 71,6 % och vid sommarkurs 69,9 %, minimum vid vinterkurs 68,7 % och vid sommarkurs 66,4 %. Att procentsiffran genomgående är något lägre vid sommarkurs än vid vinterkurs torde bero dels på att vissa s. k. husmoderslinjer vid sommarkurserna besöks av elever från sådana socialmiljöer, varifrån folkhögskolan eljest icke brukar erhålla något nämnvärt antal elever (företagarmiljö, högre tjänstemannamiljö), dels på att en och annan elev, som ämnar fortsätta i samma årskurs av vinterkursen, avstår från att söka stipendium under sommarkursen för att icke riskera en avsevärd reduktion av stipendiet under vinterkursen. — För fortsättningskurserna har antalet stipendiater icke noterats. Siffrorna vore dock av mindre intresse, då det här rör sig om elever ur närmast föregående vinter-, respektive sommarkurs.

Den år från år fortgående ökningen av det totala stipendiebeloppet beror helt på ökningen av elevantalet. Genomsnittsbeloppet per elev och månad har däremot legat i stort sett oförändrat under fyraårsperioden (beloppet har i tabellen icke angetts med full precision, då endast ett representativt urval av skolor har legat till grund för denna del av sammanställningen). Beloppets avsevärda storlek, 75 à 80 % av maximibeloppet, ger vid handen, att stipendiaterna icke är jämnt fördelade längs stipendieskalan utan att en betydande övervikt föreligger för sådana, som kan betecknas som obemedlade eller endast obetydligt bemedlade. För större delen av de stipendieberättigade eleverna är alltså det statliga bidraget av avgörande betydelse för deras möjligheter att genomföra vistelsen vid skolan.

De kostnader, som för elevernas del är förknippade med vistelsen vid folkhögskolan och för vilkas bestridande de obemedlade och obetydligt bemedlade eleverna främst är hänvisade till det statliga stipendiet, är framför allt kostnaderna för undervisningsmateriel, inackorderingsavgift och — i förekommande fall — undervisningsavgift. Härtill kommer resekostnaderna, som ofta är obetydliga men som för elever, vilkas hemort är belägen långt från skolorten, kan bli avsevärda, särskilt under vinterkursen med dess uppdelning i terminer. Av de tre först nämnda utgiftsposterna torde kostnaderna för undervisningsmateriel bära beräknas till 75 à 100 kronor (för elev som deltar i textil slöjd betydligt mera, förslagsvis 200 kronor). Inackorderingsavgiften växlade vinterkursen 1950/51 mellan 74 och 135 kronor per månad (tab. 30; i tabellen ingår icke de två skolor i Stockholm,

som saknar internat). Åtskilliga skolor uppgav, att en höjning av inackorderingsavgiften skulle komma att ske verksamhetsåret 1951/52, och vid en skola var avgiften redan vid sommarkursen 1951 140 kronor per månad. Undervisningsavgift, slutligen, förekommer (tab. 31) vid några landstingsägda och flertalet övriga skolor, och vid 7 skolor upptogs vinterkursen 1950/51 100 kronor per elev och kurs som avgift av denna art. Vid somliga skolor beviljas obemedlade elever befrielse från eller nedsättning av avgiften. Vid sommarkurs är avgiften oftast något lägre än vid vinterkursen.

I en kalkyl över dessa kostnaders betydelse för eleven är det nödvändigt att lämna resekostnaderna åsido och endast ta hänsyn till de kostnader, som kan betecknas som fasta, alltså avgifterna för undervisningsmateriel, för inackordering och för undervisning. Vid en 22-veckorskurs kan dessa kostnader, enligt vad ovan sagts, beräknas till i gynnsammaste fall $(75 + 5,25 \times 74 + 0 =)$ 463 kronor eller 22 kronor per vecka, i ogynnsammaste fall $(200 + 5,25 \times 135 + 100 =)$ 1008 kronor eller 46 kronor per vecka. De fasta kostnaderna är inte helt proportionella mot kursens längd, men avvikelserna från dessa veckokostnadsbelopp torde icke vara särskilt stora vid kurser av

Tab. 30. Folkhögskolornas inackorderingsavgifter vinterkursen 1950/51.

Avgift per månad (i kronor)	Antal skolor				
	Lg	L	LR	R	S:a
74—79	1	1	—	—	2
80—89	8	—	—	1	9
90—99	16	1	—	—	17
100—109	5	2	1	1	9
110—119	3	5	2	4	14
120—129	1	2	4	2	9
130—135	—	1	2	5	8
Summa:	34	12	9	13	68

Anm. Två skolor hade icke anordnat internat. Från en skola (Malung) erhöles icke uppgift.

Tab. 31. Folkhögskolornas undervisningsavgifter vinterkursen 1950/51.

Avgift per kurs (i kronor)	Antal skolor				
	Lg	L	LR	R	S:a
0	21	3	3	—	27
15	1	—	—	—	1
20—35	6	—	2	1	9
40—55	6	2	3	1	12
60—75	—	5	2	4	11
80—95	—	2	—	1	3
100	—	1	—	6	7
Summa:	34	13	10	13	70

Anm. Från en skola (Malung) erhöles icke uppgift.

annan längd. Som bidrag till kostnadernas bestridande har helt obemedlad elev som statsstipendium hittills erhållit (90: 30 =) 3 kronor per dag, d. v. s. 21 kronor per vecka. I gynnsammaste fall har stipendiet alltså i det närmaste kunnat täcka alla hans fasta kostnader, i ogynnsammaste fall icke fullt hälften. I det senare fallet har den obemedlade eleven haft att enbart för de fasta kostnaderna själv svara för ett belopp överstigande 500 kronor; icke statliga stipendier har möjligen kunnat något minska beloppet.

Det står därmed klart, att ekonomiska faktorer stundom kan avsevärt försvåra genomgåendet av en folkhögskolekurs. Det vore därför önskvärt, dels att elevernas fasta kostnader kunde nedbringas något, dels att stipendiebeloppen kunde justeras uppåt och jämväl innesluta resebidrag. För att åstadkomma en sänkning av elevernas avgifter kunde man överväga införandet av fri undervisningsmateriel, subvention av skolornas internatverksamhet samt förbud mot upptagande av undervisningsavgift. Av dessa vägar synes den förstnämnda icke alls böra beträdas, då den sannolikt skulle föra med sig en inom folkhögskolan icke önskvärd normering av läroböckerna. En subvention i indirekt form av internatverksamheten förordar kommissionen såtillvida, som statsbidrag till uppförande av — bland annat — elevbostäder i annat sammanhang (åttonde kapitlet) föreslås. Att som villkor för statsbidrag till skolornas driftskostnader stipulera att undervisningen skall vara kostnadsfri, bör vara görligt, om statens bidrag för detta ändamål blir tillräckligt stort för att göra skolorna oberoende av undervisningsavgifterna (jämför tab. 37). Kommissionen förutsätter, att detta förhållande framtiden kommer att inträda, och föreslår därför, att i stadgan inrymmes en bestämmelse om att all undervisning vid folkhögskolan skall vara kostnadsfri.

Beträffande stipendiesystemets framtida utformning finner kommissionen det motiverat att anknyta sin framställning till det *Betänkande och förslag angående studiehjälperksamheten vid de allmänna läroverken m. fl. statliga och statsunderstödda läroanstalter*, som år 1949 avgavs av studielånenämnden (SOU 1949: 41). I detta betänkande diskuterades utförligt de principer, som generellt bör iakttagas vid konstruktionen av olika slag av studiehjälper, och detaljförslag framlades beträffande storleken av de studiebidrag, stipendier och resebidrag, som enligt nämndens mening borde utgå till behövande elever vid olika skoltyper. Härvid indelade nämnden de olika elevkategorierna i ett antal huvudgrupper, sammanställda främst på grundval av den beräknade längden av studietiden (eleverna vid vissa fackutbildningsanstalter fördes av andra orsaker till separata grupper). Till en kategori (grupp A) hänfördes sålunda elever med minst tvåårig studietid, till en annan (grupp B), elever med en studietid av mer än fyra månaders men mindre än två års längd. I grupp A skulle enligt nämndens förslag ingå bl. a. eleverna vid allmänna läroverk och liknande skolor, i grupp B bl. a.

folkhögskolans elever. Nämnden förutsatte, att den ekonomiska påfrestningen skulle bli störst för de föräldrar, som beredde sina barn en flerårig skolgång, och konstruerade därför sitt förslag till studiehjälp så, att större förmåner skulle utgå inom grupp A än inom grupp B. Till båda grupperna skulle visserligen kunna utgå såväl ett icke behovsprövat studiebidrag som ett behovsprövat stipendium (därtill resebidrag för inackorderad elev), men det förra sattes till ett lägre belopp per månad för folkhögskoleelev (25 kronor; höjning till 40 kronor möjlig) än för läroverkselev (50 kronor); därtill tillerkändes läroverkselev men icke folkhögskoleelev rätt till bidrag till kostnaderna för dagliga resor och för måltid utanför hemmet, bådadera utan behovsprövning. För det behovsprövade stipendiet sattes däremot samma maximibelopp för båda grupperna, nämligen 75 kronor per månad. Vid behovsprövningen skulle samma normer följas inom båda grupperna, och härvid borde tillämpas ett av nämnden utarbetat system. Enligt detta skulle för varje elev fastställas ett behovstal (med plus- eller minusvärde) för vardera av fem olika behovsfaktorer, nämligen föräldrarnas inkomster, föräldrarnas skulder, föräldrarnas förmögenhet i relation till antalet barn, elevens eget disponibla kapital samt från annat håll bekommet bidrag. De olika behovstalen skulle sammanräknas till ett sluttal, som direkt anvisade stipendiebeloppet i en s. k. sluttabel. Minsta utgående stipendiebelopp skulle bli 10 kronor per månad.

Kommissionen har funnit studielänenämndens principresonemang beaktansvärt men icke hållbart, i vad det angår folkhögskoleelevernas inplacering i det uppgjorda gruppsystemet. Nämnden förutsätter nämligen, att folkhögskoleeleverna i likhet med läroverkseleverna som regel litat till sina föräldrar, då det gäller att bestrida kostnaderna för skolvistelsen, och den lägger därför så gott som helt föräldrarnas förmögenhets- och inkomstsituation till grund för sin konstruktion av studiehjälpen, också när det gäller folkhögskolans elever. Den nämnda förutsättningen är emellertid klart ohållbar för en stor del av de ungdomar, som besöker folkhögskolan. Visserligen synes det fortfarande vara vanligt inom den jordbrukande befolkningen, att den vuxna ungdomen bildar en ekonomisk enhet tillsammans med föräldrarna; utvecklingen går dock snabbt i den riktningen, att bondeungdomen avlönas för sin medverkan i arbetet på föräldrarnas gård. Den ekonomiska självständighet, som de därmed vinner, medför för dem den nackdelen, att föräldrarna icke anser sig skyldiga att bekosta deras uppehälle under tider, då de icke är i arbete på gården. För dessa elever är föräldrarnas ekonomiska situation sålunda i verkligheten en ovidkommande faktor, och även om föräldrarna i många fall trots allt kan vara beredda att bistå sina vuxna barn ekonomiskt under dessas folkhögskolevistelse, gäller detta långtifrån generellt. Inom industriarbetarkretsar torde det redan höra till undantagen, att söner och döttrar, som en gång gett sig ut i förvärvslivet, anses kunna

ställa krav på föräldrarna, att dessa skall lämna dem ekonomisk hjälp till fortsatta studier. Kommissionen har sig också bekant, att vid vissa skolor, som främst rekryteras från industriarbetarkretsar, praktiskt taget samtliga elever betraktar sig som ekonomiskt självständiga i förhållande till föräldrarna. Studielånenämnden har visserligen observerat förekomsten vid folkhögskolorna av elever med från föräldrarna skild ekonomi, men den har behandlat dessa fall som undantagsfall. Kommissionen kan på denna punkt icke ansluta sig till nämndens bedömning. Därav följer, att den icke heller kan godta de slutsatser i fråga om den lämpliga konstruktionen av folkhögskoleelevernas stipendier, som nämnden har dragit. — I detta sammanhang må ytterligare påpekas nämndens förbiseende av att en del folkhögskoleelever har en längre studietid än två år.

På de grunder, som här anförts, finner kommissionen det sannolikt, att ett helt nytt system för stipendiegivningen till folkhögskolans elever framdeles måste byggas upp, ett system som främst grundar sig på elevernas egen ekonomiska situation, icke på deras föräldrars. Måhända vore det dock för tidigt att nu aktualisera detta reformkrav. Kommissionen är därför beredd att övergångsvis acceptera sådana studiehjälpsbestämmelser, som minskar — ehuru de icke upphäver — det inflytande på studiehjälpens belopp, som föräldrarnas ekonomi för närvarande utövar. Minimikravet måste härvid vara, att folkhögskolans elever icke ställes inför oförmånligare studiehjälpsvillkor än läroverkseleverna.

Kommissionens hemställer sålunda, att studielånenämndens förslag modifieras därhän, att också folkhögskolans elever blir berättigade att erhålla dels ett icke behovsprövat studiebidrag på 50 kronor, dels ett behovsprövat stipendium på högst 75 kronor, allt per månad. Stipendieberättigad inackorderad elev bör därtill kunna utfå resebidrag efter samma grunder som dem, som kan komma att fastställas för läroverkseleverna (enligt studielånenämndens förslag skall detta bidrag utgå med kostnaden för högst fyra resor per år mellan hemorten och skolorten, sedan 15 kronor per resa avdragits). Resebidraget bör utgå, oavsett om den skola, som eleven besöker, är belägen i hans hemlän eller icke; kommissionen har i annat sammanhang klargjort, att den ungdom, som söker sig till andra skolor än hemortens, oftast har fullt bärande skäl härför. Övriga förmåner, som av nämnden föreslås skola tillkomma läroverkseleverna (bidrag till dagliga resor och till måltider utanför hemmet), förefaller däremot mindre väsentliga för folkhögskoleelevernas vidkommande; deras syfte torde i förekommande fall enklare kunna uppnås genom att en viss marginal hålles öppen för jämkning uppåt av stipendiebeloppet.

En dylik jämningsmöjlighet bör också innefatta rätten till ett överskridande av stipendiets maximibelopp, då det gäller elev, vars inackorderingskostnader avsevärt överstiger kostnaderna för inackordering i elevhem. Så-

dan rätt föreligger redan nu, och studielånenämnden har utgått från att den skall bestå. Skulle det emellertid anses, att den övre gräns för stipendiebeloppet, som föreslagits för läroverkselevernas del, icke under några omständigheter bör få överskridas för folkhögskoleelevernas vidkommande, och skulle det därtill göras gällande, att inackorderingen i elevhem innebär en betydande ekonomisk förmån för folkhögskoleeleverna, vill kommissionen dock icke ställa sig helt avvisande till tanken, att maximibeloppet kunde sättas till 75 kronor per månad endast för de elever, som icke vore inackorderade i elevhem, medan det för övriga elever fastställdes till ett något lägre belopp, exempelvis 60 kronor per månad. Till den senare kategorin borde då också hänföras elev, som under skolvistelsen hade tillfälle att bo i föräldrahemmet eller för vilken skolan ombesörjde inackordering mot samma avgifter som dem, som elevhemmet skulle ha betingat sig. — Likaledes finner kommissionen det nödvändigt, att — vilket också föreslagits av studielånenämnden — särbestämmelser alltjämt finnes för de stipendiesökande, beträffande vilka det är uppenbart, att deras ekonomi bör betraktas som helt skild från föräldrarnas. Vad nämnden föreslagit på denna punkt anser kommissionen vara präglad av någon snävhet; den avstår dock från detaljdiskussion av frågan.

Kommissionen har ovan utgått från de belopp för studiebidrag och stipendier, som år 1949 föreslogs av studielånenämnden. Därmed har den icke velat utsäga, att den finner dessa belopp utan vidare godtagbara i dagens prissituation. Det väsentliga har för kommissionen varit att hävda, att villkoren för studiehjälp icke bör vara ofördelaktigare för folkhögskoleeleverna än för läroverkseleverna.

Då kommissionen funnit sig övergångsvis böra acceptera en viss anknytning till föräldrarnas ekonomi också vid prövningen av folkhögskoleelevernas ekonomiska belägenhet, har den jämväl ansett sig böra granska de behovstabeller, som uppgjorts av studielånenämnden. Den har därvid icke kunnat undgå att iakttaga, hur kraftigt även mycket begränsade föräldrainkomster enligt dessa tabeller skulle påverka stipendiernas storlek. Sålunda skulle exempelvis en stipendiesökande, som icke har syskon under 18 år och vars föräldrar icke har en »överskjutande skuld» på minst 3000 kronor, vara helt utestängd från möjligheten att erhålla maximalt stipendium, så snart föräldrarnas beskattningsbara inkomst per år överstege 120 kronor. Då på detta sätt verkande reduktionsregler måste anses klart obilliga, förutsätter kommissionen, att tabellerna underkastas en genomgripande revision, innan de läggs till grund för ett slutgiltigt förslag.

På ytterligare en punkt torde studielånenämndens förslag böra bli föremål för fortsatta överväganden. Nämnden framhåller, att den omständigheten, att den stipendiesökandes föräldrar äger ett visst kapital, icke bör leda till någon större reduktion av stipendiebeloppet, när kapitalet helt är

bundet i jordbruk eller annan rörelse och sålunda icke kan disponeras för att täcka utgifter för konsumtionsändamål. Den diskuterar olika sätt att komma tillrätta med detta problem och föreslår »av praktiska och billighetsskäl» att sådant kapital endast till hälften skall räknas som förmögenhet. Kommissionen vill ifrågasätta, om icke ett ännu lägre förmögenhetsvärde borde tillämpas i dessa fall. Även kunde det övervägas, huruvida icke nedsatt förmögenhetsvärde borde beräknas också för kapital som är bundet i bostadshus, åtminstone i sådana av enfamiljstyp. Flertalet ägare av dylika hus är nämligen så hårt pressade av amorteringar, att de i realiteten icke har större möjligheter än de helt förmögenhetslösa att åtaga sig utgifter utöver de löpande.

Slutligen vill kommissionen uttala sin tillfredsställelse över att studielånenämnden icke förordat ett bibehållande av den nu gällande bestämmelse, enligt vilken endast elev, som uppnått viss ålder, är berättigad till stipendium. Kommissionen anser nämligen, att inom folkhögskolan liksom inom övriga skolformer samma åldersgräns skall vara kvalificerande för inträde och för erhållande av stipendium.¹

Elevernas möjligheter till återanställning efter folkhögskolevistelsen

Den del av folkhögskolans elever, som avser att efter skolvistelsen bedriva fortsatta studier eller att genomgå yrkesutbildning av ett eller annat slag, är — som klarlagts i ett tidigare avsnitt — mycket betydande. Emellertid är det möjligt, att anställningsvillkoren på arbetsmarknaden har kommit att accentuera denna tendens och att inslaget av sådan ungdom, som söker skolan främst för att vinna ökad allmänbildning, skulle vara större, om eleverna kunde känna sig förvissade om att de efter skoltidens slut kunde återfå sin tidigare arbetsanställning.

Kommissionen håller det nämligen för sannolikt, att icke så få unga, som verkligen önskar genomgå en folkhögskolekurs, finner sig nödsakade att redan på ett tidigt stadium skrinlägga sina planer härpå — alternativt återta en redan ingiven anmälan — därför att arbetsgivaren vägrar dem erforderlig ledighet. Denna inställning hos arbetsgivaren torde framför allt sådana unga möta, som redan förvärvat en viss erfarenhet inom ett yrke och för vilka arbetsgivaren därför endast med någon svårighet kan finna ersättare. Om de icke kan hävda, att en genomgången folkhögskolekurs skulle vara till direkt nytta i deras fortsatta verksamhet på arbetsplatsen, kommer deras önskan att erhålla ledighet för skolvistelse i

¹I proposition till riksdagen den 4 april 1952 hemställde Kungl. Maj:t om bifall till ett studiehjälpssystem, i huvudsak överensstämmande med det av studielånenämnden föreslagna. Riksdagen uppsköt behandlingen av ärendet till höstsessionen.

konflikt med arbetsgivarens intresse av att utan avbrott få behålla och eventuellt vidare yrkesutbilda sin personal. De kan därmed bli ställda inför valet att antingen stanna kvar i sin tjänst eller att säga upp sin anställning, och det är förstaeligt, om de då avstår från att fullfölja planerna på folkhögskolevistelse. Bland de unga med anställning inom industri, handel, allmän tjänst och liknande områden, som verkligen kommer till folkhögskolorna, blir därmed inslaget relativt starkt av sådana, som önskar förbereda en övergång till annat yrke eller som står obeslutsamma eller förhållandevis likgiltiga inför yrkesvalet, medan de rent allmänbildningssökande, d. v. s. sådana som avser att återvända till sin tidigare arbetsplats, blir svagare representerade.

Kommissionen kan inte förebringa bindande bevisning för sin uppfattning, att ett avsevärt antal unga människor tvingas att avstå från en planerad folkhögskolevistelse, därför att ledighet från arbetsanställning vägras dem. De fall, då en anställd utröner sin arbetsgivares inställning till en eventuell ansökan om ledighet för folkhögskolevistelse, innan han sänder in sin anmälan till en skola, kommer endast i undantagsfall till skolornas kännedom, då resultatet har blivit avslag. Emellertid förekommer det, att en anställd sänder in anmälan till skolan och först därefter söker utverka ledighet från sin anställning. Om detta då vägras honom, måste han för att inte förlora anställningen återta sin anmälan. Det händer, att anledningen till återtagandet i sådant fall meddelas till skolan. Det förekommer också, att en rektor vänder sig till vederbörande för att få veta orsaken till återtagandet, då denna inte har uppgivits, och därmed blir underrättad om sammanhanget.

Vid en förfrågan, som kommissionens folkhögskoledelegation i oktober 1951 riktade till samtliga folkhögskolerektorer, meddelade också åtskilliga av dessa, att de personligen kände till sådana fall som de ovan antydde. Flera av de tillfrågade preciserade sina upplysningar genom att ange den eller de arbetsgivare, som hade vägrat ledighet. Några rektorer bedömde rentav företeelsen som mycket omfattande. Även de, som icke uttalade sig om frekvensen av ledighetsvägran, anslöt sig till den principiella bedömning av frågan, som kommissionen här ovan givit uttryck för och som relaterades i skrivelsen.

Ovanstående uppläggning av problemet hänför sig i första hand till ett arbetsmarknadsläge med knapphet på arbetskraft. Det är givet, att man i ett läge, då knappheten i stället gällde tillgången på arbetstillfällen, icke skulle behöva räkna med nämnvärda svårigheter för arbetsgivarna att finna ersättare för dem, som önskade en tids ledighet för folkhögskolevistelse. Men detta skulle icke försätta de anställda i ett gynnsammare läge, då det gällde att utverka ledighet. Tvärtom finge man räkna med att arbetsgivarna då bleve än mindre hågade att ge löfte om återanställning, och många unga skulle betrakta en innehavd anställning som en för-

mån, som de icke under några omständigheter vågade släppa ifrån sig. Bland den yrkesarbetande ungdomen (utanför jordbruket) bleve det därför företrädesvis sådana, som temporärt saknade anställning, som skulle anse sig oförhindrade att söka sig till folkhögskola. — Kommissionen har av personer från industriarbetarmiljö, som besökte folkhögskola under 1930-talets arbetslöshetsår, fått bekräftat, att frånvaron av garantier för återanställning efter folkhögskolevistelsen uppfattades som en mycket allvarlig olägenhet, som en del av de för fortsatta studier intresserade överhuvud icke vågade utsätta sig för.

Vad som här relaterats, gör det sannolikt, att vägrad ledighet från anställning eller utebliven garanti för återanställning är en faktor, som såväl under tider av god arbetstillgång som under arbetslöshetsperioder påverkar de ungas möjligheter att söka sig till folkhögskola. Ur de ungas synpunkt måste förekomsten av denna faktor — liksom av varje annan som fjärrar dem från samhällets bildningsmöjligheter — anses som beklaglig. Men också ur folkhögskolans synpunkt måste den betecknas som icke önskvärd, då den från skolorna främst utestänger sådan ungdom, som önskar komma till skolan icke för att förbereda sig för fortsatt yrkesutbildning utan för att få ta del av den undervisning, som det är folkhögskolans huvuduppgift att meddela, alltså den medborgerliga och personlighetsutvecklande undervisningen. Ävenledes försvårar den uppnåendet av den mera omfattande rekrytering av elever från industriarbetarmiljö, som kommissionen i annat sammanhang har framhållit som eftersträvansvärd.

Kommissionen har därför kommit till den uppfattningen, att frågan om åvägbringande av rättsligt skydd för folkhögskoleelevs arbetsanställning bör övervägas. På denna punkt är opinionen bland skolcheferna icke fullt enhetlig, i det att ett par av rektorerna menar, att författningsbestämmelser med syfte att skapa ett dylikt skydd icke skulle bli effektiva men väl införa ett nytt irritationsmoment i förhållandet mellan arbetsgivare och anställda. Det vida övervägande antalet rektorer anser emellertid skäl tala för att förslag till lagstiftning i detta syfte framläggas. Till dessa skäl hör — utöver vad som ovan anförts — att vägrad återanställning leder till en accentuering av överrörligheten på arbetsmarknaden. Vidare framhålles, att problemet inom en nära framtid kan få betydligt större räckvidd än det just nu har. Härvid åsyftas dels möjligheten av en omkastning i arbetsmarknadsläget, dels den alltmer märkbara tendensen inom såväl statliga som kommunala och enskilda företag att rigoröst tillämpa principen att bevilja ledighet endast för sådana studier, som direkt kan bli den anställde till nytta i hans arbete inom företaget. Ytterligare har anförts, att en författningsbestämmelse om skydd för arbetsanställning också skulle skapa en känsla av trygghet hos sådana unga, som visserligen hoppas kunna utbilda sig för ett mera kvalificerat yrke men som räknar med att

först under folkhögskolevistelsen kunna få klarlagt, huruvida de äger förutsättningar härför. För dessa är det av särskild vikt, att vägen tillbaka till den tidigare anställningen icke är stängd. Slutligen har i detta sammanhang påpekats, att garanterad rätt till återanställning skulle vara en form av kompensation för förlorad arbetsinkomst, vilken kompensation skulle vara så mycket mera värdefull, som det knappast kan komma i fråga att konstruera den samhällseliga studiehjälpen till folkhögskoleeleverna med hänsynstagande till denna viktiga ekonomiska faktor.

Kommissionen är dock icke beredd att på grundval av dessa överväganden framlägga formligt förslag om lagstiftning till skydd för folkhögskoleelevs arbetsanställning. Visserligen förefinnes redan lagstiftning med i viss mån likartat syfte. Härmed åsyftas dels Lag om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. (14 oktober 1939 jämte senare vidtagna ändringar), dels Lag om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m. m. (21 december 1945). Ävenledes kan erinras om 32 § av arbetarskyddslagen (3 januari 1949), enligt vilken arbetsgivare är skyldig att åt minderårig arbetstagare lämna erforderlig ledighet för deltagande i »kurs för religionsundervisning eller sådan yrkes- eller fortsatt skolundervisning, för vilken kostnaden helt eller delvis bestrides av staten eller med kommunala medel». Kommissionen menar dock, att avsevärd tyngd måste tillmätas de betänkligheter, som — enligt vad ovan relaterats — av ett par folkhögskolektorer anförts gentemot tanken på ett utsträckande av denna lagstiftning till att jämväl avse folkhögskolans elever. I varje fall torde ett förslag, vars verkningar icke främst skulle beröra arbetsförhållandena inom skolväsendet utan förhållandet mellan arbetsmarknadens parter, icke böra framläggas av skolkommissionen.

Kommissionen, som anser att det här behandlade problemet måste betecknas som i hög grad aktuellt, inskränker sig därför till att hemställa, att Kungl. Maj:t måtte i annan ordning låta allsidigt utreda frågan om rättsligt skydd för folkhögskoleelevs arbetsanställning.

Folkhögskolans lärare

Utbildning och kompetenskrav

Kravet på studiemeritering

Då rektors- eller ordinarie ämneslärartjänst har blivit ledig, skall enligt nu gällande stadga (35 §) ledigheten kungöras av skolans styrelse. I kungörelsen skall uppges, vilken ämnesgrupp tjänsten företrädesvis skall omfatta, d. v. s. styrelsen skall ange, huruvida den sökande bör äga humanistisk eller matematisk-naturvetenskaplig utbildning. Alternativt kan styrelsen efter att ha inhämtat skolöverstyrelsens godkännande fastställa de särskilda ämnen, vari tjänstinnehavaren företrädesvis bör undervisa. Det åligger den sökande att styrka, att han genomgått erforderlig utbildning. Akademisk examen är härvid icke ett oefftergivligt krav; det heter (31 § 1 mom.) härom, att den sökande skall »genom studier vid universitet eller högskola eller på annat sätt hava förvärvat de insikter, som prövas nödiga för tjänstens rätta skötande». Ansökningarna prövas av skolöverstyrelsen, som bl. a. har att avgöra, huruvida den sökande med hänsyn till arten av sin utbildning kan anses lämplig för befattningen i fråga.

I praktiken har dessa bestämmelser verkat så, att folkhögskolans ordinarie lärartjänster (rektors- och ämneslärartjänster) till största delen kommit att beklädas av personer med akademisk examen (då examen avlagts inom den filosofiska fakulteten, har i regel krävts, att den omfattat minst två av folkhögskolans undervisningsämnen). Som framgår av tab. 32, hämtad (med en mindre korrigerings) från 1941 års lärarlönesakkunnigas betänkande om löne reglering för folkhögskolans lärare (SOU 1949: 50 sid. 47), var detta år 1946 fallet beträffande 173 av de 207 fasta befattningshavarna. Bland de återstående 34 tjänsteinnehavarna fanns flera, som avlagt examen av högskolekaraktär, exempelvis civilekonom- eller civilingenjörs-examen; även en del av agronomerna torde ha tillhört de högskoleexaminerades kategori. Om dem, som redovisat studentexamen som enda studiemerit, torde i samtliga fall ha gällt, att de påbörjat ehuru icke fullföljt akademiska studier. I de fall, då gymnastikdirektörs- eller sjökaptensexamen av skolöverstyrelsen godtagits som behörighetsmeritering, har det rört sig om befattning vid skola, som helt eller delvis varit anordnad som speciallinje (gymnastikledarutbildning, sjömanskap).

Bland lärarna med universitetsexamen ingick 30, som avlagt filosofie

Tab. 32. Folkhögskollärarnas studiemeritering år 1946.

Examina och provår	Rektorer	Ämneslärare	
		fasta	e. o. och vik.
Fil. dr (enbart)	5	7	—
» » och agronom	1	—	—
därav med provår	(2)	—	—
Fil. lic. (enbart)	4	10	6
» » och agronom	1	—	—
» » och civilekonom	—	1	—
» » och folkskollärare	—	1	—
därav med provår	—	(1)	—
Fil. mag. (enbart eller med fil. kand.)	20	42	36
» » och teol. kand.	1	1	—
» » » civilekonom	—	1	—
» » » folkskollärare	—	3	—
därav med provår	(3)	(4)	(2)
Fil. kand. (enbart)	19	33	33
» » och agronom	1	3	2
» » » folkskollärare	4	1	2
» » » bergsskola	—	1	—
därav med provår (1913)	(1)	—	—
Pol. mag. och fil. kand.	1	—	2
» » » » och folkskollärare	—	1	—
Agronom (enbart)	—	12	8
» » och socialinstitut	1	—	—
» » bergsskola	—	1	—
Folkskollärare (enbart)	—	3	—
» » och gymnastikdir.	1	—	—
» » » studentexamen	—	1	—
Teol. kand. (enbart)	5	3	2
» » och fil. kand.	1	1	—
» » » » och musikdir.	1	—	—
därav med provår	—	(1)	—
Studentexamen	—	3	5
Gymnastikdir.-ex.	1	2	6
Högre lärarinnesem.	—	1	1
Civilekonomex.	—	1	1
Civilingenjörsex.	—	4	—
Sjökapensex.	—	2	—
Baptistsamfundets fyra-åriga sem.	—	1	—
Högre musiklär.-ex.	—	—	1
Totalantal	67	140	105
» » med provår	(6)	(6)	(2)

licentiatexamen. Av dessa hade 13 därjämte disputerat för doktorsgraden. Av de övriga 143 hade 135 avlagt lägre examen inom filosofiska fakulteten, medan 8 avlagt enbart teologie kandidatexamen. Den juridiska och den medicinska fakulteten var helt orepresenterade. Inom den filosofiska fakulteten var fördelningen mellan de båda lägre examina den, att filosofie kandidatexamen innehades av 67, filosofisk ämbetsexamen (fil. mag-examen) av 68 befattningshavare. Av de sistnämnda hade 12 genomgått provår för läroverkstjänst. Filosofie kandidatexamen var oftare (15 fall) än filosofisk ämbetsexamen (6 fall) förenad med annan examen, t. ex. pol. mag.-, teol. kand.-, agronom- eller folkskollärarexamen.

Ehuru lägre examen inom filosofiska fakulteten sålunda kan betecknas som den faktiska normalmeriteringen för folkhögskolans lärare, är avvikelserna från denna meritering — uppåt såväl som nedåt — påfallande stora. Det gäller dock befattningar, med vilka i stort sett ensartade arbetsuppgifter är förenade och som inte är på något sätt lönedifferentierade med hänsyn till innehavarnas formella kompetens.

Då högt kvalificerade vetenskapsmän sökt befattningar vid folkhögskola, torde det för dem avgörande motivet oftast ha varit en önskan att få göra en insats i folkbildningssträvandenas tjänst; det bör observeras, att av de lärare, som kan betecknas som märkesmännen i den svenska folkhögskolans historia, en hel rad har burit doktorstiteln. Men till deras beslut kan också ha bidragit, att anställningen — trots det blygsamma löneläget — gett en viss ekonomisk trygghet, samtidigt som den — i synnerhet vid skolor med enbart vinterkurs — lämnat en viss möjlighet öppen för befattningshavaren att även i fortsättningen syssla med vetenskapligt arbete.

När å andra sidan skolorna som lärare anställt personer med bristfällig examensmeritering — ofta med förbigående av i detta hänseende betydligt högre kvalificerade medsökande — måste anledningen ha varit, att de lagt större vikt vid någon annan kvalifikationsgrund. Långvarig och väl vitsordad tjänstgöring, kanske just vid ifrågavarande skola, kan ha fällt utslaget till förmån för en av de sökande. En väl dokumenterad allmänorientering inom hela det humanistiska eller naturvetenskapliga ämnesområdet kan ha ansetts vara av större betydelse än djupgående specialkunskaper inom ett visst delområde, i synnerhet om det kunnat förutses, att tjänstgöringen måste omfatta ett stort antal undervisningsämnen. Speciella kvalifikationer, såsom erfarenhet av det allmänna folkbildningsarbetet eller skicklighet i folkhögskolans övnings- och fritidsämnen, kan också ha spelat in. Slutligen kan en i examenshänseende svagt meriterad sökande ha bedömts äga särskilt goda förutsättningar för den personliga omvårdnad om eleverna, som ständigt måste ingå bland folkhögskolans läraruppgifter.

Det vore säkerligen felaktigt att betrakta den starka differentieringen av lärarnas studiemeriter som ett tecken på bristande omsorg vid lärartillsättningarna. Det kan tvärtom hävdas, att skolstyrelserna väl tillvaratagit skolornas intressen, då de avvägt kravet på studiemeritering efter arten av de med varje särskild lärarbefattning förenade arbetsuppgifterna. De vetenskapligt högt kvalificerade lärarna har inneburit en viss garanti för vederhäftigheten och objektiviteten i folkhögskolans undervisning. I andra fall har skolorna främst tillgodosett sitt behov av sådana lärare, vilkas främsta förtjänster varit, att de kunnat anknyta till elevernas personliga intressen och praktiska erfarenheter och att de varit beredda att meddela rent elementär undervisning, där sådan kunnat visa sig erforderlig.

Generellt torde kunna sägas, att de hittillsvarande bestämmelserna om

folkhögskollärarnas studiemeritering har lett till en för folkhögskolan tillfredsställande lärarrekrutering, varför anledning icke föreligger att på någon mera väsentlig punkt just nu påyrka ändring i dessa bestämmelser. Dock synes det lämpligt, att avlagd akademisk examen fastställdes som norm för studiemeriteringen icke endast i praxis utan också i stadgan. Det bör härvid icke utsägas, att examen skall vara avlagd inom den filosofiska fakulteten och än mindre att den skall utgöras av filosofisk ämbetsexamen; skolorna bör också få behålla möjligheten att för viss lärartjänst anställa den, som vid en specialhögskola inhämtat kunskaper likvärdiga med dem, som kräves för akademisk examen. Bestämmelsen bör vidare kunna tolkas så, att en person, som utan att ha avlagt någon som helst examen ändock ådagalagt utomordentliga insikter inom för folkhögskolan betydelsefulla ämnesområden, skall efter tillsynsmyndighetens prövning kunna vinna behörighet för läraranställning.

I ett väsentligen annat läge kan problemet om folkhögskollärarnas studiemeritering möjligen komma efter enhetsskolans förverkligande, och tänkbart är, att den nuvarande normalmeriteringens tillräcklighet då kommer att sättas i fråga. Kommissionen har i annat sammanhang (fjärde kapitlet) diskuterat denna sak och begränsar sig här till påpekandet, att reformen endast successivt torde återverka på folkhögskolans arbete, varför den slutliga omprövningen bör kunna anstå, till dess någon erfarenhet vunnits av det nya läget.

Kravet på pedagogisk utbildning

Någon viss pedagogisk utbildning har hittills icke krävts av folkhögskolans lärare. I nu gällande stadga föreskrives visserligen (31 §), att sökande till befattning som rektor eller ordinarie lärare skall kunna »enkelt och redigt undervisa vuxen ungdom», men om de vägar, på vilka han skall ha förvärvat denna förmåga, säges ingenting (här bortses från kravet på vid folkhögskola fullgjord praktisk lärarverksamhet). Någon regelmässigt anordnad utbildning med sikte på folkhögskolans speciella problem har icke heller stått honom till buds. Han kan visserligen, om han studerat vid ett universitets eller en högskolas filosofiska fakultet, ha undergått tentamen för akademiskt betyg i ämnet pedagogik, och om han avlagt filosofisk ämbetsexamen, har han åtminstone genomgått den för denna examen hittills stipulerade allmänna pedagogiska kursen. I sistnämnda fall har han därtill, sedan han tjänstgjort ett antal år vid folkhögskola (eller läroverk), haft möjlighet att genomgå den för läroverkens lärare föreskrivna provärsutbildningen. Men den insikt i pedagogikens teori och den instruktion i praktisk pedagogik, som han därmed blivit delaktig av, har — hur värdefull för den kommande lärartjänstgöringen den än kan ha varit — icke varit inriktad just på folkhögskolans pedagogiska problem. Den har där-

för gett honom föga vägledning, då han ställts inför uppgiften att utan stöd av fastställda kursplaner och i delvis mycket fria arbetsformer undervisa vuxen ungdom med högst skiftande förkunskaper och livserfarenheter. Och har han bakom sig en studiemeritering, som icke alls innesluter studier i pedagogik (agronomexamen, civilingenjörsexamen eller liknande), så har hans utgångsläge varit än sämre i berörda avseende.

Detta till trots har folkhögskolans lärare, enligt vad erfarenheten visat, i allmänhet ganska snabbt tillägnat sig förmågan att bemästra de pedagogiska problem, som de ställts inför. Av avgörande betydelse har härvid varit den handledning, som de redan vid början av sin lärarbana erhållit från äldre och mera erfarna lärarkamraters sida. Den ständiga kontakt, som präglar livet på en folkhögskola, innefattar också samvaro mellan äldre och yngre lärare. Självfallet kommer denna samvaro till stor del att fyllas av diskussioner kring folkhögskolans uppgifter och de olika möjligheterna att i undervisningen och eljest förverkliga skolans syfte. Även skolarbetets detaljer — uppläggningsmoment, utformningen av varje särskild lektion och liknande — drages in i dessa samtal och belyses främst av dem, som har den största erfarenheten. I den mån hans egen tjänstgöring inte lagt hinder härför, har den nytillkomne läraren också brukat auskultera vid de äldre lärarnas undervisning.

I detta sammanhang förtjänar att framhållas betydelsen av de studiebesök, som unga svenska folkhögskollärare plägar göra vid de danska folkhögskolorna. Sådana besök har tidigare betraktats som ett nästan självfallet led i folkhögskollärarnas utbildning. De har också underlättats genom att statsmakterna — varom mera längre fram i detta avsnitt — tidvis anslagit medel till stipendier för sådana studieresor. Också de relativt korta utbildnings- eller fortbildningskurser för folkhögskollärare, som med statligt stöd vid upprepade tillfällen har kunnat anordnas, har varit av stor betydelse för lärarnas pedagogiska förkovran, då de, även om de främst avsett att göra deltagarna mera förtrogna med folkhögskolans historia och traditioner eller att förmedla kännedomen om de senaste forskningsresultaten inom vissa avgränsade kunskapsområden, också alltid lämnat utrymme för diskussion av de rent pedagogiska problemen.

Slutligen må framhållas, att en lärare vid folkhögskola knappast behöver riskera att ställas inför disciplinproblem i detta ords vanliga mening. Elevernas inställning till undervisningen är avgjort positiv, och skulle någon elev under vistelsen vid skolan göra sig skyldig till olämpligt uppförande, kan rättelse oftast vinnas genom ingripande av elevernas egna kamratororganisationer.

Men även om det, som här anförts, kan tjäna som förklaring till att folkhögskolan, trots den begränsade tillgången till pedagogiska utbildningsmöjligheter för lärarna, kunnat fullgöra sina undervisningsuppgifter på ett

acceptabelt sätt, är det uppenbart, att skapandet av en fast utbildningsväg för denna lärarkategori är en angelägenhet av största vikt. Det står också klart, att någon anledning att för folkhögskollärarnas vidkommande nöja sig med en mera begränsad pedagogisk utbildning än den, som just nu planeras för övriga lärarkategorier, icke finnes. Folkhögskolans pedagogiska problem är visserligen i åtskilliga stycken annorlunda beskaffade än exempelvis läroverkens, men de är icke mindre väsentliga eller lättare att bemästra. Lägges härtill, att ett närmande mellan folkhögskolornas och folkbildningsorganisationernas verksamhet framstår som önskvärt, är det också tydligt, att i folkhögskollärarnas pedagogiska utbildning bör ingå vissa moment, som griper in över områden utanför den traditionella skolundervisningens domäner, vilket framtvingar en avsevärd utvidgning av utbildningsprogrammet. Såväl kvalitativt som kvantitativt måste därför en på folkhögskollärarnas pedagogiska skolning inriktad utbildningsverksamhet göras fullt likvärdig med den, som i fortsättningen kan komma lärarna inom övriga skolformer till del.

Redan i sitt principbetänkande (SOU 1948: 27) anförde skolkommissionen, att det pedagogiska utbildningsproblemet bör lösas på så sätt, att särskilda lärarhögskolor inrättas, dit samtliga aspiranter på befattningar inom det svenska skolväsendet hänvisas. Sedan riksdagen anslutit sig till denna syn på problemet, har förslaget underkastats vidare bearbetning inom kommissionens lärarhögskoledelegation. Resultatet av delegationens arbete framlägger kommissionen samtidigt härmed i ett särskilt betänkande, innehållande förslag till utformning av lärarhögskolornas organisation och arbetssätt m. m. I nämnda betänkande utgår kommissionen från att också folkhögskollärarnas pedagogiska utbildning skall förläggas till lärarhögskolorna. Svårigheter är visserligen förbundna med inpassningen av denna utbildning i lärarhögskolornas allmänna utbildningsprogram, men dessa svårigheter torde få anses som mindre väsentliga i jämförelse med de fördelar, som därmed skulle ernås. Kommissionen går därför inte alls in på frågan, huruvida en från lärarhögskolan fristående pedagogisk utbildning av tillfredsställande art skulle kunna anordnas för folkhögskolans lärare.

Den främsta svårigheten vid inpassandet av folkhögskollärarnas utbildning i lärarhögskolornas allmänna arbetsprogram ligger däri, att folkhögskolan med sitt betonande av samhällsundervisningen och med sin rätt att på schemat uppta även andra ämnen än sådana, i vilka undervisning meddelas vid läroverken, måste liksom hittills kunna mottaga även sådana läraraspiranter, som har annan studiemeritering än filosofisk ämbetsexamen (bl. a. *politices* magistrar och filosofie kandidater). Dessa aspiranter kan icke erhålla behörighet för anställning vid allmänt läroverk och kan icke heller under utbildningstiden hänvisas att fullgöra övnings- och provtjänst-

göring vid sådant läroverk. En i viss mån modifierad utbildningsgång måste därför åvägabringas för denna kategori av blivande folkhögskollärare. Å andra sidan är det obetingat önskvärt, att aspirant med filosofisk ämbetsexamen icke förlorar möjligheten att vinna anställning vid läroverk, även om han till en del inriktar sin utbildning på att vinna förtrogenhet med de arbetsuppgifter och arbetsmetoder, som är karaktäristiska för folkhögskolan.

För att det problem, som härmed antytts, skall kunna nå en tillfredsställande lösning, finner kommissionen det nödvändigt att föreslå en i viss utsträckning differentierad utbildningsgång för de båda här nämnda kategorierna av aspiranter till folkhögskolans lärarbefattningar. Vid utformandet av differentieringen har det dock varit angeläget för kommissionen att undvika, att någondera utbildningsgången skulle kunna betraktas som i värde underlägsen den andra. Utbildningstiden skall sålunda i båda fallen ha samma längd och uppvisa i stort sett samma fördelning mellan teoretiska och praktiska moment.

Kommissionen föreslår, att de aspiranter, som avlagt filosofisk ämbetsexamen och sålunda skaffat sig den för anställning vid läroverk föreskrivna studiekompetensen, hänvisas till att genomgå den för läroverkens blivande ämneslärare avsedda utbildningen. Härvid skall det dock stå dem fritt att fullgöra såväl den s. k. aspirantterminen som någon del av de obligatoriska undervisningsserierna vid folkhögskola i stället för vid läroverk, om de så önskar och om detta organisatoriskt låter sig genomföras i varje särskilt fall. De blir härmed behöriga för anställning såväl vid läroverk som vid folkhögskola (det förutsattes likväl, att en utbildning, som enbart omfattar övningstjänstgöring vid läroverk, icke skall utesluta aspiranten från möjligheten att framdeles erhålla anställning vid folkhögskola). Aspiranter, som främst avser att söka anställning inom folkhögskolan, bör därtill genomgå en kortare specialkurs i folkhögskolans metodik m. m. För de övriga aspiranterna föreslår kommissionen, att de deltar i den för läroverkens ämneslärare avsedda teoretiska undervisningen endast i den utsträckning, som denna undervisning är av allmänpedagogisk art eller eljest enligt högskoleledningens beprövande kan anses vara av värde också för den, som icke kommer att tjänstgöra vid läroverk. I övrigt ges de tillfälle att göra sig speciellt förtrogna med den s. k. vuxenundervisningens problem, särskilt i den utformning som dessa problem möter den, som deltar i det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Sina undervisningsövningar fullgör de i princip uteslutande vid folkhögskola.

Liksom övriga ämnesläraraspiranter skall aspiranterna till lärartjänster inom folkhögskola vara inskrivna vid lärarhögskolan under tre terminer. Av dessa skall den första och den tredje tillbringas vid högskolan, där utbildningen dels är av teoretisk art, dels omfattar auskultationer och under-

visningsövningar. Den mellanliggande terminen är den s. k. aspirantterminen, som aspiranten helt tillbringar ute på det blivande arbetsfältet.

Av de undervisningsserier, som ingår i såväl den första som den tredje terminens utbildning, må aspirant med filosofisk ämbetsexamen fullgöra en under vardera av dessa terminer vid folkhögskola i stället för vid läroverk. Lämpligen bör denna serie ersätta en serie på realskolestadiet, då aspiranten, om han avstår från en serie på gymnasiestadiet, icke rimligen kan anses ha förvärvat behörighet att framdeles undervisa på gymnasium. Aspirantterminen ute på fältet kan han valfritt fullgöra vid läroverk eller folkhögskola, utan att han därmed förlorar behörigheten att framdeles undervisa vid båda dessa skolformer; även den som önskar vinna behörighet för undervisning på gymnasium kan fullgöra sin aspiranttjänstgöringstermin vid folkhögskola. Aspiranter, vilkas studiemeritering icke utgöres av filosofisk ämbetsexamen, fullgör — som ovan sagts — i regel samtliga undervisningsövningar vid folkhögskola; den möjligheten bör dock övervägas, huruvida icke någon serie, åtminstone under den första terminen, kan ersättas av undervisning vid av folkbildningsförbund anordnad folkbildningskurs, av lärarverksamhet inom statsbidragsberättigad studiecirkel eller av viss tjänstgöring vid folkbibliotek. För denna kategori av aspiranter torde det därtill bli nödvändigt att i relativt stor utsträckning anordna särskild undervisning under den tredje terminen, då behandlingen av läroverkens metodproblem för dem icke kan ha större värde; då det gäller instruktion i exempelvis föreläsnings- eller biblioteksteknik eller metodundervisning i folkhögskolans övningsämnen (sång, instrumentalmusik, amatörteater, gymnastik o. d.), bör det i viss mån vara möjligt att hänvisa aspiranterna till kurser, som antingen under terminen eller under mellantermin anordnas av skolöverstyrelsen eller av någon bildningsorganisation.

Den speciella kursen i folkhögskolans metodik m. m. synes aspiranten böra genomgå såväl under den första terminen som under den tredje; då han andra gången genomgår den, bör han på grundval av de förvärvade lärarerfarenheterna kunna berika överläggningarna med värdefulla synpunkter.

På grund av att antalet läraraspiranter, som främst önskar inrikta sig på tjänstgöring vid folkhögskola, måste beräknas bli ganska litet (sannolikt 10 à 20 per år), bör den speciella kursen för dessa aspiranter endast anordnas varannan termin. Denna termin synes alltid böra vara en hösttermin. Därmed vinnes, att den andra terminen, som skall fullgöras genom självständig lärartjänstgöring, blir avsevärt längre, än om den skulle omfatta den del av folkhögskolans vinterkurser, som infaller före årsskiftet. Folkhögskolorna torde också ha något större möjligheter att utnyttja extra lärarkrafter under vinterkursens senare del. Härtill kommer ytterligare, att undervisningen vid lärarhögskolan i vissa avseenden kan utformas

mera elastiskt, om den andra terminen är en vårtermin. Därmed öppnas nämligen möjlighet för en aspirant, som av en eller annan orsak inte kunnat fullgöra vissa av de undervisningsövningar, som ålegat honom under de första två terminerna, att i stället utföra dessa vid en folkhögskolas sommarkurs. Eventuellt kan också någon del av den teoretiska utbildningen förläggas till denna mellantermin.

Vilka folkhögskolor, som skall kunna komma i fråga för aspiranternas övnings- och provtjänstgöring, bör fastställas av lärarhögskolans ledning efter samråd med folkhögskolans tillsynsmyndighet. För betygsättningen av aspiranternas undervisningsprestationer och allmänna lämplighet som lärare bör svara dels en representant för lärarhögskolan (som beredes tillfälle till inspektion av icke alltför ringa omfattning), dels den som handledare fungerande folkhögskolläraren. I de fall, då denne icke utgöres av folkhögskolans rektor, bör också den senare beredas tillfälle att avge sitt omdöme.

Det måste anses tillräckligt, att en lärarhögskola förses med möjligheter att meddela den för folkhögskolans behov speciellt avsedda pedagogiska utbildningen. Denna skola bör dock vara den, som först påbörjar sin verksamhet. Det bör nämligen observeras, att folkhögskollärarnas pedagogiska utbildning hittills varit i särskilt hög grad eftersatt, varför ett tillgodoseende av detta speciella behov är synnerligen angeläget. Däremot synes det rimligt, att det får anstå något år med lärarhögskolans skyldighet att också mota ämnesläraraspiranter utan filosofisk ämbetsexamen. Som ovan sagts, avses undervisningen för dessa skola medföra vissa modifikationer i det allmänna undervisnings- och arbetsprogrammet. Innan dessa modifikationer införes, bör någon erfarenhet ha vunnits av lärarhögskolans mera omfattande utbildningsuppgifter.

Lärarhögskoleorganisationen befinner sig för närvarande på planeringsstadiet. För att, intill dess planerna förverkligats, lärarnas behov av fortbildning skall kunna tillgodoses, torde det bli nödvändigt att under en avsevärd tid bibehålla de möjligheter till pedagogisk utbildning — kursverksamhet och studieresor — som nu står till folkhögskollärarnas förfogande. Även som ett provisorium är emellertid dessa utbildningsmöjligheter otillräckliga och en förstärkning av dem klart nödvändig.

Det statliga understödet till pedagogisk utbildning av folkhögskolans lärare regleras för närvarande genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 26 september 1921 (nr 627; ändring 1938: 366). I denna förordnas, att det belopp, som anslås av riksdagen för utbildning av lärare och lärarinnor vid folkhögskolor, skall användas dels till anordnande av utbildningskurser,

dels till stipendier för studieresor. Beloppet uppgick år 1919, då understödet för första gången utgick, till 4 500 kronor, medan år 1950 14 500 kronor beviljades för ändamålet; av detta sistnämnda belopp skulle 10 500 kronor disponeras för kursändamål, medan återstoden avsågs för stipendier. Periodvis har dock anslag icke alls upptagits i Kungl. Maj:ts propositioner till riksdagen. Till flertalet av de under 1930- och 1940-talet anordnade kurserna har statsmedel sålunda erhållits i annan ordning; det har förekommit, att riksdagen tillfälligt anslagit medel, först sedan motion därom framförts. Anslag till stipendier för studieresor har under dessa perioder icke alls utgått.

Sedan 1930 har kurser kunnat anordnas under följande år: 1932 (fysik och kemi, 13 dagar), 1934 (den svenska folkhögskolans tradition och arbetssätt, 7 dagar), 1938 (medborgarkunskap, 13 dagar), 1939 (gymnastik, 13 dagar), 1945 (sambällsämnen, 13 dagar), 1946 (textil slöjd, 20 dagar), 1947 (hushållsundervisning och hemarbetets rationalisering, 13 dagar), 1950 (den svenska och nordiska folkhögskolans tradition och arbetssätt, 10 dagar) och 1951 (sambällsämnen, 10 dagar).¹ Med något undantag har kurserna varit förlagda till folkhögskolor. Anordnare har varit skolöverstyrelsen i samverkan med Svenska folkhögskolans lärareförening. Kursdeltagarna har, så långt anordnarens resurser tillåtit, fått sina omkostnader täckta av statsmedel.

Det är uppenbart, att en kursverksamhet av denna omfattning är helt otillräcklig som instrument för pedagogisk utbildning. Endast en kurs under vartdera av 1930- och 1940-talet har haft till syfte att för lärarna klargöra den skolas målsättning och arbetsmöjligheter, vid vilken de är satta att verka, och ingen kurs har kunnat ägnas sådana betydelsefulla ämnen som psykologi och biologi. Inte heller de allmänt pedagogiska och metodiska problemen har kunnat grundligt behandlas vid någon kurs; under de båda senast hållna kurserna har dock praktiska metodiska övningar, som byggt på kursdeltagarnas egen medverkan, intagit ett betydande utrymme.

Kommissionen är av den meningen, att utbildningskurser av allmän typ (»folkhögskolans tradition och arbetssätt») i fortsättningen — och i avvaktan på den pedagogiska utbildningens överförande till lärarhögskolorna — bör anordnas med endast ettåriga intervall. Kurserna bör till behandling ta upp även metodproblem, dock icke främst genom föreläsningar utan genom demonstrationslektioner, hållna av deltagarna själva; då kurserna icke är knutna till viss ämnesgrupp, bör det ankomma på varje lektionshållare att själv fastställa ämne för sin lektion. Även det allmänna folkbildningsarbetets ideologiska och metodiska problem bör uppmärksammas vid dessa kurser. Under de mellanliggande åren bör ämneskurser anordnas.

¹ 1952 (folkhögskolans tradition, målsättning och undervisningsmetoder med särskild tonvikt på undervisningen i litteratur och konst, 10 dagar).

Med hänsyn till att det antal ämnen — läro- och övningsämnena — vari folkhögskolans lärare undervisar, sammanlagt är mycket stort, bör varje sådant år två kurser anordnas. Det aktuella behovet bör avgöra valet av de ämnen, som kurserna skall behandla; dock bör eftersträvas, att samtliga på skolornas scheman mera allmänt förekommande ämnen någorlunda snabbt blir representerade på kursprogrammet. Med hänsyn till att kurserna främst avses att tjäna de unga lärarnas behov av pedagogisk utbildning torde meddelandet av ämneskunskap kunna begränsas; desto större uppmärksamhet kan då ägnas de metodproblem, som läraren möter vid sin undervisning i ämnet.

Kurslängden bör — i varje fall vid de allmänna kurserna — inte understiga två veckor. Antalet kursdeltagare synes vid de allmänna kurserna, där de praktiska övningarna lämpligen kan bedrivas sektionvis, kunna uppgå till 50, medan vid ämneskurserna icke gärna kan mottagas mer än 25 deltagare. Liksom hittills bör kurserna anordnas av skolöverstyrelsen i samverkan med folkhögskolans lärarorganisation. Alla kurskostnader — däri inbegripet deltagarnas direkta utgifter för beivrandet av kursen — bör bestridas av statsmedel. Ersättningen för kursdeltagarnas omkostnader synes alltjämt böra utgå i form av stipendier, fördelade av skolöverstyrelsen.

Beträffande det statliga bidraget till stipendier för studieresor vill kommissionen framhålla nödvändigheten av att anslagsbeloppet höjes, bland annat med hänsyn till att åtskilliga nya skolor tillkommit under de senare åren. Kommissionen uttalar vidare den bestämda förväntningen, att indragning av anslaget i besparingssyfte icke i fortsättningen skall komma i fråga. Kungl. Maj:ts kungörelse synes i fråga om dessa stipendier böra förtydligas därhän, att studieresorna skall avse pedagogiska studier på folkbildningsarbetets, i första hand folkhögskolans område.

Löneförhållanden

Sedan den 1 oktober 1951 regleras folkhögskolläraernas löne- och pensionsförhållanden av Avlöningsreglemente för statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter (den 27 augusti 1951, nr 615—616), Avlöningsreglemente för övningslärare (den 9 juni 1950, nr 386, jämte tillägg den 29 juni 1950, nr 464, och ändringar den 27 augusti 1951, nr 617—618) samt Reglemente för pensionering av vissa icke-statliga befattningshavare (SPA-reglementet den 29 december 1949, nr 726, jämte ändring den 15 juni 1951, nr 498, och den 27 augusti 1951, nr 623). Genom dessa reglementen, utformade i huvudsaklig överensstämmelse med vad 1941 års lärarlönesakkunniga föreslagit i Betänkande med förslag till löne-

reglering m. m. för lärarpersonalen vid statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter (SOU 1949: 50), har folkhögskolans lärare i princip jämställt med realskolans lärare (eller motsvarande lärargrupper) i lönehänseende, och anslutning har nåtts till det statliga lönesystemet.

Det kan nu, då erfarenhet av avlöningsreglementets verkningar ännu inte vunnits, icke komma i fråga att föreslå några väsentliga ändringar i dessa reglementen. Kommissionen begränsar sig därför till att uttala, att den nu nådda pariteten mellan folkhögskollärarnas och realskollärarnas (eller motsvarande lärargrupper) löner måste bli bestående och att sålunda de avlöningsförbättringar, som i fortsättningen kan komma den senare lärarkategorin till del, också automatiskt kommer folkhögskolans lärare till godo. De viktigaste skälen för att pariteten bibehålles anföres i korthet i det följande (framställningen avser rektorer och ämneslärare, icke övningslärare).

Folkhögskollärarnas studiemeritering är, som framgått av närmast föregående avsnitt, i många fall (ungefär en tredjedel) densamma som realskollärarnas (filosofisk ämbetsexamen). I det stora flertalet fall (ungefär nio tiondelar) kan den betraktas som likvärdig (examen vid universitet eller högskola). De klart lägre meriterade lärarnas andel i lärarkåren är i avtagande, då deras huvudgrupp utgöres av enligt tidigare ordning utexaminerade agronomer och villkoren för behörighet till fast lärartjänst numera tillämpas mera restriktivt än förr. Skillnaderna i studiemeriteringens omfattning blir därmed alltmera betydelselösa.

I fråga om den pedagogiska utbildningen har hittills den skillnaden föregått mellan realskolans och folkhögskolans lärare, att de förra haft att genomgå dels en kurs i psykologi och pedagogik — obligatorisk för filosofisk ämbetsexamen — dels det s. k. provåret, medan de senare endast i mindre utsträckning genomgått den nämnda kursen och endast i undantagsfall genomgått provår. Denna skillnad kommer emellertid att upphävas, så snart den pedagogiska utbildningen blivit skild från universiteten och från den egentliga lärartjänstgöringen; kommissionen har i närmast föregående avsnitt hävdad, att folkhögskollärarnas pedagogiska utbildning vid lärarhögskola skall vara av samma omfattning som övriga lärarkategoriernas. Men även bortsett härifrån är skillnaden knappast tillräckligt betydelsefull för att motivera en ogynnsammare lönesättning för folkhögskolans lärare. Åtskilliga av de folkhögskollärare, som avlagt filosofie kandidatexamen men icke filosofisk ämbetsexamen, innehar akademiskt betyg i ämnet pedagogik. Pedagogisk handledning, icke helt olik den som meddelas under provåret, har folkhögskolans lärare hittills fått röna från rektors och äldre lärarkollegers sida under sina första tjänstgöringsår. I ekonomiskt avseende, slutligen, är den belastning, som den föreskrivna pedago-

giska utbildningen hittills har vållat realskolans lärare, numera avsevärt reducerad. Det bör också observeras, att en folkhögskollärare utan ordinarie anställning i regel icke kan komma upp till större årlig inkomst av sin lärartjänst än den lön, som utgår för 22 eller 24 veckors tjänstgöring, detta på grund av det mindre lärarbehovet vid sommarkurserna. Han är alltså utsatt för vad som kan betraktas som en form av periodisk arbetslöshet, och hans sammanlagda inkomster under de första tjänstgöringsåren blir regelmässigt mindre än dem, som uppnås av hans vid realskola tjänstgörande kollega, detta trots att den sistnämnde måste vidkännas inkomstminskning under provårstjänstgöringen.

Vad tjänstgöringsskyldighetens omfattning beträffar, må det erinras om att realskolläraren tjänstgör under 38 veckor om året, varav dock den egentliga undervisningstiden endast omfattar 35 veckor, vilken senare kurstid också uppnås av alla folkhögskollärare med anställning för såväl vinter- som sommarkurs.¹ Timtjänstgöringen per vecka uppgår för realskolläraren till 24—28 timmar, för folkhögskolläraren till 24—28 timmar under vinterkurs och (270 timmar: 13 veckor =) cirka 21 timmar under sommarkurs. Begränsningen av tjänstgöringsskyldigheten sommartid är föranledd av svårigheten att under sommarkurs bereda lärarna en mera omfattande tjänstgöring och har medfört en nedsättning av ordinarie ämneslärares lön till i regel 97 % av vad som tillkommer en realskollärare med motsvarande anställning.² Rektors tjänstgöringsskyldighet, slutligen, är såväl vid realskola som folkhögskola satt i viss relation till ordinarie ämneslärares.

Beträffande undervisningens art må understrykas, att folkhögskole-tjänstgöring är minst lika krävande som tjänstgöring vid realskola. Att undervisningen vid folkhögskola inte är bunden av fasta kursplaner, befriar ingalunda läraren från skyldigheten att söka uppnå ett för varje särskild elevs vidkommande så gott studieresultat som möjligt, och de stora olikheterna i fråga om elevernas ålder, mognad, förkunskaper och intresseinriktning gör en stark variation av folkhögskolans undervisningsmetoder nödvändig. Att en viss — till omfattningen växlande — del av undervisningen för närvarande är av rent elementär art och närmast innebär en repetition av i folkskolan inlärd fakta och färdigheter, kan inte undanskymma det faktum, att andra delar behandlar moment, som inom det allmänna skolväsendet hör hemma inom det högre realskolestadiets eller gymnasiets kursplaner. De pedagogiska uppgifter, som åvilar folkhögskolläraren, är icke genomgående av samma art som dem, som tillkommer realskolläraren, men

¹Vid ett stort antal folkhögskolor omfattar läsåret mer än 35 veckor. Oftast faller förlängningen på sommarkursen, som utsträcks från 13 till 16 eller 17 veckor. Lärarnas totala tjänstgöringsskyldighet under sommarkurs ökas icke genom en sådan förlängning.

²Extra ordinarie och extra lärare tjänstgör endast vid vinterkurs. De uppbär läsårsdaglönen med 12/238 av vederbörlig månadslön för varje anställningsdag.

det låter sig icke göra att beteckna den ena arten av undervisning som mera krävande eller mera kvalificerad än den andra.

Detta sista konstaterande tar sikte på skolväsendets nuvarande läge, då såväl folkhögskolan som (den fyraåriga) realskolan arbetar med folkskolan som bottenkola. Liksom det i andra sammanhang funnits anledning att påpeka, att skolreformens förverkligande kan göra en skärpning av kraven på folkhögskolläraernas studiemeritering aktuell, bör det här framhållas, att utvecklingen framdeles kan komma att aktualisera frågan om ett närmande av folkhögskolläraernas löneställning till gymnasieläraernas.

Tjänstgöringsskyldighet

Också den tjänstgöringsskyldighet, som åvilar folkhögskolans lärare, har undergått reglering från den 1 oktober 1951 (Kungl. Maj:ts folkhögskolestadga den 14 december 1951, nr 835, och Kungl. Maj:ts stadga för övningslärare den 2 juni 1950, nr 376, jämte ändring den 14 december 1951, nr 836). Då denna reglering föranletts av den samtidiga regleringen av lärarlönerna och då kommissionen ansett sig böra avstå från att framställa erinringar mot de nya avlöningsreglementena, finner sig kommissionen böra i huvudsak godtaga även de nya bestämmelserna om tjänstgöringsskyldighet, i synnerhet som också om dessa gäller, att erfarenhet av deras verkningar ännu saknas.

Dock anser sig kommissionen oförhindrad att föreslå, att flera alternativa möjligheter öppnas för uttagande av den lärarna åvilande undervisningsskyldigheten. Sådana alternativ medger den nu gällande folkhögskolestadgan för tjänstgöringen under sommarkurs, som (23 § 2 mom.) »må helt eller delvis i stället fullgöras vid statsunderstödd fortsättningskurs eller folkbildningskurs vid skolan». Att de statsunderstödda folkbildningskurser, vilka icke har folkhögskolorna utan de regionala folkbildningsförbunden som anordnare, här har jämställts med folkhögskolans egna kurser torde huvudsakligen bottna i en strävan att möjliggöra ökad tjänstgöring för sådana lärare, som under sommarhalvåret eljest skulle erhålla mycket begränsad sysselsättning. Emellertid är det tveksamt, om de verkligen kommer att ha någon större betydelse i detta avseende. Det bör nämligen beaktas, att folkbildningskurserna i det stora flertalet fall anordnas under vinterhalvåret och på andra platser än folkhögskolorna, varför tillskottet av undervisningstimmar för folkhögskolornas lärare måste bli mycket obetydligt. Bestämmelsen har, såvitt nu kan bedömas, sitt största intresse som uttryck för en strävan att ställa folkhögskolans lärarkrafter också till det allmänna folkbildningsarbetets förfogande.

Denna strävan är enligt kommissionens mening värd all uppmuntran.

Dock synes det, som om den lättare skulle leda till positivt resultat, om den inriktades på de grenar av det allmänna folkbildningsarbetet, där mera kontinuerliga lärarinsatser kan göras, nämligen studiecirkelarbetet och konsulentverksamheten. Visserligen kan icke heller det fria bildningsarbetets studiecirklar erbjuda folkhögskolans lärare tilläggstjänstgöring under sommarhalvåret, men då skolorna i vissa fall skulle kunna omvandla deltidstjänster till heltidsanställningar, om en del av tjänstgöringsskyldigheten finge fullgöras utanför skolan, bör samarbetet också kunna lända folkhögskolan och dess lärare till viss fördel. En möjlighet bör sålunda öppnas för de skolor, som så önskar och som härom kan träffa överenskommelse med anordnare inom det allmänna folkbildningsarbetet, att låta heltidsanställd lärare fullgöra viss del av den honom åvilande tjänstgöringsskyldigheten som studiecirkelledare eller som konsulent inom det allmänna folkbildningsarbetet, utan att det till skolan utgående statsbidraget till lärarlöner fördensskull reduceras. Kommissionen föreslår, att bestämmelse härom införes i folkhögskolestadgan.

Den anordning, som härmed förordas, har i viss mån en förebild på lantbruksundervisningens område, i det att några undervisningsanstalter fått tillstånd att anställa lärarkrafter, som endast delvis utnyttjas inom skolan och som i övrigt tjänstgör vid de »kurser med kombinerad muntlig och skriftlig undervisning på lantbrukets område», som — oftast av hushållningssällskapen — anordnas med stöd av särskild kungl. kungörelse (1949: 451). I fråga om dessa kurser, som till sin karaktär är besläktade med de s. k. lärarstudiecirkelarna, utgår dock den statliga ersättningen för lärararvodet till kursanordnarna, icke till skolan. Det skulle utan tvivel innebära ett framsteg, om för folkhögskolans del statsbidraget i stället i vanlig ordning utginge till skolan och lärarens medverkan sålunda betraktades som ingående i hans tjänstgöring vid skolan.

De studiecirklar, till vilka folkhögskolorna enligt kommissionens förslag skall kunna ställa lärarkrafter till förfogande, bör endast vara sådana, som i fråga om ämnesval m. m. uppfyller stipulationerna för statsbidrag (Kungl. Maj:ts kungörelse den 31 juli 1947, nr 508) och som därtill kan bedömas äga sådan stabilitet, att de kan genomföra minst en tvåtimmars studiesammankomst varje vecka under hela den tid, då folkhögskolans vinterkurs pågår. Cirkelns verksamhetsplats skall icke nödvändigtvis behöva vara skolorten; dock skall lärarens frånvaro från skolorten för varje sammanträde icke behöva omfatta mera än fyra timmar. Särskilt arvode skall icke utgå till läraren, inte heller traktamentsersättning; han skall dock vara berättigad att som tjänstgöringstid tillgodoräkna sig det antal hela timmar, som han för varje tjänstgöringstillfälle måste vara frånvarande från skolorten. Eventuella resekostnader för läraren bestrides av studiecirkeln. — För att få tillgodoräknas skolans lärare som folkhögskoletjänstgöring skall cirkelle-

darskap få fullgöras endast i så stor utsträckning, att antalet veckotimmar härför vid en och samma skola högst uppgår till skillnaden mellan heltids- och halvtidstjänstgöring för en lärare, d. v. s. till tolv eller fjorton veckotimmar. Heltidsanställd lärare skall vara skyldig att efter styrelsens bestämmande åtaga sig ledarskap för studiecirkel.

För konsulentverksamhet står för närvarande till folkbildningsförbundets förfogande ett årligt anslag, som skall fördelas inom de regionala folkbildningsförbunden. Anslaget är emellertid så begränsat, att det icke förslår till arvode åt heltidsanställda bildningskonsulenter inom mer än ungefär en tredjedel av förbunden. Bakom denna begränsning ligger — förutom besparingssyfte — den uppfattningen, att vissa av förbunden inte skulle kunna rationellt utnyttja en heltidsanställd konsulent utan hellre borde åstadkomma en halvtidsanställning. Denna anordning har också i något fall kommit till stånd, varvid konsulenten samtidigt beretts viss begränsad lärartjänstgöring vid folkhögskola. Tvivelsutan kan denna förening mellan en folkhögskolläraryrke och en konsulentbefattning åtminstone temporärt erbjuda fördelar för alla parter, men för befattningshavaren är det dock en nackdel, att han icke kan för tjänsteårsberäkning m. m. tillgodoräkna sig hela den tid befattningssinnehavet omfattar och att ordinarie anställning icke kan vinnas. Det är för att eliminera denna nackdel, som kommissionen föreslår, att innehavaren av en dylik kombinerad tjänst skall kunna heltidsanställas som folkhögskollärare — ordinarie eller icke — men med skyldighet att under vinterkurs fullgöra halva sin tjänstgöring som konsulent inom ett folkbildningsförbund. Denna anordning bör enligt kommissionens mening leda till att kvalificerade sökande ganska lätt kan erhållas och att befattningssinnehavet blir någorlunda kontinuerligt, vilket med två fristående halvtidstjänster knappast kan uppnås. Den föreslagna anordningen bör därför få etableras, så snart en folkhögskola och ett folkbildningsförbund härom kan träffa överenskommelse. — Innehavare av lärare-konsulentbefattning avses icke skola erhålla särskilt arvode från folkbildningsförbundet men väl ersättning för kostnader i samband med fullgörandet av konsulentuppgifterna. Folkbildningsförbundet skall — då det tillgodogör sig hälften av lärarens tjänstgöring — till skolan inbetala ett avlöningsbidrag, motsvarande hälften av det belopp, som icke erhålles som statsbidrag, alltså fem procent av avlöningssumman. Med hänsyn till befattningshavarens rätt att bli anställd och få kvarstå i tjänsten enligt de för folkhögskolan gällande anställningsvillkoren måste folkbildningsförbundet anses förhindrat att ensamt företaga uppsägning av lärare-konsulent. De tänkbara olägenheterna härav bör kunna elimineras genom att i överenskommelsen mellan skolan och bildningsförbundet bestämmelser intages, som tillförsäkrar förbundet skäligt inflytande rörande befattningshavarens tillsättande och kvarblivande vid tjänsten. Den omständigheten, att varje

folkhögskola är tillförsäkrad ledamotskap i vederbörande bildningsförbunds styrelse, torde dock utgöra en garanti mot att konflikter kring innehavet av den kombinerade befattningen skall behöva uppstå.

I tredje kapitlet, tredje avsnittet, nämndes, att tanken på en samordning av en folkhögskollärartjänst och en konsulentbefattning, då den först framfördes, enbart avsågs skola få tillämpning på musikens område. För vissa folkhögskolor har det också visat sig erbjuda mycket stora svårigheter att finna en lärare med undervisningskompetens i det obligatoriska övningsämnet sång, som därtill kan meddela de instrumentalmusikaliskt intresserade eleverna en viss handledning. För de bildningsorganisationer, som omhänderhar en någorlunda välutvecklad musikcirkelverksamhet, har det å andra sidan visat sig svårt att finna någon person, som haft tillräcklig kompetens och disponibel tid för att ge cirklarna vägledning i repertoarvalet, anskaffa ambulerande musklärare och organisera dessas resor, hålla enstaka föreläsningar i musikhistoria och musikteori m. m. Båda dessa behov skulle alltså kunna tillgodoses, om en kombinerad folkhögskollärare-konsulentbefattning finge inrättas i de fall, där de berörda parterna vore ense härom. Av innehavaren av en dylik befattning skulle krävas, att han avlagt akademisk examen, omfattande bl. a. ämnet musikhistoria. Han skulle då — eftersom tentamen i musikhistoria icke får avläggas utan att vederbörande styrkt ett visst instrumentalt och allmänmusikaliskt kunnande — ha möjlighet att vid folkhögskolan omhänderha undervisningen dels i sång och instrumental-musik, dels i ett par läroämnen, och vidare skulle han ha såväl de teoretiska som praktiska förutsättningarna för att som konsulent medverka till att arbetet inom musikcirkelarna i bygden finge en rationell uppläggning och bragtes upp till en högre standard. Det synes emellertid kommissionen riktigast, att möjligheten till tjänstekombinationen folkhögskollärare-konsulent icke begränsas till enbart musikens område, och kommissionen har därför velat utvidga det framförda uppslaget till att avse en samverkan på bredare grundval mellan folkhögskolorna och folkbildningsförbunden.

Anställningsformer och anställningsvillkor

Någon fast befordringsgång har aldrig existerat för folkhögskolans lärare. Före år 1942 betecknades alla obefordrade lärare som extra ordinarie (eller vikarierande) lärare och intog oavsett antalet tjänsteår samma löneställning. Nämnda år infördes en viss differentiering i de extraordinaries ställning såtillvida, att de, så snart de nått behörighet till fast anställning, kunde börja intjäna ålderstillägg — högst två — att tillträdas efter tre respektive sex års tjänstgöring. Från och med 1 oktober 1951 har denna anordning omvandlats till ett slags befordringsgång såtillvida, att obefordrad heltids-

anställd lärare under sina två första tjänstgöringsår benämnes extra ämneslärare och därefter erhåller beteckningen extra ordinarie ämneslärare. Som extra lärare hänförs han i regel till lönegrad Cg 21, som extra ordinarie till Ce 21 under de första två åren och därefter i regel till Ce 24. Till skillnad från vad fallet är vid exempelvis de allmänna läroverken har särskilda extra ordinarie lärarbefattningar dock icke inrättats vid folkhögskolorna, och till lediga icke-ordinarie befattningar har extra ordinarie lärare icke någon som helst företrädesrätt framför extra lärare. Vid tillsättandet av sådana befattningar kan en skolas styrelse alltjämt välja fritt mellan samtliga behöriga sökande, oavsett om den tillträdande kommer att intaga ställningen av extra ordinarie eller extra lärare.

Detta sistnämnda förhållande — att en skolas styrelse icke är bunden av de behöriga sökandenas meriter — föreligger även i fråga om de ordinarie tjänsterna (däri inbegripet rektorsbefattningarna). Till innehavare av en ledigförklarad ordinarie ämneslärarebefattning kan styrelsen sålunda utse vilken som helst av sökandena, som tjänstgjort minst fyra år (varav minst 20 veckor vid folkhögskola), och till rektor kan med förbigående av ordinarie lärare utses en extra ordinarie, om denne tjänstgjort likaledes minst fyra år (härav skall dock minst tre år ha fullgjorts vid folkhögskola). För dessa tjänster kan man således icke tala om någon form av fast befordringsgång.

Såväl extra och extra ordinare ämneslärare som ordinarie ämneslärare och rektor anställs för viss tid eller tillsvidare. Där viss tid anges, skall denna för extra ordinarie lärare vara lägst 20 veckor, högst en vinterkurs. För extra lärare får anställningen icke i något fall avse längre tid än en vinterkurs. Vid annan kurs än vinterkurs får icke-ordinarie lärare beredas tjänstgöring endast såsom timlärare. Om rektor eller ordinarie lärare anställts tills vidare, skall minst fyra månaders uppsägning iakttagas (beträffande viss inskränkning i uppsägningsrätten, se nedan). Uppsägning, som grundas på att full tjänstgöring icke längre kan beredas den anställde, skall alltid underställas skolöverstyrelsens prövning.

Rektorstjänsterna är vid folkhögskolan — till skillnad från vad fallet är vid de statliga skolorna — av samma karaktär som de ordinarie ämneslärarebefattningarna. Rektorerna bekläder således icke sina tjänster på förordnande och innehar icke ordinarie tjänst vid sidan av rektorsbefattningen.

Vissa av de här omnämnda, för folkhögskolan speciella anställningsformerna har stundom varit föremål för diskussion. Från obefordrade lärares sida har hävdats, att frånvaron av en fast befordringsgång lämnar rum för påtagliga orättvisor vid platstillättningarna, och år 1950 uttalade sig skolöverstyrelsen i sitt remissyttrande över 1941 års lärarlönesakkunnigas betänkande för en omprövning av frågan om anställningsformen för folkhögskolans rektorer. Kommissionen finner emellertid icke, som i fortsättningen

utvecklas, tillräckliga skäl föreligga för en ändring på någondera av dessa punkter.

Att sökande med goda studie- och tjänstgöringsmeriter stundom har blivit förbigångna vid folkhögskolans lärartillsättningar, är obestriddigt. Emellertid torde man kunna räkna med att den tillsättande styrelsen i dylika fall främst tagit hänsyn till de sökandes allmänna lämplighet för tjänsten. Det är rimligt att så sker; kraven på lämplighet måste ställas högt inom en skolform, där läraruppgifterna icke är begränsade till lektionsgivning och där samvaron mellan lärare och elever och mellan lärarna inbördes kan komma att omsluta en stor del av fritiden. Om folkhögskolans egenart skall bevaras, torde det därför vara nödvändigt, att styrelsernas rätt att vid lärartillsättningar också anlägga lämplighetssynpunkter bibehålles.

Dock är »lämplighet» ett obestämt och tånjbart begrepp, och kommissionen vill särskilt understryka vikten av att de platssökandes uppfattning i tros- och åsiktsfrågor icke inordnas bland lämplighetshänsynen. Frågan måste sägas vara aktuell vid en del av de rörelseanknutna skolorna, där en benägenhet kan iakttagas att vid lärartillsättningar ge företräde åt sådana sökande, som tillhör rörelsen i fråga eller eljest står denna nära. Där denna princip konsekvent tillämpas, förloras en garanti för åsiktsbildningens frihet vid skolan, och risk uppstår för att skolans syfte kan missuppfattas. Det är visserligen förstaeligt, att styrelsen för en rörelseanknuten skola vill känna sig förvissad om att de lärare, som den anställer, inte kommer att direkt motverka rörelsens syften, men denna styrelsens omsorg bör icke få leda därhän, att som »lämplig» endast den lärare betraktas, som tillhör rörelsen eller eljest är beredd att förfäkta rörelsens intressen.

I detta sammanhang må erinras om den befogenhet, som tillkommer en folkhögskolas styrelse, att med iakttagande av föreskriven uppsägningstid (34 § 2 mom., respektive 39 § 3 mom. av folkhögskolestadgan) från tjänsten skilja icke endast extra ordinarie ämneslärare utan också rektor och ordinarie ämneslärare, såframt anställningen enligt styrelsens beslut gäller tillsvidare (dock kan rektor och ordinarie ämneslärare, som tre år i följd tjänstgjort i samma eller motsvarande befattning vid en och samma folkhögskola, icke uppsägas utan endast genom disciplinärt förfarande skiljas från befattningen, och härvid måste oskicklighet, försumlighet eller klandervärt uppförande kunna åberopas). Det vill synas, att denna — låt vara begränsade — uppsägningsrätt borde ge skolorna tillräckliga möjligheter att korrigera uppenbart olyckliga lärartillsättningar och att styrelserna för de rörelseanknutna skolorna därmed kunde avstå från att i större utsträckning utnyttja den garanti för lärarlämplighet, som de nu menar sig finna i de anställningssökandes organisationstillhörighet.

Skolöverstyrelsens ovan omnämnda år 1950 framförda yrkande om omprövning av anställningsformen för folkhögskolans rektorer föranledde

Kungl. Maj:t att samma år uppdraga åt 1941 års lärarlönesakkunniga att utreda frågan. De sakkunniga redovisade i en promemoria den 29 december 1950 resultatet av sina överväganden. De menade, att det visserligen icke skulle erbjuda större organisatoriska svårigheter att konstruera rektorstjänsterna så, som skolöverstyrelsen föreslagit — alltså att rektorerna förordnades för högst sex år i taget — men de framhöll gentemot detta förslag, att den förflyttningsskyldighet, som skulle bli en följd av den nya anställningsformen, skulle leda till avsevärda olägenheter i olika avseenden. De hänvisade härvid till att större delen av rektorerna icke innehar en formell kompetens, som gör en förflyttning till läroverk möjlig, att en tvångsflyttning till s. k. rörelsefolkhögskola skulle möta ett alldeles särskilt starkt motstånd, och att den förutvarande rektorns kvarstannande som ämneslärare vid samma skola med säkerhet skulle leda till konflikter av olika slag. Sammanfattningsvis uttalade de sakkunniga, att såväl organisatoriska och pedagogiska som principiella skäl talar mot att folkhögskolans rektorstjänster inrättas som förordnandetjänster. — Kommissionen delar helt lärarlönesakkunnigas uppfattning i denna sak och tar för givet, att frågan icke vidare aktualiseras.

Folkhögskolornas ekonomi

Det byggnadsekonomiska läget

För en bedömning av folkhögskolornas byggnadsekonomiska läge fordras kännedom om värdet av de byggnader, som skolorna äger, men därutöver också om byggnadsbeståndets kvalitet och tillräcklighet samt om skolornas skuldsättning och deras möjligheter att erhålla anslag för byggnadsändamål.

Tab. 33. Sammanställning avseende folkhögskolornas byggnadsekonomiska läge den 1 januari 1951.

Uppgiften avser:	Lg (34 skolor, 3 390 elev- platser)	L (12 skolor, 1 170 elev- platser)	LR (7 skolor, 560 elev- platser)	R (13 skolor, 1 290 elev- platser)	Summa (66 skolor, 6 410 elev- platser)
Bruttobyggnadsvärde 1 jan. 1951, kr.	38 714 370	9 305 480	3 637 210	12 017 225	63 674 285
Bruttobyggnadsvärde per elevplats 1 jan. 1951, kr.	11 420	7 953	6 495	9 316	9 934
Skulder å byggnaderna 1 jan. 1951, kr.	43 192	1 264 952	1 275 427	2 574 340	5 157 911
Skulder i % av brutto- byggnadsvärdet 1 jan. 1951	0,0	13,6	35,1	21,4	8,1
Nettobyggnadsvärde 1 jan. 1951, kr.	38 671 178	8 040 528	2 361 783	9 442 885	58 516 374
Nettobyggnadsvärde per elevplats 1 jan. 1951, kr.	11 408	6 872	4 216	7 320	9 129
Kostnader för byggnadsar- beten åren 1926—1950:					
Utförda, kr.	17 727 265	3 778 000	1 870 000	3 705 000	27 080 265
Ännu ej utförda, kr.	6 916 000	—	300 000	400 000	7 616 000
Summa kostnader, kr. ..	24 643 265	3 778 000	2 170 000	4 105 000	34 696 265
Anslag till ovan nämnda arbeten:					
Statsmedel, kr.	728 000	1 482 050	810 000	2 035 000	5 055 050
Landstingsmedel, kr.	22 096 378	1 161 476	150 000	250 000	23 657 854
Kommunala medel, kr.	29 675	32 000	10 000	—	71 675
Summa anslag, kr.	22 854 053	2 675 526	970 000	2 285 000	28 784 579
Uppskattad kostnad för oundgängligen nödvän- diga byggnadsarbeten 1951—55, kr.	12 140 000	5 085 000	6 455 000	3 770 000	27 450 000

Anm. Antalet skolor den 1 januari 1951 var 71. Fyra skolor (Birkagården, Medlefors, S:t Erik, Vadstena) saknade egna byggnader, och från en skola (Malung) erhöles icke uppgift.

mål. Kommissionen har genom sin folkhögskoledelegation vid två tillfällen av skolorna infordrat uppgifter, avsedda att belysa dessa förhållanden. På grundval av de uppgifter, som erhöles vid det första undersökningstillfället — år 1947 — utarbetade delegationen en hemställan om byggnadsbidrag till folkhögskolorna, som av kommissionen den 5 november 1947 ingavs till Konungen (bil. 8). Uppgifterna är nu föråldrade. Den senare undersökningen avsåg det byggnadsekonomiska läget den 1 januari 1951. En sammanfattning av de uppgifter, som erhöles vid detta tillfälle, återges — tillsammans med vissa inom folkhögskoledelegationen framräknade siffror — i tab. 33. Skolorna har i denna sammanställning uppdelats i olika kategorier efter huvudmannorganisationens art (se bil. 1).

Det kapital, som är investerat i folkhögskolornas byggnader, är betydande. Den 1 januari 1951 uppgick brandförsäkringsvärdet — här redovisat som bruttobyggnadsvärdet — för de 66 skolor, som deltog i undersökningen, till 63,7 mill. kronor eller inemot 1 mill. kronor per skola. Emellertid varierade värdena inom mycket vida gränser. Det högsta förekommande bruttobyggnadsvärdet var sålunda 2.011.120 kronor (Höla), det lägsta 150.000 kronor (Eslöv). Vid fördelning på de olika huvudmannakategorierna nåddes det högsta genomsnittliga värdet (något mer än 1 mill. kronor) av de skolor, vilka som huvudman hade ett landsting (Lg-skolor), och därefter (något mindre än 1 mill. kronor) av dem, där huvudmannen var en riksomfattande organisation av rörelsekaraktär (R-skolor). Det lägsta genomsnittliga värdet (c:a 0,5 mill. kronor) uppvisade de skolor, som ägdes av en lokal organisation med rörelseanknytning (LR-skolor), men också de av rent lokala folkhögskoleföreningar eller liknande drivna skolorna (L-skolor) uppvisade en ganska svag genomsnittssiffra (c:a 0,75 mill. kronor). — Spridningen av byggnadsvärdena per skola redovisas i tab 34 a.

Om siffrorna för byggnadsbeståndets värde skall möjliggöra en bedömning av byggnadernas tillräcklighet för folkhögskoleändamål, måste de sättas i relation till skolornas storlek, d. v. s. till antalet elevplatser vid varje skola.¹ En fördelning av det totala bruttobyggnadsvärdet på det totala antalet elevplatser ger resultatet 9.934 kronor per elevplats. Göres fördelningen däremot inom de olika skolkategorierna, nås för Lg-skolorna 11.420 kronor, för R-skolorna 9.316 kronor, för L-skolorna 7.953 kronor och för LR-skolorna 6.495 kronor. Än större blir givetvis differenserna, om fördelningen göres för varje skola för sig. Det högsta i undersökningsmaterialet förekommande värdet av detta slag var (något avrundat) 22.000 kronor (Fellingsbro, Högalid, Wik), det lägsta 1.415 kronor (Eslöv). — Spridningen av bruttobyggnadsvärdet per elevplats redovisas i tab. 34 b.

Givetvis kan variationer i byggnadsvärdet per elevplats förekomma, som

¹ Antalet elevplatser = det antal elever som samtidigt kan tagas emot vid skolan, d. v. s. för närvarande ungefär = antalet elever vid vinterkurs.

Tab. 34. Spridningen av folkhögskolornas bruttobyggnadsvärden
den 1 januari 1951.

a) Bruttobyggnadsvärde per skola:

Bruttobyggnadsvärde (i milj. kr.)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
—0,19	—	1	1	1	3
0,2—0,49	3	1	2	2	8
0,5—0,79	7	5	3	4	19
0,8—1,09	5	3	1	2	11
1,1—1,39	10	1	—	—	11
1,4—1,69	5	1	—	2	8
1,7—1,99	2	—	—	2	4
2,0—	2	—	—	—	2
Summa:	34	12	7	13	66

b) Bruttobyggnadsvärde per elevplats:

Bruttobyggnadsvärde (i kronor)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
— 1999	—	1	—	—	1
2000— 4999	1	—	3	2	6
5000— 7999	6	6	1	5	18
8000—10999	12	2	1	1	16
11000—13999	4	2	2	2	10
14000—16999	7	1	—	—	8
17000—19999	—	—	—	1	1
20000—	4	—	—	2	6
Summa:	34	12	7	13	66

icke behöver tolkas så, att den ena skolan har ett för skolverksamheten bättre avpassat byggnadsbestånd än den andra. Att onödigt dyrbara byggnader uppförts är visserligen högst osannolikt, men höga byggnadsvärden kan i något fall till en del förklaras av att för skolverksamheten förvärvats en byggnad av stort kulturhistoriskt värde (Wik) eller av att vissa lokaler överdimensionerats för att jämväl kunna tjäna andra ändamål än den egentliga folkhögskoleverksamheten (Lillsved). Å andra sidan kan ett lågt byggnadsvärde per elevplats bero på att bostäder icke uppförts i full utsträckning för elever och lärare, vilket på orter, där möjligheterna att i skolans omedelbara närhet hyra dylika bostäder är relativt goda, inte behöver innebära någon allvarligare nackdel för skolarbetet — det har ju rentav varit möjligt för ett par skolor (Birkagården, S:t Erik) att hålla verksamheten i gång under en lång följd av år, trots att de saknat — och alltjämt saknar — egna byggnader. Ytterligare bör hänsyn tagas till att ett äldre byggnadsbestånd som regel åsättes ett lägre brandförsäkringsvärde än ett nyare, även om det alltjämt är fullt tjänligt för sitt ändamål.

Emellertid kan de här anförda omständigheterna endast i begränsad ut-

sträckning förklara de stora variationerna i byggnadsvärde per elevplats för olika folkhögskolor och för olika kategorier av folkhögskolor. Dessa måste i stället bero på att vissa skolor är bättre rustade, andra sämre rustade för att fullgöra sina uppgifter. Då — som ovan sagts — knappast någon skola torde vara försedd med överflödiga eller onödigt påkostade byggnader, kan man i själva verket ifrågasätta, om andra skolor än de, som når de högsta byggnadsvärdena per elevplats, har ett tillfredsställande byggnadsbestånd. Därmed skulle först ett byggnadsvärde av omkring 20.000 kronor per elevplats kunna sägas innebära en garanti för en god skolstandard. Att denna siffra är rimlig, bekräftas i viss mån därav, att vissa skolprojekt, som kostnadsberäknats omkring 1950, har förutsatts draga en kostnad av betydligt mer än 20.000 kronor per elevplats. Sålunda rör sig kalkylerna för en skola med 120 elevplatser, förlagd till en ort i Stockholms närhet (Tollare), med en kostnad av inemot 3 mill. kronor för de egentliga byggnadsvärdena — här bortses alltså från kostnaderna för anskaffning, planering och inhägnad av tomt, för utvändiga ledningar, för möbler och övriga inventarier, för arkitektarvoden o. d. Utrymmena kan knappast sägas vara överdimensionerade. Visserligen har en del lokaler, såsom samlingssal och matsal, planerats något större än vad 1946 års skolbyggnadssakkunniga förutsatte i det av dem utarbetade förslaget till lokalprogram för folkhögskolor, men å andra sidan har behovet av bostäder för lärare och elever beräknats något lägre, varför totalkostnaden i stort sett torde ha blivit densamma, om förslaget till normalplan i sin helhet hade följts.¹

Av tab. 34 b framgår, att de skolor, som når byggnadsvärdet 20.000 kronor per elevplats, är mycket få, nämligen fyra av landsting och två av riksomfattande rörelseorganisation ägda skolor, varjämte ytterligare en skola ur den sistnämnda kategorin kommer någorlunda nära denna gräns. Ytterligare åtta överskrider två tredjedelar av värdet 20.000 kronor (minst 14.000 kronor), men icke mindre än tjugofem skolor stannar under värdet 8.000 kronor; en skola når icke ens 2.000 kronor.

Siffrorna måste sägas otvetydigt ge vid handen, att en stor del av de svenska folkhögskolorna arbetar med ett byggnadsbestånd, som ingalunda är tillfredsställande utan tvärtom behäftat med allvarliga brister. Att bristerna är såväl kvantitativa som kvalitativa, har folkhögskoledelegationens ledamöter kunnat övertyga sig om, dels — i någon utsträckning — genom självsyn, dels genom att taga del av de uppgifter, som lämnats av skolorna själva. Generellt torde om skolorna kunna sägas, att de med hänsyn till utrymmet i elevbostäder, lärosalar, matsalar o. s. v. är starkt överbelagda och att behovet av ett större byggnadsbestånd är trängande. Därtill betjänar sig många skolor av byggnader, som till större eller mindre del måste betecknas som föråldrade eller eljest mindre lämpliga för sitt ändamål. Praktiskt

¹ Uppförandet av skolan har sedermera påbörjats efter en beskuren plan.

taget alla folkhögskolor har börjat sin verksamhet med mycket knappa kapitalresurser, och oftast har initiativtagarna inköpt något gammalt byggnadskomplex, som endast nödtorftigt kunnat motsvara sitt ändamål. Det är synnerligen önskvärt, att dessa äldre byggnader, som ännu ingår i flertalet skolors byggnadsbestånd och som bl. a. kräver onormalt stora underhållskostnader, snarast kunde ersättas av tidsenliga och för skoländamål direkt avpassade lokaler.

Självfallet är huvudmännen för de berörda skolorna medvetna om att en genomgripande upprustning av byggnaderna är av nöden. Vid 17 av skolorna hade också den 1 januari 1951 huvudmannen på skolstyrelsens hemställan anskaffat medel för om- eller nybyggnadsarbeten, och endast nödvändigheten att avvakta byggnadstillstånd hindrade arbetenas igångsättande. Sammanlagt hade (tab. 33) 7,6 mill. kronor avsatts för detta ändamål. Emellertid angav 56 av de 66 skolorna, att de utöver redan erhållna anslag var i stort behov av ytterligare medel för byggnadsarbeten under de närmast förestående fem åren. 46 av dessa skolor hade gjort kostnadsberäkningar för de som erforderliga betraktade byggnadsföretagen. Dessa beräkningar slutade på en summa av 24,1 mill. kronor eller i avrundat medeltal (24.100.00:46 =) 0,5 mill. kronor per skola. Om till dessa mera noggrant beräknade kostnader lägges ett med hänsyn till de avsedda byggnadsföretagens omfattning uppskattningsvis fixerat belopp för motsvarande kostnader vid de övriga tio skolorna nås en något högre summa, 27,5 mill. kronor. Därjämte har två skolor, som saknar egna lokaler (Vadstena, Medlefors), anmält trängande behov av sådana för en kostnad av tillsammans 3,0 mill. kronor. Totalt skulle den svenska folkhögskolans aktuella byggnadsbehov den 1 januari 1951 sålunda böra beräknas motsvara en kostnad av c:a 30 mill. kronor. Det är att märka, att härvid i regel icke åsyftas utvidgningar av skolorna i syfte att bereda utrymme för ett ökat antal elever.

Möjligheterna för en huvudman att anskaffa de medel, som av skolans styrelse äskas för byggnadsändamål, är mycket skiftande. Enklast ställer sig problemet givetvis i de fall, då huvudmannen är ett landsting. Från de landstingsägda skolorna uppges också, att någon ovillighet från huvudmannens sida att lämna erforderliga byggnadsanslag icke kan iakttagas, även om dröjsmål stundom uppstår genom att landstinget finner andra byggnadsprojekt vara av än högre angelägenhetsgrad. Tab. 33 visar också, att landstingen till de under den senaste 25-årsperioden beslutade byggnadsarbetena vid dessa skolor lämnat anslag, som så gott som helt täcker kostnaderna för arbetena. Det största sammanlagda belopp, som beviljats en skola är 1.923.600 kronor (Katrineberg; endast en mindre del av anslaget har hittills kunnat utnyttjas), medan det lägsta är 20.000 kronor (Gamleby).

Helt annorlunda ställer sig problemet för skolor med annan huvudman. Av de rent lokala skolorna (L-skolorna) har visserligen alla byggnadsägan-

de utom två (Eslöv, Skurup) av vederbörande landsting erhållit bidrag för byggnadsändamål under den senaste 25-årsperioden, men bidragsbeloppen är genomgående lägre än de, som utgått till landstingens egna skolor. Det högsta beloppet är sålunda 493.750 kronor (Vara), det lägsta 6.000 (Hvilan). De rörelseanknutna skolorna har i än lägre grad kunnat lita till landstingens välvilja. Av de tio LR-skolorna (av vilka tre saknar egna byggnader) har endast tre (S:t Sigfrid, Viskadalen, Kalix) under samma period erhållit sådana anslag, och beloppen har varit relativt obetydliga (högst 75.000, lägst 25.000 kronor). Av de tretton R-skolorna, slutligen, har endast två erhållit byggnadsbidrag från landsting (Brunnsvik, Sjövik); i båda fallen var anslaget 125.000 kronor.

Från kommun har endast fem av skolorna erhållit anslag för byggnadsändamål. Beloppen är i samtliga fall ganska ringa (högst 25.000, lägst 4.675 kronor).

För de icke landstingsägda skolorna har i stället bidragen av statsmedel varit av störst betydelse för finansierandet av byggnadsverksamheten (de bidrag av statsmedel, som i tab. 33 redovisas för Lg-skolor, hänför sig till skolor, som övertagits av landsting, och har erhållits före övertagandet). Av de tolv L-skolor, som har egna byggnader, har sålunda alla utom en (Eslöv) erhållit sådana bidrag med växlande belopp (högst 483.000, lägst 50.000 kronor), av de sju LR-skolorna alla utom två (Hålland, Edelvik) och av de 13 R-skolorna alla utom fyra (Jakobsberg, Kungälv, Sjövik, Mellansel). För LR-skolorna har bidragsbeloppen varit högst 240.000, lägst 75.000 kronor, för R-skolorna högst 725.000, lägst 40.000 kronor. — De här angivna beloppen avser uteslutande bidrag av lotterimedel. Övriga bidrag av statsmedel har haft underordnad betydelse. Nämnas kan dock, att två skolor (Gripsholm, Lillsved) under 1930-talet beviljades anslag av medel för arbetslöshetens bekämpande med sammanlagt 160.000 kronor.

Hur avgörande betydelse de redovisade bidragen av allmänna medel än kan ha haft för skolornas möjligheter att finansiera den nödvändiga byggnadsverksamheten, är det dock uppenbart, att de icke — med undantag för landstingens anslag till de landstingsägda skolorna — varit tillräckliga för att garantera en tillfredsställande byggnadsstandard. Som av det föregående framgått, har angelägna byggnadsföretag måst ställas på framtiden; andra har endast i beskuret skick kunnat förverkligas. Men mest betänkligt är måhända, att åtskilliga skolor — för att överhuvud kunna bygga — måst taga på sig en avsevärd skuldsättning. Varken lokala sammanslutningar eller riksomfattande organisationer har i längden förmått bära den på huvudmannen vilande dubbla bördan av investeringar och löpande utgifter, och de har därför, sedan den enskilda offervilligheten utnyttjats så långt detta varit möjligt, tvingas att anlita lånevägen för att kunna uppbringa återstoden av det för byggnadsföretagen erforderliga kapitalet.

Tab. 35. Spridningen av folkhögskolornas skulder för byggnadsändamål den 1 januari 1951.

a) Skuldbelastning per skola i absoluta tal:

Skuldsättning (i kronor)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
0	31	2	—	—	33
— 99000	3	4	2	5	14
100000—199000	—	3	2	3	8
200000—299000	—	2	2	1	5
300000—399000	—	1	—	2	3
400000—499000	—	—	1	2	3
Summa:	34	12	7	13	66

b) Skuldbelastning per skola i procent av skolans bruttobyggnadsvärde:

Skuldbelastning (i % av bruttobyggnads- värdet)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
0	31	2	—	—	33
— 9	3	2	—	2	7
10—19	—	5	1	4	10
20—29	—	—	2	1	3
30—39	—	3	2	3	8
40—49	—	—	—	2	2
50—59	—	—	1	1	2
60—	—	—	1	—	1
Summa:	34	12	7	13	66

Det framkom vid folkhögskoledelegationens undersökning, att av de 32 icke-landstingsägda skolorna (med egna byggnader) endast två (Birka, Tornedalen) vid 1951 års ingång var fria från skuldbelastning för byggnadsändamål. Totalt var skuldsumman vid de 30 skolorna (samt vid de tre landstingsägda skolor, där skolan själv — icke landstinget — hade att svara för vissa skulder) 5,2 mill. kronor eller i avrundat medeltal ($5.157.911:33 =$) 156.000 kronor per skuldsatt skola. Högsta förekommande skuldbelopp var 453.000 kronor (Södra Vätterbygden), lägsta 25.000 kronor (Vara). I förhållande till bruttobyggnadsvärdet uppgick skuldbelastningen vid 13 av skolorna till 30 % eller mera; lägsta förekommande procenttal var (vid de icke landstingsägda skolorna) 1,8 % (Vara), högsta 60,0 % (Jära). I övrigt framgår spridningen av skuldbeloppen och av relationstalen för skuldbelastningen av tab. 35 a och b. — Det bör framhållas, att skolornas skulder till egna byggnadsfonder ingenstädes inräknats i skuldbeloppen.

Folkhögskolornas nettobyggnadsvärden — bruttobyggnadsvärdena minskade med skulderna — ligger sålunda betydligt lägre än de värden, som redovisas i tab. 34. För genomsnittssiffran, avseende samtliga skolor, blir skillnaden visserligen föga betydande (tab. 33), men av de icke landstings-

Tab. 36. Spridningen av folkhögskolornas nettobyggnadsvärden den 1 januari 1951.

a) Nettobyggnadsvärde per skola:

Nettobyggnadsvärde (i milj. kronor)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
—0,19	—	1	2	2	5
0,2—0,49	1	3	4	4	12
0,5—0,79	6	5	1	2	14
0,8—1,09	11	2	—	1	14
1,1—1,39	5	—	—	2	7
1,4—1,69	7	1	—	2	10
1,7—1,99	—	—	—	—	—
2,0—	4	—	—	—	4
Summa:	34	12	7	13	66

b) Nettobyggnadsvärde per elevplats:

Nettobyggnadsvärde (i kronor)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
— 1999	—	1	2	1	4
2000— 4999	1	1	2	5	9
5000— 7999	6	7	1	2	16
8000—10999	12	—	1	2	15
11000—13999	4	3	1	—	8
14000—16999	7	—	—	—	7
17000—19999	—	—	—	3	3
20000—	4	—	—	—	4
Summa:	34	12	7	13	66

ägda skolorna flyttas flertalet ner i lägre byggnadsvärdegrupper (tab. 36). Högsta förekommande byggnadsvärde inom dessa kategorier blir nu 1.657.000 kronor (Liungskile), lägsta 91.500 kronor (Eslöv). Vid fördelning på antalet elevplatser blir högsta värdet 18.000 kronor (Jokkmokk), lägsta 863 kronor (Eslöv).

Skuldsättningen vållar skolorna stora svårigheter. De byggnadsföretag, vari de upplånade medlen lagts ner, är till största delen oräntabla, och kostnaderna för förräntningen måste därför täckas i driftsbudgeten. Detta leder till att de skuldsatta skolorna, d. v. s. i stort sett de icke landstingsägda, tvingas att av eleverna uppta inackorderingsavgifter, vilka — som visats i tab. 30 — väsentligt överstiger de stipendiebelopp, som utgår till helt obemedlad elev, och det bidrar till att dessa skolor måste uppta avsevärda undervisningsavgifter (tab. 31). Man framför allt gör skuldsättningen huvudmännen tveksamma inför även de mest välmotiverade nya byggnadsföretag, därför att dessa skulle ytterligare öka skuldsumman och därmed svårigheterna att balansera den löpande budgeten.

Principiellt måste det också betecknas som otillfredsställande, att skolor,

som av statsmakterna tillerkänns bidrag till vissa av de med verksamheten förbundna kostnaderna, skall nödgas påtaga sig en högst betungande skuldbörda för att kunna anskaffa de för verksamheten erforderliga byggnaderna. Visserligen skulle icke heller ett av det allmänna lämnat ekonomiskt bistånd till byggnadsverksamheten innebära någon garanti mot ytterligare skuldsättning i framtiden, då biståndet måste få karaktären av procentuellt bidrag och skolorna inte rimligen kan helt förbjudas att genom upplåning anskaffa återstoden av det nödvändiga kapitalet. Men det synes skäligt, att skolorna av det allmänna kunde få ett så stort bidrag till sina byggnadskostnader, att upptagandet av lån kunde i hög grad begränsas.

Som generell bidragsgivare kan endast staten komma ifråga. Det vore orimligt att av landstingen begära, att de skulle investera mera avsevärda kapital i sådana skolor, som får sina elever från en stor del av landet, kanske från hela landet. Ett kraftigare bistånd från detta håll borde möjligen kunna påräknas beträffande de utpräglat bygdeförankrade skolor, som alltjämt upprätthålles av enskilda sammanslutningar (främst L-skolorna). Men anspråk på dylikt bistånd skulle otvivelaktigt av landstingen mötas med ett krav på formligt överlåtande av skolorna, vilkas huvudmän därmed skulle ha manövrerats in i ett obehagligt tvångsläge. Överhuvud bör vid bidragsgivning till folkhögskolor tillses, att skolornas fria ställning icke äventyras. Garantier i detta avseende torde icke kunna skapas på annat sätt än genom att samma bidragsregler gäller för alla skolor, oavsett hur huvudmannaskapet är ordnat. Därmed måste staten inträda som bidragslämnare, och bidraget måste uteslutande baseras på skolornas av tillsynsmyndigheten konstaterade behov av utvidgade eller moderniserade lokaler. — Kommissionen föreslår, att ett bidragssystem, byggt på dessa grunder, införes.

Rätt till statligt bidrag till ny- och ombyggnadsarbeten föreligger redan för lantmannaskolor och liknande skolor (Kungl. Maj:ts kungörelse den 22 december 1939, nr 910, med ändring den 30 juni 1949, nr 454¹); det förefaller kommissionen, som om de för detta bidrag gällande bestämmelserna i stort sett oförändrade skulle kunna tillämpas jämväl på folkhögskolorna. Bidraget bör sålunda avse kostnader för olika slag av lokaler för skolans ändamål (även internatändamål) med biutrymmen, för ledningar och fast inredning, för iordningställande av byggnadstomt, för anordnandet av brunn eller vattenledning samt för ritningar, arbetsledning och arbetskontroll. Till storleken bör bidraget utgöra tre fjärdedelar av dessa kostnader. Anslaget bör utgå, så snart Kungl. Maj:t efter skolöverstyrelsens hörande finner, att skolornas behov av de planerade byggnaderna eller anläggningarna är styrkt. — Förslag till kungörelse framlägges i bil. 14.

Införandet av byggnadsbidrag skulle emellertid, som kommissionen framhöll redan i sin ovannämnda skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 november

¹ Ytterligare ändring SFS 1951:398.

1947, icke innebära någon utväg ur de ekonomiska svårigheterna för de skolor, som i sina försök att bemästra byggnadsproblemen redan drivits till en långtgående skuldsättning. Icke minst rättviseskäl talar därför enligt kommissionens mening för att möjlighet beredes de skuldsatta skolorna att genom engångsanslag av statsmedel sanera sin byggnadsekonomi. Kommissionen hemställer därför, att Kungl. Maj:t måtte överväga, huruvida i proposition till riksdagen medel kunde äskas jämväl för detta ändamål. Om så kan ske, bör fördelningen av de medel, som anvisas, verkställas av Kungl. Maj:t, sedan skolorna ingivit ansökan om bidrag och sedan skolöverstyrelsen häröver avgivit yttrande. Medelsäskandet borde fortgå under så många år, att bidrag kunde utgå till samtliga skolor, vilkas utveckling för närvarande påtagligt hämmas av de redan ådragna skuldbördorna.

Det driftsekonomiska läget

Kommissionens folkhögskoledelegation har vid två tillfällen gjort en undersökning av folkhögskolans driftskostnader, nämligen hösten 1947 och hösten 1951. I båda fallen användes som material de stafförslag för kom-

Tab. 37. Sammanställning av folkhögskolornas beräknade inkomster och utgifter räkenskapsåret 1951.

a) Statbelopp, totalt (i kronor):

Kontorubrik	Lg (35 skolor, 3 470 elev- platser)	L (13 skolor, 1 240 elev- platser)	LR (10 skolor, 740 elev- platser)	R (13 skolor, 1 290 elev- platser)	Summa (71 skolor, 6 740 elev- platser)
<i>Inkomster:</i>					
Statsbidrag	1 805 428	632 657	362 977	525 824	3 326 886
Landstingsbidrag	2 529 538	406 377	154 565	123 500	3 213 980
Kommunala bidrag	3 980	43 954	67 500	29 000	144 434
Bidrag från förening	13 900	49 225	72 108	186 775	322 008
Hyror	216 003	48 325	73 500	75 325	413 153
Räntor	5 700	400	100	200	6 400
Elevavgifter	40 970	57 947	55 600	101 350	255 867
Diverse inkomster	41 043	4 925	44 684	54 473	145 125
Behållning från föregående år .	—	5 382	12 034	1 500	18 916
Summa inkomster:	4 656 562	1 249 192	843 068	1 097 947	7 846 769
<i>Utgifter:</i>					
Lärlöner	2 283 496	707 719	367 844	561 072	3 920 131
Övriga kostnader för undervis- ning	90 950	19 500	18 800	16 600	145 850
Övriga personalkostnader	379 180	59 551	46 100	65 623	550 454
Utgifter för fastigheten (inklu- sive hyror)	1 303 146	327 156	265 036	343 110	2 238 448
Utgifter för inventarier	162 625	41 375	25 373	24 200	253 573
Administrationskostnader	178 945	55 588	32 607	51 024	318 614
Diverse kostnader för eleverna	88 256	9 500	4 292	9 340	110 938
Diverse utgifter	169 964	28 803	63 016	26 978	288 761
Brist från föregående år	—	—	20 000	—	20 000
Summa utgifter:	4 656 562	1 249 192	843 068	1 097 947	7 846 769

b) Statbelopp per elevplats (i kronor):

Kontorubrik	Lg (35 skolor, 3 470 elev- platser)	L (13 skolor, 1 240 elev- platser)	LR (10 skolor, 740 elev- platser)	R (13 skolor, 1 290 elev- platser)	Totalt (71 skolor, 6 740 elev- platser)
<i>Inkomster:</i>					
Statsbidrag	520	510	491	408	494
Landstingsbidrag	729	328	209	96	477
Kommunala bidrag	1	35	91	22	21
Bidrag från förening	4	40	98	145	48
Hyor	62	39	99	58	61
Räntor	2	0	0	0	1
Elevavgifter	12	47	75	79	38
Diverse inkomster	12	4	60	42	21
Behållning från föregående år ..	—	4	16	1	3
Summa inkomster:	1342	1007	1139	851	1164
<i>Utgifter:</i>					
Lärlöner	658	571	497	435	581
Övriga kostnader för undervis- ningen	26	16	26	13	22
Övriga personalkostnader	109	48	62	51	82
Utgifter för fastigheten (inklu- sive hyror)	376	264	358	266	332
Utgifter för inventarier	47	33	34	19	38
Administrationskostnader	52	45	44	39	47
Diverse kostnader för eleverna ..	25	7	6	7	16
Diverse utgifter	49	23	85	21	43
Brist från föregående år	—	—	27	—	3
Summa utgifter:	1342	1007	1139	851	1164

mande räkenskapsår (för en del skolor sammanfallande med kalenderåret, för andra icke), som skolorna t. o. m. år 1950 hade att bifoga sina ansökningar om statsbidrag till vinterkurs. Vid den senare undersökningen måste de statförslag utnyttjas, som avsåg räkenskapsåret 1950, då skyldighet att förete statförslag upphörde i samband med ikraftträdandet av nya statsbidragsbestämmelser den 1 oktober 1951. — Då resultatet av undersökningen år 1947 i stort sett saknar betydelse för den följande framställningen, redovisas här endast de resultat, som hänför sig till räkenskapsåret 1951.

I tab. 37 a framlägges en sammanställning av skolornas beräknade inkomster och utgifter räkenskapsåret 1950 (antalet statsbidragsberättigade skolor var då 71). Som synes antogs utgifterna och inkomsterna komma att balansera på c:a 7,8 mill. kronor eller i avrundat medeltal $(7.846.769:71 =)$ 110.000 kronor per skola. Emellertid varierade beloppen inom ganska vida gränser (tab. 38 a); det högsta förekommande statbeloppet var 199.115 kronor (Tärna), det lägsta 50.199 kronor (Jokkmokk). Fördelat på antalet elevplatser var statbeloppet i medeltal $(7.846.769:6.740 =)$ 1.164 kronor. Men också detta medeltal överstegs, respektive underskreds väsentligt av åtskilliga skolor (tab. 38 b). Högsta förekommande statbelopp per elevplats var 2.457 kronor (Västerhaninge), lägsta 594 kronor (Önnestad).

Tab. 38. Spridningen av folkhögskolornas statbelopp räkenskapsåret 1951.

a) Statbelopp per skola:

Statbelopp (i kronor)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
— 59000	—	—	3	2	5
60000— 79000	—	3	4	4	11
80000— 99000	2	4	1	2	9
100000—119000	10	3	—	4	17
120000—139000	10	3	1	1	15
140000—159000	6	—	—	—	6
160000—179000	5	—	1	—	6
180000—	2	—	—	—	2
Summa:	35	13	10	13	71

b) Statbelopp per elevplats:

Statbelopp (i kronor)	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
— 599	—	1	—	—	1
600— 799	—	2	1	4	7
800— 999	2	3	2	5	12
1000—1199	6	3	2	2	13
1200—1399	11	2	1	—	14
1400—1599	9	2	2	1	14
1600—1799	3	—	2	—	5
1800—1999	1	—	—	1	2
2000—2199	1	—	—	—	1
2200—2399	1	—	—	—	1
2400—	1	—	—	—	1
Summa:	35	13	10	13	71

De framräknade divergenserna torde i någon mån bero på siffermaterialets preliminära karaktär; det rör sig om beräknade, icke om verkliga utgifter och inkomster. Ett ytterligare osäkerhetsmoment ligger däri, att budgetupställningen i hög grad skiftar från skola till skola; det vill exempelvis synas, som om vid en del skolor gäldräntor upptas i driftsbudgeten, vid andra icke. Mera tillfälliga faktorer kan också driva beloppen i en skolas budget uppåt. Detta blir exempelvis fallet, om en skolas samtliga lärare har nått högsta löneklassen eller om en genomgripande förbättring av skolans inventarier har beslutats. En annan faktor, som vid vissa skolor pressar statbeloppen uppåt utan att detta innebär en förbättring av undervisningsvillkoren vid skolan, är nödvändigheten att bestrida onormalt höga underhållskostnader för äldre fastigheter. Å andra sidan kan ett lågt statbelopp per elevplats sammanhänga med att en betydande del av en skolas elever har möjlighet att bo i sina hem, varför skolans budget endast i lägre grad behöver tyngas av kostnaderna för underhåll av elevhem eller för förhyrande av elevrum (de i Stockholms stad belägna skolorna har icke upp-

rättat internat). Att de större skolorna genomsnittligt bör kunna arbeta med förhållandevis lägre driftskostnader, är också rimligt; det är dock anmärkningsvärt, att 13 av de 39 skolor, vilkas elevplatsantal är lägre än medeltalet (95), har ett lägre statbelopp än medeltalet härför.

Faktorer av nu angiven art kan emellertid inte generellt förklara den omständigheten, att statbeloppet per elevplats genomsnittligt är beräknat avsevärt mycket lägre inom vissa skolkategorier än inom andra (tab. 37 b). Dessa olikheter måste i stället nödvändigtvis återspegla faktiska differenser i skolornas standard, d. v. s. i deras möjligheter att erbjuda eleverna en väl differentierad undervisning i en för studier lämpad miljö. Detta framgår också vid en granskning av sådana utgiftsposter som lärarlönekostnader och övriga kostnader för undervisningen. Att dessa utgifter är så avsevärt mycket lägre vid de icke landstingsägda skolorna än vid de landstingsägda, måste innebära, att de förra skolorna icke i lika hög grad som de senare kan arbeta med mindre avdelningar, anordna specialundervisning, anlita timplärare o. d. De lägre belopp, som anslagits till inventarier och till diverse kostnader för eleverna (häri ingår exempelvis utgifterna för studieresor och tidningsprenumeration), måste betyda, att ramen kring elevernas arbete i vissa avseenden blir torftigare vid en del skolor än vid de övriga. Att utgifterna för övriga personalkostnader beräknats så påfallande lågt vid alla skolor utom de landstingsägda, torde bero på att man förutsatt, att eleverna på fritid skall fullgöra en del sådana arbeten, som rimligen borde utföras av anställd ekonomipersonal. Slutligen är det anmärkningsvärt, att de icke landstingsägda skolornas fastighetsutgifter (underhåll av fastighet, hyra av bostäder utanför skolan, gäldräntor o. d.) icke är högre än de landstingsägdas, ehuru de förra i stort sett torde ha ett sämre byggnadsbestånd än de senare och detta konto för deras vidkommande tyngs av betydande gäldräntor. Underhållet av de befintliga byggnaderna torde därför i viss mån bli eftersatt vid de icke landstingsägda skolorna.

Att budgetberäkningen hållits så snäv vid de icke landstingsägda skolorna, beror givetvis på svårigheterna att anskaffa tillräckliga inkomster. Statsbidraget utgår visserligen efter samma grunder för alla skolor (att bidragsbeloppet per elevplats kommit att bli särskilt lågt för rörelseskolorna, beror på att dessa i stor utsträckning icke anordnar sommarkurs), men de relativt små landstingsbidragen måste de icke landstingsägda skolorna söka komplettera genom anslag från stödförening eller skolan närstående riksorganisation (som i sin tur oftast har att lita till gåvor eller insamlade medel), genom undervisningsavgifter och överskott på elevhushållet, genom uthyrning (pensionatsrörelse) på kursfri tid o. d. Men även om framför allt bidragen från föreningar samt elevernas avgifter beräknats avsevärt mycket högre vid de icke landstingsägda skolorna än vid de landstingsägda (trots att de senare genomsnittligt har längre årlig lästid), så

har det icke varit möjligt för dessa skolor att nå upp till samma statbelopp som de landstingsägda skolorna, varför i stället utgiftsposterna måst beskäras mycket hårt. — Det kan här tilläggas, att de stater, varpå den redovisade undersökningen bygger, icke torde ha hållit i tillämpningen, främst beroende på de avsevärt stegrade bränslekostnaderna. För de skolor, som icke kunnat erhålla tilläggsanslag från huvudmannen, måste situationen därför ha blivit mycket svårbemästrad.

Av det ovanstående torde få anses framgå, att den driftsekonomiska situationen vid en stor del av skolorna tenderar att bli klart ohållbar och att ett starkare stöd från det allmännas sida är nödvändigt. Som kommissionen anförde vid sin framställning av den byggnadsekonomiska frågan, kan det icke rimligtvis komma i fråga att ålägga landstingen att lämna dylikt stöd. I stället måste de nuvarande statsbidragsbestämmelserna revideras eller kompletteras så, att tillräckliga ekonomiska resurser kommer att stå även till de skolors förfogande, som har att lita till ekonomiskt svaga huvudmän.

Det må då först erinras om att nu gällande bestämmelser om statsbidrag till folkhögskolornas driftskostnader endast varit i kraft sedan den 1 oktober 1951, då grunderna för bidragsberäkningen helt lades om. Dessförinnan hade — alltsedan statsbidrag år 1872 för första gången beviljades av riksdagen — bidraget främst varit knutet till kurserna som sådana, icke till vissa av skolornas utgiftsposter. Allteftersom skolverksamheten differentierades i fråga om tidslängd, antalet elever, undervisningens art och dylikt, blev det nödvändigt att variera bidragen efter de olika kurstyperna; även infördes särskilda bidrag, knutna till vissa löneutgifter. Sålunda be-tecknades i den senast gällande bidragskungörelsen på dessa grunder (Kungl. Maj:ts kungörelse angående avlöning åt lärare vid folkhögskola samt statsbidrag till sådan skola den 5 september 1942, nr 802) en del av bidraget som »bidrag till kursernas uppehållande», en annan del som »särskilt bidrag till rektors och lärares avlöning». Den förra delen utgick med (högst) vissa angivna belopp till varje särskild kurstyp (vinterkurs, sommarkurs samt andra årskurs vid dessa), avdelning av kurs (kvinnlig avdelning, parallellavdelning) samt förlängning av kurs; den i vissa fall föreskrivna förlängningen av kurserna utöver eljest föreskriven minimitid medförde en bidragsförhöjning med 15 %. Den senare delen beredde skolorna ersättning för sådana lönekostnader som ålderstillägg, vikarieavlöning, av statsmakterna beslutade provisoriska lönetillägg m. m.; hit hade också förts bidrag till arvode åt lärarinna i hushållsgöromål i första årskurs. Bidragen till fortsättningskurser var reglerade i särskild ordning

(kungl. brev den 22 juni 1945). Dessa bidrag utgick med (högst) ett angivet belopp för varje i fortsättningskurs ingående fyra veckorsperiod. För bidragen till avdelningar av kurs samt till fortsättningskurser gällde därtill en total maximering, avseende antalet sådana bidrag.

I den sedan den 1 oktober 1951 gällande bidragskungörelsen (Kungl. Maj:ts kungörelse om statsbidrag till avlönande av lärare vid folkhögskolor den 14 december 1951, nr 837) är bidraget däremot knutet till skolornas lärarlönekostnader och utgör 90 % av dessa kostnader, i den utsträckning de föranletts av sådan undervisning, till vilken enligt skolöverstyrelsens beprövande statsbidrag må utgå (härtill kommer enligt särskilda författningar bidrag till hälso- och sjukvård för eleverna samt biblioteksanslag). Övergången till detta bidragssystem motiverades av den samtidigt företagna regleringen av folkhögskolläraernas löner, som ansågs böra åtföljas av en övergång till enhetligare beräkningsgrunder i fråga om statsbidraget.

Genom denna revision av bidragsbestämmelserna markerades den uppfattningen, att en direkt anknytning skall finnas mellan det statliga bidraget till skolorna och dessas lärarlönekostnader. Givetvis vore det icke ogörligt att konstruera ett bidragssystem, där anknytningen skedde till någon annan mätare av verksamhetens omfattning vid varje särskild skola; inom folkhögskoledelegationen har också denna möjlighet ägnats en viss uppmärksamhet. På delegationens hemställen har emellertid kommissionen beslutat föreslå, att nuvarande bidragstyp alltjämt bibehålles men att den kompletteras med ett allmänt driftsbidrag. Anledningen härtill är, dels att en genomgripande omläggning icke gärna kan komma i fråga av ett bidragssystem, av vars verkningar ännu inga erfarenheter har vunnits, dels att kombinationen av lärarlönebidrag och allmänt driftsbidrag redan tillämpas vid lantmannaskolorna, den skolform med vilken folkhögskolan sedan gammalt har haft de flesta beröringspunkterna.

Beträffande det allmänna driftsbidraget till lantmannaskolor och liknande undervisningsanstalter må här erinras om att det utgått sedan läsåret 1942/43 men att de ursprungliga bestämmelserna år 1949 reviderades på vissa punkter och från och med läsåret 1951/52 ersatts av nya (Kungl. Maj:ts kungörelse den 27 augusti 1951, nr 664). De nu gällande bestämmelserna kan sammanfattas så, att bidraget består av dels ett grundbidrag av 20 kronor för varje dag undervisning pågår, dels ett tilläggsbidrag av i regel en krona om dagen för varje elev, som deltar i undervisningen.¹ Bidragets totalbelopp är maximerat till tre fjärdedelar av skolans av lantbruksstyrelsen godkända driftskostnader.

Kommissionen är medveten om att verksamheten icke bedrivs i alldeles samma former vid en lantmannaskola som vid en folkhögskola och att en

¹ I 1952 års statsverksproposition begärdes grundbidraget höjt till 24 kronor och tilläggsbidraget till 1 krona och 20 öre. Riksdagen biföll.

i viss mån annan konstruktion av det allmänna driftsbidraget till folkhögskolorna skulle kunna tänkas. Emellertid torde dessa olikheter icke i högre grad inverka på skolornas driftsekonomiska situation, och det synes därför rimligt, att enhetliga bidragsnormer tillämpas för båda dessa skoltyper. Kommissionen föreslår sålunda, att bidraget utgår till folkhögskolorna med samma belopp och på samma villkor som dem, vilka nu gäller för lantmannaskolorna m. fl. skolor för jordbruksundervisning (kommissionen förutsätter, att en eventuell höjning av bidragsbeloppen för lantmannaskolorna leder till samma höjning för folkhögskolornas vidkommande). Som villkor för erhållande av allmänt driftsbidrag bör även för folkhögskolan gälla, att undervisningen skall vara kostnadsfri för eleverna.

Möjligen kunde det synas mindre tilltalande, att en ny form för tillsynsmyndighetens granskning av folkhögskolornas verksamhet infördes, vilket skulle bli följden av att den för lantmannaskolorna gällande maximeringen av det totala driftsbidragsbeloppet också tillämpades på folkhögskolorna. Det skulle nämligen då åligga skolöverstyrelsen att efter räkenskapsårets utgång av varje skola infordra redovisning över dess utgifter för driftsändamål och att med ledning av denna redovisning fastställa, vilka av de gjorda utgifterna som skulle godkännas som underlag för statsbidrag. Emellertid torde i detta fall redovisnings- och granskningsskyldigheten kunna utformas på ett för såväl skolorna som överstyrelsen föga betungande sätt, och kommissionen har därför ansett sig kunna förorda, att också maximeringsbestämmelsen i oförändrat skick övertages från de för lantmannaskolorna gällande bestämmelserna.

Rent sakligt sett torde maximeringsbestämmelsen få föga betydelse, då de allra flesta skolorna kan väntas komma att påtaga sig så stora utgifter för driftsändamål, att ett enligt ovan föreslagna regler utgående statsbidrag långtifrån kommer att täcka tre fjärdedelar härav. Men därmed blir det i stället anledning att uppmärksamma frågan, huruvida bland driftskostnaderna ingår någon utgiftspost av sådan angelägenhetsgrad, att den bör föranleda bidragsgivning enligt särskilda grunder. En sådan särställning intages, som ovan sagts, för närvarande förutom av lärarlönekostnaderna också av kostnaderna för elevernas hälso- och sjukvård (Kungl. Maj:ts kungörelse den 14 juni 1946, nr 373) samt av bibliotekskostnaderna (bidrag utgår enligt författningen om understödjande av folkbiblioteksväsendet; Kungl. Maj:ts kungörelse den 24 januari 1930, nr 15, jämte senare ändringar). Kommissionen har därutöver särskilt uppmärksammat kostnaderna för skrivhjälp åt rektor.

Det får anses självfallet, att folkhögskolans rektorer likaväl som rektorerna inom övriga skolformer så långt som möjligt bör befrias från rent manuella göromål i samband med det administrativa arbetet, så att deras möjligheter att ägna sig åt sin huvuduppgift — den pedagogiska — ökas.

Flertalet skolor ställer också i detta syfte redan nu skrivhjälp till rektors förfogande; åtskilliga underlåter det dock av ekonomiska eller andra skäl. Det vore därför önskvärt, att statsbidragets storlek på något sätt sattes i särskild relation till skolornas skrivhjälpstygter, så att skolorna stimulerades att bereda rektor rationella arbetsförhållanden. Det allmänna driftsbidraget kan i detta hänseende knappast beräknas medföra någon större effekt. Visserligen skulle skrivhjälpstygterna komma att betraktas som bidragsgilla, men då — som ovan påpekats — de allra flesta skolorna kan väntas nå maximalt bidragsbelopp även utan att skrivhjälpstygter ingår bland driftskostnaderna, kommer det att i bidragshänseende bli betydelseöst för skolorna, huruvida de löst skrivhjälpstygten tillfredsställande eller ej. Kommissionen ser sig därför föranlåten att föreslå, att en specialbestämmelse rörande denna angelägenhet infogas i kommande bidragskungörelse. Att motsvarande bestämmelse icke föreligger i den för lantmannaskolorna gällande bidragsförfattningen, kan icke vara tillräckligt skäl mot att den införes för folkhögskolans del; skrivhjälpstygten torde lättare än vid folkhögskolorna kunna lösas vid åtminstone de av lantmannaskolorna, som är förenade med skoljordbruk och som för dettas räkning här särskild kontorsarbetskraft anställd.

Den nämnda specialbestämmelsen bör därför ha den innebörden, att skola, som når maximalt allmänt driftsbidrag utan att i driftskostnaderna inräkna utgifter för skrivhjälp, blir berättigad att erhålla särskilt skrivhjälpstyg. Detta bidrag synes till sin konstruktion kunna anslutas till det nu vid realskolorna tillämpade systemet för statligt arvode åt sekreterare (kungl. brev den 29 juni 1951; utredning och förslag rörande organisationen av arbetet på rektorsexpeditionerna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter avgavs den 20 december 1947 av inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga). Det skulle därmed komma att utgöras av ett årligt grundbelopp per skola jämte ett visst tilläggsbelopp per elev. Rimliga belopp synes vara högst 500 kronor, respektive högst 5 kronor för varje elev vid vinterkurs och högst 4 kronor för varje elev vid sommarkurs. Det bör stå skolstyrelserna fritt att antingen använda bidraget till partiell täckning av ett expeditionsbiträdes avlöning eller ställa det till rektors förfogande för anlitanande av tillfällig skrivhjälp. Däremot skall det icke få utnyttjas som avlöningsförstärkning för rektor; skolorna bör därför åläggas att särskilt redovisa sina kostnader för skrivhjälp. Där dessa utgifter varit lägre än det bidragsbelopp, som maximalt skulle ha kunnat utgå, bör bidraget nedsättas i motsvarande omfattning; även på andra grunder bör beloppet kunna jämkas av skolöverstyrelsen. — Då det förutsattes att folkhögskolorna även framdeles kommer att upplåtas för kurser av folkbildningskaraktär och då dylika kurser föreslås i någon utsträckning kunna inräknas i skolornas lästid, bör med statsbidrag avlönad skrivhjälp kunna tagas

i anspråk även för administrationen av dylika kurser, där skolans styrelse finner detta motiverat.

Beträffande det till folkhögskolorna utgående biblioteksanslaget förutsätter kommissionen, att det alltjämt skall regleras genom bestämmelse i författningen om understödande av folkbiblioteksväsendet.

Nu gällande biblioteksförfattning härrör, som ovan nämnts, från år 1930. Den tillerkänner folkhögskolorna ett årligt anslag till deras bibliotek, som är lika stort som det lokala tillskottet, »ortsbidraget», dock lägst 15 och högst 300 kronor.

Folk- och skolbibliotekens framtida ställning och utformningen av de statliga bidragen till dessa bibliotek har behandlats i betänkande och förslag, som i juli 1949 avgavs av särskilda folkbibliotekssakkunniga (SOU 1949: 28). I detta betänkande uttalas (sid. 114 f.) om folkhögskolornas bibliotek:

Enligt vår mening bör statsbidraget för folkhögskolorna vara så pass rikligt tilltaget, att det möjliggör för alla skolor att skaffa sig den litteratur, som oundgängligen behövs för undervisningen. Man bör därvid hålla i minnet, att eleverna vid folkhögskolorna är äldre än eleverna vid förut berörda skolformer och därför behöver ett bokmaterial, som ställer sig dyrare i inköp.

I samband därmed har vi övervägt, om ej ett högre anslag per elev borde utgå till skolor med vuxna lärjungar. De äldre eleverna har emellertid större möjligheter att skaffa sig litteratur från annat håll än det egna skolbiblioteket — möjligheter som ännu mer ökas, om våra övriga förslag till folkbiblioteksväsendets utbyggnad blir realiserade.

De sakkunniga föreslår med denna motivering, att statsbidrag skall utgå efter samma grunder för folkhögskolebibliotek som för övriga skolbibliotek, d. v. s. med 7 kronor per elev (som deltagit i kurs på minst tre månader). Lägst utgående bidragsbelopp skall dock vara 300 kronor.

Kommissionen är tveksam, huruvida de sakkunniga bedömt läget realistiskt, då de utgår från att folkhögskolans elever på grund av sin genomsnittligt högre levnadsålder lättare än andra skolelever kan utnyttja folkbibliotekens utlåningsresurser. Det torde förhålla sig så, att förtrogenheten med de lokala förhållandena härvidlag betyder mera än de lånesökandes ålder. Att söka sig till platsens folkbibliotek bör därför te sig naturligare för på orten bosatta skolelever, även om de är relativt unga, än för folkhögskolans elever, som mera tillfälligtvis vistas där. Några folkhögskolor är därtill så belägna, att avståndet till närmaste folkbibliotek måste bli betydande, även sedan en reform av folkbiblioteksväsendet har genomförts. Kommissionen finner därför icke de sakkunnigas motivering för enhetliga bidragsgrunder för alla skolformers bibliotek övertygande utan ifrågasätter, om icke högre bidragsbelopp borde gälla för skolor med vuxna elever.

Att bidraget föreslås i fortsättningen bliva anknutet enbart till skolornas

elevantal, icke som hittills till det lokalt presterade bidraget, skulle innebära ett bakslag för de mindre skolor, som hittills avsatt relativt betydande belopp för sina biblioteks förkovran. Kommissionen skulle därför önska, att anknypningen till ortsbidragen icke helt försvunne. Tänkbart vore, att nuvarande bidragsregel alltjämt finge gälla som huvudregel men att statsbidragets minimistorlek gjordes variabelt i förhållande till elevantalet och därtill — med hänsyn till de minsta skolorna — angavs med ett visst minimibelopp. Såväl minimibeloppet per elev som det absoluta minimibeloppet borde för folkhögskolan — liksom också för övriga skolor med vuxna elever — sättas något högre än de sakkunniga tänkt sig.

Kommissionen hemställer, att ovanstående synpunkter måtte beaktas, då förslag till ändrade grunder för det statliga stödet till folk- och skolbibliotek förelägges riksdagen.

Folkhögskolornas huvudmannaskap

Beteckningen »huvudman» förekommer inte i nu gällande stadga för folkhögskolorna. Den sammanslutning, som åtagit sig att ekonomiskt svara för skolans bestånd och drift och som utser skolans styrelse, omnämnes endast i förbigående; i 7 § 2 mom. säges, att det av styrelsen utarbetade reglementet skall innehålla bestämmelser angående »förhållandet mellan skolan och den eller de korporationer, som svara för dess uppehållande».

Frånvaron av varje bestämmelse om huvudmannakorporationernas struktur är ett uttryck för den allmänt accepterade uppfattningen, att staten icke onödigtvis bör ingripa reglerande i folkhögskolornas organisation och verksamhet. Givetvis kan vid en eller annan skola ha gjorts sig gällande mindre önskvärda tendenser, som i sista hand kunnat återföras på en skolarbetet ovidkommande intresseinriktning hos huvudmannen; hittills har det dock alltid visat sig möjligt för tillsynsmyndigheten att i sådana fall åstadkomma rättelse genom hänvändelse till den av huvudmannen tillsatta styrelsen för skolan. Det har därför aldrig blivit aktuellt att generellt vägra vissa typer av korporationer att stå som huvudman för statsunderstödd folkhögskola eller att kräva garantier för en huvudmans soliditet. Enligt kommissionens mening föreligger icke heller nu anledning att aktualisera denna fråga.

I bil. 1, som upptar samtliga i Sverige år 1951/52 verksamma statsunderstödda folkhögskolor, anges för varje skola huvudmannens namn. Som synes är huvudmannen i de allra flesta fall endera ett landsting eller en folkhögskoleförening (stiftelse, andelsförening), bildad i det speciella syftet att garantera vederbörande skolas tillkomst och bestånd. Det kunde därför synas motiverat att typbeteckna skolorna som landstingsskolor respektive föreningsskolor. Emellertid visar sig den senare gruppen vara så oenhetlig, att den efter huvudmannens art måste uppdelas i minst tre undertyper, av vilka en reellt står landstingsskolorna ganska nära. Förutom till huvudmannens egenskap av samhällelig eller enskild korporation bör hänsyn nämligen tagas till huruvida huvudmannen avsett, att skolan skall erhålla sina elever främst från en viss bygd eller från en viss folkrörelse. Denna sistnämnda faktor bör rentav läggas till grund för en huvudgruppering av skolorna, som därmed kan indelas i »bygdeskolor» och »rörelseskolor». Bygdeskolorna kan sedan indelas i landstingsägda (Lg-skolor) och

föreningsägda (L-skolor), varvid med »förening» uteslutande avses en garantiförening med helt lokal (landskap, del av landskap, kommun) förankring och utan anknytning till någon viss folkrörelse. Rörelseskolorna åter kan indelas i sådana, där relativt starka lokala intressen gör sig gällande inom huvudmannorganisationen (LR-skolor), och sådana, där en riksorganisation formellt eller reellt utövar huvudmannskapet (R-skolor). — Beträffande tillämpningen av denna indelning i bil. 1 bör anmärkas, att tvekan stundom kan råda, huruvida en rörelseskola bör hänföras till LR-gruppen eller till R-gruppen, då huvudmannens namn oftast icke ger någon upplysning om omfattningen av det ansvar, som en riksorganisation kan ha iklätt sig för verksamhetens uppehållande.

Som framgått av historiken i andra kapitlet, representerar L-skolan den ursprungliga huvudmannatypen, medan Lg-skolan ofta — men icke alltid — uppstått ur L-skolan genom att en folkhögskoleförening av ekonomiska eller andra skäl överlätit skolan åt vederbörande landsting. Dessa båda typer, tillsammans bildande huvudgruppen »bygdeskolor», var de enda förekommande fram till tiden strax efter sekelskiftet, då de första rörelseskolorna framträdde. De tidigaste skolorna inom den nya gruppen var att betrakta som R-skolor, ehuru huvudmannorganisationen i några fall (bl. a. Brunnsvik) kom att bära ett namn, som kunde inge föreställningen, att skolan närmast vore förankrad i en viss bygds bildningssträvanden. LR-skolorna, rörelseskolornas andra gren, är den yngsta typen, som först på 1930- och 1940-talen fick ett nämnvärt antal företrädare. Detta sammanhänger givetvis med, att åtskilliga av folkrörelseorganisationerna först under de senaste årtiondena nått en sådan stabilitet, att de regionalt vågat ta ansvaret för folkhögskoleverksamhet.

Bygdeskolorna utgör alltjämt flertalet ($\frac{2}{3}$) av de svenska folkhögskolorna, ehuru skapandet av sådana skolor, som framgår av tab. 39, i stort sett har upphört i och med 1910-talets utgång. Inom denna huvudgrupp försiggår alltjämt en skridning från L-gruppen till Lg-gruppen, främst förorsakad av den ständiga stegringen av kraven på kapital för byggnader och drift, som blivit åtskilliga enskilda huvudmän övermäktig. Numera står sålunda samtliga landsting utom Kristianstads läns, Malmöhus läns, Jämtlands läns och Norrbottens läns som huvudman för en eller flera skolor. Av de 14 L-skolorna är icke mindre än 8 belägna i de två förstnämnda av dessa fyra län.

Att ett landsting trätt in som huvudman i stället för en förening, har regelbundet inneburit, att skolans ekonomiska resurser ökas. I övrigt torde förändringarna i skolans arbetsbetingelser ha varit föga betydande. Stundom har man befarat, att landstingen vid val av styrelse mera skulle eftersträva att ge de olika partierna en proportionell representation än att invälja personer, som verkligen behjärtade folkhögskolans sak. Det bör icke förnekas,

Tab. 39. Folkhögskolornas första verksamhetsår.

Första verksamhetsår	Antal skolor				Summa
	Lg	L	LR	R	
1868—69	2	2	—	—	4
1870—79	18	1	—	—	19
1880—89	2	1	—	—	3
1890—99	1	2	—	—	3
1900—09	7	3	—	2	12
1910—19	4	3	1	2	10
1920—29	—	1	1	1	3
1930—39	1	1	2	2	6
1940—49	—	—	6	7	13
1950—51	—	—	—	2	2
Summa:	35	14	10	16	75

Anm. Tabellen utgår från det år, då skolan först var i verksamhet, icke det år, då statsbidrag först erhöles. — Typangivelsen (se bil. 1) avser *nuvarande* huvudmannskap.

att denna farhåga kan ha haft ett visst fog; emellertid har de landstingsvalda styrelserna oftast begränsat sig till att omhänderha de ekonomiska uppgifterna, varför rektors handlingsfrihet, när det gällt skolarbetets inriktning och utformning, knappast lidit intrång. Vidare kan stundom en viss benägenhet iakttagas hos landstingen eller deras förvaltningsutskott att skaffa sig inflytande över styrelsens ekonomiska och administrativa dispositioner. Där ett landsting tillsatt en särskild byggnadskommitté och tillförsäkrat denna nödig expertis, kan det sålunda ha förefallit kommittén naturligt, att den även skulle svara för byggnadsföretagen vid de folkhögskolor, för vilka landstinget står som huvudman. Detta kan icke anses lyckligt, då ifrågavarande uppgifter har ett så nära sammanhang med skolans övriga uppgifter, att de icke utan tvingande skäl bör brytas loss från dessa. Det är därför att föredraga, att en styrelse eller rektor, som finner sig behöva expertmedverkan exempelvis i en byggnadsfråga, kan erhålla denna från landstingets organ och funktionärer i sådana former, att styrelsens eller rektors självständiga beslutanderätt icke behöver sättas i fråga. Slutligen har det förekommit, att landsting önskat överflytta skolornas kassaförvaltning och bokföring till landstingsexpeditionen, detta i mening att nå en mera rationell anordning av ifrågavarande arbete. Även detta förfarande måste betecknas som olyckligt; om ifrågavarande uppgifter är alltför betungande för att kunna fullgöras av rektor ensam, bör styrelsen sätta honom i tillfälle att för skriv- och bokföringsgöromål anlita särskild arbetskraft.

Rörelseskolorna kan betraktas som ett led i strävandet att bringa nya kategorier av ungdom i kontakt med folkhögskolans verksamhet. Initiativtagarna menade, att de äldre skolorna hade en viss provinsial inriktning, markerad i undervisningens uppläggning, där stort utrymme tillerkändes

ämnen med anknytning till bygdens näringsliv (jordbrukslära, fältmätning, slöjd, hushållsgöromål), traditioner (hembygdsbetonad historia, geografi och litteraturkunskap) och samhällsliv (kommunala övningar), men också i skolornas kontakter utåt (folkbildningsförbunden, föreläsningsförbunden). Det behövdes, ansåg man, också folkhögskolor, som direkt knöt an till strävandena inom de stora folkrörelserna (arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen, frikyrkorörelsen, Kooperationen) och som ägnade särskild uppmärksamhet åt sådana frågor, som ungdomen inom folkrörelseorganisationerna företrädesvis kom i beröring med. Det blev också bland de riksomfattande organisationerna av denna art (studieförbund, fackliga, ideella och religiösa sammanslutningar), som de nya skolorna främst sökte sina kontakter, och de har mindre eftersträvat att bli ett centrum för en bygds bildningssträvanden än att bli en replipunkt för bildningsarbetet inom de rörelser, vari de haft sin förankring. Vid valet av undervisningsämnen utöver de obligatoriska har rörelseskolorna jämväl tagit hänsyn till föreningslivets problem (socialpsykologi, föreningsteknik), och skolor med anknytning till exempelvis arbetarrörelsen har lagt stor vikt vid ämnen, som kunnat belysa det moderna samhällets framväxt och struktur (nutidshistoria, ekonomisk geografi, samtida litteratur) men också det industrialiserade samhällets särskilda problem (arbets- och sociallagstiftning).

Den nyinriktning av verksamheten, som rörelseskolorna representerade, kom understundom representanter för de äldre skolorna att gentemot dem inta en tveksam hållning. Tveksamheten gällde inte den strävan att vinna nya kontakter, som rörelseskolorna representerade — det må framhållas, att också de äldre skolorna ständigt syftat till att vidga elevernas blickfång utöver det rent provinsiella — men man befarade, att de nya skolorna inte skulle kunna hålla sin undervisning fri från propaganda för de olika rörelsernas speciella strävanden. Emellertid visade det sig snart, att rörelseskolorna från sina utgångspunkter accepterade folkhögskolans allmänna program och målsättning, och de nämnda farhågorna har därmed i stort sett visat sig ogrundade. Då därtill bygdeskolorna å sin sida kommit att ta upp allt flera av de undervisningsämnen, som tidigare betraktats som specifika för rörelseskolorna, och dessutom alltmer utvecklat sitt samarbete med studieförbunden och andra ideella riksorganisationer, har olikheterna mellan bygdeskolorna och rörelseskolorna så småningom kommit att bli ganska obetydliga; flera av de regionala rörelseskolorna (LR-skolorna) kunde snart betecknas som bygdeskolor. Möjligen kan det göras gällande, att några av rörelseskolorna, som vuxit fram ur institut av typen »privat realskola», haft svårt att frigöra sig från sina tidigare traditioner, men följderna härav — bundenhet vid kursplaner, låg genomsnittsålder hos eleverna — har med åren gjort sig mindre starkt gällande. I stort sett kan sägas, att rörelseskolorna friktionsfritt kunnat inlemmas i den svenska folkhögskolan, lik-

som också att de kommit att bli delaktiga av det förtroende, som den bildningsökande ungdomen städse visat folkhögskolan.

Att ungdomen, oavsett organisationstillhörighet, omfattar rörelseskolorna med förtroende, kan anses framgå av det förhållandet, att flertalet rörelseskolor hämtar en betydande del av sina elever från det län, vari skolan är belägen, eller från närmast angränsande län (tab. 40; tabellen avser vinterkurs). Därmed har det också blivit naturligt att betrakta tillkomsten av en rörelsefolkhögskola som ett betydelsefullt tillskott inte bara till rörelsens utan också till den berörda bygdens bildningsliv. I detta sammanhang finns emellertid anledning att ägna uppmärksamhet åt den geografiska spridningen av rörelseskolorna. Tidigare har påpekats, att de rent lokala initiativen till igångsättande av folkhögskolor varit ytterst få under de senaste tre årtiondena och att den starka tillväxten i folkhögskolornas antal under denna period nästan helt berott på tillkomsten av nya rörelseskolor. Ingenting tyder på att någon mera markant ändring i detta förhållande är att vänta under den närmaste framtiden. De »täthets»variationer i fråga om skol- och elevplatsantal, som nu föreligger de olika länen emellan, kan sålunda i stort sett tänkas bli utjämnade, endast om nytillkomna rörelseskolor förläggas till de delar av landet, där tätheten nu är lägst.

Tab. 40. Frekvensen av »bygdeelever» vid »rörelsefolkhögskolorna» enligt 1946/47 års elevundersökning.

Skolor	Antal elever från vilka uppgift erhöles	Därav från samma län		Därav från angränsande län		Från samma eller angränsande län, i %
		antal	i %	antal	i %	
a) LR-skolor						
Birkagården	59	29	49,2	7	11,9	61,1
Marieborg	42	28	66,7	4	9,5	76,2
S:t Sigfrid	55	30	54,5	15	27,3	81,8
Viskadalen	49	11	22,4	10	20,4	42,8
Hålland	52	39	75,0	8	11,1	86,1
Edelvik	57	51	89,5	6	11,5	100,0
Kalix	119	116	97,5	3	2,5	100,0
Samtliga LR-skolor ..	433	304	70,2	53	12,2	82,4
b) R-skolor						
Lillsved	53	7	13,2	7	13,2	26,4
Jakobsberg	43	5	11,7	1	2,3	14,0
Sigtuna	98	28	28,6	21	21,4	50,0
S:a Vätterbygden	94	16	16,8	37	39,4	56,2
Sundsgården	65	17	26,2	23	35,4	61,6
Wendelsberg	95	12	12,6	24	25,3	37,9
Ljungskile	174	60	34,5	23	13,2	47,7
Brunnsvik	88	14	15,9	12	13,6	29,5
Sjövik	97	31	32,0	13	13,4	45,4
Härnösand	93	19	20,4	45	48,4	68,8
Mellansel	86	50	58,1	29	33,7	91,8
Samtliga R-skolor	986	259	26,3	235	23,8	50,1
Samtliga rörelseskolor	1419	563	39,7	288	20,3	60,0

Tab. 41. Folkhögskolornas och elevplatsernas fördelning på länen
den 1 januari 1951.

Län	Invånar- antal	Antal skolor					Antal elevplat- ser, absoluta tal		Antal elevplat- ser per 10 000 in- vånare	
		Lg	L	LR	R	S:a	Enbart Lg- och L-sko- lor	Samt- liga skolor	Enbart Lg- och L-sko- lor	Samt- liga skolor
Stockholms stad	745 936	—	1	1	—	2	70	170	0,9	2,3
Stockholms län	357 932	2	—	—	3	5	110	390	3,0	10,9
Uppsala län	154 791	1	—	—	—	1	60	60	3,9	3,9
Söderman- lands län ..	214 254	2	—	—	—	2	180	180	8,4	8,4
Östergötlands län	347 996	1	—	2	—	3	90	190	2,6	5,5
Jönköpings län	271 905	2	—	1	1	4	280	490	10,3	18,0
Kronobergs län	157 751	1	—	1	—	2	110	180	6,9	11,4
Kalmar län ..	236 762	3	—	—	—	3	310	310	13,1	13,1
Gotlands län ..	59 054	1	—	—	—	1	80	80	13,6	13,6
Blekinge län	145 909	1	—	—	—	1	70	70	4,8	4,8
Kristianstads län	258 895	—	3	—	—	3	310	310	12,0	12,0
Malmöhus län	583 008	—	5	—	1	6	470	560	8,1	9,6
Hallands län	163 363	1	—	—	—	1	140	140	8,6	8,6
Göteborgs och Bohus län ..	557 238	2	—	—	3	5	130	470	2,3	8,4
Älvsborgs län	358 506	2	—	1	—	3	210	260	5,9	7,3
Skaraborgs län	248 567	1	1	—	—	2	210	210	8,4	8,4
Värmlands län	280 149	2	—	—	—	2	160	160	5,7	5,7
Örebro län ..	247 990	2	—	—	—	2	170	170	6,9	6,9
Västmanlands län	203 803	1	—	—	—	1	130	130	6,4	6,4
Kopparbergs län	267 019	3	—	—	2	5	280	490	10,6	18,4
Gävleborgs län	284 993	3	—	—	—	3	350	350	12,3	12,3
Västernorr- lands län ..	283 620	3	—	—	2	5	350	560	12,4	19,7
Jämtlands län	144 137	—	1	1	—	2	70	140	4,9	9,7
Västerbottens län	231 740	1	—	2	—	3	160	270	6,9	11,7
Norrbottnens län	241 602	—	2	1	1	4	200	390	8,3	16,1
Hela riket:	7 046 920	35	13	10	13	71	4 700	6 730	6,7	9,6

Anm. Beträffande beteckningen »elevplats», se not sid. 150. — Efter den 1 januari 1951 har fyra nya skolor kommit till, vilket ökar antalet elevplatser med i Södermanlands län 30 (R), i Kronobergs län 30 (R), i Skaraborgs län 60 (R) och i Örebro län 40 (L). Då senare folkmängdsuppgifter icke förelegat, har dessa elevplatser icke medräknats i tabellen.

I tab. 41 användes antalet elevplatser per 10 000 invånare som mätare av »folkhögskoletätheten» inom de olika länen. Det framgår, att bygdeskolorna ensamma svarar för en genomsnittlig täthet av 6,7 elevplatser per 10 000 invånare. Flertalet län är emellertid avgjort bättre ställda än vad detta medeltal anger, då siffran förskjutes kraftigt nedåt av den låga tätheten i storstadsområdena. Iögonfallande låga siffror kännetecknar sålunda Stock-

holms stad (0,9), Göteborgs och Bohus län (2,3), Östergötlands län (2,6) och Stockholms län (3,0). Därutöver har endast Uppsala län, Blekinge län, Jämtlands län, Värmlands län, Älvsborgs län och Västmanlands län en täthetssiffra, som ligger under medelvärdet. Betydligt över medelvärdet ligger Gotlands län (13,6), Kalmar län (13,1), Västernorrlands län (12,4), Gävleborgs län (12,3) och Kristianstads län (12,0).

När rörelseskolorna tillräknas, stiger medeltäthetssiffran till 9,6 och när vissa län en avsevärt högre täthetssiffra än förut. Speciellt gäller detta Stockholms län (10,9), Jämtlands län (9,7) samt Göteborgs och Bohus län (8,4), vilka samtliga tidigare låg under medelvärdet men nu ungefärligen når upp till det nya medeltäthetstalet, men också Västernorrlands län (19,7), Kopparbergs län (18,4) och Jönköpings län (18,0), vilka redan tidigare hade goda täthetssiffror. På påfallande låga siffror stannar däremot alltjämt Stockholms stad (2,3), Uppsala län (3,9), Blekinge län (4,8) och Östergötlands län (5,5).

Av tabellen framgår, att en viss tendens till koncentration av rörelseskolor till Stockholms- och Göteborgstrakten, Dalarna och övre Norrland hittills har gjort sig gällande. Denna tendens kan ur täthetssynpunkt sägas ha varit väl motiverad beträffande de förstnämnda båda områdena och i viss mån beträffande övre Norrland. Däremot kan det beklagas, att vissa andra områden med låg elevplatstäthet inte förmått draga till sig någon enda rörelseskola. Särskilt gäller detta Uppsala län, Blekinge län, Värmlands län, Västmanlands län och Örebro län. Det torde icke vara helt uteslutet, att skolöverstyrelsen — genom att träda i kontakt med organisationer, som planerar egen folkhögskoleverksamhet — kunde bidra till att dessa län främdeles kom i fråga för förläggningen av nya skolor. Givetvis kunde också en ökning av elevplatstätheten nås genom att de nuvarande skolorna utbyggdes till att mottaga ett större elevantal. Emellertid är kommissionen — som i annat sammanhang framhållits — icke beredd att generellt tillstyrka, att denna metod för höjande av elevplatsantalet tillgripes. Endast i ett par av de län, som nu uppvisar låga täthetssiffror (Östergötlands län, Älvsborgs län), finnes skolor med så lågt antal elevplatser, att en utbyggnad till större kapacitet oförbehållsamt kan tillstyrkas.

Folkhögskolans ställning i administrativt hänseende

Ända sedan statsbidrag till folkhögskolorna första gången beviljades, alltså sedan år 1872, har den svenska folkhögskolan stått under viss tillsyn av statsmakterna. Tillsynen innebar ursprungligen endast kontroll över att villkoren för statsbidragets utgående uppfylldes, och den utövades av länsstyrelserna, som därjämte hade att yttra sig över ansökningarna om statsbidrag. År 1912 fattade riksdagen — i samband med att statsbidragsbeloppen väsentligt höjdes och i samförstånd med folkhögskolans egna representanter — beslut om statlig inspektion av skolorna. Inspektionen skulle utövas av en särskilt förordnad inspektör för folkhögskolorna. Denna knöts år 1914 till den då inrättade Kungl. folkskolöverstyrelsen, som samtidigt blev skolornas tillsynsmyndighet. Inspektören skulle, enligt den instruktion som fastställdes år 1914, främst »hjälpa skolorna att på bästa sätt fylla sin uppgift såsom karaktärsdanande och allmänt medborgerliga bildningsanstalter» (§ 1 mom. 1), och han skulle genom personliga besök skaffa sig »tillförlitlig uppfattning om skolornas tillstånd och behov» (§ 1 mom. 2). Inspektörens administrativa åligganden skulle bestå i att »granska de från folkhögskolorna inkommande ansökningarna om statsbidrag och däröver avgiva utlåtande till Överstyrelsen, att i övrigt biträda vid beredningen av ärenden rörande folkhögskolorna till handläggning inom Överstyrelsen och, när han därom anmodas, såsom föredragande därvid deltaga» (§ 4). Sedan Kungl. folkskolöverstyrelsen år 1919 uppgått i Kungl. skolöverstyrelsen, skedde handläggningen av folkhögskoleärendena inom det nya ämbetsverkets folkskoleavdelning, där de år 1947 tilldelades den då nybildade folkbildningsroteln. Vissa ärenden av rent kameral natur, exempelvis granskningen av skolornas statsbidragsrekvisitioner och inplaceringen av lärarna i vederbörlig löneklass, handlägges dock numera inom överstyrelsens administrativa avdelning.

Folkhögskoleinspektörsbefattningen kom från början att få sin speciella karaktär bestämd av att till dess första innehavare utsågs en av skolans egna ledande män, som uppehöll befattningen vid sidan av den rektorsbefattning han innehade. Personvalet ledde till ett framgångsrikt fullföljande framför allt av det i instruktionen angivna åliggandet för inspektören att »genom upplysningar och råd kraftigt understödja skolstyrelser, föreståndare och lärare i deras arbete» (§ 1). Därmed kom inspektören att i första

hand framstå som en skolornas auktoritativa och sakkunniga rådgivare, icke som en representant för en administrativ myndighet. Att detta förhållande verksamt bidrog till att förebygga konflikter mellan tillsynsmyndigheten och skolorna och till att ge stadga åt folkhögskolans utveckling, är obestridligt. Med undantag för ett tioårsintervall, då inspektören hämtades från en annan skolform, har tjänsten också i fortsättningen uppehållits av en befattningshavare, som före utnämningen intagit en central ställning inom folkhögskolans lärarorganisation.

Vad som nu — trots de hittillsvarande gynnsamma erfarenheterna av folkhögskoleinspektörsbefattningens utformning — från folkhögskolans utgångspunkter gör frågan om en omorganisation av inspektörsbefattningen aktuell, är främst den ökade omfattningen av de göromål, som är förenade med denna befattning och som numera endast med svårighet låter sig fullgöras som bisyssla. Vid inspektörsbefattningens tillkomst fanns endast ett 40-tal skolor, och de ärenden rörande folkhögskolan, som överstyrelsen hade att handlägga, utgjordes huvudsakligen av statsbidragsansökningarna. Nu närmar sig antalet folkhögskolor det dubbla, och i och med folkhögskolestadgans tillkomst (1919) samt revisionerna av denna (1942 och 1951) har ett betydande antal nya ärenden förts under överstyrelsens prövning. Då därtill kommer, att även rektorsbefattningarna numera åtföljes av ett betydande administrativt arbete, är det uppenbart, att förenandet av inspektörsbefattningen med en heltidsomfattande rektorstjänst framdeles icke blir möjligt. I varje fall skulle det bli ogörligt för inspektören att finna tid för de personliga besök vid skolorna, varunder han skall lära känna dessas »tillstånd och behov».

Att minska dessa olägenheter genom att skära ner antalet ärenden, vid vilkas beredning inom överstyrelsen inspektören skall biträda, torde icke låta sig göra. Om inspektören skall kunna förvärva och bibehålla en ingående och allsidig kännedom om den svenska folkhögskolan, dess arbetsvillkor och dess arbetsresultat i varje särskilt fall, är det tvärtom nödvändigt, att han får tillfälle att inom överstyrelsen taga befattning med varje folkhögskoleärende, som icke är av rent rutinmässig art. Det får därför anses ofrånkomligt, att inspektörsbefattningen nu omorganiseras på sådant sätt, att innehavaren kan ägna hithörande göromål mera tid, än som för närvarande är möjligt. Då anledning icke föreligger att påyrka, att inspektörsbefattningen som sådan utformas som en heltidstjänst, blir i stället frågan, med vilka andra göromål den i fortsättningen bör vara förenad.

Här öppnar sig tre möjligheter, i det att de kompletterande göromålen kan utgöras av a) den handläggning av folkhögskoleärenden, som nu verkställs av folkbildningsrotelns chef b) vissa andra göromål, som nu fullgörs av de till roteln knutna konsulenterna för allmän folkbildning c) deltidstjänstgöring vid folkhögskola.

De här nämnda alternativen har samtliga behandlats i det betänkande med förslag till omorganisation av skolöverstyrelsen, som den 20 juni 1951 avgavs av skolöverstyrelsens sakkunniga (SOU 1951:29). Alt. a beröres dock endast såtillvida, att de sakkunniga i den allmänna diskussionen av överstyrelsens framtida organisation meddelar (sid. 120), att de övervägt »att till en särskild rotel förlägga de ärenden, som avse folkhögskolor». Innebörden av det sålunda övervägda förslaget torde få anses vara, att inspektörsbefattningen skulle byggas ut till en rotelchefsbefattning. Denna utbyggnad betecknas med hänsyn till folkhögskolornas särart och vikt som i och för sig önskvärd, och den skulle vidare enligt de sakkunniga vara motiverad av den väntade ökningen av antalet folkhögskoleärenden under överstyrelsens handläggning. Utan att anföra särskilda skäl säger sig de sakkunniga dock ha funnit, att en anordning, som närmare ansluter sig till den nuvarande, är att föredraga. I avsnittet om de särskilda rotlarnas organisation behandlar de sakkunniga (sid. 214 ff.) därför endast de båda senare alternativen, av dem betecknade som alternativ 2, respektive alternativ 1.

Alternativ 2 (= alt. b härovan) innebär i de sakkunnigas utformning, att på skolöverstyrelsens personalförteckning uppföres en heltidstjänst som folkhögskoleinspektör och konsulent för allmän folkbildning (den ena av de nuvarande konsulentbefattningarna skulle därmed upphöra). Konsulentgöromålen avses främst skola gälla ärenden rörande folkbildningsförbundens och föreläsningsorganisationernas verksamhet. Befattningen föreslås hänförd till lönegrad Ce 31. De sakkunniga förutsätter, att Kungl. Maj:t, för den händelse ordinarie rektor erhåller tjänsten, av riksdagen bemyndigas medgiva inspektören att samtidigt inneha — ehuru ej uppehålla — rektorsbefattningen. — Enligt alternativ 1 (= alt. c härovan) skulle inspektörsbefattningen som hittills vara ett uppdrag vid sidan av rektorstjänst, men innehavaren skulle — utan att därför behöva avstå från någon del av de löneförmåner, som tillkommer honom som rektor — ha rätt till tjänstledighet under 2 à 3 månader om året, vilken tid skulle utnyttjas för inspektion av folkhögskolor och för sammanträden eller arbete inom överstyrelsens ämbetslokal. Inspektörsarvodet skulle som hittills utgå med 3 000 kronor om året. Bestämmelse om rätt till erforderlig tjänstledighet från rektorsbefattning för fullgörande av inspektörsuppdrag skulle införas i stadgan.

För alternativ 2 talar enligt de sakkunnigas mening, att inspektören — då han icke befann sig på tjänsteresa — ständigt skulle befinna sig inom ämbetslokalen och sålunda kunna nås för personliga överläggningar i samband med ärendenas föredragning inom överstyrelsen. Valet av inspektor skulle dessutom kunna ske utan hänsynstagande till geografiska faktorer, då inspektören förutsättes skola bli bosatt i Stockholm. — Till förmån för alternativ 1 anför de sakkunniga, att en inspektor, som samtidigt är rektor, har fortlöpande kontakt med arbetet vid en folkhögskola och därigenom får

god kännedom om de problem, som kan uppstå. Han skulle också få självständigare ställning och större möjligheter att hävda folkhögskolans speciella intressen än en inom överstyrelsen anställd tjänsteman. De sakkunniga meddelar, att representanter för folkhögskolan särskilt hävdade vikten av dessa synpunkter.

De sakkunniga säger sig vara tveksamma, vilketdera av alternativen 1 och 2 som för folkhögskolan och överstyrelsen är mest ändamålsenligt. De båda alternativen jämföras därför i huvudframställningen; i sammanfattningen (sid. 251 f.) redovisas däremot endast alternativ 2.

Kommissionen finner det beklagligt, att de sakkunniga icke ägnat möjligheten att anordna en särskild folkhögskolerotel större uppmärksamhet, än som skett. Denna anordning skulle nämligen tillgodose icke blott önskemålet om ständig representation inom överstyrelsen av högsta möjliga folkhögskolesakkunskap utan också kravet på en självständig ställning för skolans representant inom ämbetsverket. Det bör härvidlag beaktas, att lika angeläget som det förra önskemålet är från överstyrelsens utgångspunkter, lika väsentligt är det senare ur folkhögskolans synpunkt. Det är för folkhögskolan icke tillräckligt, att en man med folkhögskoleerfarenhet är placerad inom överstyrelsen; garantier måste också skapas för att han där kan fritt och obundet verka för folkhögskolans sak. Kommissionen ansluter sig på denna punkt till vad Svenska folkhögskolans lärareförening uttalade vid sitt årsmöte år 1951, då den framhöll betydelsen av att folkhögskolan inom överstyrelsen representeras av »en självständig föredragande med inre kännedom om folkhögskolan och med auktoritativ tjänsteställning».

Mot ett utbyggande av inspektörsbefattningen till chefskap för en självständig folkhögskolerotel synes främst kunna anföras, att det betyder en avvikelse från den av skolöverstyrelsesakkunnigas riktlinjer för omorganisationen, som uttrycktes så (sid. 105), att arbetsenheterna inom överstyrelsen i görligaste mån bör täcka slutna arbetsområden, vidare att skapandet av ytterligare en chefsbefattning skulle leda till en icke önskvärd merkostnad. Gentemot detta bör framhållas, att en nära samverkan mellan folkhögskolan och det fria och frivilliga bildningsarbetet visserligen är eftersträfvansvärd — kommissionen föreslår i annat sammanhang vissa åtgärder i syfte att vidga denna samverkan — men att folkhögskolan i sin egenskap av skolform dock aktualiserar en rad problem, som helt saknar motsvarighet inom det bildningsarbete, för vilket de allmänna bildningsorganisationerna ställt sig som målsmän. Det må i detta sammanhang observeras, att de sakkunniga föreslagit (sid. 121), att de ärenden, som sammanhänger med folkbiblioteksväsendet, alltjämt skall hänföras till en särskild rotel. Folkbiblioteken är dock främst att betrakta som hjälpmedel i folkbildningsarbetets tjänst. De sakkunniga redovisar icke de skäl, som föranlett dem att föreslå att denna rotel alltjämt skall vara skild från folkbildningsroteln. Om dessa skäl

hade framlagts, hade de med all sannolikhet i princip kunnat användas jämväl som motivering för ett hänförande av folkhögskoleärendena till en fristående rotel. — Vad beträffar den merkostnad, som inrättandet av ytterligare en chefsbefattning skulle innebära, må det framhållas, att denna icke skulle bliva så stor, som en jämförelse med kostnaderna för de sakkunnigas alternativ 1 och 2 kunde ge vid handen, då de i dessa alternativ upptagna lönebeloppen påtagligen är för lågt beräknade.

Kommissionen önskar alltså ge uttryck åt den uppfattningen, att inrättandet av en särskild folkhögskolerotel, vars chef samtidigt fungerar som folkhögskoleinspektör, skulle innebära den mest ändamålsenliga lösningen av här behandlade problem.

Av de sakkunnigas alternativ 1 och 2 finner kommissionen det senare oantagligt. Till en befattning i lönegraden Ce 31 skulle enligt kommissionens mening knappast kunna förvärvas en rektor — folkhögskolans rektorer är hänförförda till lönegrad Ca 31 — och i varje fall skulle valet behöva företagas inom en mycket begränsad krets. I stället skulle befattningen i regel komma att beklädas av en obefordrad lärare, för vilken denna anställning kunde framstå som ekonomiskt fördelaktig. Härav skulle följa, att befattningshavaren varken gentemot skolledningarna eller inom överstyrelsen kunde göra sig tillräckligt gällande. Han skulle från båda dessa håll betraktas som en inom överstyrelsen anställd tjänsteman med uppgift att förberedande handlägga ärenden rörande folkhögskolan, icke som en i folkhögskolefrågor eminent sakkunnig, och det inflytande över dessa frågor behandling, som folkhögskoleinspektören hittills kunnat utöva, skulle i realiteten komma att glida över till folkbildningsrotelns chef. — Inför den skyldighet för folkhögskola, vars rektor blivit förordnad som inspektör, att bevilja tjänstledighet tills vidare, som de sakkunniga föreslagit, ställer sig kommissionen tveksam, då en sådan skyldighet skulle strida mot de grundsatser för skolornas självbestämmanderätt, som hittills tillämpats inom folkhögskolan.

Framför alternativ 2 är alternativ 1 enligt delegationens mening avgjort att föredraga. Dock synes problemet att möjliggöra för en inspektör, som samtidigt är rektor, att erhålla tillräcklig tid för inspektionsresor och för närvaro inom överstyrelsen höra lösas något annorlunda, än vad de sakkunniga tänkt sig. Det är nämligen obestriddigt, att tvånget att årligen bevilja den som inspektör förordnade rektorn tjänstledighet under två eller tre månader skulle innebära en avsevärd olägenhet för den skola, vid vilken rektorn vore anställd, detta vare sig tjänstledigheten omfattade en sammanhängande period eller vore uppdelad i kortare perioder. Betydligt mindre förefaller olägenheterna skola bli, om rektorn i stället för tjänstledighet medgäves befrielse från hälften av sin undervisningsskyldighet. Han skulle då, under de tider då inspektörsgöromålen hopar sig, kunna ägna upp till tre dagar i veckan åt dessa, vilka dagar han — om så behövdes — kunde

tillbringa inom skolöverstyrelsens ämbetslokaler i Stockholm. Därmed skulle hans fortlöpande handläggning av den egna skolans angelägenheter inte brytas, och skolan skulle inte riskera att under pågående kurs behöva sätta in en vikarie. — Nedsättningen av tjänstgöringsskyldigheten skulle icke leda till minskade löneförmåner för rektor, och den lönerkostnad, som skolan finge vidkännas till följd av rektors minskade undervisningsplikt, borde helt täckas av statsmedel.

Ett inspektörsförordnande av denna typ bör kunna verka attraktivt även på folkhögskolans bästa lärarkrafter i rektorsställning, under förutsättning givetvis att därmed följer ett rimligt arvode och ett minimum av rent manuellt arbete. Beträffande begränsningen av det manuella arbetet vill kommissionen uttala, att ett särskilt anslag till skrivhjälp bör utgå, som möjliggör för inspektören att deltidssysselsätta ett skrivbeträde.

Med denna anordning av inspektörsbefattningen torde det bli onödigt att överväga införandet i författningen av en bestämmelse, som ålade styrelsen för en folkhögskola, vars rektor bleve förordnad som inspektör, skyldighet att bereda rektorn erforderlig tjänstledighet för fullgörande av inspektörsuppdraget. Kommissionen anser detta vara en betydelsefull fördel, då en tvångsbestämmelse av nämnd innebörd skulle, som ovan sagts, betyda, att styrelsernas handlingsfrihet beskures på ett sätt, som hittills har konsekvent undvikits inom folkhögskolan. Men icke heller beviljandet av nedsatt tjänstgöringsskyldighet för den som inspektör förordnade rektorn bör enligt kommissionens uppfattning tvångsregleras. Det torde i varje särskilt fall vara möjligt för skolöverstyrelsen att genom förhandlingar med vederbörande skolstyrelse utverka, att motstånd icke kommer att resas mot rektors anhållan om nedsatt tjänstgöring för fullgörande av inspektörsuppdrag.

Ovan har antytts, att skolöverstyrelsesakkunniga mot ett förenande av inspektörsbefattningen med rektorstjänst anfört, att vid valet av inspektör endast de i Stockholms närhet boende rektorerna skulle kunna komma i fråga. Kommissionen menar, att alltför stor betydelse tillerkänts denna synpunkt. Det stora flertalet folkhögskolor är så belägna, att Stockholm därifrån kan nås genom högst en natts resa. Därmed torde fullt tillräckliga geografiska förutsättningar föreligga för ett förenande av de båda tjänsterna.

Slutligen vill kommissionen framhålla önskvärdheten av att folkhögskoleinspektören i görligaste mån blir föredragande inom skolöverstyrelsen i ärenden rörande folkhögskolan. Bestämmelser härom torde dock inte böra utfärdas författningsvis, utan som hittills bör denna fråga regleras internt inom överstyrelsen. För närvarande äger enligt praxis en viss fördelning av föredragningen rum mellan inspektören och folkbildningsrotelns chef. Om inspektören beredes ökad möjlighet att uppehålla sig inom ämbetsverket, bör därmed kunna följas, att han övertar en något större del av föredragningsskyldigheten.

Sammanfattningsvis vill kommissionen sålunda uttala, att den finner den bästa lösningen av frågan om folkhögskolans ställning i administrativt avseende vara den, att en fristående folkhögskolerotel med en folkhögskoleman som chef upprättas inom skolöverstyrelsen. Skulle en lösning enligt denna linje avböjas, förordar kommissionen bestämt, att nuvarande anordning av inspektörsbefattningen bibehålles, dock med de förbättringar som ovan angivits.¹

¹ Sedan skolkommisionen verkställt justering av detta betänkande, har Kungl. Maj:t till riksdagen avlämnat proposition (1952:149) angående omorganisation av skolöverstyrelsen m.m. Häri föreslås folkhögskoleinspektörsbefattningen anordnad i stort sett i enlighet med de sakkunnigas alternativ 1. Till inspektören skall sålunda kunna utgå ersättning för avstadda löneförmåner som rektor eller lärare vid folkhögskola, motsvarande högst hel avlönning under tre månader. Årsarvodet föreslås höjt från 3 000 till 3 300 kronor. Frågan huruvida skolstyrelse författningsmässigt skall vara skyldig att bevilja rektor (ämneslärare) erforderlig ledighet för fullgörande av inspektörsuppdraget, beröres icke i propositionen. — Riksdagen har jämväl bifallit propositionen.

Sammanfattning av i betänkandet framförda förslag

Som riktpunkt för kommissionens ställningstagande till folkhögskolefrågorna har gällt, att folkhögskolans hittillsvarande målsättning och arbetsformer skall bevaras. Förändringar i samhällsstrukturen men också i det allmänna skolväsendets anordning kan dock föranleda, att arbetsprogrammet bör vidgas och ges en rikare differentiering. Initiativet härtill bör i regel komma från skolorna, och statsmakternas uppgift skall i princip vara begränsad till att genom ekonomiskt stöd bereda skolorna rimliga arbetsvillkor. Den bundenhet till författningsbestämmelser, som skolor, vilka åtnjuta statligt stöd, måste acceptera, bör i görligaste mån lämna skolornas självbestämmanderätt orubbad.

Genomförandet av den nioåriga skolplikten kommer enligt kommissionens bedömande att i stort sett ge folkhögskolan ökade möjligheter att fullgöra sina väsentliga uppgifter men kommer också att ställa den inför vissa anpassningsproblem. I enlighet med de principer, som ovan angivits, bör dessa problem i huvudsak lösas av skolorna själva. Den enda punkt, på vilken anpassningen synes böra direkt stödjas genom författningsbestämmelsernas utformning, är (sid. 88—94) elevernas kvalifikationer i åldershänseende. Alltjämt bör nämligen ett visst tidsintervall föreligga mellan de ungas avgång från den obligatoriska skolan och deras inträde vid folkhögskolan. För att garanti härför skall vinnas bör, när skolreformens verkningar mera allmänt hunnit göra sig gällande, minimiåldern för inträde vid folkhögskola generellt sättas till 18 år (för närvarande 18 år för manliga, 16 år för kvinnliga elever; kommissionen föreslår nedan en omedelbar höjning till 17 år för de kvinnliga eleverna).

Emellertid har kommissionen funnit, att vissa ändringar i nuvarande författningar rörande folkhögskolan bör genomföras, utan att verkningarna av skolreformen avvaktas.

Kommissionen föreslår sålunda:

- 1) att den årliga lästiden (läsåret) skall vara lägst 30, högst 38 veckor (sid. 64—65);
- 2) att vinterkursen liksom för närvarande skall omfatta lägst 22 veckor

men att den av skolorna skall fritt kunna förlängas inom läsårets ram (sid. 65);

3) att under sommarhalvåret skall jämte eller i stället för sommarkurser av nuvarande typ kunna anordnas »månadskurser» (vari de nuvarande fortsättningskurserna uppgår) samt »veckokurser», de sistnämnda i skolans eller — på vissa villkor — i fristående organisations regi (sid. 65—67);

4) att rätten att vid vinterkurs anordna tredje årskurs författningsmässigt fastställas (sid. 67—68);

5) att specialkurs (speciallinje) skall kunna anordnas även kring annan ämnesgrupp än hushållskunskap och kvinnlig slöjd och erhålla det statsbidrag, som betingas av det speciella behovet av lärarkrafter (sid. 68—73);

6) att det skall ankomma på varje skola att för varje kurstyp avgöra, huruvida såväl manliga som kvinnliga elever eller endast endera skall mottagas (sid. 66—67);

7) att undervisningen vid »månadskurs» och »veckokurs» skall hänföra sig till ett avgränsat ämnesområde (sid. 73—74);

8) att av folkhögskolorna utfärdade vitsord i allmänhet endast skall avse elevernas flit och uppförande (sid. 77—80);

9) att inträdesåldern för kvinnliga elever höjes till 17 år (sid. 88—94);

10) att på inträdessökande till högre årskurs, som icke genomgått närmast lägre årskurs, skall ställas krav icke endast på förkunskaper utan jämväl på mognad (sid. 106—108);

11) att de stipendiebestämmelser, som studielånenämnden föreslagit skola införas för läroverkselevernans vidkommande, med vissa modifikationer också beslutas för folkhögskoleelevernans vidkommande (sid. 117—125);

12) att skolornas rätt att av eleverna upptaga undervisningsavgifter avskaffas; förslaget göres beroende av bifall till punkt 21 (sid. 121);

13) att frågan om lagfäst skydd för elevs arbetsanställning göres till föremål för särskild utredning (sid. 125—128);

14) att som normalkompetens i fråga om lärares studiemeritering fastställas akademisk eller likvärdig examen (sid. 129—132);

15) att vid lärarhögskolorna i huvudsak samma pedagogiska utbildning meddelas alla läraraspiranter, vilkas studiemeritering utgöres av filosofisk ämbetsexamen, varvid den praktiska utbildningen i viss mån valfritt kan fullgöras vid läroverk eller folkhögskola (sid. 132—137);

16) att för läraraspirant med annan studiemeritering än filosofisk ämbetsexamen en modifierad utbildningsgång, speciellt inriktad på folkhögskolan, möjliggöres (sid. 132—137);

17) att, till dess vad som föreslagits under punkterna 15 och 16 blivit genomfört, nuvarande anordningar för folkhögskolläraernas pedagogiska förkovran stärkes (sid. 137—139);

18) att vid skolor, där full sysselsättning eljest icke kan beredas samtliga

lärare, styrelsen må kunna hänvisa lärare att fullgöra någon del av sin tjänstgöringsskyldighet genom undervisning i studiecirkel, som anordnas av annan än skolan (sid. 142—145);

19) att mellan folkhögskola och regionalt bildningsförbund överenskommelse skall kunna träffas, att heltidsanställd lärare skall fullgöra hälften av sin tjänstgöringsskyldighet under vinterkurs i form av konsulentverksamhet inom förbundet (sid. 142—145);

20) att statligt byggnadsbidrag, omfattande tre fjärdedelar av kostnaderna för om- eller nybyggnad vid folkhögskola, skall kunna utgå (sid. 149—157);

21) att Kungl. Maj:t tar under övervägande, huruvida särskilda medel kan av riksdagen äskas att som bidrag av engångsnatur tilldelas de skolor, som för sanerandet av sin byggnadsekonomiska ställning är i behov härav (sid. 157—158);

22) att folkhögskolorna tillerkännes allmänt driftsbidrag enligt de grunder, som nu gäller för lantmannaskolorna m. fl. undervisningsanstalter (sid. 158—164);

23) att särskilt bidrag för skrivhjälp åt rektor utgår till de skolor, där utgifter för detta ändamål icke skulle påverka storleken av det allmänna driftsbidraget (sid. 164—166);

24) att de statliga anslagen till folkhögskolornas bibliotek till storleken göres beroende, i enlighet med vad folkbibliotekssakkunniga föreslagit, av antalet elever vid varje skola men att därjämte den nuvarande anknytningen till storleken av skolornas egna bidrag i visst avseende bibehålles (sid. 166—167); samt

25) att, om en särskild folkhögskolerotel icke kan upprättas inom skolöverstyrelsen, vissa förstärkningar införes i folkhögskoleinspektörsbefattningens hittillsvarande anordning (sid. 175—181).

Förslag till sådana författningsändringar, respektive sådana nya författningar, som bleve nödvändiga vid genomförandet av kommissionens härövan angivna förslag, framlägger kommissionen i bil. 9—14.

Kostnadsberäkningar

Genomförandet av kommissionens i det föregående framlagda förslag kommer att påverka storleken av ett antal under åttonde huvudtiteln utgående anslagsposter, nämligen dem som avser Folkhögskolor (Understöd, Förberedande samhällsvetenskapliga kurser, Stipendier åt elever, Understöd för utbildning av lärare), Understöd åt folkbiblioteksväsendet samt Skolöverstyrelsen (Avlöningar, Omkostnader). — Från den större kostnad för lärarhögskolans anordnande, som blir en följd av att viss speciell undervisning meddelas folkhögskolans läraraspiranter (sid. 132—137), bortses i nedanstående beräkningar.

Folkhögskolor

Understöd: Avlöningar

Budgetåret 1951/52 upptogs anslagsposten Understöd (som enbart avsåg avlöningar) med 4 500 000 kronor (förslagsanslag). 70 skolor var vid tidpunkten för riksstatens fastställande berättigade till understöd. Sedermera har ytterligare 5 skolor förklarats bidragsberättigade. Redan vid oförändrad lönenivå och vid oförändrad omfattning av den verksamhet vid skolorna, vartill understöd utgår, skulle därför en höjning av anslaget med 150 000 kronor vara nödvändig.¹

Kommissionen har (sid. 64—67) för att stimulera till ett fullständigare utnyttjande av skolornas resurser föreslagit, dels att minimilästiden skall förlängas, dels att en friare gestaltning av sommarhalvårets verksamhet skall tillåtas. Det kan antagas, att till följd härav lärarna vid ett tjugotal skolor kommer att erhålla utökad tjänstgöring, vilket, om ökningen av lärarlönekostnaderna vid vardera av dessa skolor beräknas till 5 000 kronor, skulle motivera en uppräknig av det eljest utgående anslaget med $(90 \% \times 20 \times 5\,000 =)$ 90 000 kronor.

Vad kommissionen föreslagit (sid. 142—145) om rätt för skolstyrelse att hänvisa lärare att fullgöra en del av sin tjänstgöring i undervisnings-

¹ I 1952 års statsverksproposition vidtogs denna höjning. Därtill skedde en uppräknig med 850 000 kronor på grund av höjningen av det rörliga tillägget på lärarlönerna, varför posten i dess helhet begärdes höjd med 1 000 000 kronor. — Riksdagen biföll de sålunda gjorda äskandena.

uppgifter inom det allmänna folkbildningsarbetet, torde leda till att ett något ökat antal heltidstjänster, ordinarie eller icke ordinarie, inrättas. Emellertid torde träffandet av överenskommelser med folkbildningsorganisationerna om tjänstgöring enligt dessa villkor kräva så lång förberedelse, att under det första året, sedan bestämmelserna trätt i kraft endast en mindre höjning av anslagsposten på denna grund behöver ifrågakomma. Kommissionen räknar här med 20 000 kronor.

Kommissionen har vidare föreslagit (sid. 67—68), att bidrag till lärarlöner hädanefter skall kunna utgå till tredje årskurs vid vinterkurs. Dyliga kurser anordnas för närvarande dels som parallellavdelningar inom andra årskursen, dels som förberedande samhällsvetenskapliga kurser. Till de senare har anslag hittills utgått under särskild utgiftspost. Den enda följden i bidragshänseende av vad kommissionen på denna punkt föreslagit, synes därför böra bli, att utgiftsposten Folkhögskolor: Förberedande samhällsvetenskapliga kurser slopas och att nu utgående anslagsbelopp, 39 000 kronor¹, överföres till posten Folkhögskolor: Understöd.

Sammanlagt bör sålunda anslagsposten Folkhögskolor: Understöd (: Avlöningar) höjas med $(150\ 000 + 90\ 000 + 20\ 000 + 39\ 000 =)$ 299 000 eller, i avrundat belopp, 300 000 kronor, varefter den uppgår till 4 800 000 kronor².

Understöd: Driftskostnader

Anslagsposten är ny. Kommissionen har föreslagit (sid. 158—164), att folkhögskolorna skall åtnjuta driftsbidrag enligt de regler, som gäller för vissa lägre lantbruksundervisningsanstalter. Detta innebär, att bidraget skall utgå med dels ett grundbidrag av 20 kronor, dels ett tilläggsbidrag av en krona per elev, allt per undervisningsdag.³

Antalet undervisningsdagar per år torde vid de 75 folkhögskolorna i genomsnitt (sön-, helg- och lovdagar inräknade) kunna beräknas till $(35 \times 7 =)$ 245. Grundbeloppet kan därmed anges till $(75 \times 245 \times 20 =)$ 367 500 kronor.

För beräkning av tilläggsbidraget torde det vara möjligt att utgå från antalet elevplatser, som för de 75 skolorna uppgår till 6 900. Samtliga dessa platser kan beräknas vara belagda under vinterkursen, vars genomsnittliga längd kan antagas vara $(24 \times 7 =)$ 168 dagar. Under sommarhalvåret, då sommarkurs, »månadskurser» och »veckokurser» avses skola pågå, torde endast något mindre än hälften av elevplatserna, d. v. s. omkring 3 000, bli belagda. Genomsnittligt kan kurser av nämnda slag förutsättas komma att

¹ Beloppet föreslogs i 1952 års statsverksproposition höjt till 46 500 kronor. — Riksdagen biföll.

² Om härtill hade lagts det ytterligare belopp, som i 1952 års statsverksproposition äskades och av riksdagen beviljades på grund av höjningen av det rörliga tillägget på lärarlönerna, hade anslagsposten skolat beräknas till 5 650 000 kronor.

³ I 1952 års statsverkspropositionen föreslogs för de nämnda anstalterna grundbidraget höjt till 24 kronor och tilläggsbidraget till 1 krona och 20 öre. — Riksdagen biföll.

pågå under $(11 \times 7 =)$ 77 dagar per år. Enligt dessa beräkningar skulle skolorna bli berättigade till tilläggsbidrag med $(6\,900 \times 168 \times 1 + 3\,000 \times 77 \times 1 =)$ 1 390 200 kronor.

Det totala medelsbehovet under denna anslagspost skulle därmed uppgå till $(367\,500 + 1\,390\,200 =)$ 1 757 700 kronor. Då vissa maximeringsbestämmelser föreslagits skola bli gällande, kan beloppet avrundas nedåt till 1 700 000 kronor. Medlen bör anvisas i form av förslagsanslag.¹

Understöd: Skrivhjälpkostnader

Kommissionen har föreslagit (sid. 164—166), att särskilt skrivhjälpbidrag skall kunna utgå till de skolor, vilkas driftskostnader är så höga, att utgifter för skrivhjälp-sändamål icke påverkar storleken av det under föregående punkt behandlade allmänna driftsbidraget. Skrivhjälpbidraget har föreslagits skola utgå med dels ett grundbelopp om högst 500 kronor, dels ett tilläggsbelopp om högst 5 kronor för varje elev vid vinterkurs och högst 4 kronor för varje elev vid sommarkurs.

Om det antagandet göres, att två tredjedelar av skolorna har möjlighet att utnyttja bidragsformen och att dessa skolor omsluter två tredjedelar av det totala elevantalet vid vinter- respektive sommarkurs (eleverna vid »månadskurs» och »veckokurs» förutsätts icke skola göra skolorna berättigade till tilläggsbidrag), skulle vid maximala bidragsbelopp anslagsmedel bli erforderliga med $(50 \times 500 + 4\,600 \times 5 + 1\,400 \times 4 =)$ 55 000 kronor. Då bidragsbeloppen föreslagits skola vara maximibelopp, kan denna summa avrundas nedåt till 50 000 kronor. Medlen bör anvisas i form av förslagsanslag.

Bidrag till byggnadsarbeten

Kommissionen har föreslagit (sid. 149—157), att bidrag skall utgå till ny- och ombyggnadsarbeten vid folkhögskolorna med tre fjärdedelar av de kostnader, som godkännes av skolöverstyrelsen.

Till kommissionen har skolorna redovisat ett aktuellt byggnadsbehov under åren 1951—1955, motsvarande en kostnad av c:a 30 000 000 kronor. Beloppet svarar nära mot de byggnadskostnader (c:a 32 000 000 kronor) för de lägre lantbruksundervisningsanstalterna, till vilka ansökningar om statsbidrag för närvarande är ingivna till lantbruksstyrelsen. I 1952 års statsverksproposition äskades medel till dylika bidrag med 2 500 000 kronor (av tidigare beviljade medel återstod utnyttjade 4 346 029 kronor), vilket äskande biträdades av riksdagen. Till bidrag till folkhögskolornas byggnadskostnader synes medel tillsvidare böra utgå med samma belopp som dem,

¹ Med ett grundbidrag av 24 kronor och ett tilläggsbidrag av 1 krona och 20 öre skulle anslagsposten ha beräknats till 2 109 240 kronor eller — efter avrundning nedåt — 2 000 000 kronor.

som avses skola utgå till de lägre lantbruksundervisningsanstalterna. Anslagsposten bör sålunda upptagas med 2 500 000 kronor, vilka medel bör anvisas i form av reservationsanslag.

Förberedande samhällsvetenskapliga kurser

Anslagsposten, som budgetåret 1951/52 uppgick till 39 000 kronor¹, utgår.

Studiehjälp åt elever

Budgetåret 1951/52 upptogs anslagsposten (hittills betecknad som Stipendier åt elever) med 2 200 000 kronor (förslagsanslag). Sedermera har ytterligare fem skolor förklarats berättigade till statsbidrag, varigenom det totala antalet elevplatser vid folkhögskolorna ökats med 160. Elevantalet bör nu, som ovan sagts, beräknas till ungefär 6 900 vid vinterkurs och ungefär 3 000 vid sommarhalvårets kurser².

Kommissionen har föreslagit (sid. 117—125), att stipendiesystemet skall omläggas i huvudsak enligt de riktlinjer, som studielånenämnden förordat för de allmänna läroverkens elever. Därmed skulle utgå dels ett icke behovsprövat studiebidrag av 50 kronor, dels ett behovsprövat stipendium av högst 75 kronor, allt per elev och månad; alternativt har föreslagits att stipendiets maximibelopp för i internat boende elev kunde sättas till 60 kronor. Vidare skulle resebidrag, motsvarande kostnader för högst fyra resor per år mellan hemorten och skolorten (sedan 15 kronor per resa avdragits), utgå till stipendieberättigade elever.

Man kan beräkna, att 6 900 elever (vid vinterkurs) kommer att vistas vid skolorna under i genomsnitt 24 veckor (= 6 månader) och ytterligare 3 000 (vid sommarhalvårets kurser) under i genomsnitt 11 veckor (= 2,5 månader). Därmed kommer studiehjälpsbeloppet att uppgå till $(6\,900 \times 6 \times 50 + 3\,000 \times 2,5 \times 50) = 2\,445\,000$ kronor.

Under de senaste åren har 70 % av folkhögskolans elever efter behovsprövning förklarats berättigade till stipendium. Dessa har i genomsnitt erhållit 70/90, d. v. s. 78 % av maximibeloppet. Om dessa relationstal förutsätts bli oförändrade, skulle vid vinterkurs ($70\% \times 6\,900 =$) 4 830 elever och under sommarhalvåret ($70\% \times 3\,000 =$) 2 100 elever bli berättigade till stipendium. Det genomsnittliga stipendiebeloppet skulle bli ($78\% \times 75 =$) 58 kronor per månad, eller — om den av kommissionen alternativt föreslagna beskäringen av maximibeloppet för flertalet elever lägges till grund för beräkningen — ($78\% \times 60 =$) 47 kronor; med hänsyn till att maximibeloppet 75 kronor förutsättes under alla omständigheter skola till-

¹ I 1952 års statsverksproposition begärdes en höjning till 46 500 kronor. — Riksdagen biföll.

² Med hänsyn till ökningen av elevantalet och jämväl för att möjliggöra en höjning av stipendiernas maximibelopp med 15 procent begärdes anslaget i 1952 års statsverksproposition höjt med 400 000 kronor, d. v. s. till 2 600 000. — Riksdagen biföll.

lämpas för vissa elever bör den senare siffran avrundas uppåt till 50 kronor. Det totala stipendiebeloppet skulle därmed uppgå till $(4\ 830 \times 6 \times 58 + 2\ 100 \times 2,5 \times 58 =)$ 1 974 840 kronor, alternativt till $(4\ 830 \times 6 \times 50 + 2\ 100 \times 2,5 \times 50 =)$ 1 711 500 kronor.

Kommissionen har uttrönt, att 70 % av folkhögskolans elever har sin hemort i skollänet. För dessa torde resebidrag endast i mindre utsträckning behöva beräknas. Återstoden är ungefär jämnt fördelad på angränsande län och mera avlägsna län. Om den genomsnittliga kostnaden per resa antages belöpa sig på 25, respektive 50 kronor (varvid bidraget skulle uppgå till 10 respektive 35 kronor) för de senare kategorierna och om antalet resor inom dessa kategorier beräknas till fyra per år och elevplats, skulle det erforderliga bidragsbeloppet bli $(15\% \times 6\ 900 \times 10 \times 4 + 15\% \times 6\ 900 \times 35 \times 4 =)$ 186 100 kronor.

Det totala medelsbehovet under anslagsposten kan därmed anges till $(2\ 445\ 000 + 1\ 974\ 840 + 186\ 100 =)$ 4 605 940 kronor eller, i avrundat tal, 4 600 000 kronor, vilket belopp överstiger anslagsbeloppet för budgetåret 1951/52 med 2 400 000 kronor. Anslaget bör som hittills betecknas som förslagsanslag.

Understöd för utbildning av lärare

Utgiftsposten var i 1951/52 års budget upptagen med 14 500 kronor (reservationsanslag)¹. Av detta belopp skulle 10 500 kronor disponeras av skolöverstyrelsen för kursändamål, medan återstoden var avsedd att utdelas som stipendier åt folkhögskollärare, som önskade företaga studieresor.

Kommissionen har understrukit (sid. 137—139) vikten av att den pedagogiskt inriktade kursverksamheten i avvaktan på lärarhögskolornas tillkomst avsevärt vidgas. Den för detta ändamål avsedda delen av anslagsposten bör därför höjas till 20 000 kronor. Med hänsyn till att antalet lärare har ökat i samband med att nya folkhögskolor inrättats, bör det till resestipendier avsedda beloppet höjas till 5 000 kronor. Därmed skulle anslagsposten uppgå till 25 000 kronor, vilket innebär en höjning från budgetåret 1951/52 utgående belopp med 10 500 kronor.

Understöd åt folkbiblioteksväsendet

Av de i rubricerade anslagspost ingående medlen tilldelades folkhögskolorna kalenderåret 1951 19 639 kronor. Med oförändrade bidragsregler kan beloppet kalenderåret 1952 beräknas något överskrida 20 000 kronor. Folkbibliotekssakkunniga föreslog i juli 1949 nya grunder för bidragsgivandet och beräknande det årliga medelsbehovet enligt dessa grunder till 51 800

¹I 1952 års statsverksproposition äskades oförändrat belopp. — Riksdagen biföll.

kronor. De utgick därvid från att samma bidragsbelopp borde gälla för skolor med vuxna elever som för skolor med yngre elever. Kommissionen har ifrågasatt (sid. 166—167) det berättigade i denna princip. Därjämte har kommissionen påyrkat vissa modifikationerna i de av de sakkunniga föreslagna bidragsvillkoren, särskilt i syfte att främja de mindre skolornas bokförsörjning. Redan på denna senare grund synes medelsbehovet böra anges till 65.000 kronor, varmed anslagsposten skulle höjas med 45 000 kronor.

Skolöverstyrelsen

Under anslagsposten Avlöningar har hittills arvode till folkhögskolinspektören utgått med 3 000 kronor. För inspektörens verksamhet har också någon del av de under rubriken Omkostnader upptagna medlen kunnat disponeras.

Kommissionen har föreslagit (sid. 175—181) att, om icke en särskild folkhögskolerotel kan upprättas — varmed inspektörsbefattningen skulle försvinna och, bland annat, en undervisningsrådsbefattning (byråchefsbe- fattning) tillkomma — inspektörsbefattningen bibehållas men med förbättrade arbetsmöjligheter för befattningshavaren.

Det torde vara rimligt, att inspektörens arvode höjes till 4 800 kronor och att han ersättes för kostnader för skrivhjälp med upp till 1 800 kronor om året. För fullgörandet av sin tjänst måste inspektören dessutom få möjlighet att företaga åtminstone ett tiotal längre tjänsteresor om året, vartill kommer resor mellan skolorten och Stockholm. Ytterligare skall enligt kommissionens förslag inspektören tillerkännas rätt till nedsättning till hälften av den tjänstgöringsskyldighet, som åvilar honom som rektor, och vederbörande skola helt ersättas för den därav föranledda ökningen av lärarlöne- utgifterna. Denna ökning torde kunna beräknas till 5 000 kronor om året. — Fullständiga kostnadsberäkningar kan på denna punkt icke åvägbringas av kommissionen¹.

Sammanfattning

Härnedan lämnas en sammanfattning av de ändringar i statens utgifter för folkhögskoleändamål, som skulle bli följden av ett genomförande av kommissionens förslag. I sammanställningen har budgetåret 1951/52 tagits till utgångspunkt. Hänsyn har tagits till den ökning av antalet skolor och

¹ Kungl. Maj:t hemställde i propositionen till riksdagen den 7 mars 1952 (nr 149) om beslut angående omorganisation av skolöverstyrelsen. Enligt propositionen skulle folkhögskoleinspektörsbefattningen bibehållas vid sin nuvarande utformning men arvodet höjas till 3 300 kronor om året. Till inspektören skulle vidare kunna utgå ersättning för avstadda avlöningsförmåner som rektor eller lärare vid folkhögskola, motsvarande högst hel avlöning under tre månader om året. — Riksdagen beslöt i enlighet med propositionen.

antalet elever, som därefter ägt rum, men icke till de förskjutningar i löne- och prisnivån, som inträtt under år 1951 och senare. De av kommissionen framräknade beloppen avser sålunda närmast att åskådliggöra *relationen* mellan de anslag för folkhögskoleändamål, som hittills utgått, och dem, som kommissionen finner önskvärda. Däremot är de icke avsedda att lämna upplysning om de *absoluta belopp*, som förverkligandet av kommissionens förslag kommer att kräva. — Storleken av de medel, som Kungl. Maj:t för budgetåret 1952/53 äskat av riksdagen, har angivits vid behandlingen tidigare i detta kapitel av de olika anslagsposterna.

Anslagsbetsckning	Budgetåret 1951/52 utgående anslag	Av kommissionen framräknade anslagsbelopp	Ökning eller minskning
Understöd: Avlöningar	4 500 000	4 800 000	+ 300 000
Understöd: Drifstkostnader	—	1 700 000	+1 700 000
Understöd: Skrivhjälpskostnader	—	50 000	+ 50 000
Bidrag till byggnadsarbeten	—	2 500 000	+2 500 000
Förberedande samhällsvetenskapliga kurser	39 000	—	— 39 000
Studiehjälp åt elever	2 200 000	4 600 000	+2 400 000
Understöd för utbildning av lärare	14 500	25 000	+ 10 500
Understöd åt folkbiblioteksväsendet (folk- högskolor)	20 000	65 000	+ 45 000
Summa kronor:	6 773 500	13 740 000	+6 966 500

Härtill kommer *dels* de medel till bidrag av engångsnatur för reglering av folkhögskolornas skulder för byggnadsändamål, som Kungl. Maj:t kan komma att äska, *dels* de kostnader i skolöverstyrelsens stat, som kan föränledas av den föreslagna omorganisationen av folkhögskoleinspektörsbefattningen.

Särskilt yttrande till visst avsnitt av femte kapitlet

Skolkommissionens ordförande *herr Düring* samt ledamöterna av kommissionen *herrar Nilsson* och *von Friesen* anmälde vid behandlingen inom kommissionen av det avsnitt av femte kapitlet, som rubricerats Intyg och betyg, att de önskade en annan utformning av de avslutande styckena. Från och med det stycke (sid. 79), som börjar med orden »Det anförda motiverar . . .», hade framställningen enligt deras mening bort lyda som följer:

»Det anförda skulle kunna motivera, att i folkhögskolestadgan infördes en bestämmelse, att betyg inte finge utdelas i andra ämnen än sådana, där undervisningen uttryckligen angetts skola leda till ett visst kunskapsinnehav eller ett fixerat utbildningsmål. Kommissionen vill dock inte förorda, att denna utväg tillgripes, utan räknar med att skolledningarna skall låta sig övertygas om de vanskligheter och vådor, vartill betygsgivandet för folkhögskolans del kan leda, och självmant inskräkna det till de fall, då ett utblivet betyg bevisligen skulle äventyra en elevs möjligheter att fullfölja uppgjorda utbildningsplaner. Kommissionen önskar, att enighet kunde vinnas om följande riktlinjer.

I *första årskurs* ges icke betyg, endast intyg, utvisande att eleven genomgått kursen och därvid på ett tillfredsställande sätt tillgodogjort sig undervisningen.

Även i *andra och tredje årskurs* ges intyg; dock må för elev, som begär vitsord över sina kunskaper, sådant kunna utfärdas, såvida efter lärarrådets hörande bestämmelser, som medger detta, intagits i skolans reglemente.

I *ansluten »månadskurs»* ges intyg, respektive vitsord, enligt de grunder, som gäller för den längre kurs, vartill månadskursen är ansluten.

I *fristående »månadskurs»* samt i *»veckokurs»* ges endast intyg.

För all specificerad betygssättning skall gälla, att den genomgångna kursen till innehåll eller omfattning redovisas i betyget. Där svårigheter möter att ge redovisningen en kortfattad utformning, bör hänvisning ske till skolans årsredogörelse eller — i förekommande fall — till sådan »normalkurs», om vars innehåll lärarorganisationen träffat uppgörelse. Antalet undervisningstimmar bör uppges åtminstone i de ämnen, där den genomgångna kursen inte kan exakt beskrivas.»

De statsunderstödda folkhögskolorna och deras huvudmän m. m.
arbetsåret 1951/52.

Anm. * betecknar skola, som först med arbetsåret 1951/52 blev berättigad till statsbidrag. — Nuvarande huvudman har angetts, ej huvudmannen under skolans första verksamhetsår. — Huvudmannen har typbetecknats som landsting (Lg), lokal sammanslutning utan »rörelse»anknytning (L), lokal sammanslutning med »rörelse»anknytning (LR) eller riksomfattande organisation av »rörelse»karaktär (R). — Antal elevplatser betecknar det ungefärliga antal elever, som kan mottagas vid vinterkurs.

Skolans namn	Huvudman		Första verksamhetsår	Antal elevplatser
	Namn	Typ		
<i>Stockholms stad.</i>				
1. Birkagårdens folkhögskola, Stockholm	Stiftelsen Birkagården och Arbetarnas bildningsförbunds stockholmsavdelning	LR	1918	100
2. S:t Eriks folkhögskola, Stockholm	Borgarskolesällskapet	L	1934	70
<i>Stockholms län.</i>				
3. Vaddö folkhögskola, Vaddö	Stockholms läns landsting ...	Lg	1879	60
4. Södra Stockholms läns folkhögskola, Västerhaninge	Stockholms läns landsting ...	Lg	1915	50
5. Sigtuna folkhögskola, Sigtuna	Sigtunastiftelsen	R	1917	110
6. Jakobsbergs folkhögskola, Jakobsberg	Föreningen Jakobsbergs folkhögskola u. p. a.	R	1919	80
7. Svenska gymnastikförbundets gymnastikfolkhögskola, Lillsved	Svenska gymnastikförbundet	R	1937	90
<i>Uppsala län.</i>				
8. Uppsala läns folkhögskola, Wik, Balingsta	Uppsala läns landsting	Lg	1876	60
<i>Södermanlands län.</i>				
9. Södermanlands läns folkhögskola, Åsa, Sköldinge	Södermanlands läns landsting	Lg	1876	60
10. Gripsholms folkhögskola, Mariefred	Södermanlands läns landsting	Lg	1933	100
11. *Stensunds folkhögskola, Vagnhärad	Stiftelsen Frisksportgården ..	R	1950	30
<i>Östergötlands län.</i>				
12. Östergötlands folkhögskola, Lunnevad, Sjögestad .	Östergötlands läns landsting .	Lg	1868	90
13. Marieborgs folkhögskola, Norrköping	Föreningen Östra Sveriges folkhögskola	LR	1935	50
14. Vadstena folkhögskola, Vadstena	Vadstena folkhögskoleförening	LR	1946	50
<i>Jönköpings län.</i>				
15. Sörängens folkhögskola, Nässjö	Jönköpings läns landsting ...	Lg	1876	140
16. Jönköpings läns folkhögskola, Värnamo	Jönköpings läns landsting ...	Lg	1887	140

Skolans namn	Huvudman		Första verk-sam-hetsår	Antal elev-plat-ser
	Namn	Typ		
17. Södra Vätterbygdens folkhögskola, Jönköping	Andelsföreningen Södra Vät-terbygdens folkhögskola ..	R	1945	120
18. Jära folkhögskola, Malm-bäck	Föreningen Jära folkhögskola	LR	1947	90
<i>Kronobergs län.</i>				
19. Kronobergs läns folkhög-skola, Grimslov	Kronobergs läns landsting ..	Lg	1876	110
20. S:t Sigfrids folkhögskola, Växjö	S:t Sigfrids stiftelse	LR	1944	70
21. *Markaryds folkhögskola, Markaryd	Stiftelsen Markaryds folkhög-skola	R	1950	30
<i>Kalmar län.</i>				
22. Södra Kalmar läns folkhögskola, Högalid, Smed-by	Södra Kalmar läns landsting .	Lg	1875	70
23. Norra Kalmar läns folkhögskola, Gamleby	Norra Kalmar läns landsting .	Lg	1876	140
24. Ölands folkhögskola, Ölands Skogsby	Södra Kalmar läns landsting .	Lg	1906	100
<i>Gotlands län.</i>				
25. Gotlands läns folkhögsko-la, Hemse	Gotlands läns landsting	Lg	1876	80
<i>Blekinge län.</i>				
26. Blekinge läns folkhögsko-la, Bräkne-Hoby	Blekinge läns landsting	Lg	1869	70
<i>Kristianstads län.</i>				
27. Önnestads folkhögskola, Önnestad	Önnestads folkhögskolas och lantmannaskolas garantiföre-ning	L	1868	170
28. Sydöstra Skånes folkhög-skola, Tomelilla	Sydöstra Skånes folkhögskole-förening u. p. a.	L	1907	50
29. Nordvästra Skånes folkhögskola, Munka-Ljungby	Nordöstra Skånes folkhögsko-leförening u. p. a.	L	1913	90
<i>Malmöhus län.</i>				
30. Folkhögskolan Hvilan, Åkarp	Garantiföreningen för folkhögskolan Hvilan	L	1868	110
31. Fridhems folkhögskola, Svalöv	Föreningen Nordvästra Skå-nes folkhögskoleförbund ..	L	1873	90
32. Vemmenhögs m. fl. hära-ders folkhögskola, Skurup	Vemmenhögs m. fl. häraders folkhögskoleförening	L	1888	90
33. Eslövs folkhögskola, Eslöv	Eslövs folkhögskolas garanti-förening	L	1902	110
34. Oxie och Skytts häraders folkhögskola, Östra Gre-vie	Östra Grevie folkhögskoleföre-ning u. p. a.	L	1914	70
35. Sundsgårdens folkhög-skola, Råå	Föreningen Södra Sveriges kristliga ungdomsskola Sundsgården	R	1944	90
<i>Hallands län.</i>				
36. Hallands läns folkhögsko-la, Katrineberg, Vessige-bro	Hallands läns landsting	Lg	1873	140

Skolans namn	Huvudman		Första verk-sam-hetsår	Antal elev-plat-ser
	Namn	Typ		
<i>Göteborgs och Bohus län.</i>				
37. Göteborgs och Bohus läns folkhögskola, Grebbestad	Göteborgs och Bohus läns landsting och hushållnings-sällskap samt Grebbestads folkhögskoleförening	Lg	1875	60
38. Billströmska folkhögskolan på Tjörn, Tyft, Si-bräcka	Stiftelsen Billströmska folkhögskolan (Göteborgs och Bohus läns landsting)	Lg	1876	70
39. Wendelsbergs folkhögskola, Mölnlycke	Nationaltemplarordens folkhögskoleförbund	R	1908	120
40. Väst kustens ungdomsskolas folkhögskola, Ljungskile	Stiftelsen Väst kustens ungdomsskola	R	1931	180
41. Nordiska folkhögskolan, Kungälv	Föreningen Nordiska Folkhögskolan i Kungälv	R	1947	40
<i>Älvsborgs län.</i>				
42. Älvsborgs läns folkhögskola, Fristad	Älvsborgs läns landsting	Lg	1879	110
43. Dalslands folkhögskola, Färgelanda	Älvsborgs läns landsting	Lg	1905	100
44. Viskadalens folkhögskola, Seglora	Föreningen Västra Sverige arbetares folkhögskola	LR	1926	50
<i>Skaraborgs län.</i>				
45. Skaraborgs läns folkhögskola, Axvall	Skaraborgs läns landsting	Lg	1873	90
46. Skaraborgs läns västra folkhögskola, Vara	Skaraborgs läns västra folkhögskolas främjande u. p. a.	L	1916	120
47. *Mullsjö folkhögskola, Mullsjö	Svenska alliansmissionens skolförening	R	1949	60
<i>Värmlands län.</i>				
48. Värmlands läns folkhögskola, Molkom	Värmlands läns landsting	Lg	1874	80
49. Västra Värmlands folkhögskola, Ingesund, Arvika	Värmlands läns landsting	Lg	1905	80
<i>Örebro län.</i>				
50. Örebro läns folkhögskola, Kävesta, Sköllersta	Stiftelsen Örebro läns landstings och folkhögskoleföreningens folkhögskola	Lg	1873	90
51. Fellingsbro folkhögskola, Fellingsbro	Örebro läns landsting (makarna Erikssons donationsfond)	Lg	1915	80
52. *Karlskoga folkhögskola, Karlskoga	Stiftelsen för Karlskoga praktiska läroverk	L	1927	40
<i>Västmanlands län.</i>				
53. Västmanlands läns folkhögskola, Tärna	Västmanlands läns folkhögskoleförening och Västmanlands läns landsting	Lg	1876	130
<i>Kopparbergs län.</i>				
54. Dalarnas folkhögskola, Fornby, Borlänge	Kopparbergs läns landsting	Lg	1877	110
55. Brunnsviks folkhögskola, Sörvik	Föreningen Brunnsviks folkhögskola	R	1906	80

Skolans namn	Huvudman		Första verk-sam-hetsår	Antal elev-plat-ser
	Namn	Typ		
56. Mora folkhögskola, Mora	Kopparbergs läns landsting	Lg	1907	70
57. Malungs folkhögskola, Malung	Kopparbergs läns landsting	Lg	1909	100
58. Sjöviks folkhögskola, Folkärna	Svenska baptisternas folkhögskoleförening	R	1921	130
<i>Gävleborgs län.</i>				
59. Gävleborgs läns folkhögskola, Bollnäs	Gävleborgs läns landsting ...	Lg	1886	90
60. Norra Hälsinglands folkhögskola, Forsa	Gävleborgs läns landsting ...	Lg	1909	120
61. Gästriklands folkhögskola, Västerberg, Storvik ..	Gävleborgs läns landsting ...	Lg	1910	140
<i>Västernorrlands län.</i>				
62. Medelpads folkhögskola, Ålsta, Fränsta	Västernorrlands läns lands-ting	Lg	1873	100
63. Södra Ångermanlands folkhögskola, Håla, Prästmon	Västernorrlands läns lands-ting	Lg	1896	130
64. Norra Ångermanlands folkhögskola, Hampnäs, Själevad	Västernorrlands läns lands-ting	Lg	1910	120
65. Mellansels folkhögskola, Mellansel	Nedre Norrlands kristliga ungdomsskoleförening	R	1945	100
66. Mellersta Norrlands ungdomsskolas folkhögskola, Härnösand	Föreningen Mellersta Norrlands ungdomsskola u. p. a.	R	1945	110
<i>Jämtlands län.</i>				
67. Birka folkhögskola, Ås ..	Stiftelsen Birka folkhögskola	L	1901	70
68. Jämtbygdens folkhögskola, Hålland	Föreningen Jämtbygdens folkhögskola u. p. a.	LR	1945	70
<i>Västerbottens län.</i>				
69. Västerbottens läns folkhögskola, Vindelns	Västerbottens läns landsting .	Lg	1905	160
70. Edelviks folkhögskola, Burträsk	Stiftelsen Edelvik i Burträsk	LR	1944	80
71. Medlefors folkhögskola, Örviken	Föreningen Norrlands arbetares folkhögskola	LR	1949	30
<i>Norrbottens län</i>				
72. Sunderby folkhögskola, Södra Sunderbyn	Bodens folkhögskoleförening.	L	1896	110
73. Tornedalens folkhögskola, Matarengi, Övertorneå	Stiftelsen Tornedalens folkhögskola	L	1899	90
74. Kalix folkhögskola, Kalix	Andelsföreningen Norrbottens ungdomsgård	LR	1939	160
75. Samernas folkhögskola, Jokkmokk	Svenska missionssällskapet ..	R	1947	30

Folkhögskolornas kurstyper och kurslängder, antal elever och lärare m. m. arbetsåret 1950/51
(Tabellen ansluter sig till bilaga 1 i 1941 års lärarlönesakkunnigas betänkande 1949:50.)

Årskurs	Vinterkurs (VK)		Sommarkurs (SK)		Fortsättningskurs (F) till VK (till SK)		Summa elever VK+SK	SKOLA	Ortsgrupp	Rektor		Antal ämneslärare			
	veckor	elever	veckor	elever	veckor	elever				VK+SK	VK	Fast anställda		Extra ord.	
												24 v	21 v	24 v	21 v
I } II }	21	49 47	13	19	4	38 16	115	Birkagården	5	1	—	2	—	—	
I } II } III }	33	32 29 12	—	—	—	—	73	S:t Erik	5	—	1	—	2	—	
I } II }	21	32 28	16	35	—	—	95	Väddö	2	1	—	2	—	1	
I } II }	21	28 18 13	17 13	12 11	12	13	69	Västerhaninge	4	1	—	2	—	1	
I } II } III }	21	42 45 18	13	40 34	6	(4) 24 (20)	179	Sigtuna	3	1	—	3	—	2	
I } II } III }	24	32 29 17	—	—	6	18	78	Jakobsberg ¹⁾	4	—	1	—	2	—	
I } II }	24	45 44	—	—	—	—	89	Lillsved	3	—	1	—	2	—	
I } II } III }	21	36 27 7	13, 16	43	—	5	113	Wik	2	1	—	2	—	2	
I } II }	21	51 29	13	32 11	4	18 16	123	Åsa	2	1	—	1	3	1	
I } II }	21	56 38	13	33	5	19	127	Gripsholm	2	1	—	2	—	2	
I } II }	21	61 30	13	65 14	13	22	170	Lunnevad	2	1	—	3	—	3	

¹⁾ Tredje årskursen är s. k. förberedande samhällsvetenskaplig kurs.

Årskurs	Vinterkurs (VK)		Sommarkurs (SK)		Fortsättningskurs (F) till VK (till SK)		Summa elever VK+SK	SKOLA	Ortsgrupp	Rektor		Antal ämneslärare						
	Antal		Antal		Antal					VK+SK	VK+SK	VK	Fast anställda		Extra ord.			
	veckor	elever	veckor	elever	veckor	elever							24 v	21 v	24 v	21 v	24 v	21 v
I } II } III }	24	19 15 17	—	—	4	16 15 17	51	Marieborg ¹⁾	3	—	1	2	—	1	—	—		
I } II }	24	29 21	—	—	4	11	50	Vadstena	3	—	1	1	—	1	—	—		
I } II } III }	21	70 72	16	60	8	26	233	Sörängen	3	1	—	2	1	—	2	—		
I } II } III }	21	85 36 18	16	37 30	8	28	206	Värnamo	2	1	—	3	—	—	2	—		
I } II }	24	44	—	—	7	24	115	Jönköping	3	—	1	2	—	2	—	—		
I } II }	24	50 35	—	—	8	50 35	85	Jära	1	—	1	—	—	3	—	—		
I } II }	21	79 30	13	32 21	8	(29) 25	162	Grimslöv	1	1	—	2	1	—	2	—		
I } II }	24	46 28	—	—	8	20 13	74	S:t Sigfrid	3	—	1	—	2	1	—	—		
I } II }	21	41 27	16	34	8	14	102	Högalid	2	1	—	—	1	—	2	—		
I } II } III }	21	81 49 9	16	49 23	12	22	211	Gamleby	2	1	—	3	—	1	—	1		
I } II }	21	70 26	16	26	4	21	129	Ölands-Skogsby	2	1	—	1	—	2	—	1		
I } II }	23	46 33	16	21	4	12	100	Hemse	2	1	—	1	—	1	—	2		
I } II }	21	37 34	13	43	10	27	114	Bräkne-Hoby	2	1	—	2	—	—	—	—		

¹⁾ Tredje årskursen är s. k. förberedande samhällsvetenskaplig kurs.

Årskurs	Vinterkurs (VK)		Sommarkurs (SK)		Fortsättningskurs (F) till VK (till SK)		Summa elever VK+SK	SKOLA	Ortsgrupp	Rektor		Antal ämneslärare							
	Antal		Antal		Antal					VK+SK	VK+SK	VK	VK	Fäst anställda		För vinterkurs om			
	veckor	elever	veckor	elever	veckor	elever								24 v	21 v	24 v	21 v	24 v	21 v
I } II }	21	97	16	22	12	42	202	Önnestad	2	1	—	—	—	—	—	2			
I } II }	21	70	16	13	—	—	58	Tomelilla	2	1	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	50	16	8	—	—	109	Munka-Ljungby	2	1	—	—	—	—	—	1			
I } II }	21	60	16	22	12	21	139	Hvilan	2	1	—	—	—	2 ¹⁾	—	2			
I } II }	21	60	17	33	4	10	107	Fridhem	1	1	—	—	—	—	—	1			
I } II }	21	46	—	—	—	—	108	Skurup	2	1	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	51	16	10	—	—	106	Eslöv	2	—	1	—	—	—	—	—			
I } II }	24	36	16	10	—	—	85	Östra Grevie	2	1	—	—	—	—	—	—			
I } II }	24	60	16	16	—	—	91	Sundsgården	3	—	1	—	—	—	—	—			
I } II }	24	32	—	—	—	—	224	Katrineberg	1	1	—	—	—	—	—	—			
I } II }	24	56	—	—	—	—	95	Grebbestad	3	1	—	—	—	—	—	—			
I } II }	24	39	16	13	4	14	95	Tyft	3	1	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	45	—	—	5	29	162	Wendelsberg	3	1	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	27	—	—	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	80	16	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	49	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	36	16	17	6	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	27	16	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	47	16	15	6	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	26	13	7	13	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	66	—	25	—	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	33	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
I } II }	21	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			

¹ En tjänst anses motsvara den tjänstgöring, som folkhögskolans lärare fullgör i specialgymnasiet.

Årskurs	Vinterkurs (VK)		Sommarkurs (SK)		Fortsättningskurs (F) till VK (till SK)		SKOLA	Ortsgrupp	Rektor		Antal ämneslärare						
	Antal		Antal		Antal				VK+SK	VK+SK	VK	VK+SK	Fast anställda		Extra ord.		
	veckor	elever	veckor	elever	veckor	elever							veckor	elever	24 v	21 v	24 v
I } II } III }	21 25 29	75 77 25	13 — —	43 20 —	8 — 4	24 43 14	Ljungskile	2	1	—	5	—	—	—	—	2	
II } I }	24 21	42 55	— 16	— 54	— 8	14 20	Kungälv	3	1	—	—	1	—	—	—	—	
I } II }	21 21	50 55	16 16	11 26	8 8	15 19	Fristad	2	1	—	3	—	—	—	—	1	
I } II }	21 24	43 21	16 16	26 10	8 8	19	Färgelanda	2	1	—	1	—	2	—	—	1	
I } II }	24 28	14 14	— —	— —	8 9	21 20	Viska- dalen ¹⁾	2	1	—	1	1	—	1	—	—	
I } II }	24 21	65 78	— 16	— 12	— —	20 —	Axvall	2	—	1	—	1	—	3	—	—	
I } II }	21 21	38 52	16 16	11 33	— —	— —	Vara	2	1	—	2	—	—	—	—	3	
I } II }	21 21	32 51	16 16	21 20	— 8	— 20	Molkom	3	1	—	2	—	—	—	—	2	
I } II }	21 21	31 43	16 13	8 26	8 8	— 20	Ingesund	3	1	—	1	—	1	—	—	2	
I } II }	21 21	51 35	13 13	11 29	— 8	— 10	Kävesta	2	1	—	3	—	—	—	—	2	
I } II }	21 21	46 54	— 13	— 62	8 —	— —	Fellingsbro	2	1	—	1	—	1	—	—	2	
I } II }	21 21	71 63	13 16	45 46	— 6,16	— 38	Tärna	2	1	—	5	—	—	—	—	1	
I } II }	21 27	43 48	16 —	11 —	— —	— —	Fornby	3	1	—	3	—	—	—	—	1	
I } II }	27 33	48 33	— —	— —	— —	— —	Brunnsvik	3	—	1	—	4	—	—	—	—	

¹⁾ Tredje årskursen är s. k. förberedande samhällsvetenskaplig kurs.

Arskurs	Vinterkurs (VK)		Sommarkurs (SK)		Fortsättningskurs (F) till VK (till SK)		Summa elever VK+SK	SKOLA	Ortsgrupp	Rektor		Antal ämneslärare									
	Antal		Antal		Antal					VK+SK	VK+SK	VK	VK+SK	Fast anställda		Extra ord.					
	veckor	elever	veckor	elever	veckor	elever								veckor	elever	24 v	21 v	24 v	21 v	24 v	21 v
I } II }	25	55	—	—	6	17	70	Mora	2	—	1	—	3	—	—	—					
I } II } III }	24	15 47 35 18	—	—	—	13	100	Malung	3	—	1	—	2	1	—	—					
I } II } III }	24	57 35 38	—	—	4	57 35 38	130	Sjövik	3	—	1	—	2	1	—	—					
I } II }	21	45 43	16	21 21	—	—	130	Bollnäs	3	1	—	—	2	—	—	1					
I } II }	21	75 46	16	30	—	—	151	Forsa	3	1	—	—	2	—	—	2					
I } II }	21	94 46	16	37 22	—	—	199	Västerberg	2	1	—	—	2	—	—	1					
I } II }	21	64 36	16	23 16	—	—	139	Alsta	4	1	—	—	2	—	—	2					
I } II }	21	89 44	16	38 22	—	—	193	Hola	4	1	—	—	3	—	—	3					
I } II }	21	74 46	16	51 36	—	—	207	Hampnäs	4	1	—	—	3	—	—	3					
I } II }	21	52 47	13	21 13	6 10	(31) (18) (12)	133	Mellansel	4	1	—	—	2	—	—	2					
I } II }	24	64 42	—	—	6	21 16	106	Härnösand	4	—	1	—	—	2	—	—					
I } II }	26	53 20	—	—	—	—	73	Birka	4	—	1	—	2	—	—	—					
I } II }	24	37 28	—	—	6	30 17	65	Hälland	4	—	1	—	—	1	—	—					
I } II } III }	21	108 38 17	13	56 26	—	—	245	Vindeln	4	1	—	—	2	1	—	3					

Årskurs	Vinterkurs (VK)		Sommarkurs (SK)		Fortsättningskurs (F) till VK (till SK)		Summa elever VK+SK	SKOLA	Ortsgrupp	Rektor		Antal ämneslärare				
	Antal		Antal		Antal					VK+SK	VK	VK+SK	Fast anställda		Extra ord.	
	veckor	elever	veckor	elever	veckor	elever							24 v	21 v	24 v	21 v
I}	21	33	13	26	—	(4)	116	Edelvik	5	1	—	—	—	2		
II}	42	42	15	15	5	(4)	34	Medlefors	4	—	1	—	—	—		
I}	17	17	—	—	—	—	113	Sunderby	5	—	1	—	2	—		
II}	17	17	—	—	—	5	89	Matarengi	5	—	1	—	—	—		
I}	70	61	—	—	—	8	162	Kalix	5	—	1	—	2	—		
II}	43	28	—	—	—	4	28	Jokkmokk	5	—	1	—	1	—		
I}	73	73	—	—	—	20	8758	Summa:	5	—	—	47	94	—		
II}	69	20	—	—	—	9	1518						25	—		
III}	20	20	—	—	—	4	(152)						34	—		
I}	15	15	—	—	—	5							1	—		
II}	13	13	—	—	—	—							45	74		
	6693	2065														

¹ En av dessa lärare är anställd för tjänstgöring vid bygdekurserna.

Anm. Övanstående sammanställning har utförts inom skolkommissionens sekretariat, medan uppgifterna i tab. 2 (sid. 20) ställs till kommissionens förfogande av skolöverstyrelsens folkbildningsrotel. Att siffrorna beträffande relevantanta deltagare divergerar något, torde bero på att skolornas egna uppgifter icke alltid möjliggör ett säkert bedömande, huruvida samtliga i kurserna deltagande bör betraktas som elever i egentlig mening.

Redogörelse för Vadstena folkhögskolas kvällskurser

För de kvällskurser, som under arbetsåren 1948/49 och 1949/50 anordnades av Vadstena folkhögskola, har skolans rektor lämnat följande redogörelse.

I oktober 1948 öppnade Vadstena folkhögskola en kvällskurs för studieintresserade från staden. Som villkor för deltagande sattes folkhögskolans minimiåldersgräns.

Till kursen anmälde sig 18 manliga och 10 kvinnliga deltagare i åldern 17—54 år. Trots att somliga hade kvälls- och nattarbete (sjukhuspersonal, bagare o. d.) var närvaron under hela kursen god, i medeltal 22 per kväll.

Kursen omfattade 25 veckor med 6 veckotimmar, enligt deltagarnas önskan fördelade på två kvällar. Varje kväll upptog alltså 3 entimmeslektioner med föreläsningar, diskussioner och övningar i 3 ämnen per kväll. Härigenom fick varje kväll ett så omväxlande program, att intresset kunde hållas vid liv trots elevernas naturliga trötthet efter den ordinarie arbetsdagen. Varje kväll tjänstgjorde två lärare med resp. en och två lektioner.

Undervisningsämnena var modersmål (grunddragen av formläran, satsläran och stilistiken med övningar), historia (Sveriges historia till 1800-talets början), psykologi (allmän översikt), ekonomilära (nationalekonomiska grundfrågor), kommunalkunskap (kommunens, landstingets och den kyrkliga kommunens uppgifter och arbetsformer) och matematik (sort- och bråkräkning). Ämnesvalet skedde delvis efter överläggning med kursdeltagarna.

Kursen finansierades genom en elevavgift av 25 kronor samt bidrag från Sveriges kyrkliga studieförbund.

Följande vinter fortsattes kursen med 18 av de föregående deltagarna. De 10, som slutat, hade alla giltiga skäl: avflyttning från orten, giftermål med åtföljande småbarnsvård, militärtjänst. I modersmålet sysslades med stilistiska övningar (diskussioner och skriftliga uppgifter), och den svenska historien fördes fram till nutiden. I matematik hann deltagarna in på ekvationsläran. En engelsk nybörjarkurs upptogs försöksvis.

Under de två senaste vintrarna har det visat sig omöjligt att få lärarkrafterna att räckta till, bl. a. emedan skolans lärare hårt engagerats dels i länets folkbildningsarbete, dels i en intensiv musikundervisning i staden, delvis förlagd till skolan. Det är dock vår avsikt att hösten 1952 återupptaga kvällskursen, eftersom den livligt efterfrågats i staden och vi av de två åren fick värdefulla erfarenheter, som vi kan omsätta vid kursens uppläggning.

Thord Lindell

Förberedande samhällsvetenskapliga kurser vid folkhögskolorna

Den 5 juni 1942 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla särskilda sakkunniga för att »biträda med utredning och avgiva förslag rörande den högre socialvetenskapliga och sociala utbildningen och därmed sammanhängande spörsmål». De med anledning därav tillkallade sakkunniga, som antog benämningen socialutbildningssakkunniga, avgav den 29 juni 1944 sitt första betänkande, benämnt Utredning och förslag rörande den högre socialpolitiska och kommunala utbildningen.

I betänkandet behandlades bland annat de regler, som borde tillämpas vid antagandet av elever till socialinstitutet. Vid socialinstitutet i Stockholm — det enda som vid denna tidpunkt trätt i verksamhet — föreskrev grundstadgarna, att inträde kunde i mån av utrymme vinnas av »män och kvinnor, vilka finnas äga tillräcklig underbyggnad och mogenhet för att kunna tillgodogöra sig undervisningen». Bestämmelsen hade alltsedan institutets tillblivelse tillämpats så, att även ungdomar, vilkas skolunderbyggnad utöver folkskolan endast utgjordes av folkhögskolestudier, kunde vinna inträde; denna kategori hade dock alltid stannat i avgjord minoritet bland eleverna. Intill år 1931 hade de inträdessökande icke underkastats inträdesprov, utan gallring hade verkställts endast på grundval av de meriter, som de kunde förete, och — för folkhögskoleelevernas del — med ledning av de områden, som folkhögskolerektorerna avgav. Nämda år hade för folkhögskoleeleverna (och likställda) den skärpningen införts, att de mest meriterade bland de sökande uttogs till ett skriftligt prov i svenska språket med fordringar motsvarande studentexamen, och denna skärpning hade blivit bestående.

Frågan huruvida socialinstitutet alltjämt borde stå öppna för elever utan annan skolutbildning än folkhögskolan, föranledde de sakkunniga att hos styrelsen för socialinstitutet i Stockholm inhämta uppgifter angående de dittillsvarande erfarenheterna av denna elevkategori. Härvid framgick följande (betänkandet sid. 99 f.).

»Erfarenheterna rörande elever ur denna kategori äro ganska växlande. Å ena sidan har den givit ett särdeles värdefullt inslag av intelligenta och studieintresserade ungdomar med personlig erfarenhet av de ekonomiskt sämst ställda folklagrens levnadsförhållanden. Några av de bästa eleverna vid institutet ha kommit in på denna väg. Å andra sidan har det i vissa andra, icke alldeles få fall visat sig svårt för elever av denna typ att följa den teoretiska undervisningen, främst därför att de saknat erforderlig underbyggnad i sådana ämnen som historia, geografi och biologi, men även därför att de haft svårt att anpassa sig efter de koncentrerade studierna och de bestämda kunskapsfordringarna vid en läroanstalt av socialinstitutets typ. Utomordentligt mycket beror därvid på om den gallring, som uppnås genom ett inträdesprov, kan göras verkligt effektiv och rättvis.»

Sammanfattningsvis betecknade de sakkunniga erfarenheterna som efter omständigheterna mycket positiva och menade, att de förändringar, som borde vidtagas i fråga om »folkhögskoliternas» rätt till inträde, skulle ligga däri, att aspiranterna kunde hänvisas till grundligare förberedande utbildning inom ramen för sina folkhögskolestudier. De påpekade, att vid en sydsvensk folkhögskola en specialkurs inrättats, avsedd som förberedelse till högre lantbruks- och skogsutbildning, och anförde, att en i vissa hänseenden motsvarande kurs, innefattande ett betydande mått av samhällsvetenskapliga ämnen, skulle kunna bli mycket betydelsefull för de elever, som ämnade söka inträde vid socialinstitutet. Kursen »borde

anordnas blott vid ett mindre antal folkhögskolor och innefatta ett såpass begränsat antal elever, att undervisningen kunde bliva verkligt effektiv». Till kursens uppgifter skulle höra att bibringa eleverna »den intellektuella träning och studievana, som skulle sätta dem i stånd att med framgång bedriva högskolemässiga studier vid en läroanstalt av socialinstitutets typ». Undervisningen borde avse »dels sådana ämnen, som, ehuru de själva icke kunna betecknas som samhällsvetenskapliga, dock utgöra en nödvändig grundval för samhällsvetenskapliga studier, dels sådana ämnen, som direkt kunna hänföras till nämnda studieområde». Bland folkhögskolans kurstyper borde kursen inpassas som tredje årskurs, och det angavs, att eleverna borde erhålla betyg, innefattande »dels vitsord i de särskilda ämnena, dels uppgift om elevens placering i ordningsföljd mellan samtliga i årets kurs deltagande». Det borde ankomma på skolöverstyrelsen att i samarbete med de närmast berörda folkhögskolorna utarbeta studieplaner och närmare bestämmelser i övrigt för kursen.

I sitt yttrande över förslaget anförde skolöverstyrelsen, att undervisningstiden vore väl kort. Den borde därför utökas, vilket kunde ske på så sätt, att en del av det för tredje årskursen avsedda lärostoffet infogades i andra årskursen. Detta skulle icke behöva leda till att den senare förändrades till sin karaktär. Svenska folkhögskolans lärareförening, som också observerade faran för en alltför forcerad studietakt i den föreslagna kursen, menade, att de berörda eleverna redan i andra årskursen borde lägga huvudvikten i sina studier vid de samhällsvetenskapliga ämnena. Departementschefen fann farhågorna för en alltför stor anhopning av lärostoff välgrundade, och då förslagets genomförande alltså skulle få »en allmänare och mera ingripande betydelse för folkhögskolornas undervisning än de sakkunniga förutsett», hemställdes i proposition (1945:153) till riksdagen om anslag endast till en kurs, som skulle vara försöksvis anordnad. Sedan erfarenheter vunnits av denna kurs, borde skolöverstyrelsen utreda de med kursen sammanhängande problemen ur alla synpunkter.

Riksdagen anvisade (skrivelse 1945:354) de i propositionen äskade medlen men uttalade i anknytning till statsutskottets utlåtande (1945:185), att den föreslagna anordningen av den förberedande samhällsvetenskapliga kursen var ägnad att väcka vissa farhågor. »Folkhögskolans centrala uppgift, den medborgerligt fostrande verksamheten, kan möjligen röna mindre fördelaktiga verkningar genom tillkomsten av en tredje årskurs, vid vilken betyg skola ges och som är avsedd som förberedelse för annan högre utbildning av specialiserad karaktär». Anslaget till kursen beviljades därför »endast under förutsättning, dels att denna icke får karaktären av tredje årskurs utan blir en fristående, till viss folkhögskola förlagd kurs i samhällsvetenskapliga ämnen, dels ock att graderade betyg icke skola förekomma».

Sedan riksdagens beslut meddelats skolöverstyrelsen, ingav Viskadalens folkhögskola ansökan att arbetsåret 1945/46 få anordna förberedande samhällsvetenskaplig kurs. Till ansökan var fogad en studieplan, som utarbetats i samråd med socialinstituten i Stockholm och Göteborg. Efter tillstyrkan av skolöverstyrelsen bifölls ansökan och godkändes studieplanen av Kungl. Maj:t.

Den fullständigare utredning angående förberedande samhällsvetenskapliga kurser, som såväl socialutbildningssakkunniga som departementschefen och riksdagen avsett skola utföras, sedan någon erfarenhet vunnits genom den försöksvis anordnade verksamheten, verkställdes av skolöverstyrelsen under hösten 1946. Redogörelse häröver, jämväl innefattande yrkanden, ingavs till Konungen den 18 november 1946.

Av utredningen framginge, menade överstyrelsen, att ytterligare försökskurser borde anordnas. Dock borde kursernas uppläggning i fortsättningen modifieras så, att en »kontinuerlig och organiskt uppbyggd förutbildning i vissa ämnen» uppnåddes alltifrån folkhögskolans första årskurs. De ämnen, som åsyftades, var engelska och nationalekonomi. I »andra årskurs med anknytning till samhällsvetenskapligt inriktad tredje årskurs» borde elev således mottagas, endast om han kunde styrka elementära kunskaper i dessa ämnen. Därutöver borde undervisningen i övriga allmänt humanistiska ämnen, speciellt svenska språket, vidgas. Betygsgradering i en eller annan form borde få förekomma. Någon förlängning av kurstiden utöver minimitid för vinterkurs ansågs nödvändig. Antalet kurser per år ansågs böra utökas till tre.

I anslutning till vad skolöverstyrelsen anfört hemställde Kungl. Maj:t hos 1947 års riksdag om medel till anordnande av förberedande samhällsvetenskaplig kurs vid tre folkhögskolor. Riksdagen beslöt i enlighet härmed. Sex skolor anhöll om medgivande att få anordna dylik kurs under arbetsåret 1947/48. Efter hemställan av skolöverstyrelsen gav Kungl. Maj:t medgivande åt Viskadalens, Marieborgs och Jakobsbergs folkhögskolor, vilkas ingivna förslag till studieplaner samtidigt godkändes. — Medgivandet till dessa tre skolor har därefter årligen förnyats.

De förberedande samhällsvetenskapliga kurserna har hittills besökts av 259 elever, fördelade som följer på de olika läsåren: 1945/46 15 (10 manliga och 5 kvinnliga), 1946/47 18 (16 + 2), 1947/48 40 (30 + 10), 1948/49 44 (32 + 12), 1949/50 45 (29 + 16), 1950/51 49 (28 + 21) och 1951/52 48 (27 + 21).

Om kursernas anordning och om eleverna har skolorna i sina redogörelser för läsåret 1950/51 lämnat följande uppgifter.

Kurstiden var vid Jakobsberg 27, Marieborg 24 och Viskadalen 28 veckor. Här till kom vid Marieborg en fortsättningskurs om 4 veckor (till vilken samtliga elever övergick). Vid Viskadalen bedrevs under kursens sista fyra veckor samläsning med andra årskursens fortsättningskurs, till vilken 12 av den socialvetenskapliga kursens elever övergick under de fyra veckor, som återstod av denna kurs, sedan den socialvetenskapliga kursen avslutats.

De olika undervisningsämnen samt det ungefärliga veckotimtalet i dessa framgår av nedanstående sammanställning. Vid Marieborg hade eleverna tillfälle att delta i en studiecirkel i föreningskunskap och bokföring. Vid Viskadalen betecknades svenska, historia, geografi, svensk samhällslära, socialpolitik, fria föreläsningar i samhällsfrågor etc., studie- och biblioteksteknik, gymnastik och kroppsarbete samt studieutflykter som obligatoriska ämnen, psykologi, allmän statskunskap, nationalekonomi, engelska, bokföring och sång som tillvalsämnen.

Om fortsättningskursen till den förberedande samhällsvetenskapliga kursen meddelar Marieborg, att den »helt ansluter sig till vinterkursen». — Vid Viskadalen övergick, som ovan sagts, flertalet av eleverna i den förberedande samhällsvetenskapliga kursen till den fortsättningskurs, som var ansluten till andra årskursen. Om arbetsformerna i denna fortsättningskurs lämnas i skolans årsredogörelse följande upplysningar:

Eleverna i fortsättningskursen har beretts möjlighet att *frivilligt* underkasta sig tentamen i något eller några av kursens ämnen. Dessa tentamina är ordnade efter högskolemässiga former enligt följande regler:

- 1) Tentamen är helt frivillig.

Undervisningsämnen och veckotimtal i de förberedande samhällsvetenskapliga kurserna läsåret 1950/51.

(Siffror inom parentes avser tillvals- eller studiecirkelämnen.)

Undervisningsämnen	Antal veckotimmar		
	Jakobsberg	Marieborg	Viskadalen
Samhällslära (med föreningsteknik och bokföreläsning)	3	4 (+2)	7 (+3)
Nationalekonomi	2	3	(2)
Geografi	3	3	4
Historia	4	4	3
Litteratur	2	3	—
Psykologi	1	3	(2)
Svenska	7	4	4
Engelska	6	5	(2)
Biblioteksteknik	—	—	2
Gymnastik	2	2	3
Sång	2	2	(1)
Summa:	32	33 (+2)	23 (+10)

2) Tentamen kan i varje ämne äga rum på tre olika stora kurser: a) en grundkurs (B-kurs) på ett eller flera arbeten, lika för alla tentander, b) grundkursen utökad med en tilläggskurs på ytterligare ett eller två arbeten, lika för alla (Ab-kurs), c) grundkursen och tilläggskursen utökad med en specialkurs, vald av tentanden i samråd med läraren i ämnet (A-kurs).

3) Tentamen försiggår dels i form av ett grundläggande skriftligt prov, dels i form av en kompletterande muntlig prövning för den, som uppnått godkänt poängtal på det skriftliga provet.

4) Någon gradering av tentamensbetyget förekommer inte. I intyget anges, vilka böcker som ingått i tentamen.

5) Kursens sammansättning och resultatet av tentamen fastställs i skolans lärarråd efter förslag av vederbörande ämneslärare.

Av de 49 eleverna läsåret 1950/51 besökte 18 Jakobsberg, 17 Marieborg och 14 Viskadalen. — Om elevernas föregående utbildning meddelas i årsredogörelsen från Marieborg, att 10 genomgått andra årskurs vid folkhögskola, medan av de övriga 4 genomgått sjuårig flickskola och 3 avlagt realexamen.

Folkhögskolornas »normalkurs» för sjuksköterskeaspiranter

Den 15 januari 1946 tillsatte Kungl. Maj:t, sedan 1945 års riksdag i skrivelse (nr 519) anhållit härom, sakkunniga med uppdrag att företaga en allmän utredning rörande personalen vid sjukhusen, avseende såväl utbildning som tjänsteställning. De sakkunniga antog beteckningen 1946 års kommitté för sjuksköterskeutbildningen.

Av kommitténs den 31 december 1947 avgivna Betänkande angående utbildning av sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal I (SOU 1948:17) framgår bland annat, att sjuksköterskeskolorna efter år 1920 hade kommit att någorlunda likartat tillämpa det allmänna intagningsvillkoret »tillfredsställande allmänbildning och kunskapsförutsättningar». De skolor, vid vilka realexamens- eller normalskolekompetens tidigare hade gällt som minimifordran för inträde, hade sålunda så småningom mildrat detta krav. Å andra sidan hade de skolor, som tidigare antagit sökande, vilka endast genomgått folkskola, allmänt övergått till att uppställa krav på kunskaper motsvarande realexamen i ämnena svenska, matematik, fysik och kemi; vid några av skolorna krävdes därtill kunskaper i ett främmande språk. För de inträdessökande, som förutom folkskola också genomgått en eller flera kurser vid folkhögskola, stod därmed praktiskt taget alla sköterskeskolor öppna, men i stället hade det problemet blivit aktuellt, hur folkhögskoleeleverna skulle kunna styrka, att de innehade det föreskrivna kunskapsmättet i de särskilt angivna ämnena.

Frågan hade en betydande räckvidd. Av de sköterskor, som utexaminerades åren 1940—1944, hade i det närmaste en tredjedel kvalificerat sig för inträde genom att bevista folkhögskola. Det gällde också en elevkategori, av vilken sköterskeskolorna — enligt vad kommittén inhämtade — hade ett mycket gott intryck.

Kommittén utgick från att det alltjämt skulle bli nödvändigt för sköterskeskolorna att mottaga elever utan formell realexamenskompetens — i kommitténs direktiv hade också framhållits angelägenheten av en rekrytering på bred bas till sköterskeyrket — och för dem, som sålunda måste komplettera sina folkskolekunskaper, ville kommittén därför (sid. 94) i första hand rekommendera genomgång av två teoretiska kurser vid folkhögskola.

»Däri genom bibringas eleverna icke blott de nödvändiga kunskaperna i de ovan angivna ämnena utan erhålla dessutom en allmänbildning, som är mycket värdefull för deras blivande arbete som sjuksköterskor.»

Emellertid var kommittén medveten om att denna förutbildningsväg redan hade ställt och alltjämt skulle ställa folkhögskolorna inför vissa problem:

»Vad angår folkhögskolorna ha dessa reagerat mot sjuksköterskeskolornas nuvarande krav på särskilda graderade betyg i svenska, matematik, biologi, fysik och kemi. En sådan betygssättning anses ägnad att övervärdera kunskaper i dessa ämnen på bekostnad av folkhögskolans humanistiska ämnen och samhällskunskap. Betygsfordringarna föranleda vidare ofta ifrågakande elever att på kortast möjliga tid tillägna sig det erforderliga vetandet genom läxläsning. Inlärandet blir härigenom lätt ytligt och metoden strider mot en av folkhögskolans bärande idéer, nämligen den, som syftar till att genom föredrag, samtal och bokliga studier utan jäkt och press av betygssättning fördjupa vederbörandes kunskaper och att stimulera till självstudier efter folkhögskoletiden.»

Sköterskeskolorna vore själva, menade kommittén, i stort sett beredda att medge det befogade i denna kritik, men de var ställda inför problemet »att hitta en en-

tydig formel, som i korthet anger de erforderliga kunskapsförutsättningarna». Det mötte också svårigheter att utan betyg »få tillförlitliga hållpunkter för bedömande, huruvida det erforderliga kunskapsmålet inhämtats».

Problemet hade vid tidpunkten för kommitténs tillsättande redan debatterats inom Svenska folkhögskolans lärareförening, och det 28:e folkhögskolemötet på Ölands-Skogsby folkhögskola den 30 augusti—2 september 1945 hade ägnat ämnet Bildning och utbildning en längre debatt, som till stor del kommit att just beröra frågan om undervisningen av sköterskeaspiranterna vid folkhögskolorna. Mötet hade (protokoll i Tidskrift för svenska folkhögskolan år 1945 sid. 329) uppdragit åt föreningens styrelse »att i förhandlingar med olika utbildningsanstalter verka för att de linjer, som uppdragits i debatten, komme att utredas». Med anledning av detta uppdrag hade styrelsen i samråd med föreståndarinnorna för ett antal sköterskeskolor utarbetat ett utkast till »minimikursplan» i ämnena matematik, fysik och kemi, som på ett naturligt sätt skulle kunna inpassas i folkhögskolans allmänna arbete och som av sköterskeskolorna skulle kunna accepteras som likvärdig med realskolans kurs i dessa ämnen.

Sjuksköterskekommittén, som informerats om att lärareföreningens styrelse var sysselsatt med denna fråga, inbjöd styrelsen (jämte folkhögskoleinspektören) till ett gemensamt sammanträde den 29 mars 1946. Vid detta sammanträde framförde kommittén (referat i Tidskrift 1946 sid. 106) önskemål om att liknande kursförslag uppgjordes för ämnena svenska och biologi samt att kursernas omfattning kompletterades med timangivelser. Vidare uttalades, att sköterskeaspiranterna icke med nödvändighet skulle behöva genomgå två vinterkurser utan att också kurskombinationerna vinterkurs + 16 veckors teoretisk sommarkurs (jämte eventuell fortsättningskurs) samt vinterkurs + två sommarkurser borde vara godtagbara.

Lärareföreningens styrelse kompletterade förslaget enligt kommitténs önskemål och sände därefter ut det till folkhögskolornas rektorer och lärarkollegier med anhållan om svar på följande frågor: »Kan medföljande plan sägas ingå i det som ges vid Er skola i de omnämnda ämnena? Önskar Ni ändring på någon punkt?» Svar ingick från 61 av de dåvarande 66 skolorna. Av dessa svar innebar 51 ett fullständigt accepterande av förslaget, medan i de övriga 10 svaren förslag till mindre ändringar eller kompletteringar framfördes. Intet yttrande var dock helt avvissande. I sitt kompletterade skick framlades förslaget därför på nytt inför kommittén, och vid ett sammanträde den 7 maj 1946, vid vilket även föreståndarinnorna för en rad sköterskeskolor var närvarande, uppnåddes enighet om att rekommendera följande »Förslag till bestämmelser rörande normalkurs vid folkhögskola för aspiranter till sjuksköterskeskolor».

»För att sjuksköterskeelever skola kunna tillgodogöra sig utbildningen i sjuksköterskeskolorna är det oundgängligen erforderligt att de ha ett visst minimimått (se nedan) av kunskaper i modersmålet och i de naturvetenskapliga ämnena. Av stor betydelse för sjuksköterskeaspiranterna är givetvis också att de ha goda kunskaper i de humanistiska och sociala ämnena, varför vad nedan säges ej får leda till att utbildningen i sistnämnda ämnen eftersättes.

För att vinna garantier för att elev vid folkhögskola, vilken före inträdet i denna ej har annan skolunderbyggnad än som meddelas i folkskola, skall kunna inhämta det här åsyftade kunskapsmålet uppställas följande fordringar:

1. att vederbörande genomgår minst två teoretiska folkhögskolekurser, vilka böra pågå sammanlagt 42 veckor och i varje fall ej kortare tid än 37 veckor.

2. att kursplanerna i nedanstående ämnen givas minst följande omfattning:

Modersmålet (med litteratur). Övningar i muntlig och skriftlig framställning. Stilistik med språklära. Litteraturstudium. (C:a 250 tim.)

Matematik. Hela tal och sorter. Decimalbråk och allmänna bråk. Grundlig kurs i reguladetri och procenträkning. Enkla sifferekvationer av första graden med en obekant och problem, som leda till sådana ekvationer. Enklare geometrisk räkning. (C:a 150 tim.)

Fysik. Statik. Av dynamiken endast centralrörelse. Värmelära utom ångmaskinerna och förbränningsmotorerna. Meteorologi, elektricitetslära med uteslutande av generatorer och motorer. Akustik med särskild hänsyn till örat såsom akustiskt instrument. Optik, innefattande framför allt ljusets brytning, linser och ögat såsom optiskt instrument. I samband med de båda sista kapitlen en genomgång av de allmänna lagarna för vågrörelser och strålning. Energins olika former. (C:a 80 tim.)

Kemi. Allmän kemi. De viktigaste syrorna, baserna och salterna. Dissociationsteorin och jonreaktioner. Organisk kemi med särskild vikt vid matsmältningens och assimilationens kemi. (C:a 60 tim.)

Biologi. (Ingående i kursen i hälsolära). Människokroppens anatomi och fysiologi. (C:a 30 tim.)

De moment i kemi och fysik, som ovan medtagits, läsas i en omfattning, som huvudsakligen motsvarar innehållet i realskolans läroböcker.

3. att utöver det intyg, som efter genomgången folkhögskolekurs lämnas samtliga elever, aspirant till sjuksköterskeskola tilldelas, därest hon väl tillgodogjort sig undervisningen enligt moment 2 ovan, ett kompletterande intyg härom. Härvid underförstås att icke något av ovan preciserade ämnen undantagits.»

Förhandlingar upptogs därefter mellan kommittén och medicinalstyrelsen, vilka ledde till att medicinalstyrelsen i ett cirkulär till sköterskeskolorna den 25 juli 1947 förordade, att dessa för sin del skulle acceptera de föreslagna bestämmelserna. Ävenledes utarbetades ett förslag till intygsformulär. Enligt detta skulle de av folkhögskolorna utfärdade intygen innebära en försäkran, dels att eleven tillgodogjort sig skolans undervisning i dess helhet på ett tillfredsställande sätt, dels att undervisningen i de i normalkursen ingående ämnena till innehåll och timantal varit av minst den överenskomna omfattningen. Förslaget accepterades av samtliga sköterskeskolor utom en. Medicinalstyrelsen översände därför den 26 februari 1948 intygsformuläret till folkhögskolorna med framhållande av att det var avsett att jämte folkhögskolornas vanliga intyg användas för sköterskeaspiranter, som på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodogjort sig undervisningen i normalkursen.

Vid ett av medicinalstyrelsen hösten 1949 anordnat möte med sjuksköterskeskolornas föreståndarinnor anmäldes emellertid, att ett antal folkhögskolor icke använde de fastställda intygen för normalkursen eller också gav dem en avvikande formulering. Ävenså förekom det, att formuläret användes för elever, som genomgått endast en folkhögskolekurs. Det hemställdes därför, att förslag till ny formulering av intyget skulle utarbetas, innebärande bland annat att timtalet angäves för de i normalkursen ingående ämnena. Medicinalstyrelsen tillmötesgick denna hemställan och uppgjorde tillika förslag till särskilda intygsformulär för sådana inträdessökande, som varit elever vid mer än en folkhögskola eller som förutom folkhögskolan hade genomgått annan skola. Sedan dessa förslag godkänts av såväl lärarföreningens styrelse som sjuksköterskeskolornas föreståndarinnor, fastställdes de av medicinalstyrelsen och utsändes av lärarföreningens styrelse den 14 juli 1951 till samtliga folkhögskolerektorer tillika med en påminnelse om innebörden av den tidigare träffade överenskommelsen om normalkurs.

Blankett, använd vid 1946/47 års elevundersökning.

1946 ÅRS SKOLKOMMISSION

Folkhögskoledelegationen.

Enquête till 1946—47 års
folkhögskoleelever.

1. Manlig elev vid ..... folkhögskola
Kvinnlig .....
första (Stryk det ej tillämpliga!
2. i andra årskursen Angiv skolans namn efter lä-
tredje rarens anvisning!)

3. Efternamn: ..... Förnamn: .....

4. Födelseår: .....

5. Hemkommun och -län: ..... kommun i ..... län

6. Föregående sysselsättning, yrke: .....

7. Målsmans yrke: .....

8. Utbildning före folkhögskolan: .....

(Angiv exempelvis: »7 kl. folk-
skola», »6 kl. folkskola + 2 kl.
realskola» etc.).9. Varför sökte Ni Er till ..... *Jag kom till folkhögskolan på grund av all-*
folkhögskolan? ..... *mänt studieintresse.*Anvisningar: Är någon el- ..... *Jag behövde ökade kunskaper för mitt för-*
ler några av de här bred- ..... *värvsarbete.*
vid angivna anledningarn-
a giltiga i Ert fall? ..... *Jag behövde ökade kunskaper för mitt för-*
eningsarbete.— Stryk först alla som ..... *Mina föräldrar ville, att jag genomgick en folk-*
inte är det! ..... *högskolekurs.*— Om andra skäl än de ..... *Det är tradition i vår familj att gå på folkhög-*
angivna haft betydelse ..... *skola.*
för Er del, angiv därefter
dessa på de tomma ra-
derna nedtill! ..... *Kamraters och syskons exempel förde mig till*
folkhögskolan.— Försök till sist, om Ni ..... *Jag ville få möjlighet att övergå till annat yrke.*
uppgivit flera anledning-
ar, att numrera dem i ..... *Jag ville förbereda mig för annan utbildning*
den ordning, som Ni an-
ser, att de haft betydelse
för Ert beslut! (Sätt 1
för den viktigaste, 2 för
den närmast viktigaste
o. s. v.!) ..... *eller en examen.*
..... *Jag ville få huslig utbildning (för kvinnliga*
elever).
.....
.....
.....
.....

10. Om Ni, när Ni bestämde a) .....
 Er för folkhögskolekur-
 sen, avsåg att övergå till .....
 annat yrke,
 a) till vilket? b) .....
 b) räknade Ni därvid .....
 med att ha nytta av
 folkhögskolan?
 c) skulle Ni ha sökt c) ja .....
 Er till folkhögskolan, nej (Stryk det ej tillämpliga!)
 även om Ni *inte* haft .....
 dessa planer?
11. Om Ni, när Ni bestämde a) .....
 Er för folkhögskolekur-
 sen, avsåg att efter denna .....
 avlägga examen eller ge-
 nomgå fortsatt utbild- b) .....
 ning,
 a) vilken examen eller .....
 utbildning?
 b) räknade Ni därvid .....
 med att ha nytta av
 folkhögskolan?
 c) skulle Ni ha sökt c) ja .....
 Er till folkhögskolan, nej (Stryk det ej tillämpliga!)
 även om Ni *inte* haft .....
 dessa planer?
12. Har Ni *efter det Ni kom* a) .....
till folkhögskolan börjat .....
 tänka på att .....
 a) byta sysselsättning el- .....
 ler yrke?
 b) fortsätta Era studier? .....
 (Besvara vardera frågan b) .....
 för sig med »ja» eller .....
 »nej»! Om svaret blir ja, ...
 ange samtidigt vilket .....
 nytt yrke, resp. vilken .....
 fortsatt utbildning Ni .....
 börjat sikta till!)

Skriv tydligt! »Dikta» inte ihop svar, som skall se »vackra» ut! Men dra er heller inte för att lämna UPPRIKTIGA svar — svaren lämnas inte ut till obehöriga!

Elevuttalanden om folkhögskolan

Här återgivna uttalanden har gjorts av personer, som under vinterkursen 1936/37 eller 1942/43 var elever vid endera av Grebbestads, Lunnevads eller Molkoms folkhögskolor. Till dessa utsändes år 1947 en frågeblankett (se närmare härom sjätte kapitlet sid. 87—88 och 117), vilken avslutades med uppmaningen: »Skriv ned en kort redogörelse om vad folkhögskolan har betytt för Er och lägg gärna fram de önskemål Ni har rörande folkhögskolan!» Uppmaningen efterkoms av större delen av uppgiftslämnarna.

I flertalet fall har anledning icke funnits att återge uttalandena i deras helhet. I stället har företrädesvis sådana avsnitt tagits med, där omdömen och önskemål grundar sig på den svarandes egna erfarenheter. Till följd av detta förfaringssätt har det varit nödvändigt att något omredigera en del av uttalandena.

Bageriarbetare (född 1918, elev 1936/37, fackligt verksam): För mig fick folkhögskolan stor betydelse, eftersom mitt intresse för studier väcktes då. Jag ökade mina kunskaper mycket på den korta tiden. Vistelsen på folkhögskolan var en väl använd tid.

Banarbetare (född 1916, elev 1936/37): Jag ämnade utbilda mig till polis men kom inte att genomföra min avsikt. Jag anser att folkhögskolan bör införa betygssystem.

Barnavårdslärlarinna (född 1917, elev 1943/43): Vid en jämförelse med kamrater, som har realexamen, ligger vi med folkhögskola många gånger bättre till. Men särskilt sätter jag värde på kamratskapet på folkhögskolan. Vi kände det som om vi alla bildade en stor familj.

Barnmorska (född 1918, elev 1941/42 och 1942/43): Kurserna på folkhögskolan hjälpte mig till barnmorskeexamen. Men de var också ett bra och billigt sätt att skaffa sig kunskaper och allmänbildning. Förhållandet mellan lärare och elever var idealiskt vid skolan.

Barnmorska (född 1921, elev 1942/43 och 1943/44): För mina vintrar på folkhögskolan kan jag aldrig bli nog tacksam. De lärde mig förstå, hur oändligt små kunskaper en pojke eller flicka från en sexklassig folkskola går ut i livet med. Dessutom väckte de hos mig ett kunskapsbegär, som ständigt fordrar att bli tillfredsställt. — Min enda önskan är att folkhögskolan måtte få behålla den popularitet, som den med rätta har bland svensk ungdom och som den har vunnit genom lärarnas entusiasm för sin uppgift och genom den glada och fria andan vid skolorna.

Bilskoleinstruktör (född 1918, elev 1936/37, kommunalt verksam): Intresset för det allmänna väcktes och förkovrades genom dels lärarnas, dels kamraternas påverkan. För mina kommunala uppdrag har jag haft en viss nytta av folkhögskolan.

Butiksföreståndare (född 1920, elev sommarkursen 1937): Jag anser, att en folkhögskolevistelse är av stort värde särskilt för dem, som av ekonomiska skäl inte ha möjlighet till andra studier. Personligen har jag inte haft tillfälle till någon bestämd vidareutbildning, men jag anser att folkhögskolan gav mig den bästa start, som jag under rådande förhållanden kunde få.

Byråsekreterare (född 1917, elev 1935/36 och 1936/37, fackligt och politiskt verksam): Folkhögskolan bidrog till att utveckla mitt studieintresse. Jag önskar att den skall kunna förvärva goda lärarkrafter.

Byggmästare (född 1916, elev 1936/37 och 1938/39, kommunalt, politiskt och ideellt verksam): Förutom vidgade insikter i svenskt samhällsliv erhöll jag större säkerhet i att uttrycka mig såväl muntligt som skriftligt. I första årskursen betydde lektionerna i historia och samhällslära mest för mig. I andra årskursen koncentrerade jag mig på de ämnen, som jag beräknade få största nyttan av för min fortsatta yrkesutbildning. Senare erfor jag att jag i matematik, fysik och kemi i stort sett hade erhållit de kunskaper, som erfordras för realexamen. För mig hade folkhögskolan dessutom stor bety-

delse därigenom att det var första gången, som jag ensam vistades borta från hemmet under någon längre tid. Därtill kom den gemenskaps- och kamratanda, som rädde på skolan.

Chaufför (född 1916, elev 1936/37, kommunalt och ideellt verksam): Folkhögskolan betydde mest för mig därigenom att jag fick komma hemifrån och fick beröring med likasinnade kamrater. För mina uppdrag har jag särskilt haft nytta av undervisningen i samhällslära (praktiska och teoretiska övningar i kommunalkunskap) och i svenska.

Fabriksarbetare (född 1916, elev 1936/37): Genom folkhögskolan kom jag till insikt om hur nödvändigt det är för vuxen ungdom att friska upp de tidigare förvärvade kunskaperna och att förmera dem. För sent »vaknande» ungdom är folkhögskolan oersättlig som underlag för fortsatta studier.

Fabrikör (född 1919, elev 1941/42 och 1942/43, kommunalt verksam): Tanken att studera kom för mig, först sedan jag lärt till snickare. Det stod då klart för mig, att om jag skulle komma längre måste jag studera. På grund av min ålder kunde jag inte börja vid läroverk, och inte heller kunde jag utan några förkunskaper börja direkt vid ett tekniskt institut. Därför valde jag folkhögskolan, vilket jag sedan har rekommenderat åt många.

Fil. kand., teol. stud. (född 1919, elev 1936/37, 1937/38, 1939/40): Folkhögskolan väckte mitt studieintresse. Om jag inte hade gått på folkhögskola, hade jag inte heller kommit att studera och avlägga examina. Något som jag anser mycket värdefullt är den »avslipning» man fick och det kamratskap, som man lärde sig på folkhögskolan.

Furir (född 1924, elev 1942/43): De sex månader folkhögskolekursen varade blev av stor betydelse för min fortsatta utbildning. Jag kunde med lätthet följa högre linjens kurs i volontärskolan, där de flesta eleverna kom från realskola och många hade real-examen. Furirskolan gjorde jag på hantverkslinjen som bilmekaniker, och jag hade då stor nytta av den motorskötarekurs som hölls på folkhögskolan.

Allt detta är dock obetydligt emot själva vistelsen på skolan, som verkade uppfostrande på mig själv och mina kamrater och som alltjämt står kvar i minnet. Jag har ingenting annat än gott att säga om folkhögskolan.

Furir (född 1923, elev 1942/43): Kursen vid folkhögskolan ledde till en fördjupning av mina kunskaper, som kom väl till pass vid inträdesproven till flygvapnet. Utan denna kurs hade jag sannolikt också fått arbeta mycket hårdare vid skolorna inom flygvapnet. — Folkhögskolans undervisningssystem fann jag både intressant och väl lämpat för sådan ungdom, som frivilligt söker sig till en skola. Internatsystemet kan inte nog värderas. Det medför ett kamratliv med stora möjligheter för eleverna att diskutera och »knäcka» olika problem. — Det vore önskvärt att folkhögskolorna hade lika långa kurser och undervisade i samma ämnen. Som det nu är, kan det uppstå olägenheter för den som går över till en annan skola för att där genomgå andra årskurs.

Fänrik (född 1917, elev 1936/37): Folkhögskolan har varit mig till stor hjälp. Den gav mig en god grund att bygga vidare på vid utbildningen till officer (»långa vägen»).

Förman (född 1919, elev 1942/43, politiskt verksam): I mitt föreningsarbete har jag endast haft obetydlig nytta av folkhögskolevistelsen. Organisationsarbetets och föreningslivets problem hade alldeles för litet utrymme i undervisningen. Under läsåret anslogs endast tre timmar till diskussion. Det bästa skolan gav mig var undervisningen i matematik. Mitt främsta önskemål: bättre undervisning i nationalekonomi!

Handlande (född 1914, elev 1935/36 och 1936/37, fackligt verksam): Folkhögskolan skall i första hand ge allmänbildning och inte vara en examensfabrik. Mig gav folkhögskolan det bästa, jag kan tänka mig. Skolformen är ypperlig!

Handlande (född 1918, elev 1936/37, verksam inom affärsmannaorganisationer): Folkhögskolan är bra i sin nuvarande form. Den är ett medel att väcka intresset för fortsatta studier och för bättre allmänbildning.

Hembiträde (född 1924, elev 1942/43 samt sommarkurserna 1942 och 1944, verksam inom nykterhetsrörelsen och idrottsrörelsen): Kurserna på folkhögskolan gav mig allt

vad jag i ungdomsåren önskade mig av kamratskap, studier och glädje. Där lärde jag mig att umgås kamratligt med både pojkar och flickor och att uppträda naturligt, när jag på möten och sammanträden vill föra fram förslag och åsikter. Jag stimulerades också att läsa sådana böcker, som ger full valuta. — Jag önskar att flera sådana småkurser, som anordnas av olika föreningar, förlades till folkhögskolorna. Då skulle de som deltog komma tillbaka till de »riktiga» kurserna. Men det behövs flera folkhögskolor och borde vara lättare att få statsstipendier.

Hemmadotter (född 1922, elev 1942/43 och sommarkursen 1944): Folkhögskolekurserna har betytt mycket för mig. Särskilt gäller detta sommarkursen, eftersom det alltid är bra att ha kunskaper inom det fack där man arbetar (det husliga området). Men även vinterkursen har betytt mycket, särskilt på det allmänbildande området.

Hemmafru (född 1920, elev sommarkursen 1937): Alla ungdomar, som har tillfälle därtill, borde gå en eller två kurser vid en folkhögskola. På dessa skolor erhåller man ju inte bara teoretiska kunskaper, utan man kommer också i åtnjutande av ett kamratskap, som kan skänka en glädje för hela livet. Innan jag själv blev elev, kunde jag på nära håll följa kurs efter kurs vid en skola, och jag har sett hur oändligt många ungdomar har förändrats till det bättre, både när det gällt kunskaper och deras sätt att tänka och vara.

Hemmafru (född 1925, elev 1942/43): Folkhögskolan gav mig inblick i allmänna frågor, och jag fick vara med om en kamratanda, som blir ett minne för hela livet. Till folkhögskolan återvänder jag med glädje, så fort tillfälle gives.

Hemmansägare (född 1918, elev 1936/37, verksam inom sparorganisation): Efter genomgången av folkhögskolan har jag fått större intresse för bokföreläsning och har lättare för att räkna ut, vad som lönar sig eller ej inom jordbruket.

Hemmason (född 1924, elev 1942/43 och 1943/44): Folkhögskolan betydde oerhört mycket för mig genom att jag kom i kontakt med ungdom med annan syn på saker och ting. Den kamratliga samvaron gav mig också mycket av värde. Det enda önskemål jag har beträffande folkhögskolan är att den måtte utvecklas efter nyare tiders syn.

Hemmason (född 1924, elev 1942/43, verksam inom ungdomsorganisationer): Folkhögskolekursen betydde mycket för mig, men jag tror att jag hade kunnat få ut mer av undervisningen, om jag hade väntat några år till. I alla fall gav den en grund, på vilken jag sedan har kunnat bygga vidare genom korrespondenskurser och annat bildningsarbete.

Hemmason (född 1925, elev 1942/43): Jag fick ökade kunskaper, som jag hade nytta av när jag senare genomgick lantmannaskola. Jag fick också ett mera korrekt uppträdande, ja, det finns mycket mer att nämna.

Hemsystem (född 1912, elev 1942/43 och 1943/44, verksam inom kyrkligt ungdomsarbete): För mig betydde folkhögskolan ett öppet fönster mot livet och människorna. Vad som särskilt gjorde mig gott var att aldrig vare sig lärare eller kamrater lät mig känna att jag var gammal (det var mitt stora komplex). Jag upplevde folkhögskolan ungefär som en gammal vinterbjörn, som vaknar upp i vårsolen, i början lite förargad över att inte få sova i fred men efter hand allt tacksammare för det vaknande livet omkring mig. — Ett önskemål har jag: kristendom och psykologi borde få mera plats på schemat. Men koka inte en gemensam soppa på båda!

Hemsystem (född 1913, elev 1942/43 och sommarkursen 1942, fackligt verksam): För mig var tiden på folkhögskolan den bästa, intressantaste och roligaste i mitt liv. När jag kom, hade jag glömt det mesta av det jag hade lärt mig i folkskolan. Jag kunde inte stava, skrev aldrig brev (därför att jag skämdes för min stil och stilistik) och kunde absolut inte räkna mer än addition och subtraktion. Historia var bara en ändlös rad av årtal om svenska krig, geografi kom jag inte ihåg ett dugg av, och näringsgeografi och nationalekonomi hade jag överhuvud taget aldrig läst. Jag hade arbetat sedan jag var 15 år och kom till folkhögskolan när jag var 30. Där sög jag i mig allt, rubb och stubb, som en svamp.

Och ändå är det inte det där med räkning och svenska, fysik och kemi, som är det väsentliga vid en folkhögskola. Det är inte de faktiska kunskaperna utan andan och atmo-

sfären, som gör att det är roligt att läsa, som stimulerar till självstudier, och som åstadkommer att man börjar tänka. Och det var väl det som gjorde att man lärde sig mera under en sexmånaderskurs på folkhögskolan än under sex år i folkskolan (fast en del »kunskap» fanns kanske kvar från folkskolan, fastän man inte tänkte på det).

Ingenjör (född 1916, elev 1936/37): Folkhögskolan gav mig den första inblicken i ett studiearbete, där endast vuxna människor, som kände sitt ansvar mot sig själva, mot skolan och mot samhället, satt på skolbänken. Det var också betydelsefullt att komma ut och få nya vänner och kamrater. Jag kan inte påstå, att skolan i någon högre grad gav mig sådana kunskaper, som jag kunde ha egentlig nytta av vid mina fortsatta studier på det tekniska området, men jag måste erkänna, att de kunskaper jag erhöll i svenska språket, historia, geografi, litteratur, sång och musik senare ha varit mig till gagn och glädje.

Ingenjör (född 1917, elev 1942/43): För mig var folkhögskolan främst en språngbräda, men jag anser att dess viktigaste uppgift är att förmedla allmänbildning till landsbygdens ungdom. Låt folkhögskolorna även i fortsättningen vara »skojigare» än andra skolor!

Ingenjör (född 1917, elev 1942/43): Det var av utomordentlig betydelse för mig att få pröva på studiearbetet vid folkhögskolan, innan de hårdare studierna började. De inhämtade kunskaperna kommo också väl till pass.

Ingenjör (född 1920, elev 1936/37 och 1937/38): Folkhögskolan gav en bra grund för vidare studier. Önskemål: koncentrera undervisningen, så att realexamenskompetens uppnås i matematik, svenska, fysik och kemi, och lägg mindre vikt vid sådana ämnen som historia, ärfthhetslära och dylikt!

Ingenjör (född 1923, elev 1941/42 och 1942/43): Från vistelsen vid folkhögskolan har jag de bästa erfarenheter. Eftersom jag är upp vuxen i en ganska enslig trakt, hade jag inte haft så många tillfällen att vara tillsammans med jämnåriga kamrater, men efter inträdet vid skolan blev det helt annorlunda. Jag övervann också rädslan att yttra mig i större sällskap och erhöll kunskaper, som i fortsättningen kom att få mycket stor betydelse för mig. Kamratandan vid skolan var enastående.

Ingenjör (född 1925, elev 1942/43): Folkhögskolan fyller gott sin uppgift som en rent allmänbildande skola, men för fortsatt utbildning har man större möjligheter med realexamen.

Inköpschef (född 1918, elev 1936/37 och 1937/38, fackligt och politiskt verksam): Folkhögskolan öppnade en ny värld — kunskapens värld — för mig. Ju mera jag lärde, desto mera ville jag lära. Med andra ord: skolan väckte mitt studieintresse. Det kamratskap och den goda anda, som råder vid folkhögskolorna såväl mellan eleverna som mellan elever och lärare, anser jag vara av utomordentlig betydelse och en viktig fas i ungdomens uppfostran, som vid tiden för folkhögskolevistelsen i regel befinner sig i en brytningstid. — Folkhögskolan är bra! Möjligen skulle det vara av värde, om eleverna efter genomgångna två årskurser kunde vinna inträde vid flera högre läroanstalter än vad nu är fallet.

Jordbruksinstruktör (född 1925, elev 1942/43 och 1944/45, politiskt verksam): Folkhögskolan har ett utomordentligt värde för landsbygdsbefolkningen, eftersom den för landsbygdens flickor och pojkar är den främsta möjligheten att bedriva fortsatta studier. Den bidrager till att stärka landsbygdens självkänsla och tillmötesgår dess välberättigade krav på jämställdhet med städer och tätorter. Mig gav folkhögskolan förutom allmänbildning också förhandlingsvana.

Kassör vid sjukkasse (född 1922, elev 1940/41 och 1941/42): Genom att bevista folkhögskolans båda årskurser kunde jag lättare nå den anställning som jag nu innehar. Jag anser dock att undervisningen skulle ha blivit mera effektiv, om strängare disciplin hade upprätthållits.

Konditorilärling (född 1925, elev 1942/43, verksam inom ungdomsorganisation): Jag anser folkhögskolan vara nyttig och bra, eftersom den verkar upplysande och uppfostr-

rande på ungdomen. — Stipendierna borde vara högre för obemedlade, och företrädare borde ges åt ungdom med endast 6-årig folkskola. I språkundervisningen borde man mera gå in för direktmetoden. Tiden är för kort för att man skall ha nytta av att läsa grammatik.

Kontorist (född 1920, elev sommarkursen 1937): För mig har folkhögskolevistelsen inte betytt så mycket i praktiska livet. Men jag har många glada minnen av det trevliga umgänget med lärarna och det goda kamratskapet mellan eleverna.

Kontorist (född 1923, elev 1942/43 och 1943/44, verksam inom politiska organisationer samt inom nykterhets- och bildningsarbetet): För mig hade folkhögskolevistelsen avgörande betydelse, främst på grund av att den väckte mitt intresse för fortsatta studier. Skall jag framföra något önskemål gäller detta ämnesvalet, som jag anser vara alltför omfattande.

Kontorist (född 1924, elev 1942/43): Folkhögskolan gav mig de grundläggande kunskaperna för min fortsatta utbildning. Det goda förhållande mellan lärare och elever, som rådde vid skolan, gav mig intresse för studier.

Kriminalkonstapel (född 1912, elev 1936/37, fackligt verksam): Genom folkhögskolan fick jag möjlighet att erhålla anställning vid polisväsendet, vilket intresserade mig. I min ungdom ville jag gärna studera, men ekonomin i hemmet var sådan, att jag efter genomgången folkskola måste börja försörja mig eller åtminstone bidraga till försörjningen. Det var två mil till närmaste realskola, men det fanns inga kommunikationer som passade för skolungdom. Jag kunde dock aldrig släppa tanken på studier och allmänutbildning, varför jag begav mig till folkhögskolan, så snart jag hunnit spara tillräckligt med pengar.

Vistelsen vid folkhögskolan blev synnerligen angenäm. Ett gott kamratskap rådde alltid. Lärare och elever umgingos som vänner och kamrater, vilket självfallet bidrog till trevnaden. Förstklassiga lärare bibringade oss goda kunskaper och gävo oss inblick i vårt demokratiska samhällsskick.

Jag har ett önskemål, som kanske inte hör hit, nämligen att polisväsendet rekryterades mera med pojkar från folkhögskolorna och mindre med sådana, som komma från regementena. Jag tror nämligen, att de förra äro betydligt bättre skickade att förstå och samarbeta med allmänheten.

Laboratoriesköterska (född 1918, elev 1942/43 och 1943/44): Jag har tack vare folkhögskolan kunnat utbilda mig till sjuksköterska. Jag har också gått en kurs i kemi vid Karolinska sjukhuset, men där fick jag naturligtvis arbeta oerhört hårt, eftersom kursen egentligen var avsedd för realstudenter. I fråga om betyg kom jag ändock bland de bästa. Men det hade varit bra, om jag hade fått läsa mera språk i folkhögskolan. Det skulle i varje fall vara till nytta på mitt nuvarande arbetsområde, där den mesta litteraturen är på främmande språk. I stället kunde man läsa mindre historia, geografi, litteraturhistoria, ritning, geologi och andra ämnen, som man lika bra kan läsa på egen hand, om man vill skaffa sig allmänbildning.

Lantarbetare (född 1923, elev 1942/43): Folkhögskolan var för mig till stor glädje och nytta genom att jag fick lära mig mycket av allmänbildande art. Genom sina samkväm och lekafnlar lärde den oss också att ha roligt utan att anlita nöjesindustrin.

Lantbrukare (född 1918, elev 1942/43): På folkhögskolan får man lära sig att umgås med helt främmande människor, vilket är nyttigt, eftersom det fordrar anpassningsförmåga. Jag fick också lära mig att uppträda inför publik vid diskussioner och uppläsningar, vilket är nervöst men lärorikt. Man behöver också vid mogen ålder friska upp sina kunskaper, och då är en folkhögskolekurs det bästa tänkbara. — Önskemål: att man aldrig behövde vara mer än två rumskamrater. Det blir störande.

Lantbrukarhustru (född 1922, elev 1942/43 och 1943/44): Jag är mycket nöjd med min folkhögskolevistelse. Visserligen blev jag inte i tillfälle att utbilda mig till ett annat yrke (sjuksköterska), som meningen var, men jag är glad över den ökade bildning jag fick, ty den skänkte mig ökat självförtroende. Andra årskursen tyckte jag var mest lärorik.

Lokomotivbiträde (född 1919, elev 1936/37): Folkhögskolan är en utomordentlig skola

för grundläggande allmänbildning men också för personer, som önska studera vidare. Men eftersom folkhögskolan står öppen för alla, borde det göras bättre reklam för den, så att den blev mera känd.

Mejeriföreståndare (född 1917, elev 1940/41 och 1942/43): Jag valde folkhögskolan, därför att jag annars inte hade kunnat komma in vid mejeriinstitutet. Enligt min mening har skolan en utomordentligt stor uppgift att fylla, när den ger landsbygdsungdomen möjlighet till någon boklig bildning utöver folkskolan.

Montör (född 1915, elev 1935/36 och 1937/38): Folkhögskolan gav mig förutom de skolmässiga lärdomarna en klarare bild av världen, större vetgirighet och ledning i det fortsatta självstudiet. Det är den vaknande ungdomens skola.

Murare (född 1917, elev 1936/37): Jag har ej haft så stor nytta av folkhögskolan för mitt yrke, som ju mest består i att utföra praktiskt arbete, men ritning och räkning ingår ju i en folkhögskolekurs, och det har jag haft nytta av. Vidare anser jag det vara bra att ungdomar från olika delar av landet kommer tillsammans och diskuterar olika spörsmål. Mitt önskemål är att samtalen mellan lärare och elever skall gå lika otvunget tillväga vid alla skolor och med Du som tilltalsord.

Målare (född 1913, elev 1942/43, kommunalt och fackligt verksam): Vid skolan rådde en anda av trivsamhet. Lärarna voro vänliga och sansade, hade »hand» med ungdomen, och voro, tycktes det mig, skickliga att undervisa. För mig betydde folkhögskolevistelsen att jag vaknade upp till självkritik och att mitt studieintresse väcktes. Jag började reflektera, och jag försökte efterlikna personer som jag tyckte visade sunt omdöme, tolerans och vidsynthet.

Undervisningen i andra årskursen, som jag genomgick, omfattade dels vanliga lektioner på förmiddagarna, dels studiecirkelarbeta på eftermiddagarna. Bland eleverna var det nog en allmän uppfattning, att studiecirkelarbetet hade en något för stor plats på schemat, men för min del lämpade sig kombinationen utmärkt.

Möjlighet borde enligt min åsikt erbjudas eleverna att från andra årskursen fortsätta direkt med en tredje årskurs, som även pågick under sommarmånaderna. För en ambitiös elev är det inte tillfredsställande att behöva avbryta sina studier vid en tidpunkt, då han märker att han verkligen börjar lära sig något. Man hinner exempelvis inte få något grepp om engelska språket under bara en vinterkurs, och den som inte får studera vidare glömmar snart det lilla han har lärt.

Ombudsman (född 1918, elev 1936/37 och 1937/38): För mig blev folkhögskolan en inkörsport till det verkliga livet, där det gällde att helt taga vara på sig själv utan stöd från föräldrar eller målsmän. Det var där jag kom underfund med vilket verksamhetsfält jag passade för. Just detta är en stor uppgift för folkhögskolan — att ta hand om ungdomar, som står i begrepp att lämna hemmet utan att veta vad de vill och vad de passar för. — Det vore olyckligt om folkhögskolorna skulle politiseras. Att sätta politiska stämplor på skolorna och använda dem som utbildningscentraler för aktörerna i det politiska livet anser jag vore att frångå folkhögskolans ursprungliga syfte.

Polisman (född 1915, elev 1936/37 och 1937/38): Är trivseln på en skola god, då lär man lättare och smälter lättare det man lär. Folkhögskolan är en institution, där eleverna trivs. Rektorn är som en far för dem och är ytterst mån om att de tillgodogöra sig undervisningen. Lärarna komma genom sitt lugna, sansade och demokratiska undervisnings sätt i nära kontakt med eleverna, vilket jag tillmäter stor betydelse. Efter kursernas slut uppehåller rektor kontakten med eleverna och följer dem på deras många gånger mödosamma väg mot målet. Ofta lämnar han dem därvid värdefull handledning.

För oss polismän skulle mycket vara vunnit, om undervisningen i polisskolan lades om i anslutning till folkhögskolesystemet. Detta system är högt skattat av ett icke ringa antal polismän, som erhållit sina förkunskaper vid någon av landets folkhögskolor. Ur psykologisk synpunkt tror jag att en sådan omläggning skulle leda till ett bättre förhållande mellan polisen och allmänheten.

Polisman (född 1916, elev 1936/37): Folkhögskolans många ämnen ger en god inblick i alla de skiftande spörsmål, som man ställes inför i livet, och man får därför lättare att

reda sig. Jag anser, att föreläsningarna i de olika ämnena borde komma tätare, vidare att eleverna borde få avlägga muntliga och skriftliga prov mera än som förekom, när jag var elev.

Polisman (född 1920, elev 1938/39, 1939/40, 1940/41 samt hösten 1942, verksam inom politiska och ideella organisationer): Folkhögskolan lärde mig att vid meningsskiljaktigheter ta hänsyn till andras synpunkter, och den gav mig intressen utöver de rent materiella. — Folkhögskolan bör bli en skola, där individen utvecklas, inte en pluggskola. Fackkunskaper bör inhämtas i fackskolor, inte i folkhögskolor.

Polisman (född 1922, elev 1941/42 och 1942/43, verksam inom idrotts- och skytterörelsen): Folkhögskolan lärde mig att se annorlunda på människorna och livet. Bl. a. gav den mig intresse för litteratur. — Psykologi borde upptagas som särskilt ämne. I övrigt är undervisningen idealiskt utformad.

Redaktör (elev 1942/43, verksam inom ungdomsorganisationer): I konkurrensen med mina kamrater vid folkhögskolan kunde jag bättre än i mina tidigare korrespondensstudier kontrollera vad jag lärde mig. Jag fick därigenom mera självförtroende och större säkerhet. Detta var det som för mig betydde mest, även om naturligtvis också undervisningen gav mig en hel del. — Folkhögskoletiden är för mig ett glatt minne, och jag hoppas att allt flera ska få tillfälle att genomgå en sådan skola.

Reparatör (född 1917, elev 1935/36 och 1936/37): De kunskaper, som jag hade inhämtat i folkskolan, var bristfälliga, och folkhögskolan hade därför stor betydelse som påbyggnad. Det jag lärde mig vid skolan blev särskilt värdefullt vid mina fortsatta studier i matematik och elektroteknik.

Rättare (född 1923, elev 1942/43): Jag, som förut hade gått i realskola och var van vid ett »hund-och-katt»-förhållande mellan lärare och elever, gladdes vid folkhögskolan i första hand åt det kamratliga förhållande, som där rådde. För att visa vad det betydde för studierna vill jag nämna, att jag i vissa ämnen lärde mig lika mycket under fem månader på folkhögskolan som under tre år i realskolan. Senare i livet har jag många gånger varit tacksam för kunskaperna från folkhögskoletiden, antingen det gällt mitt yrke eller allmänna saker. Kontentan av det hela är alltså: bara superlativer om folkhögskolan!

Sjukskötare (född 1908, elev 1926/27 och 1936/37, verksam inom politiska och fackliga organisationer, nykterhets- och bildningsarbetet samt körsammanslutningar): Inom det frivilliga bildningsarbetet måste mycken tid ägnas även åt de elementäraste ämnena till förfång för kultur- och idéebatten. Folkhögskolans stora betydelse för bonde- och arbetarungdomen är därför självklar. — Ökat utrymme borde enligt min mening ges åt grammatik, matematik, engelska, samhällslära, föreningsteknik, det frivilliga studiearbetet, industriell demokrati, sociologi och psykologi. Däremot borde gymnastiken vara frivillig, varjämte antalet lektionstimmar i antikens och Sveriges historia kunde minskas, så att dessa ämnen inte förekom på schemat varje dag.

Sjuksköterska (född 1916, elev 1942/43 och sommarkursen 1942): Genom vistelsen vid folkhögskolan fick jag de meriter, som behövdes för att jag skulle kunna bli sjuksköterska. Men dessutom gav skolan fostran och allmänbildning, samtidigt som det var roligt och trevligt genom det goda kamratskapet.

Sjuksköterska (född 1921, elev 1941/42 och 1942/43): Den skola där jag genomgick första årskursen, tyckte jag var utmärkt med sin goda anda och sin personliga omvårdnad om eleverna. Det senare anser jag vara väsentligt, då eleverna ofta är borta från hemmet för första gången. — Ett språk borde studeras grundligare. — Ordningsföreskrifterna borde tillämpas lika för manliga och kvinnliga elever.

Sjuksköterska (född 1922, elev 1939/40 och 1942/43): Folkhögskolan gjorde det möjligt att vinna inträde vid sjuksköterskeskolan, lät mig uppleva sund kamratanda och vidgade mitt intresse för kulturellt vetande. Om folkhögskolorna vore treåriga, skulle undervisningen i de olika ämnena kunna utvidgas och utsikterna att vinna inträde vid andra skolor ökas.

Sjuksköterska (född 1922, elev 1940/41 och 1942/43, fackligt verksam): Folkhögskolan gav mig grunden för utbildningen till mitt nuvarande yrke och påverkade genom sin anda min utveckling i högsta grad. En idealisk skolform!

Sjuksköterskeelev (född 1920, elev 1941/42 och 1942/43): Under folkhögskolevistelsen kom jag i kontakt med så många trevliga och framåtsträvande ungdomar, och jag lärde känna skolans goda anda och kamratliga samvaro. Jag önskar bara att kurserna vore minst en månad längre, ty då skulle man bättre kunna tillgodogöra sig undervisningen.

Sjuksköterskeelev (född 1914, elev 1935/36 och 1936/37): Folkhögskolan har varit mig till stor nytta, inte bara genom den allmänbildning den gav utan också genom det glada kamratskap, som rädde där. Det har gjort att det går lättare att slå sig fram i livet. Önskemål: mera fria diskussioner (då visar varje elev sitt rätta jag). Eleverna kunde gärna få vara du med lärarna (det vore lättare att fråga och diskutera då). Mera undervisning i psykologi.

Sjuksköterskeelev (född 1925, elev 1941/42 och 1942/43): Skoltiden var mycket lärorik, och det var nyttigt att få nya kamrater. Jag var endast 17 år, då jag gick på skolan, och jag tror att jag skulle ha tillgodogjort mig undervisningen bättre, om jag hade varit lite äldre. Alltså: inte för unga elever!

Skrivbitråde (född 1917, elev 1942/43): Folkhögskolan lärde mig att inhämta kunskaper på ett metodiskt sätt. Tyvärr har dock skolan ett alltför omfattande program, för att det med framgång skulle kunna genomföras under några korta vintermånader. Ökat utrymme borde ges åt ämnena svenska, allmän historia och naturlära (biologi).

Skrivbitråde (född 1921, elev 1941/42 och 1942/43): Folkhögskolan påverkade mig så, att jag fick större frimodighet att träda fram inför andra människor. Jag fick också hjälp i att kunna uttrycka mig i tal och skrift.

Småskollärarinna (född 1920, elev 1936/37 och sommarkursen 1937): Studieintresse hade jag nog innan jag kom till folkhögskolan, men det blev större i och med vistelsen där. Jag har endast gott att säga om skolan. Elever och lärare bildade en stor familj, där vi hade glädje av varandra. Andan vid skolan satte spår i min egen utveckling. Mitt önskemål är, att alla skolor måtte präglas av en kristen anda.

Tandsköterska (född 1923, elev 1942/43 och 1943/44): Enligt min mening har folkhögskolan mycket att ge, både ur kunskapssynpunkt och som ren fostran. Enär man inte känner sig tvingad att läsa, går studierna lätt och man kan specialisera sig på de ämnen, som man är intresserad av och tror sig få användning av. Vidare trubbas egoismen av, och man lär sig att inse sina medmänniskors värde. — Jag tycker att språk, i synnerhet engelska, borde ingå i undervisningen i så stor utsträckning som tid och tillgång på lärare tillåter.

Tjänsteman (född 1923, elev 1942/43, verksam inom politiska och ideella organisationer): På folkhögskolan lär man sig vad ett verkligt gott kamratskap vill säga. I detta kamratskap, både mellan eleverna och mellan lärarna och eleverna, ligger folkhögskolans stora förtjänst i förhållande till andra läroanstalter.

Traktorskötare (född 1923, elev 1942/43): Trots den korta tiden, som kursen varade, hade jag tillfälle att lära mig mycket i olika ämnen. Men jag tror att jag hade lärt mig mycket mera, om de skriftliga proven hade varit flera.

Verkstadsarbetare (elev 1935/36 och 1936/37): Folkhögskolans allmänbildande karaktär är bra som motvikt mot alla yrkesutbildande skolor, som finnas. Men vid de folkhögskolor, som inte syfta så högt och som hålla lägre avgifter, borde mera tentamina och betygssättning införas, om också bara frivilligt för eleverna. Detta skulle sporra dem och ge dem mera intresse för studierna.

1946 års skolkommissions skrivelse till Konungen den 5 november 1947
angående folkhögskolornas byggnadsekonomiska läge

Till Konungen.

1946 års skolkommission får härmed underdånigst anhålla att till 1948 års riksdag framläggas förslag angående statsbidrag till nybyggnader m. m. vid folkhögskolor enligt här bifogade förslag, som Kommissionens folkhögskoledelegation framlagt i skrivelse till Kommissionen.

Stockholm den 5 november 1947.

Underdånigst

1946 års skolkommission.

Josef Weijne

/ Ella Jönsson

Till 1946 års skolkommission.

I de direktiv, som av 1946 års skolkommission meddelades dess folkhögskoledelegation, anfördes bl. a., att delegationen borde »genomföra en granskning av de ekonomiska betingelserna för folkhögskolornas verksamhet och därvid särskilt uppmärksamma de skillnader i ekonomiska villkor, som råda mellan å ena sidan bygdeskolor och å andra sidan rörelseskolor. Delegationen synes böra ägna de nuvarande grunderna för statsbidrag till folkhögskolornas drift en översyn och jämväl överväga, huruvida i likhet med vad som tidigare skett beträffande lantmannaskolorna särskilda statsbidrag till byggnader böra införas.» Delegationen har med anledning härav företagit en undersökning av folkhögskolornas ekonomiska förhållanden, i synnerhet av sådana förhållanden som berör byggnaderna.

Under den senaste 25-årsperioden har folkhögskolorna i byggnadsanslag från stat och landsting erhållit sammanlagt 14 102 242 kronor. Av dessa medel har 10 737 942 kronor utgjorts av landstingsmedel, 2 606 500 kronor av lotterimedel och 73 800 kronor av andra statsmedel.

De statsmedel som beviljats fördelar sig på följande sätt:

Lotterimedel:

Billströmska	1946		90 000: —
Birka	1936	75 000: —	
	1938	25 000: —	100 000: —
Brunnsvik	1935	65 000: —	
	1946	220 000: —	285 000: —
Fridhem	1931	37 500: —	
	1946	60 000: —	97 500: —
Gripsholm	1937	130 000: —	
	1938	15 000: —	
	1940	50 000: —	
	1942	55 000: —	
	1945	12 000: —	
	1946	60 000: —	322 000: —
Härnösand	1946		50 000: —
Jakobsberg	1933		90 000: —
Kalix	1945		120 000: —

Katrineberg	1942		50 000:—
Lillsved	1934		100 000:—
Ljungskile	1933	50 000:—	
	1936	65 000:—	
	1939	70 000:—	
	1945	100 000:—	285 000:—
Malung	1934	115 000:—	
	1940	23 000:—	138 000:—
Marieborg	1936	13 500:—	
	1938	7 000:—	
	1943	75 000:—	
	1946	100 000:—	195 500:—
Mora	1931	75 000:—	
	1935	38 000:—	
	1936	40 000:—	153 000:—
Munka-Ljungby	1935	35 000:—	
	1936	15 000:—	
	1938	8 000:—	58 000:—
Sigtuna	1934		150 000:—
Skurup	1931		50 000:—
S:t Sigfrid	1946		75 000:—
Sunderbyn	1927	74 000:—	
	1931	75 000:—	
	1934	54 000:—	
	1940	130 000:—	333 000:—
Sundsgården	1946		40 000:—
Tomelilla	1933	25 000:—	
	1946	75 000:—	100 000:—
Tornedalen	1932		50 000:—
Vara	1930	50 000:—	
	1933	50 000:—	
	1944	75 000:—	175 000:—
Wendelsberg	1931	50 000:—	
	1936	80 000:—	
	1946	100 000:—	230 000:—
Vilan	1933		85 000:—
Viskadelen	1931	50 000:—	
	1933	30 000:—	
	1942	50 000:—	130 000:—
Värnamo	1934	40 000:—	
	1937	10 000:—	50 000:—
Önnestad	1930	50 000:—	
	1934	67 000:—	
	1940	50 000:—	
	1943	50 000:—	
	1944	50 000:—	267 000:—
Östra Grevie	1935	45 000:—	
	1937	25 000:—	
	1946	85 000:—	155 000:—
<i>Andra statsmedel:</i>			
Gripsholm			38 000:—
Lillsved	1934		600 000:—
			(omkring)
Ljungskile			19 800:—
Sunderbyn	1938		6 000:—
Wendelsberg			100 000:—

Brandförsäkringsvärdet för byggnader vid 61 skolor är sammanlagt 37 271 305 kronor. 3 skolor har ej kunnat uppge brandförsäkringsvärde och 2 skolor hyr lokaler.

1 landstingsskola och 25 andra skolor har skulder för byggnader. Den sammanlagda skuldsumman belöper sig på 3 754 726 kronor.

Avgifter för rum, mat och kurser är lägre vid landstingsskolorna än vid de andra, av landstingen icke ägda skolorna. Av de 31 landstingsskolorna har endast en skola högre hyra än 20 kronor per månad och ingen högre avgift för mat än 80 kronor. Vid de andra 35 skolorna får eleverna betala mer än 20 kronor i hyra vid 12 skolor och mer än 80 kronor för mat vid 4 skolor. 17 av de 31 landstingsskolorna men endast 4 andra skolor är helt befriade från kursavgifter. Kursavgifter, som är högre än 50 kronor, förekommer bara vid 1 landstingsskola men vid 17 andra skolor. Det synes sökanden, som om man vid de skolor, som inte tillhör landstingen, tvingas taga ut högre avgifter för att täcka utgifter av annat slag.

Byggnadsbeståndet är inte tillfredsställande vid de flesta skolorna utan behovet av ny-, om- och tillbyggnader är stort. På fråga om vilka byggnadsföretag, som anses absolut erforderliga under kommande 5-årsperiod med utgångspunkt från nuvarande normalt elevantal, anger endast 9 av skolorna förutom de två som hyra lokaler inga önskemål. De övriga skolorna är i behov av byggnader i olika grad. 30 skolor har fått byggnadsanslag, som ännu inte kunnat utnyttjas, beviljade till en summa av 7 543 793 kronor. Kostnadsberäkningarna för de planerade arbetena anges vara 8 055 205 kronor.

Behovet är emellertid inte fyllt med dessa byggnader. Vid 45 skolor beräknar man, att man behöver byggnader för ytterligare 13 808 100 kronor under de närmaste fem åren. 10 andra skolor planerar också nya byggnader men har ännu inte gjort några kostnadsberäkningar, och ytterligare 4 skolor — Vadstena, ABF i Jönköping, Nordiska folkhögskolan i Kungälv samt Norrlands arbetares folkhögskola, som kommer att förläggas till Skellefteå landskommun — kan också tänkas bli i behov av byggnadsbidrag under denna period.

Folkhögskolorna har genom byggnadsanslag, som beviljats dem av stat och landsting erhållit god hjälp till sina byggnader. Det synes dock delegationen, som om vissa skolor gynnades därigenom att enhetliga grunder inte är gällande. De skolor, som äges av landstingen har under nuvarande förhållanden inga svårigheter med att få byggnadsanslag. Till de övriga skolorna, som är hänvisade till att söka lotterimedel, har medel anvisats ojämnt. Delegationen anser det därför vara önskvärt, att medelstilldelningen till samtliga folkhögskolor kunde ske efter andra grunder än hittills och vill föreslå, att därför erforderliga medel anvisas av riksdagen.

Delegationen anser det vara lämpligt, att de medel, som staten kommer att bevilja folkhögskolorna för byggnader lämnas i form av engångsbidrag — på samma sätt som medel anvisas till byggnader vid lantmanna- och hushållsskolor. Den enda kontroll staten därvid behöver utöva blir kontroll över behovet av byggnaderna. Om skolverksamheten nedlägges, kan staten tillvarata det allmännas intresse genom att sökande i samband med ansökningen avgiver förbindelse att inte utan Kungl. Maj:ts tillåtelse nedlägga skolan eller använda den för annat ändamål. Förbindelsen bör också föreskriva skyldighet för vederbörande att återbära upp- buret statsbidrag eller så stor del därav som Kungl. Maj:t bestämmer, om inte nu nämnda villkor uppfylles.

Delegationens mening är, att vid fastställandet av bidragsbeloppet skall läggas till grund kostnader för olika slag av lokaler för skolans ändamål, däri inbegripet

bostäder för lärare och elever, med tillhörande utrymmen av olika slag jämte erforderliga ledningar och fast inredning, för iordningställande eller inhägnande av byggnadstomt och för anordnandet av brunn eller vattenledning samt för utgifter för ritningar, arbetsledning och kontroll.

Av de kostnader avseende byggnadsverksamhet vid folkhögskolor, som ovan angivits, synes i likhet med vad som gäller för lantmanna- och lanthushållsskolor tre fjärdedelar böra bestridas genom statligt byggnadsbidrag.

Som ovan sagts tynges flera folkhögskolors ekonomi av skulder å redan förefintliga byggnader. Om skolorna hädanefter kommer att bli befriade från skulder för de byggnadsföretag, som skolorna är i behov av, och därigenom undgår de olägenheter, som sådana skulder medföra, synes det vara rimligt, om en sanering av dessa redan skuldbehäftade skolors ekonomi kunde företagas genom statens medverkan. Delegationen anser sig emellertid inte kunna uppsätta några regler för denna medelanvisning utan anser det vara lämpligast, att bidrag för skulder å redan förefintliga byggnader beviljas av Kungl. Maj:t och riksdagen sedan en väl motiverad framställning därom undersökts och prövats. Det torde dock vara lämpligt att begränsa tiden, inom vilken en sådan framställning skall vara ingiven till två år efter det den av delegationen föreslagna kungörelsen angående statsbidrag till nybyggnader m. m. vid folkhögskolor trätt i kraft.

Att med noggrannhet beräkna de kostnader som detta förslag skulle åsamka statsverket är förenat med stora svårigheter särskilt med hänsyn till det nuvarande läget på byggnadsmarknaden. I anslutning till vad som i det föregående sagts om behovet av byggnadsföretag och de kostnader, som beräknats för dessa företag — 15 000 000 kronor för byggnader under 5 år —, föreslår delegationen, att för budgetåret 1948/49 anvisas ett reservationsanslag av 3 000 000 kronor att tagas i anspråk såsom statsbidrag för nybyggnader m. m. vid folkhögskolor.

Delegationen förutsätter, att de statsmedel, som kunna erfordras för en sanering av skuldsatta folkhögskolors ekonomi under statens medverkan, komma att anvisas i annan ordning.

1946 års skolkommissions folkhögskoledelegation får med åberopande av det anförda anhålla, att 1946 års skolkommission ville hos Kungl. Maj:t hemställa

att Kungl. Maj:t måtte i proposition till 1948 års riksdag framlägga förslag om, att för budgetåret 1948/49 anvisas ett reservationsanslag av 3 000 000 kronor att tagas i anspråk såsom statsbidrag för nybyggnader m. m. vid folkhögskolor, samt

att de medel, som kunna erfordras för en i förekommande fall under statens medverkan genomförd sanering av skuldsatta folkhögskolors ekonomi, komma att anvisas i annan ordning.

Stockholm den 6 november 1947.

Folkhögskoledelegationen

Ruben Wagnsson

/ Ella Jönsson

Förslag till kungörelse om ändring i folkhögskolestadgan
den 14 december 1951 (nr 835)

Häriigenom förordnas, att 5, 7, 11—14, 18, 19, 21—23, 31 och 41 §§ folkhögskolestadgan den 14 december 1951¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

5 §.

Styrelsens uppgifter.

1 mom. Styrelsen skall hava sorgfällig vård om skolan, söka främja dess verksamhet och tillvarataga dess intressen samt tillse, att skolan fyller sitt ändamål och att arbetet bedrivs i enlighet med gällande föreskrifter.

2 mom. Styrelsens ledamöter böra besöka skolan och åhöra undervisningen för att skaffa sig kännedom om skolans verksamhet och behov. Finnes anledning till anmärkning, bör detta allt efter omständigheterna anmälas till rektor eller styrelsen.

3 mom. Styrelsen tillkommer att efter förslag av rektor fastställa undervisningsplan, som avses i 14 §, och ordningsstadga för skolan. Undervisningsplan för *fortsättningskurs* skall dock godkännas av skolöverstyrelsen.

3 mom. Styrelsen tillkommer att efter förslag av rektor fastställa undervisningsplan, som avses i 14 §, och ordningsstadga för skolan. Undervisningsplan för *veckokurs eller för sådan månadskurs, som ej är ansluten till viss årskurs av vinter- eller sommarkurs*, skall dock godkännas av skolöverstyrelsen.

Dessutom tillkommer styrelsen särskilt

att antaga och entlediga rektor och lärare,

att bevilja rektor och lärare sökt tjänstledighet, där ej annat av Kungl. Maj:t föreskrives,

att förordna om befattnings uppehållande under ledighet, där så erfordras,

att utfärda tjänstgöringsbetyg för rektor enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär,

att efter förslag av rektor antaga elever och, om så prövas nödigt, skilja elev från skolan, där ej styrelsen uppdragit åt rektor att antaga elever och, där så finnes behövt, tillsviðare skilja elev från skolan,

att efter förslag av skolans lärarråd fördela elevstipendier,

att årligen uppgöra inkomst- och utgiftsförslag för skolan ävensom

att upprätta årsredogörelse för skolans verksamhet.

7 §.

Reglemente.

1 mom. Skolöverstyrelsen skall fastställa reglemente för folkhögskola efter förslag av styrelsen.

1 mom. Skolöverstyrelsen skall fastställa reglemente för folkhögskola efter förslag av styrelsen. *Vid förslaget skall, där så kan ske, fogas yttrande av skolans lärarråd.*

¹ Lydelse se SFS 1952:573.

2 mom. Reglementet skall innehålla bestämmelser om förhållandet mellan skolan och den eller de korporationer, som svara för dess uppehållande,

sammansättningen av skolans styrelse samt huru och för vilken tid styrelseledamöterna skola utses,

antalet revisorer samt huru och för vilken tid de skola utses, de olika kurser, som skola hållas, deras längd och förläggning under arbetsåret samt i vad mån manliga och kvinnliga elever äga tillträde till kurserna, ävensom disciplinärt förfarande mot elev, som överträtt skolans ordningsstadga eller begått annan förseelse.

3 mom. Reglementet bör innehålla föreskrifter om de ämnen, som skola ingå i vinter- och sommarkurser utöver dem, som angivas i denna stadga, samt övriga för skolan erforderliga stadganden.

3 mom. Reglementet bör innehålla föreskrifter om de ämnen, som skola ingå i lärokurserna utöver dem, som angivas i denna stadga, samt övriga för skolan erforderliga stadganden.

11 §.

1 mom. Vid folkhögskola skall varje arbetsår anordnas en vinterkurs eller både en vinterkurs och en sommarkurs.

Statsunderstödd fortsättningskurs i anslutning till vinterkurs eller sommarkurs samt statsunderstödd folkbildningskurs må anordnas i den utsträckning skolöverstyrelsen medgiver.

2 mom. Vinterkurs må anordnas för manliga eller för kvinnliga elever antingen i särskilda avdelningar eller i gemensam avdelning (samavdelning).

Sommarkurs är avsedd enbart för kvinnliga elever, såvida ej skolöverstyrelsen medgivit, att även manliga elever må intagas.

3 mom. Vinter- och sommarkurs må anordnas som första årskurs för elever, som icke genomgått kurs vid folkhögskola, och andra årskurs främst för elever, som genomgått första årskursen.

4 mom. Eleverna inom viss avdelning må, i den mån på grund av deras förkunskaper eller antal så prövas nödvändigt, uppdelas i parallellavdelningar.

Uppdelning må ske även med hänsyn till elevernas studieintresse och

1 mom. Årlig lästid skall enligt reglementet utgöra lägst 30 veckor. Har i reglementet bestämts en lästid överstigande 38 veckor, skall vid fastställelsen härå fogas föreskrift om att ingen lärare vid skolan må åläggas skyldighet att undervisa längre tid än 38 veckor.

2 mom. Årligen skall anordnas antingen både vinterkurs och sommarkurs eller vinterkurs jämte en eller flera kortare kurser (månadskurs eller veckokurs) eller ock enbart vinterkurs. Ytterligare kurser må anordnas.

3 mom. Vinterkurs skall, om jämväl sommarkurs anordnas, omfatta lägst 22 veckor eller, där skolöverstyrelsen finner skäl det medgiva, lägst 21 veckor. Vid skola, där sommarkurs icke förekommer men jämte vinterkursen en eller flera kortare kurser anordnas, skall vinterkursen omfatta lägst 24 veckor. Vid skola med enbart vinterkurs skall denna kurs omfatta hela den årliga lästiden.

4 mom. Sommarkurs skall omfatta lägst 13 veckor. Ingår undervisning i hushållsgöromål i första årskurs av sommarkurs, skall denna årskurs dock omfatta lägst 16 veckor.

(Gällande lydelse.)

studieriktning, dock i regel endast under förutsättning att uppdelningen icke medför ökad kostnad för statsverket.

5 m o m. Vid folkhögskola utan sommarkurs skall vinterkurs omfatta minst 24 veckor.

Vid folkhögskola med sommarkurs skall vinterkurs omfatta minst 22 veckor eller, då särskilda förhållanden föreligga och skolöverstyrelsens medgivande erhållits, minst 21 veckor.

Sommarkurs skall omfatta minst 13 veckor. Ingår undervisning i husligt arbete i första årskurs av sommarkurs, skall denna årskurs dock omfatta minst 16 veckor.

Statsunderstödd fortsättningskurs skall omfatta 4—12 veckor.

(Föreslagen lydelse.)

5 m o m. Månadskurs skall omfatta lägst 4 veckor. Sådan kurs är antingen ansluten till viss årskurs av vinter- eller sommarkurs eller ock fristående.

Veckokurs skall omfatta lägst 1 vecka, högst 2 veckor. Skolöverstyrelsen äger medgiva, att tid för veckokurs, som anordnas av annan än skolan, inräknas i skolans årliga lästid. Sådant medgivande må dock lämnas allenast där kursens allmänna syfte finnes sammanfalla med skolans syfte och undervisningen till minst en fjärdedel ombesörjes av skolans lärare samt må avse sammanlagt högst 2 veckor av den årliga lästiden.

Månadskurs eller veckokurs må till tiden helt eller delvis sammanfalla med annan kurs. Tid, då två eller flera kurser samtidigt pågå, må blott en gång inräknas i den årliga lästiden.

6 m o m. Vinterkurs må anordnas med högst tre årskurser, sommarkurs med högst två årskurser. Första årskurs är avsedd för elever, som icke tidigare genomgått kurs vid folkhögskola, andra årskurs och tredje årskurs främst för elever, som genomgått första respektive andra årskurs. I månadskurs, som är ansluten till viss årskurs av vinter- eller sommarkurs, må såsom elev endast den mottagas, som genomgått sådan årskurs.

7 m o m. Eleverna inom en och samma årskurs av vinter- eller sommarkurs eller inom en och samma månadskurs må uppdelas på två eller flera undervisningsavdelningar, där detta påkallas av elevernas antal eller olikhet i deras förkunskaper eller där manliga och kvinnliga elever anses böra erhålla väsentligen skild undervisning. Särskilda undervisningsavdel-

(Gällande lydelse.)

6 mom. I kurstiden inräknas dag för upprop och avslutning, skäligt antal dagar för lov av tillfällig anledning eller för studieutflykter samt

helgfria lovdagar till ett antal av högst 3 i samband med påsk och högst 2 i samband med vardera av pingst- och midsommarhelgerna.

12 §.

1 mom. Undervisningen skall avse att giva eleverna impulser och insikter, som kunna främja deras personliga utveckling. Den bör skänka dem en levande uppfattning om deras ansvar som människor och samhällsmedlemmar, söka väcka deras håg för ökat vetande och anvisa dem vägar att förvärva sådant. Inpräglandet av enskildheter bör begränsas till vad som kan anses nödigt för nämnda syften.

Vid undervisningen böra tillämpas arbetsformer, som tillgodose ungdomens behov av självverksamhet och påkalla ett mera självständigt arbete.

Så långt det är görligt, böra eleverna i fråga om ordningen och arbetet inom skolan tagas i anspråk för uppgifter, vilka kunna stärka deras ansvars- och samhörighetskänsla.

2 mom. Under fortsättningskurs, vilken icke skall inriktas på ett visst examensmål, t. ex. realexamen, bör undervisningen om möjligt avpassas med hänsyn till elevernas eventuellt planerade fortsatta studiearbete efter kursens slut.

3 mom. Skolan bör i fostrande syfte begagna de tillfällen till samvaro mellan lärare och elever, som även utom undervisningen kunna erbjudas.

Folkhögskola bör därför under kursen kunna bereda eleverna hem inom skolan.

13 §.

1 mom. I första årskurs skola ingå modersmålet och dess litteratur, historia, samhällslära, geografi, matematik och naturkunnighet med hälsolära, där ej skolöverstyrelsen i särskilda fall medger undantag.

(Föreslagen lydelse.)

ningar må ock anordnas för elever, som önska förkovra sig i hushållsgörsmål, i manlig eller kvinnlig slöjd eller i vävning. Uppdelning i övrigt med hänsyn till elevernas studieintresse och studieinriktning bör förekomma blott i andra och tredje årskurs; sådan uppdelning bör ej ske, om den skulle medföra väsentligt ökad kostnad.

8 mom. Vid vinterkurs, sommarkurs och månadskurs inräknas i kurs-tiden dag för upprop, dag för avslutning, skäligt antal dagar för lov av tillfällig anledning eller för studieutflykter samt helgfria lovdagar till ett antal av högst tre i samband med påsk och högst två i samband med vardera av pingst- och midsommarhelgerna.

2 mom. Under månadskurs, som är ansluten till viss årskurs av vinter- eller sommarkurs, bör undervisningen om möjligt avpassas med hänsyn till elevernas planerade fortsatta studiearbete. Månadskurs må dock icke vara inriktad på visst examensmål.

1 mom. I första årskurs skola ingå modersmålet och dess litteratur, historia, samhällslära, geografi, matematik och naturkunnighet med hälsolära, där ej skolöverstyrelsen i särskilt fall medger undantag. Undervisning i

(Gällande lydelse.)

Elever, som hava anlag därtill, skola övas i gemensam sång.

Undervisning må meddelas i andra än nämnda ämnen, i den mån så finnes förenligt med skolans allmänna syfte.

2 mom. I andra årskurs må ingå ett lämpligt urval av i 1 mom. nämnda läroämnen jämte de ämnen i övrigt, som med hänsyn till skolans syfte anses böra upptagas.

För kvinnliga elever må andra årskurs kunna anordnas med huvudvikten lagd på undervisning i husligt arbete.

3 mom. Vid fortsättningskurs skall undervisning meddelas i historia och minst ett av ämnena geografi, litteraturhistoria och samhällslära. I övrigt bör undervisningen vara samlad företrädesvis kring visst läroämne eller viss grupp av läroämnen.

4 mom. Genom regelbundna gymnastik- och idrottsövningar bör sörjas för elevernas sunda kroppsutveckling.

1 mom. Det sammanlagda antalet undervisningstimmar i veckan bör ej vara lägre än 30 i första årskurs och 24 i andra årskurs.

Andra årskurs skall erhålla i det väsentliga särskild undervisning.

(Föreslagen lydelse.)

andra ämnen må meddelas, i den mån så finnes förenligt med skolans syfte. När synnerliga skäl därtill äro, må skolöverstyrelsen medgiva, att inom första årskurs eller avdelning därav särskild vikt lägges vid undervisningen i visst ämne eller i viss grupp av ämnen. Sådant medgivande erfordras dock icke i fråga om undervisning i hushållsgöromål, i manlig eller kvinnlig slöjd eller i vävning.

2 mom. I andra och tredje årskurs må ingå ett lämpligt urval av de i 1 mom. nämnda ämnena jämte de ämnen i övrigt, som med hänsyn till skolans syfte anses böra upptagas. Inom kurserna eller avdelningar därav må särskild vikt läggas vid undervisningen i visst ämne eller i viss grupp av ämnen.

3 mom. I månadskurs skall undervisning meddelas i historia och minst ett av ämnena geografi, litteraturhistoria och samhällslära. Undervisningen skall vara samlad företrädesvis kring visst läroämne eller viss grupp av läroämnen.

4 mom. I veckokurs skall undervisningen vara samlad företrädesvis kring visst läroämne eller viss grupp av läroämnen. Om möjligt skola eleverna i god tid före kursens början få anvisning på sådana studier, som sätta dem i stånd att omedelbart gruppvis fullgöra smärre arbetsuppgifter.

5 mom. Elever, som hava anlag för sång, skola övas i gemensam sång.

Genom regelbundna gymnastik- och idrottsövningar bör sörjas för elevernas sunda kroppsutveckling.

14 §.

1 mom. Det sammanlagda antalet undervisningstimmar i veckan bör ej vara lägre än 24. I första årskursen av vinter- eller sommarkurs bör det ej understiga 30.

Olika årskurser skola erhålla i det väsentliga skild undervisning.

2 mom. I undervisningsplanen skall angivas det ungefärliga antalet lärotimmar för vecka i varje ämne.

Undervisningsplanens föreskrifter i fråga om läroämnena och lärometoder böra vara så avfattade, att de inom den begränsning, som angives av folkhögskolans syfte, lämna rektor nödig frihet att företaga de ändringar, som av omständigheterna påkallas, och åt såväl honom som lärarna inrymma rätt att i undervisningen använda de lärosätt, som befinnas mest ändamålsenliga.

3 mom. Rektor må befria elev från att delta i undervisningen i visst ämne eller vissa ämnen. Befrielsen bör dock icke gälla något av ämnena modersmålet och dess litteratur, historia eller samhällslära. I första årskursen bör befrielse medgivas endast i mycket begränsad omfattning. Elev är skyldig att delta i undervisningen i sådan utsträckning, att för hans del det antal undervisningstimmar i veckan uppnås, som angives i 1 mom.

3 mom. Arbetsordning uppgöres för varje kurs av rektor efter lärarrådets hörande.

4 mom. Arbetsordning uppgöres för varje kurs av rektor efter lärarrådets hörande.

18 §.

Elev vid folkhögskola skall hava genomgått folkskola eller förvärvat motsvarande kunskapsmätt på annat sätt, vara känd för gott uppförande och före kursens slut hava fyllt, manlig elev 18 år och kvinnlig elev 16 år.

Föreliggande särskilda skäl, må manlig elev intagas vid tidigare ålder.

Elev vid andra årskurs skall dessutom hava genomgått första årskurs eller erhållit motsvarande utbildning på annat sätt.

1 mom. För att vinna inträde i första årskurs av vinter- eller sommarkurs skall elev hava genomgått folkskola eller på annat sätt hava förvärvat motsvarande kunskapsmätt.

Sökande till andra (tredje) årskurs skall för att kunna antagas hava genomgått första (andra) årskurs eller eljest äga erforderliga förutsättningar i fråga om kunskaper och mognad.

Angående särskilt villkor för inträde i sådan månadskurs, som är ansluten till viss årskurs av vinter- eller sommarkurs, är stadgat i 11 § 6 mom. Huruvida för annan månadskurs eller för veckokurs särskilda inträdsvillkor skola gälla, bestämmes av skolans styrelse.

2 mom. Elev skall före kursens slut hava fyllt, manlig elev 18 år och kvinnlig elev 17 år. Dock må skolöverstyrelsen, då särskilda skäl därtill äro, medgiva undantag från dessa åldersvillkor.

19 §.

Där avgift för undervisningen upptages, skall avgiftens belopp angivas i skolans reglemente.

Mindre bemedlade eller obemedlade elever böra erhålla skälig nedsättning i eller befrielse från avgift.

Undervisningen skall vara avgiftsfri.

21 §.

Elev äger av skolans rektor erhålla intyg om genomgången kurs, vari litsord enligt lärarrådets beslut skall lämnas över elevens flit och uppförande.

Elev äger av skolans rektor erhålla intyg om genomgången kurs. I intyget skall vitsord enligt lärarrådets beslut lämnas över elevens flit och uppförande. Styrelsen äger besluta, att i de betyg vilka sålunda utfärdas skall, om lärarrådet finner eleven hava på ett tillfredsställande sätt tillgodogjort sig undervisningen som helhet betraktad, intagas uppgift härom.

Elev, som i visst ämne eller vissa ämnen av ämnesläraren finnes hava på ett tillfredsställande sätt tillgodogjort sig undervisningen, äger ock av rektor erhålla särskilt intyg härom. I sådant intyg skall undervisningens omfattning närmare angivas.

I vidare mån än nu är stadgat må ej meddelas vitsord, avseende elevs kunskaper eller färdigheter.

22 §.

1 mom. Vid folkhögskola skola finnas en ordinarie rektorstjänst och minst en ordinarie ämneslärartjänst.

Har statsbidrag utgått fem år i följd till lön åt icke-ordinarie ämneslärare vid andra årskurs av vinterkurs, skall ytterligare en ordinarie ämneslärartjänst inrättas.

Har statsbidrag utgått fem år i följd till lön åt en eller flera icke-ordinarie ämneslärare vid andra eller tredje årskurs av vinterkurs, skall motsvarande antal nya ordinarie ämneslärartjänster inrättas.

På skolöverstyrelsens prövning må bero, i vad mån undantag må göras från bestämmelserna i första och andra styckena ävensom huruvida flera ordinarie ämneslärartjänster än de nu föreskrivna må inrättas.

På skolöverstyrelsens prövning skall bero, i vad mån undantag må göras från bestämmelserna i första och andra styckena ävensom huruvida flera ordinarie ämneslärartjänster än de nu föreskrivna skola inrättas.

2 mom. Extra ordinarie och extra ämneslärare samt timlärare i läroämnen anställas till det antal, som erfordras för undervisningen vid skolan.

3 mom. Har skola, som mottager kvinnliga elever, manlig rektor, må styrelsen kunna utse en av lärarinnorna vid skolan att gå rektor tillhanda i fråga om de kvinnliga eleverna samt lämna honom råd och upplysningar om dem.

23 §.

Undervisningsskyldighet.

1 mom. Under vinterkurs skall undervisning meddelas av rektor 18—22 undervisningstimmar i veckan (veckotimmar) och av ämneslärare 24—28 veckotimmar.

Nämnda undervisningsskyldighet må av skolstyrelsen nedsättas med hänsyn till arten av tjänstgöringen, dock icke utan skolöverstyrelsens medgivande med mera än 4 veckotimmar. För extra ordinarie och extra ämneslärare må undervisningsskyldigheten icke vara lägre än 24 veckotimmar.

Där skolöverstyrelsen för särskilt fall det medgiver, må rektor eller ämneslärare fullgöra viss mindre del av sin undervisningsskyldighet under vinterkurs genom att tjänstgöra såsom lärare i en eller flera studiecirklar, anordnade av annan än skolan. Skolöverstyrelsen äger ock medgiva, att ämneslärare må fullgöra viss del, högst hälften, av sin undervisningsskyldighet under vinterkurs genom tjänstgöring såsom konsulent inom folkbildningsförbund.

2 mom. Under sommarkurs skall rektor undervisa 195 undervisningstimmar och ordinarie ämneslärare, vars tjänst omfattar både vinter- och sommarkurs, 270 undervisningstimmar.

Härvid medräknas undervisningstimmar, som avse tid, då undervisningen inställts till följd av lov eller helgdagar.

Nämnda undervisning må helt eller delvis i stället fullgöras vid *statsunderstödd fortsättningskurs* eller *folkbildningskurs* vid skolan.

Där tjänstgöring av den omfattning, som nu sagts, ej lämpligen kan beredas vederbörande, äger skolöverstyrelsen, om särskilda skäl därtill föreligga, på framställning av *styrelsen* medgiva nedsättning av nämnda timal.

3 mom. Utöver vad i 2 mom. sägs äro rektor och *varje* ordinarie ämneslärare skyldiga att under sommarkurs samt *statsunderstödd fortsättningskurs* och *folkbildningskurs* mot särskild ersättning meddela undervisning i den omfattning styrelsen bestämmer. Denna undervisningsskyldighet skall dock icke avse högre genomsnittligt timal i

Nämnda undervisning må i stället helt eller delvis fullgöras vid *månadskurs* eller vid *sådan veckokurs, som anordnas av skolan.*

Där tjänstgöring av den omfattning, som nu sagts, ej lämpligen kan beredas vederbörande, äger skolöverstyrelsen på framställning av *skolstyrelsen* medgiva nedsättning av nämnda timal.

3 mom. Utöver vad i 2 mom. sägs äro rektor och ordinarie ämneslärare skyldiga att under sommarkurs samt *under månadskurs* och *sådan veckokurs, som anordnas av skolan,* mot särskild ersättning meddela undervisning i den omfattning styrelsen bestämmer. Denna undervisningsskyldighet må dock icke avse högre genom-

veckan än som framgår av 1 mom. första stycket.

snittligt timtal i veckan än som framgår av 1 mom. första stycket.

Därest lärare på grund av särskilda förhållanden icke anser sig kunna åtaga sig undervisning, som avses i detta moment, och därför önskar bliva befriad därifrån, skall styrelsen, om läraren så påfordrar, underställa frågan om sådan tjänstgöring skolöverstyrelsens prövning och avgörande.

4 mom. Undervisning i övningsämnen må efter medgivande av skolöverstyrelsen ingå med högst en tredjedel av de i 1 och 2 mom. angivna timtalen, därest läraren är villig fullgöra sådan undervisning.

5 mom. Rektor och ordinarie ämneslärare må ej åläggas att fullgöra undervisning mer än under sammanlagt 42 veckor av arbetsåret.

5 mom. Rektor och ordinarie ämneslärare må ej åläggas att fullgöra undervisning under mer än sammanlagt 38 veckor av arbetsåret.

6 mom. Timlärare i läroämnen skall meddela undervisning i den omfattning styrelsen bestämmer.

31 §.

Behörighetsvillkor för rektor och ordinarie ämneslärare.

1 mom. För att kunna antagas till rektor eller ordinarie ämneslärare fordras

a) att vara fri från sjukdom eller lyte, som gör honom olämplig för lärarkallet,

b) att vara känd för hedrande vandel och äga den stadga i karaktären, som ungdomens ledning kräver,

c) att kunna enkelt och redigt undervisa vuxen ungdom,

d) att genom studier vid universitet eller högskola eller på annat sätt hava förvärvat de insikter, som prövas nödiga för tjänstens rätta skötande, samt

d) att genom betyg över examen vid universitet eller högskola eller på annat sätt kunna styrka sig hava förvärvat de insikter, som prövas nödiga för tjänstens rätta skötande, samt

e) att hava under minst fyra år med goda vitsord tjänstgjort som lärare med full tjänstgöring vid läroanstalt under offentlig kontroll, därav vid statsunderstödd folkhögskola i fråga om rektor minst tre år och i fråga om ämneslärare minst 20 veckor.

2 mom. Ordinarie ämneslärare må kunna antagas till rektor vid den skola, där han är anställd, oaktat rektorsbefattningen ledigförklarats i annan ämnesgrupp än som motsvarar hans utbildning.

41 §.

Timlärare.

1 mom. Timlärare anställs för undervisning under vinterkurs, sommarkurs eller statsunderstödd fortsättnings- eller folkbildningskurs.

Timlärare anställs för undervisning vid viss av skolan anordnad lärokurs. Anställningen skall gälla för viss tid eller tillsvidare, dock ej utöver den tid kursen är avsedd att pågå.

2 mom. Timlärare anställs för viss tid eller tillsvidare, dock högst för en lärokurs.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den .....

5 § 3 mom. Kommissionen har föreslagit, dels att fortsättningskurserna skall inrymmas bland de som månadskurser betecknade kurserna (sid. 65—66), dels att de förberedande samhällsvetenskapliga kurserna skall såsom specialkurser inordnas inom ramen för vinterkursens tredje årskurs (sid. 67—68). Som framgår av nu gällande lydelse av 3 mom., har undervisningsplan för fortsättningskurs hittills skolat förhandsgranskas av skolöverstyrelsen; en likartad bestämmelse har gällt för de förberedande samhällsvetenskapliga kurserna. Kommissionen menar, att denna granskning icke längre är av behovet påkallad i fråga om just de nämnda kurstyperna. Däremot bör den föreskrivas beträffande de helt nya kurstyper, som kommissionen har föreslagit.

7 § 1 mom. Det synes kommissionen lämpligt, att en skolas lärarråd beredes tillfälle att yttra sig över förslag till reglemente eller till ändringar i reglemente, som skolans styrelse avser att för fastställelse insända till skolöverstyrelsen. Man torde dock böra räkna med att lärarråd icke alltid har hunnit konstitueras, då en skolstyrelse för första gången anhåller om fastställelse av förslag till reglemente.

7 § 3 mom. Kommissionen har föreslagit vissa nya kurstyper (se 11 §). Det har syntts onödigt att här räkna upp samtliga kurstyper.

11 §. Med undantag för 6 (8) mom., i vilket endast mindre justeringar vidtagits, har paragrafen helt omarbetats, främst i anslutning till vad kommissionen föreslagit i fråga om årlig lästid och om rätt för skolorna att friare gestalta sommarhalvårets kursverksamhet (sid. 64—67). Rätt skall föreligga att vid vinterkurs anordna tredje årskurs (sid. 67—68). Den uppdelning i manliga och kvinnliga avdelningar, som hittills varit möjlig, har liksom anordnandet av parallellundervisning inordnats under uppdelningen i undervisningsavdelningar. Villkoren för uppdelning av eleverna med hänsyn till »studieintresse och studieriktning» har i samband härmed reviderats. Jämför förslaget till ändring av 6 § statsbidragskungörelsen (bil. 11)!

12 § 2 mom. Omredigeringen är av formell art.

13 §. Vissa omDispositioner och omredigeringar har vidtagits. Texten har därtill omarbetats i anslutning till vad kommissionen föreslagit beträffande kurstyper och årskurser (11 §) samt beträffande linjedifferentiering (sid. 68—74).

14 § 1 mom. Ändringarna har föranletts av förslaget, att tredje årskurs skall kunna inrättas.

14 § 3 mom. Se sid. 75!

18 §. Åldersvillkoren (sid. 88—94) har förts till särskilt moment. Den hittillsvarande bestämmelsen, att elev skall »vara känd för gott uppförande» har tagits bort, för att formellt hinder icke skall föreligga för skolorna att antaga sökande, som ungdomsvårdsnämnd önskar placera som elev vid folkhögskola. För sökande till högre årskurs, som icke genomgått närmast lägre årskurs, har »mognad» tillagts som kvalifikationsgrund (sid. 106—108).

19 §. Kommissionen har gjort sitt förslag, att skolorna icke skall ha rätt att upptaga undervisningsavgift, beroende av bifall till förslaget om statsbidrag till täckande av folkhögskolornas driftskostnader (sid. 121).

21 §. Se sid. 77—80!

22 § 1 mom. Ändringarna har i huvudsak föranletts av förslaget, att tredje årskurs skall kunna inrättas.

23 §. Tillägget till 1 mom. har föranletts av kommissionens förslag, att folkhögskollärares undervisningsskyldighet i viss utsträckning skall kunna anses fullgjord genom verksamhet inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (sid. 142).

—145). I 2 och 3 mom. har de föreslagna nya kurstypsbeteckningarna (11 §) införts, varjämte i 2 mom. viss formell översyn skett. Innehållet i 5 mom. har bringats i överensstämmelse med det föreslagna innehållet i 11 § 1 mom.

31 § 1 mom. Se sid. 129—132!

41 §. Se anm. till 7 § 3 mom.!

Härigenom föreslås, att 41 § stadgas den 2 juni 1950 för översynsåret, skall följande ändring lydelse på sitt nedan angivna.

Översynsårskategorierna (Föreslagna lydelse)

41 §

1 mom. Med anställning vid folkskola skall vara förordnad skyldighet att tillägga undervisning följande antal undervisningsminuter vid läroverksamhet eller kommunala eller andra motsvarande föreläsningar eller föreläsningar vid skolorna.

Ordinarie lärare 180—360 minuter för arbetar- och extra ordinarie lärare 180—360 minuter för arbetar- och endast ett halvt arbetar 240—360 minuter.

För ordinarie eller extra ordinarie lärare för varje årsklass i undervisningskylligheten i denna skall i förekommande fall räknas i undervisningsminuter.

2 mom. I övert i mom. angiven undervisning års ordinarie och extra ordinarie lärare vid folkskolorna skyldiga att mot särskild ersättning tillägga undervisning ytterligare högst 160 minuter för arbetar- och ett halvt arbetar extra ordinarie lärare, vars anställning avser endast ett halvt arbetar, denna skyldighet omfattar högst 80 minuter.

3 mom. I tjänst vid folkskolorna ska räknas annan än i 1 mom. omnämnd undervisning vid skolorna, om skolöverstyrelsen lämnar sitt medgivande härtil.

Dessa ändringar föreslås till gällande från och med den .....

1. Inomskrivning

För att de på tilläggande kursplanerna har av kommissionen föreslagna skolans av andra 26-förslag (bil. 9) till ny lydelse av 11 § folkskolestyrelsen i det förordade reke vara nödvändigt att i föreslagna stadska räkna upp samtliga kursplaner.

2 mom. I övert i mom. angiven undervisning års ordinarie och extra ordinarie lärare vid folkskolorna skyldiga att mot särskild ersättning tillägga undervisning ytterligare högst 160 minuter för arbetar- och ett halvt arbetar extra ordinarie lärare, vars anställning avser endast ett halvt arbetar, denna skyldighet omfattar högst 80 minuter.

3 mom. I tjänst vid folkskolorna ska räknas annan än i 1 mom. omnämnd undervisning vid skolorna, om skolöverstyrelsen lämnar sitt medgivande härtil.

Dessa ändringar föreslås till gällande från och med den .....

1. Inomskrivning

Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 44 § stadgan
den 2 juni 1950 (nr 376) för övningslärare

Härigenom förordnas, att 44 § stadgan den 2 juni 1950 för övningslärare¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Undervisningsskyldighet.

44 §.

1 mom. Med anställning vid folkhögskola skall vara förenad skyldighet att fullgöra undervisning följande antal undervisningstimmar *under skolans vinter- eller sommarkurs eller under statsunderstödda fortsättnings- eller folkbildningskurser vid skolan:*

ordinarie lärare 480—960 timmar för arbetsår och

extra ordinarie lärare 480—960 timmar för arbetsår eller, om anställningen avser endast ett halvt arbetsår, 240—280 timmar.

För ordinarie eller extra ordinarie lärare må därvid högst 30 undervisningstimmar för vecka inräknas i undervisningsskyldigheten. I denna skall i förekommande fall inräknas fyllnadstjänstgöring.

2 mom. Utöver i 1 mom. angiven undervisning äro ordinarie och extra ordinarie lärare vid folkhögskola skyldiga att mot särskild ersättning fullgöra undervisning ytterligare högst 160 timmar för arbetsår; dock att, vad beträffar extra ordinarie lärare, vars anställning avser endast ett halvt arbetsår, denna skyldighet omfattar högst 80 timmar.

3 mom. I tjänst vid folkhögskola må inräknas annan än i 1 mom. omnämnd undervisning vid skolan, om skolöverstyrelsen lämnar sitt medgivande härtill.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den .....

Anmärkning

Vissa av de hittillsvarande kurstyperna har av kommissionen föreslagits skola ersättas av andra. Se förslag (bil. 9) till ny lydelse av 11 § folkhögskolestadgan! Det torde icke vara nödvändigt att i förevarande stadga räkna upp samtliga kurs-typer.

¹ Lydelse se SFS 1951: 836 och 1952: 725.

Förslag till kungörelse angående ändring i kungörelsen den 14 december 1951 (nr 837) om statsbidrag till avlönande av lärare vid folkhögskolor

Härigenom förordnas, att 2, 5 och 6 §§ kungörelsen den 14 december 1951 om statsbidrag till avlönande av lärare vid folkhögskolor¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

2 §.

För utbekommande av statsbidrag skall hinder ej möta därav

a) att undervisningen enligt vederbörligt beslut inställts på grund av smittsam sjukdom eller av annan oförutsedd anledning eller med stöd av särskilda av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser eller inställts, inskränkts eller avkortats på grund av krig, krigsfara eller därmed sammanhängande förhållanden,

b) att vid förfall för befattningshavare på grund av sjukdom eller militärtjänst eller vid inträffad ledighet undervisningen icke kunnat fortgå hela den stadgade kurstiden, såvida folkhögskolinspektören vitsordat, att vikarie ej kunnat erhållas, *eller ock*

c) att befattningshavare till förekommande av smittfara av vederbörande myndighet förbjudits att tjänstgöra och undervisningen av denna anledning icke kunnat fortgå hela den stadgade kurstiden.

b) att vid förfall för befattningshavare på grund av sjukdom eller militärtjänst eller vid inträffad ledighet undervisningen icke kunnat fortgå hela den stadgade kurstiden, såvida folkhögskolinspektören vitsordat, att vikarie ej kunnat erhållas,

c) att befattningshavare till förekommande av smittfara av vederbörande myndighet förbjudits att tjänstgöra och undervisningen av denna anledning icke kunnat fortgå hela den stadgade kurstiden, *eller ock*

d) att befattningshavare enligt skolöverstyrelsens medgivande till en del fullgjort sin undervisningsskyldighet under vinterkurs genom tjänstgöring såsom lärare i en eller flera studiecirkel, anordnade av annan än skolan, eller såsom konsulent inom folkbildningsförbund.

5 §.

1 mom. Efter framställning från folkhögskola skall skolöverstyrelsen före eller i början av arbetsår eller kurs vid skolan bestämma omfattningen av den undervisning, för vilken statsbidrag må utgå. Härvid skall iakttagas vad i 2—4 mom. sägs.

2 mom. För *vinterkurs* skall skolöverstyrelsen bestämma det antal veckor av kursen samt det antal icke-ordinarie ämneslärartjänster med full tjänstgöring utöver ordinarie sådana tjänster och rektorstjänsten, för vilka statsbidrag må utgå. Därvid skall undervisningsskyldigheten för rektorstjänst beräknas till lägst 14 och högst 22 veckotimmar med hänsyn till skolans storlek och rektorsgöromå-

¹ Lydelse se SFS 1952:574.

lens omfattning samt för varje ordinarie och icke-ordinarie ämneslärartjänst med full tjänstgöring till 26 veckotimmar. Skall undervisning i övningsämnena ingå i dylik tjänst, må dock undervisningsskyldigheten för rektorstjänst kunna beräknas till högst 24 veckotimmar och för ämneslärartjänst till högst 28 veckotimmar.

Vidare skall skolöverstyrelsen för sådan kurs fastställa dels det antal undervisningstimmar i läroämnena, för vilket statsbidrag må utgå utöver den undervisning, som beräknats falla å nämnda rektors- och ämneslärartjänster, dels det antal undervisningstimmar i varje övningsämne, för vilket statsbidrag må utgå utöver de timmar, som i förekommande fall inräknats i rektors- eller ämneslärartjänst.

3 mom. För sommarkurs, fortsättningskurs och folkbildningskurs skall skolöverstyrelsen bestämma det antal undervisningstimmar i läroämnena och i varje övningsämne, för vilket statsbidrag må utgå, varvid avdrag göres med ett timtal, motsvarande det antal undervisningstimmar, som skall fullgöras av rektor och ordinarie ämneslärare, anställda för både vinterkurs och sommarkurs.

3 mom. För sommarkurs, månadskurs och sådan veckokurs, som anordnas av skolan, skall skolöverstyrelsen bestämma det antal undervisningstimmar i läroämnena och i varje övningsämne, för vilket statsbidrag må utgå, varvid avdrag göres med ett timtal, motsvarande det antal undervisningstimmar, som skall fullgöras av rektor och ordinarie ämneslärare, anställda för både vinterkurs och sommarkurs.

För sommarkurs vid folkliga musikskolan i Arvika skall dock vad i 2 mom. sägs äga motsvarande tillämpning.

4 mom. Inkommer icke framställning enligt 1 mom., verkställes prövningen enligt denna paragraf vid bestämmandet av statsbidrag enligt 8 §.

6 §.

1 mom. Vid prövning, som avses i 5 §, skola följande bestämmelser tjäna till ledning.

a) Anordnas vinterkurs för manliga och kvinnliga elever i särskilda avdelningar, böra dessa i den utsträckning så lämpligen kan ske ha gemensam undervisning.

b) Uppdelning av första årskurs i kvinnlig och manlig avdelning bör äga rum, endast om elevantalet i avdelningarna uppgår till sammanlagt minst 30. Antalet elever bör icke i någon av avdelningarna understiga 10.

c) I andra årskurs bör antalet elever uppgå till minst 10.

d) Antalet elever i fortsättningskurs anknuten till första årskurs bör uppgå till minst 14 samt i fortsättningskurs anknuten till andra årskurs till minst 10.

1 mom. Vid prövning, som avses i 5 §, skola följande bestämmelser tjäna som ledning.

a) Antalet elever bör uppgå

i andra och tredje årskurs av vinterkurs samt i andra årskurs av sommarkurs till minst 10,

i månadskurs till minst 14, om kursen är ansluten till första årskurs, och till minst 10, om kursen är ansluten till andra eller tredje årskurs, samt

i sådan månadskurs, som icke är ansluten till viss årskurs, och i veckokurs till minst 20.

b) I fråga om uppdelning på undervisningsavdelningar av eleverna inom en och samma årskurs av vinter- eller sommarkurs eller inom en och samma månadskurs skall, utöver vad i 11 § folkhögskolestadgan är föreskrivet, i regel iakttagas

(Gällande lydelse.)

e) Antalet elever i undervisningsavdelning i hushållsgöromål, manlig och kvinnlig slöjd och vävning bör uppgå till minst 8.

f) För anordnande av parallellundervisning bör som allmän regel gälla, att i läroämnena samt i ämnena gymnastik och sång elevantalet i samavdelning och i manlig och kvinnlig avdelning under vinterkurs, sommarkurs och fortsättningskurs bör överstiga 40, därest mera omfattande parallellundervisning anordnas, och överstiga 25, därest parallellundervisning anordnas i mindre omfattning, samt

att i ämnena hushållsgöromål, manlig och kvinnlig slöjd och vävning i avdelning knuten till första eller andra årskurs eller till fortsättningskurs elevantalet bör uppgå till minst 16.

g) Uppdelning i parallellavdelningar med hänsyn till elevernas studieintresse och studieriktning må i regel ifrågakomma endast om den kan beräknas ske utan merkostnad för statsverket.

h) Är studiecirkelverksamhet anordnad för skolans elever under ledning av skolans rektor eller lärare, må för varje skola sammanlagt högst tio studiecirkeltimmar per vecka inräknas i det timtal, för vilket statsbidrag må utgå till skolan. Beträffande antalet deltagare i och sammankomster med studiecirkel skall i tillämpliga delar gälla vad i sådant avseende stadgas beträffande studiecirkel, för vars anordnande statsbidrag utgår.

2 mom. Vad i 1 mom. stadgas skall ej gälla beträffande undervisningen i musik vid folkliga musikskolan i Arvika.

(Föreslagen lydelse.)

att, då uppdelningen sker enbart på grund av elevernas antal, antalet elever i varje avdelning skall vara minst 20, om uppdelningen avser flertalet läroämnena, och minst 12, om uppdelningen avser färre läroämnena,

att, då uppdelningen sker för att bereda manliga och kvinnliga elever väsentligen skild undervisning eller påkallas av olikhet i elevernas förkunskaper, vad nyss sagts om minsta antalet elever i varje avdelning skall gälla åtminstone beträffande en av avdelningarna, samt

att, då uppdelningen sker med hänsyn till elevernas studieintresse och studieinriktning, antalet elever inom sådan avdelning, där ett mera speciellt studieintresse tillgodoses (specialavdelning), skall vara minst 8 vid undervisningen i specialämnena, till vilka härvid föras jämväl övningsämnena hushållsgöromål, manlig och kvinnlig slöjd ävensom vävning.

c) I det timtal, för vilket statsbidrag utgår till skolan, må studiecirkeltimmar inräknas till sådant antal, som svarar mot två veckotimmar för varje vid skolan anställd lärare med full tjänstgöring. Beträffande antalet deltagare i och sammankomster med studiecirkel skall i tillämpliga delar gälla vad i sådant avseende stadgas beträffande studiecirkel, för vars anordnande statsbidrag utgår.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den .....

Anmärkingar

2 §. Jämför den föreslagna lydelsen av 23 § 1 mom. folkhögskolestadgan (bil. 9)!

5 §. De nya kurstyps-beteckningar, som föreslagits i 11 § 5 mom. folkhögskolestadgan (bil. 9), har här införts.

6 § 1 mom. Momentet har helt omarbetats. En omdisponering, åsyftande större överskådlighet, har vidtagits. Samtidigt därmed har texten så nära som möjligt anslutits till den föreslagna texten i § 11 folkhögskolestadgan (bil. 9). Kommissionens förslag, att anordnande av tredje årskurs vid vinterkurs ävensom av vissa nya kurstyper skall medgivas, har nödvändiggjort vissa kompletteringar av riktlinjerna. Beträffande ändringen i h/ (c/) se sid. 76—77!

Förslag till kungörelse om ändrad lydelse av 6 § avlöningsreglementet den 27 augusti 1951 (nr 615) för statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter m. m.

Härigenom förordnas, att 6 § avlöningsreglementet den 27 augusti 1951 för statsunderstödda folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter m. m.¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Föreslagen lydelse.)

(Gällande lydelse.)

6 §.

Lönebelopp för vissa tjänstemän vid folkhögskola.

1 mom. Rektor vid folkhögskola utan sommarkurs skall åtnjuta 90 procent av lönen enligt statens löneplansförordning.

Skolöverstyrelsen äger dock medgiva, att full lön må utgå, om skäl därtill äro med hänsyn till omfattningen av regelbundet förekommande statsunderstödd kursverksamhet vid skolan.

2 mom. Ordinarie ämneslärare vid annan folkhögskola än folkliga musikskolan i Arvika skall åtnjuta lön med i följande uppställning angiven del av lönen enligt statens löneplansförordning.

Anställningen avser	Del av lönen enligt statens löneplansförordning
vinterkurs om 23 veckor och sommarkurs	99 procent
» » 22 » » »	97 »
» » 21 » » »	95 »
vinterkurs om 24 »	81 »
» » 23 »	79 »
» » 22 »	77 »
» » 21 »	75 »

Av vinterkurs må härvid räknas endast sådan tid, för vilken statsbidrag utgår.

Med anställning, som avser vinterkurs och sommarkurs, må jämföras anställning, som avser vinterkurs och statsunderstödda fortsättnings- och folkbildningskurser, därest under sistnämnda kurser tjänstgöring kan beredas läraren under minst 270 undervisningstimmar.

Med anställning, som avser både vinterkurs och sommarkurs, må jämföras anställning som avser vinterkurs jämte en eller flera månadskurser eller sådana veckokurser, som anordnas av skolan, därest under nämnda kortare kurser tjänstgöring kan beredas läraren under minst 270 undervisningstimmar.

För lärare, anställd för enbart vinterkurs, ökas lönen med 2 procent av löneplanslönen för varje hel vecka, varmed statsbidragsberättigande tid av vinterkursen överstiger 24 veckor, dock högst 100 procent.

Ändras tjänstgöringstidens längd under statsunderstödda kurser under löpande arbetsår, skall därav betingad ändring i det procenttal, efter vilket lön utgår, verkställas från och med ingången av detta arbetsår.

¹ Lydelse se SFS 1952: 76, 1952: 442 och 1952: 759.

Ordinarie ämneslärare vid folkliga musikskolan i Arvika, som icke tages i anspråk för undervisning 35 veckor av arbetsåret, skall vidkännas minskning av den enligt statens löneplansförordning utgående lönen med 2 procent för varje hel vecka, varmed tjänstgöringstiden under arbetsåret understiger 35 veckor.

3 mom. Enligt bestämmelserna i 1 eller 2 mom. beräknad månadslön, som slutar på öretal, jämkas till närmaste krontal eller, om den slutar på 50 öre, till närmast högre krontal. Daglön, som icke slutar å helt femtal ören, jämkas till närmaste femtal.

4 mom. *Extra ordinarie och extra ämneslärare* vid folkhögskola skola åtnjuta *läsårsdaglön*.

Låsårsdaglön utgår för varje anställningsdag under kurstid, oavsett om statsbidrag utgår eller icke, med 12/238 av den enligt löneplansförordningen för vederbörlig löneklass och ortsgupp gällande månadslönen, dock må låsårsdaglön icke utgå för mer än 238 anställningsdagar under ett arbetsår.

Låsårsdaglön, som icke slutar å helt femtal ören, skall jämkas till närmaste femtal.

Erforderliga tabeller över låsårsdaglöner utfärdas genom skolöverstyrelsens försorg.

5 mom. Med *oavkortad lön* avses i reglementet lön, beräknad enligt bestämmelserna här ovan, även om densamma understiger lönen enligt statens löneplansförordning.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den .....

Anmärkning.

I denna § har införts de nya kurstypsbe-teckningar, som föreslagits i 11 § 5 mom. folkhögskolestadgan (bil. 9).

Förslag till kungörelse om statsbidrag till täckande av folkhögskolornas driftskostnader.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Till täckande av kostnaden för folkhögskolas drift må vederbörande huvudman erhålla statsbidrag enligt vad nedan stadgas.

2 §.

1 mom. Statsbidrag må ej utgå med mindre Kungl. Maj:t förklarar skolan berättigad därtill. Förklaring som nu sagts må meddelas under förutsättning

- a) att skolan fyller ett behov, som står i skäligt förhållande till kostnaderna,
- b) att verksamheten vid skolan bedrivs i enlighet med gällande bestämmelser och de föreskrifter, som skolöverstyrelsen meddelar,
- c) att skolan förfogar över lokaler, som är lämpade för verksamheten, och ombesörjer uppvärmning, belysning och städning,
- d) att skolan är försedd med ändamålsenliga inventarier och erforderlig undervisningsmateriel,

e) att skolans huvudman eller annan kan antagas komma att tillskjuta vad som utöver statsbidraget erfordras för skolverksamhetens behöriga bedrivande, samt

f) att skolan underkastar sig den kontroll, som Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen finner skäl föreskriva.

2 mom. Har Kungl. Maj:t förklarar skolan berättigad till statsbidrag, skall det åligga skolöverstyrelsen att vaka över att de i 1 mom. angivna förutsättningarna alltjämt föreligga. Finnes så icke vara förhållandet, har skolöverstyrelsen att till Kungl. Maj:t inkomma med anmälan därom jämte yttrande av skolstyrelsen och eget yttrande.

3 §.

För utbekommande av statsbidrag skall hinder ej möta därav,

a) att undervisningen enligt vederbörligt beslut inställts på grund av smittsam sjukdom eller av annan oförutsedd anledning eller med stöd av särskilda av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser eller inställts, inskränkts eller avkortats på grund av krig, krigsfara eller därmed sammanhängande förhållanden,

b) att vid förfall för befattningshavare på grund av sjukdom eller militärtjänst eller vid inträffad ledighet undervisningen icke kunnat fortgå hela den stadgade kurstiden, såvida folkhögskolinspektören vitsordat, att vikarie ej kunnat erhållas, eller ock

c) att befattningshavare till förekommande av smittfara av vederbörande myndighet förbjudits att tjänstgöra och undervisningen av denna anledning icke kunnat fortgå hela den stadgade kurstiden.

4 §.

1 mom. Där ej annat föränledes av bestämmelserna i 2 mom. skall i statsbidrag utgå

- a) såsom *grundbidrag* 24 kronor för varje dag av lästiden vid skolan;

- b) såsom *tilläggsbidrag* 1 krona 20 öre om dagen för varje inskriven elev; samt
c) såsom särskilt bidrag till kostnaderna för skrivhjälp åt rektor (*skrivhjälpsbidrag*) högst 500 kronor för arbetsår med tillägg av högst 5 kronor för varje elev, som deltagit i vinterkurs, och högst 4 kronor för varje elev, som deltagit i sommarkurs.

Har skolöverstyrelsen medgivit, att tid för veckokurs, som anordnas av annan än skolan, inräknas skolans årliga lästid, skall medgivandet gälla jämväl vid beräkningen av grundbidraget och tilläggsbidraget.

2 *mom.* Skrivhjälpsbidraget må icke överstiga ett belopp, motsvarande tre fjärdedelar av verkliga kostnaden för skrivhjälp åt rektor.

Summan av grundbidrag, tilläggsbidrag och skrivhjälpsbidrag, sistnämnda bidrag med den reduktion som må föranledas av nyss givna bestämmelse, må ej överstiga ett belopp, motsvarande tre fjärdedelar av skillnaden mellan de driftskostnader, som skolöverstyrelsen finner sig kunna godkänna, och de hyror, som må hava influtit för lokaler tillhörande skolan.

5 §.

1 *mom.* Ansökan om förklaring som avses i 2 § 1 *mom.* ställes till Kungl. Maj:t och ingives till skolöverstyrelsen, vilken har att efter verkställd utredning i ärendet med eget yttrande överlämna ansökningsen till Kungl. Maj:t.

2 *mom.* Ansökan om statsbidrag skall avse arbetsår. Den skall avfattas enligt formulär, som fastställs av skolöverstyrelsen, och skall av skolans styrelse insändas till skolöverstyrelsen sist en månad efter arbetsårets slut.

Ansökningen skall åtföljas av ekonomisk redogörelse för skolans verksamhet under arbetsåret. Avser den jämväl bidrag till kostnaderna för skrivhjälp åt rektor, skall särskild uppgift lämnas om dessa kostnader.

Ansökningen prövas och avgöres av skolöverstyrelsen. Denna har att, så snart ske kan, utbetala statsbidraget till skolan, dock med avdrag för förskott som utgivits enligt 6 §. Medlen skola insättas på skolans postgirokonto.

6 §

I början av november, februari, maj och augusti skall skolöverstyrelsen utan särskild rekvisition utbetala förskott å statsbidrag för löpande arbetsår med så stort belopp, att de sammanlagda förskottsbeloppen uppgå till högst 90 procent av det statsbidragsbelopp, som kan beräknas komma att utgå till skolan för ifrågasvarande arbetsår. Till folkliga musikskolan i Arvika utbetalas dock dylikt förskott i början av juli, oktober, januari och april.

Förskottsbeloppen skola bestämmas till jämna hundratal kronor och insättas på skolans postgirokonto.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den .....

Anmärkning.

Förslaget till kungörelse bygger på kommissionens framställning i det avsnitt av åttonde kapitlet (Folkhögskolornas ekonomi), som rubricerats Det driftsekonomiska läget (sid. 158—166).

Förslag till kungörelse om statsbidrag till nybyggnader m. m.
vid folkhögskolor.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Landsting eller sådan förening eller stiftelse, som har till ändamål att upprätthålla folkhögskola och vilkens stadgar blivit fastställda av Kungl. Maj:t, må, där skolan är statsunderstödd, erhålla statsbidrag enligt vad i denna kungörelse stadgas till bestridande av kostnader för uppförande av erforderliga lokaler för skolan, däri inbegripet bostäder åt elever, för om- och tillbyggnad av sådana lokaler eller för förvärv av byggnad för skolans behov. Om det påkallas med hänsyn till särskilda förhållanden, må bidrag utgå även till bestridande av kostnaderna för uppförande, om- eller tillbyggnad eller förvärv av bostadsbyggnad för lärare.

Den som ämnar söka statsbidrag till nybyggnad eller större ombyggnad bör, innan plan för ny- eller ombyggnaden närmare utformas, underställa skolöverstyrelsen frågan rörande förläggningsplatsens lämplighet.

2 §.

Statsbidrag utgår med tre fjärdedelar av de byggnadskostnader eller kostnader för förvärv av byggnad för skolan, vilka Kungl. Maj:t finner sig kunna godkänna.

I byggnadskostnaderna må inräknas kostnader för fast inredning, för iordningställande och inhägnande av byggnadstomt samt för anordnande av brunn eller vattenledning ävensom för ritningar, arbetsledning och kontroll över arbetet.

För att statsbidrag skall beviljas till om- eller tillbyggnadsarbeten skola dessa avse utvinnande av nya eller rymligare lokaler eller åstadkommande av avsevärda förbättringar i hygieniskt hänseende av redan befintliga lokaler.

Den omständigheten att statsbidrag beviljats till förvärv av byggnad utgör icke hinder för erhållande av bidrag till om- eller tillbyggnad av sådan byggnad.

Avses byggnad, för vars uppförande eller förvärvande statsbidrag sökes, ersätta äldre byggnad, skall vid statsbidragets beviljande från de godkända kostnaderna avdragas det belopp, som motsvarar den äldre byggnadens värde. Sådant avdrag skall dock ej göras, om den äldre byggnaden alltjämt erfordras för skolans behov eller av annan särskild anledning avdrag finnes ej böra ske. Sker nybyggnad eller förvärv av byggnad i anledning av att förut befintlig byggnad förstörts eller skadats genom vådeld eller annorledes, skall den ersättning, som på grund av försäkring eller eljest kan komma att utgå, avdragas från de godkända kostnaderna. Har till uppförande av den äldre byggnaden icke utgått bidrag jämlikt denna kungörelse eller eljest av statsmedel, skall dock på Kungl. Maj:ts prövning bero, huruvida och i vad mån sådant avdrag skall ske.

Har bidrag av statsmedel erhållits i annan ordning än här är i fråga för byggnadsarbetet eller till förvärvet av byggnaden, skall vid beviljande av statsbidrag enligt denna kungörelse nedsättning av bidraget ske med motsvarande belopp.

3 §.

Ansökan om statsbidrag skall ställas till Kungl. Maj:t och insändas till skolöverstyrelsen. Vid ansökningen skall fogas, då densamma avser

1. bidrag till byggnadskostnader:

- a) utredning angående behovet av de planerade byggnadsarbetena;
- b) huvudritningar jämte situationsplan;
- c) arbetsbeskrivning jämte fullständiga kostnadsberäkningar, innefattande i de fall, då arbeten planerats, för vilka statsbidrag enligt denna kungörelse icke kan utgå, särskild uppgift om kostnaderna härför;
- d) därest bidrag sökes för utförande av om- eller tillbyggnadsarbeten å befintlig byggnad, intyg av någon i byggnadsfrågor sakkunnig, att byggnaden är av den beskaffenhet, att planerad om- eller tillbyggnad lämpligen kan ske;
- e) redogörelse för det sätt, varpå kontroll över arbetets utförande skall utövas;
- f) handling, utvisande att sökanden med äganderätt eller tomträtt innehar den fastighet, varå byggnadsarbetena skola utföras, ävensom uppgift om värdet av å fastigheten redan befintliga byggnader;
- g) därest byggnad är avsedd att ersätta äldre sådan, utredning angående sistnämnda byggnads värde och framtida disposition; och
- h) därest sökanden är förening eller stiftelse, för densamma gällande stadgar; samt

2. bidrag till förvärv av byggnad:

- a) utredning angående behovet av den till förvärv avsedda byggnaden och, där denna är avsedd att ersätta äldre byggnad, jämväl utredning om dennas värde och framtida disposition;
- b) ritningar jämte situationsplan över byggnaden samt, därest ombyggnad av densamma avses, jämväl under 1. c)—e) upptagna handlingar;
- c) när förvärvet skall avse äganderätten till den fastighet, varå byggnaden är belägen, uppgift om senaste taxeringsvärdet samt om köpesumman och vad därav anses belöpa å byggnaden;
- d) när fastigheten, varå byggnaden är belägen, skall innehavas med tomträtt, uppgift om de för tomträttsupplåtelsen gällande villkoren och om ersättning, som må hava betingats för byggnaden, så ock, därest tomträtten förvärvats genom överlåtelse, uppgift om köpeskillingen och vad därav anses belöpa å byggnaden; samt
- e) därest sökanden är förening eller stiftelse, för densamma gällande stadgar.

4 §.

Det åligger skolöverstyrelsen att efter verkställd granskning av ansökningshandlingarna med eget utlåtande överlämna desamma till Kungl. Maj:t.

5 §.

Sökande äger ej uppbära honom beviljat statsbidrag till byggnadskostnader med mindre han i en till skolöverstyrelsen avlämnad förbindelse förpliktar sig att låta utföra byggnadsarbetena i enlighet med av skolöverstyrelsen godkända ritningar och i övrigt givna föreskrifter;

att bestrida kostnaderna för avsyning av de byggnadsarbeten, till vilka statsbidrag beviljats;

att hava de byggnader, för vilka bidrag utgått, brandförsäkrade till belopp, som skolöverstyrelsen godkänner;

att sedan byggnadsarbetena blivit slutförda samt i vederbörlig ordning avsynade och godkända, ansvara för byggnadernas vård och underhåll;

att icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd överlåta eller med inteckning för gäld belasta den fastighet eller tomträtt, till vilken byggnaderna höra;

att icke utan Kungl. Maj:ts medgivande nedlägga skolan eller använda skolans byggnader till annat än det därmed avsedda ändamålet; samt

att i övrigt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som må hava meddelats vid bidragets beviljande.

Sökanden skall tillika förbinda sig att, därest något av nu nämnda villkor icke fullgöres, återbetala uppbyret statsbidrag eller så stor del därav som av Kungl. Maj:t bestämmes.

För den händelse Kungl. Maj:t medgiver nedläggandet av skola, som kommit i åtnjutande av statsbidrag för byggnadsarbeten, skall på Kungl. Maj:ts prövning bero, huruvida och i vad mån uppbyret statsbidrag skall återbäras.

Sökande, som fått statsbidrag till förvärv av byggnad, skall i tillämpliga delar vara underkastad ovan i denna paragraf angivna villkor och bestämmelser för att äga uppbära bidraget.

6 §.

Till byggnadskostnader beviljat statsbidrag utbetalas av skolöverstyrelsen i den mån arbetets fortgång styrkes genom till överstyrelsen ingivna bevis eller intyg, dock att städse en fjärdedel av bidraget skall innestå, intill dess arbetet blivit genom överstyrelsens försorg avsynat och godkänt samt överstyrelsen granskat räkenskaperna över byggnadskostnaderna. Skulle därvid befinnas, att kostnaderna understiga de vid statsbidragets beviljande beräknade, skall överstyrelsen anmäla förhållandet till Kungl. Maj:t, som äger besluta om nedsättning av bidraget till det belopp, som skulle hava utgått, om vid bidragets beviljande hänsyn tagits till de verkliga kostnaderna.

Statsbidrag, som beviljats till förvärv av byggnad, utbetalas i den ordning Kungl. Maj:t föreskrivit.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den .....

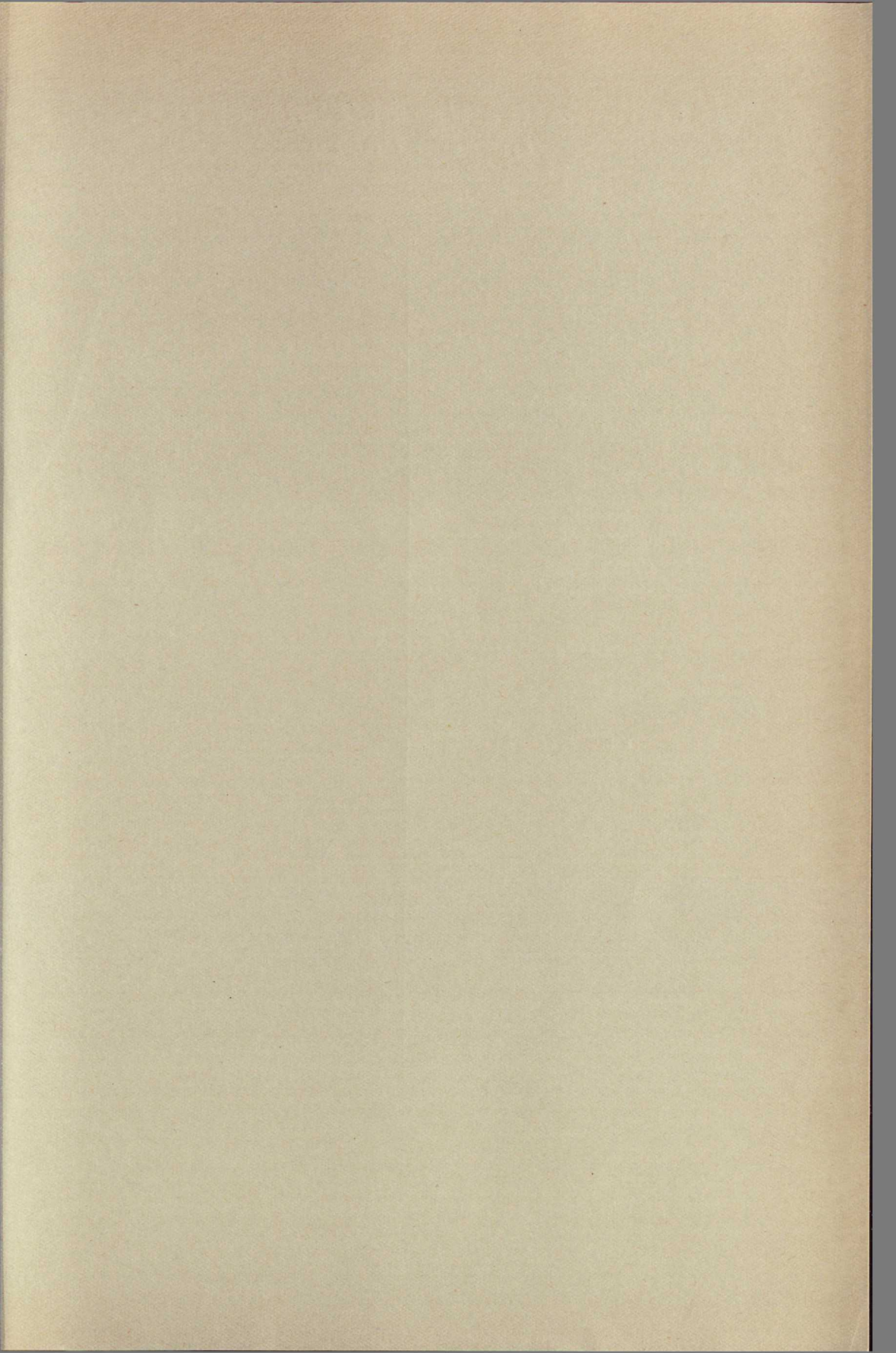
Anmärkning.

Förslaget till kungörelse bygger på det avsnitt av åttonde kapitlet (Folkhögskolornas ekonomi), som rubricerats Det byggnadsekonomiska läget (sid. 149—158).

Statens offentliga utredningar 1953

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningens nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

Förslag till lagstiftning om insemination. [9]
Förslag till brottsbalk. [14]
Enhetligt frihetsstraff. [17]
Promemoria med förslag till vissa åtgärder för att
nedbringa väntetiderna vid sinnesundersökning i
brottmål. [21]
Nåd i brottmål. Statistiska uppgifter för 1900-talets
första hälft. [22]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års
folkomsröstnings- och valsättsutrednings betänkande.
4. [1]
Lika lön för män och kvinnor i det statliga lönesyste-
met. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Generella metoder och fysiska kontroller inom invester-
ingspolitiken. [6]
Utredning om fastighetsbeskattningen. [8]
Konsumentprisindex. Betänkande angående omläggning
av levnadskostnadsindex. [23]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fakta om olja. [12]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. [2]
Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande a-
hästaveln m. m. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Sågverksindustrien i södra Sverige. [19]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Landsbygdens elkraftförsörjning. [13]
Trafiknykterhet. [20]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Läkarutbildningen. [7]
Betänkande med förslag till allmänna riktlinjer för
den territoriella pastoratsindelningen och försam-
lingsprästerliga organisationen m. m. [11]
Juridisk och samhällsvetenskaplig utbildning. 1. [15]
2. Bilagor. [16]
Folkhögskolans ställning och uppgifter. [24]

Försvarsväsen.

Förband och bygd. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 4. Nordisk pas-
frihet. [4] 5. Lättnader i fråga om tullbehandling
m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska
länderna. [5]

Stockholm 1953

Katalog och Tidskriftstryck